

100

İSTATİSTİKLERLE TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ SERİSİ-2

YÜKSEK DİN EĞİTİMİNİN 100 YILI (1923-2023)

ARAŞTIRMA

dem

İSTATİSTİKLERLE TÜRKİYE'DE
YÜKSEK DİN EĞİTİMİNİN 100 YILI
(1923-2023)

Dr. Öğr. Üyesi Z. Şeyma Altın

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
The Center for Values Education Press

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak Ensar Neşriyat'a Aittir.
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları bir Ensar Neşriyat organizasyonudur.

Proje Yürütücüsü

Prof. Dr. İbrahim Aşlamacı

Yazar

Dr. Öğr. Üyesi Z. Şeyma Altın

Verilerin Toplanmasında Katkıda Bulunanlar

Dr. Yasemin Davarcı

Dr. Cihan Kocabaş

Öğr. Gör. Harun Çetinkaya

Muhammed Karmış

E. Hümeysra Şekerci Kızılaslan

Zeynep Sena Göktürk

Genel Koordinatör

Hulusi Yiğit

Tasarım / Mizanpaj

Rümeysa Doğan

ISBN

978-625-95271-2-3

İstanbul, Ekim 2024

Para ile satılmaz.

İletişim

Değerler Eğitimi Merkezi

Süleymaniye Cad. Elmaruf Sk. No: 3 Fatih/İstanbul

Tel: 0212 512 19 90

www.dem.org.tr | info@dem.org.tr

İstatistiklerle Din Eğitimi Projesi Değerler Eğitimi Merkezi'nin Araştırma Projeleri kapsamında 2019 yılında başlatılan bir projedir. Bu projeyle Cumhuriyet dönemi boyunca örgün, yaygın ve yüksek din eğitimi alanındaki sayısal gelişmelerin; resmi istatistikler, arşiv belgeleri ve temel kaynaklar esas alınarak derlenmesi amaçlanmıştır. 1923'ten 2023 yılına kadar 100 yıllık din eğitimi birikiminin örgün, yaygın ve yüksek din eğitimi kurumları, kurumlardaki öğrenci ve personel sayıları çeşitli boyutlarıyla ele alınarak 100 yıllık değişimin sayısal verileri ortaya çıkarılmıştır.

Projenin yüksek din eğitimi bölümü İbrahim Aşlamacı'nın yürütücülüğünde tamamlanmıştır. İstatistiklerle Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin 100 Yılı adıyla yayınlanan proje raporu Zariye Şeyma Altın tarafından kaleme alınmıştır. Veriler; Yasemin Davarcı, Cihan Kocabaş, Harun Çetinkaya, Muhammed Karmış, E. Hümeysra Şekerci Kızılaslan ve Zeynep Sena Göktürk'ün katkılarıyla toplanmıştır.

Değerler Eğitimi Merkezi olarak proje yürütücüsü İbrahim Aşlamacı'ya, rapor yazarı Zariye Şeyma Altın'a ve verilerin toplanmasında katkılarını sunan proje ekibine teşekkür ederiz.

Değerler Eğitimi Merkezi

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
Giriş	
Konu ve Kapsam	13
Amaç ve Önem	13
Yöntem	14
Temel Veri Kaynakları	15
Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	17
Bölüm I: Kurumsal Veriler	
1.1. Fakülte ve Programlar	29
1.2. Yüksek İslâm Enstitüleri (1959-1982)	70
1.3. Önlisans Eğitimi	71
1.4. Enstitüler	74
1.5. Araştırma Merkezleri	75
1.6. Üniversiteler	79
Bölüm II: Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayıları	
2.1. Ölisans Eğitimi	81
2.2. Lisans Eğitimi	94
2.3. Lisansüstü Eğitimi	150
Sonuç	169
Kaynakça	185

Şekiller Listesi

Şekil 1.1.1.(a) Türkiye’de Üniversite ve İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülte Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (1933-2023)	32
Şekil 1.1.1 (b) Açılma Tarihlerine Göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülte Sayısı (1949-2023)	32
Şekil 1.1.2 (a) Bölgelere göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi Sayısı (2023)	43
Şekil 1.1.3 İsimlerine Göre Fakülteler (2023)	44
Şekil 2.1.1.1 İlahiyat Meslek Yüksekokulu Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1989-2003)	85
Şekil 2.1.1.2.(a) Yıllara göre İlahiyat Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi Sayısı	87
Şekil 2.1.1.2.(b) Yıllara göre İlahiyat Meslek Yüksek Okulu Diğer Öğretim Elemanı Sayıları (1992-2013)	87
Şekil 2.1.2.(a) Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2005-2023)	90
Şekil 2.4.1.2.(b) Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2004-2022)	90
Şekil 2.1.2.(c) Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Yeni Kayıt ve Mezun Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2004-2022)	91
Şekil 2.1.2.(d) Açıköğretim İlahiyat Önlisans ve Türkiye Geneli Önlisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2005-2023)	92
Şekil 2.1.2.(e) Açıköğretim İlahiyat Önlisans ve Türkiye Geneli Önlisans Mezun Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2004-2022)	92
Şekil 2.2.2.1.1.(a) İlahiyat / İslâmi İlimler Fakültelerinde Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1949-1982)	103
Şekil 2.2.2.1.1.(b) İlahiyat / İslâmi İlimler Fakültelerinde Mezun Öğrenci Sayıları (1949-1982)	104
Şekil 2.2.2.1.2.(a) Ünvanlarına Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1949-1982)	107
Şekil 2.2.2.1.2.(b) Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1949-1982)	108
Şekil 2.2.2.2.1.(a) Yüksek İslâm Enstitülerinde Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1961-1982)	111
Şekil 2.2.2.2.1.(b) Yüksek İslâm Enstitüleri Mezun Öğrenci Sayıları (1962-1982)	111
Şekil 2.2.2.2.2.(a) Ünvanlarına Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Öğretim Elemanı Sayıları (1961-1982)	114
Şekil 2.2.2.2.2 (b) Cinsiyetlerine Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Öğretim Elemanı Sayıları (1961-1982)	115
Şekil 2.2.3.1.1.(a) İlahiyat / İslâmi İlimler Fakülteleri Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1982-2023)	119
Şekil 2.2.3.1.1.(b) Cinsiyete göre İlahiyat / İslâmi İlimler Fakülteleri Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1982-2023)	120
Şekil 2.2.3.1.1.(c) Türkiye Geneli Lisans Düzeyi Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1949-2023)	121
Şekil 2.2.3.1.1.(d) İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde Kayıtlı Öğrencilerin Programlara Göre Dağılımı (2023 Yılı)	124
Şekil 2.2.3.1.1.(c) İlahiyat / İslâmi İlimler Fakülteleri Örgün Programlar Mezun Öğrenci Sayıları (1982-2023)	125
Şekil 2.2.3.1.1.(d) İlahiyat Örgün Programlar ile İLİTAM Programı Mezun Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2006-2023)	127
Şekil 2.2.3.1.2.(a) Yıllara göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1998-2023)	130
Şekil 2.2.3.1.2.(b) Yıllara Göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1998-2023)	130
Şekil 2.2.3.1.3. (a) İkinci Öğretim Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2015-2023)	132
Şekil 2.2.3.1.3 (b) İkinci Öğretim Programları Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2012-2022)	133
Şekil 2.2.3.1.4.(a) Arapça İlahiyat Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2011-2022)	135
Şekil 2.2.3.1.4.(b) Arapça İlahiyat Programları Mezun Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2015-2023)	136
Şekil 2.2.3.1.5 (a) İngilizce İlahiyat Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2015-2023)	137
Şekil 2.2.3.1.5.(b) İngilizce İlahiyat Programları Mezun Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2014-2022)	138
Şekil 2.2.3.1.6 (a) İLİTAM Kayıtlı Öğrenci Sayısı (2015-2023)	140
Şekil 2.2.3.1.6.(b) İLİTAM Mezun Öğrenci Sayısı (2011-2023)	141
Şekil 2.2.3.2.1.(a) Ünvanlarına Göre Öğretim Elemanı Sayıları (İlahiyat / İslâmi İlimler Fakülteleri) 1982-2023	144
Şekil 2.2.3.2.1.(b) Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1982 - 2023)	145

Şekil 2.2.3.2.1.(c) İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde Yıllara ve Unvanlara Göre Kadın Öğretim Elemanı Oranlarının Değişimi (1982 - 1923)	145
Şekil 2.3.1.1.(a) İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1983-2023)	154
Şekil 2.3.1.1.(b) Türkiye Geneli Yüksek Lisans Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1983-2023)	154
Şekil 2.3.1.2 İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1983-2023)	156
Şekil 2.3.2.2.(a) İlahiyat Alanı Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayısındaki Değişim (1981-2023)	161
Şekil 2.3.2.2.(b) Türkiye Geneli Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayısındaki Değişim (1981-2023)	161
Şekil 2.3.2.2.(c) İlahiyat Alanı Doktora Mezun Öğrenci Sayısındaki Değişim (1980-2022)	163
Şekil 2.3.3.(a) Bölümlere Göre Yüksek Lisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları (2023)	166
Şekil 2.3.3.(b) Bölümlere Göre Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayıları (2023)	166
Şekil 2.3.3.(c) Anabilim Dallarına Göre Yüksek Lisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları ve Kadın Oranları (2023)	167
Şekil 2.3.3.(d) Anabilim Dallarına Göre Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayıları ve Kadın Oranları (2023)	168

Tablolar Listesi

Tablo 1.1.1: Yıllara Göre Açılan Üniversite ve İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi Sayıları	30
Tablo 1.1.2 (a): Kuruluş tarihleri, bulundukları iller ve bölgeler ile sahip oldukları programlara göre fakülteler	33
Tablo 1.1.2 (b): İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Lisans Düzeyi Kurum/Program Sayısına İlişkin Güncel Veriler (Özet Tablo)	43
Tablo 1.1.3: İsmi Değişen Fakülteler	44
Tablo 1.1.4.(a): Tarihsel Süreçte Yüksek Din Öğretiminde Akademik Yapılanma	48
Tablo 1.1.4 (b): İslâm ve Din Bilimleri Alanıyla İlgili Lisansüstü Eğitim Programları (2023)	50
Tablo 1.1.5.1. Eğitime Başlama Tarihlerine göre İngilizce İlahiyat Programı Bulunan Fakülteler	52
Tablo 1.1.5.2: Eğitime Başlama Tarihlerine göre Arapça İlahiyat Programı Bulunan Fakülteler	53
Tablo 1.1.5.3 (a): Öğrenci Kabul Etmeye Başladığı Tarihlerle göre Uluslararası İlahiyat Programı Bulunan Fakülteler	54
Tablo 1.1.5.3.(b): Geldikleri Ülkelere Göre Uluslararası İlahiyat Programı Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları	55
Tablo 1.1.5.4.(a): Eğitime Başlama Tarihlerine göre İlahiyat İkinci Öğretim Programı Bulunan Fakülteler	56
Tablo 1.1.5.4.(b): Yıllara Göre İlahiyat/İslâmi İlimler İkinci Öğretim Program Sayıları	58
Tablo 1.1.5.5: Açılış Tarihlerine göre İLİTAM Programı Bulunan Fakülteler	60
Tablo 1.1.5.6.(a): (İlköğretim) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümünün Tarihsel Süreçte Geçirdiği Değişimler	63
Tablo 1.1.5.6.(b): Eğitime Başlama Tarihlerine göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Program Bulunan Fakülteler	64
Tablo 1.1.5.6.(c): Yıllara Göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Program Sayıları	65
Tablo 1.1.5.6.(d): Eğitime Başlama Tarihlerine göre (İlköğretim) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi İkinci Öğretim Programı Bulunan Fakülteler	66
Tablo 1.1.5.7: Tarihsel Süreçte Yüksek Din Eğitimi Kurumlarındaki Bölüm ve Programlar	69
Tablo 1.2: Açılış Tarihlerine Göre Yüksek İslâm Enstitüleri	71
Tablo 1.3.1: Eğitime Başlama Tarihlerine Göre İlahiyat Meslek Yüksek Okulları	72
Tablo 1.3.2: Eğitime Başlama Tarihlerine Göre Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları	74
Tablo 1.4.3: Din Alanı ile İlişkili Enstitüler	74
Tablo 1.5 (a): Din Alanı ile İlişkili Araştırma Merkezleri	76
Tablo 1.5.(b): “Din” Konu Alanında Faaliyet Gösteren Araştırma Merkezlerinin Çalışma Konularına Göre Tasnifi	78
Tablo 2.1.1.1.(a): İlahiyat Meslek Yüksek Okulları Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları	81
Tablo 2.1.1.1.(b): Yıllara Göre İlahiyat Meslek Yüksekokulları Toplam Öğrenci Sayıları	83
Tablo 2.1.1.2: İlahiyat Meslek Yüksekokulları Öğretim Elemanı Sayıları (1992-2013)	86
Tablo 2.1.2.(a): Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Öğrenci Sayıları	88
Tablo 2.1.2 (b): Fakültele göre Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Yerleşen, Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları	93
Tablo 2.2.1.1.(a): Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Öğrenci Sayıları (19424-1933)	95
Tablo 2.2.1.1.(b): İlahiyat Fakültesinde Kayıtlı Bulunan Öğrencilerin Menşeleri İtibariyle Sayıları (1924-1926)	97
Tablo 2.2.1.1.(c): İlahiyat Fakültesine Kayıt Yaptırdığı Halde Okulu Bırakan Öğrenci Sayısı ve Bırakma Nedenleri (1924-1926)	97
Tablo 2.2.1.1.(d): İlahiyat Fakültesi Künye Defterlerine göre Fakülteden Ayrılan Öğrenciler ve Gerekçeleri	99
Tablo 2.2.1.2.(a): Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanı Sayıları (19424-1933)	100
Tablo 2.2.2.1.1.(a): İlahiyat / İslâmi İlimler Fakültelerinde Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1949-1982)	102
Tablo 2.2.2.1.1.(b): İlahiyat / İslâmi İlimler Fakültelerinde Mezun Öğrenci Sayıları (1949-1982)	104
Tablo 2.2.2.1.2: İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Öğretim Elemanı Sayıları (1949-1982)	106
Tablo 2.2.2.2.1.(a): Kurumlara Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1961-1982)	109
Tablo 2.2.2.2.1.(b): Yüksek İslâm Enstitüleri Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları (1961-1982)	110

Tablo 2.2.2.2.2: Unvanlarına Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Öğretim Elemanı Sayıları (1961-1982)	112
Tablo 2.2.3.1.1.(a): İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Örgün Programlar Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1982-2023)	117
Tablo 2.2.3.1.1.(b): İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Toplam Kayıtlı Öğrenci Sayıları (Örgün Programlar + İLİTAM Uzaktan Eğitim Programı)	122
Tablo 2.2.3.1.1.(c): İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Örgün Programlar Mezun Öğrenci Sayıları	124
Tablo 2.2.3.1.1.(d): İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Toplam Mezun Öğrenci Sayıları (Örgün Programlar + İLİTAM Uzaktan Eğitim Programı)	126
Tablo 2.2.3.1.2: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı Öğrenci Sayıları (1998-2023)	128
Tablo 2.2.3.1.3: İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri İkinci Öğretim Programları Öğrenci Sayıları (1993-2023)	131
Tablo 2.2.3.1.4: Arapça İlahiyat Programları Öğrenci Sayıları (2011-2022)	134
Tablo 2.2.3.1.5: İngilizce İlahiyat Programları Öğrenci Sayıları (2015-2022)	137
Tablo 2.2.3.1.6: Yıllara göre İLİTAM Programı Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları	139
Tablo 2.2.3.2.1: Unvana ve cinsiyete göre öğretim elemanları sayısı (1982-2023)	143
Tablo 2.2.3.2.1.(b): Unvanlara Göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Kadın Öğretim Elemanları Oranlarının Türkiye Geneli Unvanlara Göre Kadın Oranları ile Karşılaştırması (2023 Yılı)	146
Tablo 2.2.3.2.2.(a): Alanlarına ve Ünvanlarına Göre Öğretim Elemanları Güncel Durumu – Özet Tablo (Ağustos 2023)	147
Tablo 2.2.3.2.2.(b): Anabilim Dalı, Ünvan ve Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanları (Ağustos 2023)	148
Tablo 2.3.1.1.(a): İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1981-2023)	153
Tablo 2.3.1.2: İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Mezun Öğrenci Sayısı (1982-2023)	155
Tablo 2.3.2.1: İlahiyat Alanı Doktora Öğrenim Düzeyi ile İlgili Sayılar (1949-1981)	157
Tablo 2.3.2.2.(a): İlahiyat Alanı Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayısı (1981-2023)	160
Tablo 2.3.2.2.(b): İlahiyat Alanı Doktora Mezun Öğrenci Sayıları (1980-2022)	162
Tablo 2.3.3: Alanlarına göre Yüksek Lisans ve Doktora Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları	164

ÖNSÖZ

Bu çalışma Türkiye’de yüksek din eğitiminin 100 yıllık hikâyesini sayılarla ele almaktadır. Kurum, öğrenci ve öğretim elemanı sayıları, bunların yıllar içerisindeki değişimi, Türkiye geneli içerisindeki yeri, yüksek din eğitiminin serencamını anlamada önemli ipuçları sağlamaktadır. Ortaya çıkan bilanço bir hesap olduğu kadar, muhasebeye de imkân vermektedir. Çalışmanın yapmak istediği, bundan sonra yola nasıl devam edeceğimizle ilgili sorular, sorgulamalar ve müzakereler için kaynak temin etmektir.

19. yüzyılın sonlarında Batı’daki modeli esas alan yüksek öğretim, mesleki eğitim veren okulların kurulmasıyla başlamış, fakat iş orada kalmayarak dini ilimler alanını da içine almıştı. Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminde yükseköğretim kademesinin temelini oluşturan Dârülfünûn bünyesindeki ilahiyat şubesi, günümüz yüksek din öğretimine kaynaklık etmiştir. Geleneksel yüksek din eğitimi kurumu olan medreseler 1924’te sona erdiğinde yüksek din eğitimi yeni üniversite yapısı içerisinde -inkıtalarla birlikte- devam etmiştir.

Cumhuriyet döneminde yüksek din eğitiminin serencamı, din dersleri, İmam Hatip Okulları, Kur’an Kursları ve din hizmetlerinin tarihçesiyle yakından ilişkilidir. Bu kademeler için eğitimci insan kaynağı yüksek din eğitimi kurumlarında yetiştiği gibi, Türkiye’nin dini ilimler konusundaki akademik birikimini de bu kurumlar temsil etmektedir. Türkiye’nin yüksek din eğitimi tecrübesi İslâmi ilimlerle üniversite bilimleri arasında uyum arayışını yansıtır. Bu arayış, dinle ilişkili konuları kontrol altında tutmaya odaklanmış, tedirginlik ve korkuyla çevrelenmiş bir atmosferde gerçekleşmiştir. Kurum ve öğrenci sayılarına yansıyan iniş ve çıkışlarla zaman içerisinde evrilerek bugün üniversite yapısı içerisinde 99 aktif fakülte ve 3 ön-lisans programında kayıtlı yaklaşık 255 bin lisans ve ön-lisans öğrencisi ile yaklaşık 21 bin lisansüstü öğrenciye eğitim vermektedir.

Değerler Eğitimi Merkezi bünyesinde yürütülen araştırma projelerinden biri olan bu çalışmanın başlaması ve yürütülmesinde Prof. Dr. İbrahim AŞLAMACI en önemli katkı sahibidir. Çalışmanın tamamlanması, onun sabrı ve yönlendirmeleriyle mümkün olmuştur. Araştırma verilerinin bir bölümünün toplanmasında görev alan, büyük bir özveri ve gayretle çalışan araştırmacı ve asistan arkadaşlarıma teşekkür ederim. Araştırmayı ilk günden itibaren ilgiyle takip edip katkı sunan ve yayınlanmasını sağlayan Değerler Eğitimi Merkezi’nin kıymetli direktörü Hulusi YİĞİT ve ekibine müteşekkirim. Cumhuriyet dönemi din eğitimi uygulama alanlarındaki istatistiklere ilişkin nitelikli bir veri kaynağı olarak kabul görmesi temennisiyle...

Z. Şeyma ALTIN

GİRİŞ

- Konu ve Kapsam
- Amaç ve Önem
- Yöntem
- Temel Veri Kaynakları
- Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Konu ve Kapsam

Bu çalışma Türkiye’de yüksek din eğitiminin hikâyesini sayılarla ele almaktadır. 1924-2023 yılları arasındaki yaklaşık 100 yıllık süreçte yüksek din öğretiminin gerçekleştiği birkaç farklı türde eğitim kurumu karşımıza çıkmaktadır. Bunların bazıları -Yüksek İslâm Enstitüleri (1959-1982) ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları (1988-1999) gibi- varlığını devam ettirmeyen kurumlardır. Ayrıca diğer yüksek öğretim alanlarında olduğu gibi burada da ön-lisans, lisans ve lisans üstü kademeler mevcuttur. Bu değişkenler dikkate alınarak araştırmamızın ilk bölümü Cumhuriyet tarihi boyunca kurumsal verilere, bunların sayı ve açılış-kapanış tarihlerine ayrılmıştır. Fakülteler, bölüm ve programlar, enstitü ve araştırma merkezleri bu kapsamdadır. Ardından ikinci bölümde öğrenci ve öğretim elemanı sayıları verilmiştir. Bu kısım da kendi içinde ön-lisans, lisans ve lisans üstü kademelere ayrılmıştır. Öğrenci ve öğretim elemanı sayıları verilirken, 100 yıllık uzun bir döneme ilişkin verileri içerdiğinden, bu zaman dilimi üç döneme ayrılarak incelenmiştir. İlk dönem Dârülfünun’un 1924-1933 yılları arasındadır. Üniversite sistemine geçildikten sonraki uzun zaman dilimi için de 1981 Üniversite Yasası’nın yürürlüğe konması dönemlemede esas alınmıştır. Bu doğrultuda ikinci dönem 1949-1980 yılları, üçüncü dönem 1981-2023 yıllarına ilişkin verilerden oluşmuştur.

Kullanılan istatistik kaynakları dolayısıyla Türkiye sınırları içinde faaliyet gösteren kurumlara ait öğrenci ve öğretim elemanı sayıları araştırma kapsamındadır. Kazakistan, Kırgızistan, Kıbrıs gibi Türkiye toprakları dışındaki fakültelere ilişkin bilgiler araştırmaya dahil değildir.

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren ve bir hizmet içi eğitim faaliyeti olarak işlemekte olan eğitim merkezleri de bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu eğitim kurumları, Türk yükseköğretim sistemini belirleyen Yükseköğretim Kanunu’nun tanımladığı yükseköğretim kurumları kapsamında değildir.

Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet döneminde Türkiye’de yüksek din eğitiminin tarihsel eğilimleri ve mevcut durumunu, diğer alanlarla kıyaslamaları dikkate alarak ve veriye dayalı olarak ortaya koymaktır.

Türkiye’de yüksek din eğitimine ilişkin birtakım verileri farklı zaman kesitleri için ele alan bazı kıymetli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Cumhuriyet döneminin ilk ilahiyat fakültesi olan 1924 Dârülfünun şubesi hakkında Zengin’in (2019) ve Ünver & Sarıkaya’nın çalışmaları (2022); takip

eden dönemde uzun süre tek fakülte olarak faaliyet gösteren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hakkında Koştas'ın (1989) ve Doğan'ın (2019) çalışmaları; kurumların gelişim süreçlerini inceleyen Öcal'ın (2017) mukaddime kitap alt başlığı ile yayınladığı çalışması, günümüze doğru geldikçe 28 Şubat sürecinden 2012'ye kadar dönemi inceleyen Bahçekapılı'nın (2012) çalışması ile bunun devamındaki dönemi inceleyen Altaş ve Kaya'nın (2023) ve Sobi'nin (2020) çalışmaları bunlar arasındadır.

Konu alanındaki gelişmelerin bütüncül ve kapsamlı bir şekilde istatistiklerle analiz edildiği bir çalışmanın yürütülmesi, öncelikle temel kaynaklardan verilerin toplanması ve sistematik şekilde sunulması, çalışmayı yönlendiren temel motivasyonu oluşturmuştur. Öğrenci sayılarının sadece kontenjanlar üzerinden değil, kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları üzerinden takibi, bu çalışmanın farklılıklarından biridir.

Türkiye'de yüksek din eğitiminin tarihi seyrini sayılarla kayıt altına alarak, geçmişte gözlenen gelişmeleri, istatistiğin bakış açısıyla değer yargılarından bağımsız ve nesnel bir yaklaşım içerisinde geleceğe aktarmak bu araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Konunun gerçekçi bir zeminde ele alınmasına katkı sunacağı; bundan sonraki araştırmalar için de istatistiklere erişim açısından kolaylık sağlayacak referans bir eser olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma ile temel veri kaynakları olan resmi istatistik raporlarının izin verdiği ölçüde, Türkiye'de din eğitimi uygulama alanlarına ilişkin izleme ve değerlendirme sisteminin çerçevesinin oluşturulması ve ileride yapılacak çalışmalarla karşılaştırmalı analizlere imkân sağlanması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden olan betimsel araştırma türünde olup, yazılı belgelerde ve dokümanlarda daha önce kayıt altına alınmış istatistiksel veriler üzerinden yapılan ikincil verilere dayalı bir araştırmadır. Araştırma hem kesitsel hem de boylamsal olarak verilerin takibini yapacak şekilde yapılandırılmıştır. Veri analizinde oran, sıklık ve yüzde dağılımlarına dayanan analizler yer almaktadır. Analiz sonuçları tablo ve şekillerle gösterilmiştir.

2019 yılında Değerler Eğitimi Merkezi'nin araştırma projelerinden biri olarak başlatılan ve Prof. Dr. İbrahim Aşlamacı'nın başkanlığında yürütülen bu projede ilk olarak araştırmacılar tarafından araştırma kapsamında belirlenen örgün, yaygın ve yüksek din öğretimi gibi temel alanlarda ne tür istatistiki verilerin toplanabileceğine ilişkin müzakere süreci yürütülmüştür. Söz konusu alanlarda toplanabilecek verilerle ilgili öncelikle geniş bir liste oluşturulmuştur. İkinci olarak bu verilerin nasıl elde edilebileceğine ilişkin resmi istatistiki raporlar incelenmiş, verilerin söz konusu raporlarda yer alıp almadığı tespit edilmiştir. Belirlenen istatistiki raporlar Türkiye İstatistik Kurumu Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve farklı üniversite kütüphaneleri gibi çeşitli kütüphanelerden toplanmıştır. Resmi istatistik raporlarında yer almayan veriler için fakülte yönetimleri ile temasa geçilmiş, bir kısım verilerin bu şekilde edilmesi mümkün olurken bir bölümü elde edilememiştir. Veri eksikliği bulunan alanlar, çalışma içinde ilgili yerlerde işaret edilmiş, bu kısımlardaki bilgiler resmi raporlarda yer alan göstergelerle sınırlı kalmıştır.

Proje kapsamında derlenen verilerin kapsam ve kullanılabilirlik açısından iki ayrı rapor şeklinde hazırlanması uygun görülmüştür. İlk raporda ilk ve ortaöğretimdeki din öğretimi ile yaygın din eğitimi uygulama alanlarına ilişkin veriler sunulmuştur. Bu rapor ise, yüksek din eğitimi bölü-

münden oluşmaktadır. Her uygulama alanında, incelenen başlığa uygun olarak kurum sayıları, öğrenci, öğretim elemanı, cinsiyet ve yıl gibi belirlenen göstergelerdeki dağılım ve değişimlere yer verilmiştir. Analiz sonuçlarını gösteren tablo ve şekillerin altında ilgili veri kaynakları ile anlaşılması için varsa gerekli açıklamalar notlar şeklinde sunulmuştur.

Temel Veri Kaynakları

Yüksek din öğretimiyle ilgili veriler farklı dönemler için farklı kaynaklardan elde edilmiştir:

i. *İhsaiyat Mecmuaları (1924-1926 Yılları Arası)*

Dârülfünun İlahiyat Fakültesiyle ilgili ilk istatistik bilgileri, Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan “İhsaiyat Mecmuası” isimli raporlarda bulunmaktadır. İhsaiyat Mecmuaları Osmanlı’da eğitim istatistiklerini sunmak için ilk kez 1894-1895 ders yılında yayınlanmış, takip eden dönemlerde özellikle savaş sebebiyle inkıtalarla az sayıda yayınlanmıştır. Mecmua cumhuriyetin ilanından sonra tekrar yayınlanmaya başlanmıştır. Maarif Vekâleti, 1923-1924 ders yılından itibaren birer yıllık eğitim-öğretim dönemlerini kapsayan üç ayrı İhsaiyat Mecmuası çıkarmıştır (Yücel, 2018). Bu mecmualardan 1924-1925 ve 1925-1926 tarihli olanlarında Dârülfünun İlahiyat Fakültesi’ne ait veriler de bulunmaktadır.

Osmanlı Türkçesiyle yazılan bu eserlerde bulunan verilerin tablolar halinde sunulma biçimi, günümüzde yükseköğretim dahil eğitim istatistiklerinin ilk versiyonu gibidir. 1926’da Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü’nün kurulması sonrasında Maarif Vekâleti İstatistik Şubesi de bu kuruma aktarılmıştır.

1924-1925 ve 1925-1926 tarihli İhsaiyat Mecmualarındaki veriler daha sonra 1933’te yeniden yayınlanmakla birlikte bu nüshalar öğrencilerin dönemlere göre sayıları ve geldikleri okul türleri gibi daha fazla ayrıntı içermektedir. Bu sebeple araştırmamızda düzeltilmiş versiyon ile karşılaştırmalı olarak bu raporlar da kaynak olarak kullanılmıştır.

ii. *Millî Eğitim İstatistik Raporları (1926-1983 Yılları Arası)*

Eğitime dair istatistikler, bu verileri toplama ve yayınlama görevi Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü’ne devredilmesiyle birlikte 1927-1928 öğretim yılından itibaren yıllık olarak yayınlanmamıştır. Fakat bu dönemlerde neşredilmemiş yıllık taslaklar ile, geçmiş seneler hakkında toplanan bilgiler topluca yeniden tetkik edilerek 1933’e kadar olan 9 yıllık dönem tek bir nüsha halinde 1933’te yeniden yayınlanmaya başlamıştır.¹ Bazı hataların giderildiği belirtilen bu çalışma “Maarif İstatistikleri” başlığını taşımaktadır. Böylelikle, bu tarihten itibaren dönemin istatistik kurumu tarafından çoğunlukla yıllık olarak yayınlanan ve zaman içinde ismi güncellenen bu raporlar, araştırmamızın ikinci tür kaynağını oluşturmaktadır. Yükseköğretimle ilgili istatistiklerin el değiştirmesi 1981’de Yüksek Öğretim Kurulu’nun kuruluşu sonrasındadır.

Yükseköğretime ilişkin verilerin millî eğitim istatistikleri kapsamında tutulmasının bir sebebi, 1933’te 2252 Sayılı Kanun ile Darülfünun ve ona bağlı kadro ve kurumların lağvedilip, İstanbul Üniversitesi’nin kurulmasını öngören Üniversite Reformu ile üniversitenin özerkliğinin kaldırılıp Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanmış olmasıdır.

1 Bkz. Maarif 1923-32 İstatistikleri, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933

Yükseköğretim istatistiklerini içeren raporların künye bilgilerini takip edebilmek için rapor başlıklarının ve hazırlayan kurumun zaman içinde geçirdikleri isim değişikliklerini de takip etmek önem arzeder:

- Yukarıda sözünü ettiğimiz 1933 tarihli ve önceki 9 yılı da içeren raporla birlikte raporların adı “Maarif İstatistiği” olmuştur. Raporları yayınlayan kurumun adı bu dönemde “Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü”dür. Yükseköğretim bölümü, raporun içinde en son başlıktır.
- 1943-1944’den itibaren yükseköğretimle ilgili bilgiler mesleki ve teknik eğitim kategorisiyle birlikte “Milli Eğitim: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri” başlığıyla ayrı basım olarak verilmiştir. Raporu yayınlayan kurumun adı da değişmiş, “Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü” olmuştur.² Ayrıca, 1953 yılına kadar yıllık olarak düzenli yayınlanan istatistikler bundan sonrasında düzenli bir periyoda sahip olmaksızın birkaç yılı içerecek şekilde yayınlanmıştır.
- 1965 yılından itibaren ise yükseköğretim kısmı, mesleki ve teknik eğitim kısmından da ayrılarak, fakat yine “Milli Eğitim İstatistikleri” üst başlığı altında müstakil olarak yayınlanmaya başlamıştır. Birkaç yılı içerecek şekilde hazırlanan raporlar 1978 yılından itibaren tekrar yıllık olarak yayınlanmıştır. Hazırlayan kurumun adı 1960’dan itibaren “Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü”dür. Yükseköğretime ilişkin verilerin bu şekilde dönemin istatistik kurumu tarafından ve Milli Eğitim İstatistikleri kapsamında sunulması 1983 yılına kadar devam etmiştir.

iii. Yükseköğretim İstatistik Raporları (1983-2013 Yılları Arası)

1983 yılından sonra yükseköğretime ilişkin veriler Yükseköğretim Kurulu’nca “Yükseköğretim İstatistikleri” adlı raporlarda yayınlanmıştır. Hatırlanacağı üzere Türk yükseköğretim sistemi 1980 askeri darbesinden sonra 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yeniden düzenlenmiş ve bütün yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kurulu’na (YÖK) bağlanmıştır. Yükseköğretim Kurulu bünyesinde faaliyet gösteren Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) Dökümantasyon Birimi yıllık olarak “Yükseköğretim İstatistikleri” kitaplarını yayınlamıştır. Çalışmamızda bu tarih aralığına ilişkin veriler bu kitaplardan alınmıştır.

iv. Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, YÖK Atlas ve YÖK Akademik (2013-2023 Yılları Arası)

2013 yılından sonra Yükseköğretim Kurulu, yükseköğretime ilişkin istatistikleri online ortamda erişime açmıştır. Bunun için oluşturulan “Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi (YBYS)” 10 yıl süre zarfında geliştirilmeye devam etmiştir.

Bunun yanı sıra Yükseköğretim Kurulu tarafından yükseköğretimle ilgili güncel verilerin paylaşıldığı iki online platform daha faaliyettedir. Bunlardan biri olan “YÖK Atlas” yazılımı, üniversite adaylarının üniversite ve meslek tercihi yaparken programlarla ilgili bilgi alabilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Burada geriye doğru 3 senenin lisans ve önlisans taban puan ve kontenjanları görülebilmektedir. Diğer platform, Türk yükseköğretiminde görev yapan akademisyenlere ait kişisel akademik bilgilerin ve bilimsel faaliyet çıktılarının sunulduğu YÖK Akademik (Yükseköğretim Akademik Arama) sistemidir. Her iki platform da Yükseköğretim Bilgi Sistemi’nden (YÖKSİS) verilerini çekmektedir. Bu iki platform, çeşitli türdeki güncel bilgileri süzmek ve karşılaştırmak için kullanılmıştır.

2 1950-1960 yılları arasında ise istatistik kurumunun adı yine eskiye dönülerek “Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü” olarak raporlarda yer almaktadır. Aynı dönem içinde 1950-1953 yılları arasında raporların adında da eskiye dönülerek Maarif İstatistikleri adı kullanılmıştır.

Yükseköğretime ilişkin verilerin online ortamda erişime açılması, verilere ulaşma bakımından önemli bir imkân sunmakla birlikte bazı sınırlılıkları da söz konusudur: YBYS sistemindeki veriler 2013'den başlamak üzere zaman içerisinde daha fazla türde bilgi içerecek şekilde gelişmiştir fakat başlangıçtaki sınırlı kategoriler, bazı bilgilerin geriye doğru takip edilmesine imkân vermemekte, yahut tersi bir şekilde başlangıçta takip edilebilen bilgiler ilerleyen yıllardaki tablo kategorilerinde yer almamaktadır. YÖK Atlas platformu geriye doğru sadece son iki yılın verilerini sunmaktadır. YÖK Akademik ise sadece mevcut güncel durum için kullanılabilir bir kaynaktır; geriye yönelik olarak arşiv bilgisi sunmamaktadır.

v. Diğer kaynaklar

Yukarıda sıralanan bu kaynakların yanı sıra belirli konular için başka kaynaklar da değerlendirilmiştir. Kurumların ilk olarak öğrenci aldıkları tarihler veya öğrenci kontenjanları türündeki veriler için ÖSYM tarafından yayınlanan “Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları” kullanılmıştır. Bu kılavuzların 1997 tarihinden itibaren olan nüshalarına ÖSYM web sayfasından online erişim mümkündür. Yine ÖSYM tarafından yayınlanan “Meslek Yüksekokulları ile Açıköğretim Önlisans Programları Mezunlarının Lisans Öğrenimine Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Kılavuzları”, lisans tamamlama programları öğrenci sayıları için kullanılmıştır.

Ayrıca fakülte, bölüm ve programların açılış tarihleri gibi kurumsal bilgilerin derlenmesinde Resmî Gazete arşivi ile üniversite ve fakültelerin kurumsal web sayfaları da kaynaklar arasındadır.

Resmi raporlarda veri bulunmayan konularda kurumların kendi tuttıkları kayıtlara da veri kaynağı olarak ihtiyaç duyulmuştur. Bu gibi durumlarda söz konusu bilgiler fakülte yönetimlerinden talep edilerek elde edilmiştir. Bu yöndeki taleplerimize olumlu karşılık veren meslektaşlarımız Prof. Dr. Mahmut Zengin, Prof. Dr. İbrahim Aşlamacı, Doç. Dr. Ümit Horozcu, Doç. Dr. Tuncay Karateke, Prof. Dr. Davud Işıkdogan, Prof. Dr. Hüseyin Yılmaz, Prof. Dr. İbrahim Turan ve Prof. Dr. Adem Yerinde'ye teşekkürlerimizi sunarız.

Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Değişim ve gelişim seyri içinde Türkiye’de yükseköğretim kademesinde din eğitimi değerlendirmek için bu değişim seyrinin tarihçesini dikkate almak gerekir. Çalışma boyunca bize klavuzluk eden bu tarihçeyi aşağıda kısaca özetlemek istiyoruz:

Bilindiği üzere Osmanlı dönemi eğitim sisteminin temel kurumu olan medreseler, orta ve yükseköğretime karşılık gelen, kendi içerisinde hiyerarşik yapıya sahip bir eğitim kurumuydu. Medrese, Osmanlı toplumunda XIX. yüzyıla kadar ilmî ve fikrî hayatta etkili, devlet ve toplumu belirli seviyelerde yönlendiren bir kurumdu. İçeride ve özellikle dışarıda hızlı ve çoğu defa aleyhteki gelişmelerle sarsılan Osmanlı Devleti’nin eğitimi yenileştirme arayışları, medrese sistemi üzerinden değil, yeni tür eğitim kurumları açarak devam etmişti. “Mektep” adı ile açılan bu yeni okullar, yabancıların ülkedeki eğitim faaliyetlerinin önünü kesmek için onlara benzer şekilde tasarlanmış; bir savaş cephesi gibi görülerek yaygınlaştırılmıştı. Mühendishaneler, mülkiye, hukuk mektepleri gibi bu yeni eğitim kurumlarının açılmasıyla teknik, fikri, idari, hukuki alanlardan peyderpey uzaklaşan medrese, sadece din hizmetlerini ifa eden bir konuma gelmişti.

1900: Dârülfünun'da Dini İlimler İçin de bir Şube Açılması

Ortaöğretim düzeyindeki mektepler ile eğitim alanında yeni bir sistem oluşturulurken bu sistemin bir devamı olacak yeni bir yüksek öğretim müessesesi de kurulmuştu. Dönemin Batıdaki modellerini örnek alan bu müesseseye “fenler evi” mânasına gelen “dârülfünun” adının verilmesi, o günün şartlarında medreseden ayrı bir kurum olduğunu ortaya koyma düşüncesinden doğmuştur (İhsanoğlu, 1993: 524). 1863’ten başlayarak inkıtalarla devam eden Dârülfünun serüveni 1900 yılında dördüncü kez açılışı ile kalıcı hale gelmiştir. Medreselerde gerçekleştirilen yüksek din eğitiminin üniversite bünyesinde yer alması da ilk defa, II. Abdülhamit Dönemi’ne rastlayan bu dördüncü açılıшта dini ilimler için bir şubeye yer verilmesi ile gerçekleşmiştir.

Medresenin yanı sıra üniversitede dini ilimlerin tahsilinin başlaması, bu alanda da bir ikilik ortaya çıkardı. Fakat söz konusu dönemde her açılan kurum geleneksel bir kurumu kaldırdığı gibi, hukuk ve ilahiyat şubelerinin açılması da medreseyi ortadan kaldıracak süreci başlatmıştır. Tereddütlerle ilerleyen süreç 1914-1924 arasında kesintiye uğramış; bu arada medreselerin değişime ayak uydurmasına yönelik ıslah girişimleri kendisini göstermiştir. 1914 tarihli *Islâh-ı Medâris Nizamnamesi*, Dârülfünun bünyesindeki şubeyi de dahil ederek medreseleri tek çatı altında toplamış, programlarını yenilemeyi ve yeni açılan mekteplere benzer şekilde organize etmeyi öngörmüştür. Yüksek din öğretimi kademesi Cumhuriyet dönemine birleştirilmiş ve yenilenmiş bu yapı ile girmiş, Cumhuriyetin ilanı sonrası ise yeniden ayrılmış, Dârülfünun'da dini ilimler için bir şube açılmıştır. Fakat yeni yönetim eş zamanlı bir şekilde medrese kanadına son vermiş ve yüksek din eğitimi yoluna üniversitede devam etmiştir.

Cumhuriyet dönemindeki ilahiyat fakültesi yapılanmasına kaynaklık etmesi bakımından Dârülfünun bünyesindeki yüksek din öğretimini daha yakından incelemek gerekir. Dini ilimlerle ilgili şube kronolojik olarak üç döneme sahiptir: 1. Sultan II. Abdülhamid dönemindeki Dârülfünun-ı Şâhâne Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye Şubesi (1900-1908); 2. II. Meşrutiyet ve İttihâd ve Terakkî etkisiyle şekillenen Dârülfünun-ı Osmânî Ulûm-i Şer'îyye Şubesi (1908-1914); 3. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devam eden 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulan İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi (1924-1933).

Bu dönemlerin ilkinde İslâmi ilimler ağırlıklı olan ve neredeyse bir medrese gibi işleyen dini ilimler şubesinin, doğrudan medresenin yerine geçmek iddiası yoktur; nitekim, daha sonra kolaylıkla medrese ile birleştirilmiştir. Fakat İslâmi ilimlerle üniversite bilimleri arasında bir uyum arayışı içinde olduğu söylenebilir (Kara, 2016: 341-342). İçerik, medresedeki ile uyumlu olmakla birlikte bir yandan da Batı ülkelerindeki gibi kilise dışında ve laik karakterdeki üniversiteye bağlı teoloji fakültelerine benzemektedir. Ülken (1961: 1-2) bu yeni eğitim fikrini, ortaçağ skolastik zihniyetinden kurtulmuş bir dini ilimler arayışı olarak taktim etmektedir. Bu kurumdan yetişecek kişilerin yeni eğitim sistemini oluşturan mekteplerdeki din dersleri (Malumat-ı diniye), Ahlâk, Mantık ve Arapça derslerini okutacak öğretmenler ve modern dini kültürü besleyecek, dinî ilimlere aşina aydınlar olması beklenmektedir.

İkinci döneminde İttihâd ve Terakkî iktidarının bazı konularda Sultan Abdülhamit döneminden daha dini muhtevalı tercihlerde bulunmasının bir örneği (Kara, 2016: 345) olarak önce şubenin adında yer alan “dini” kelimesi, “şer’i” kelimesi ile değiştirilmiş, ardından üniversite bünyesinden çıkarılarak ıslah edilmiş medrese sistemine dahil edilmiştir. Bu dönemde medreseliler arasında da dini ilimleri yeni bir şekilde ele almaya yönelik çalışmalar başlamış, bu sebeple üniversitede ayrı bir fakülteye lüzum olmadığı kanaati (Ülken, 1961:5) baskın gelmiştir.

Şubeyi 1924 yılında yeniden açan Cumhuriyet yönetimi ise bir yandan medreseleri kapatırken diğer yandan artık sadece üniversite bünyesinde bulunan bu şubeyi sosyal bilimlerin bir dalı gibi faaliyet gösterecek fakülte şeklinde yeniden tasarlamıştır. Dolayısıyla 1924 tecrübesinin öncekilerden farkı, dinî alandan ve ilmiye sınıfından uzaklaşması, değişen ders başlıklarında ve öğretim elemanı seçiminde kendisini göstermektedir. Bütün bunlara karşılık fakültenin amacının “yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek” şeklinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nda ifade edilmesini muhtemel muhalefete karşı parlak bir beyan olarak değerlendiren İsmail Kara (2016: 347), “diniyyat mütehasısı” denilmesinin, bu eğitimin dini olmaktan ziyade “içtimaiyat” gibi sosyal ve pozitif bir ilim dalı olmasının istendiğine işaret ettiğini belirtmektedir. Dârülfünun bünyesindeki yüksek din öğretimi tecrübesinin, günümüz ilahiyat fakültelerinin temel karakterini vermek bakımından önemi büyüktür. Fakülte için belirlenen öğretim programı, sürece katkı veren isimlerden İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun 25 yıl sonrasında bu fakülte hakkında mecliste konuşurken “(onu) bir nevi sosyoloji fakültesi yaptık” (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 20/279) beyanında ifade ettiği üzere, dini ilimler konusunda oldukça zayıftır.

1924’te kurulan fakülte 1933 yılına kadar 9 sene faaliyetine devam etmiştir. 1933’te 2252 sayılı kanunla Dârülfünun kapatılarak yerine yeni esaslara göre İstanbul Üniversitesi’nin kurulması kararlaştırılmış; fakat bu düzenleme yapılırken İlahiyat Fakültesine yer verilmemiştir. Bu esnada fakültenin 3 öğrencisi ve 13 hocası bulunmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında gerçekleştirdiği birbirini takip eden reformlar Türkiye’de böyle bir fakülte mezunlarının potansiyel istihdam alanlarını ve yararlılıklarını azaltmıştır. Fakültede verilmekte olan eğitimin dini ilimler konusundaki yetersizliği, orta öğretim kurumlarından din derslerinin kaldırılmış olması, din görevliliğinin devlet memurluğu olmaktan çıkarılması, mezunlarının istihdam edileceği bir alan bulunmayışı, fakülte ve öğrencilerine yönelik olumsuz neşriyat sebebiyle oluşan algı, dokuz yıllık süre zarfında kurumun öğrencisiz kalmasının sebepleri arasında gösterilir (Reed, 1956: 298-299; Ayhan, 2000: 22/71; Özdemir, 2019: 38-39).

Fakültenin lağvedilmesiyle ortaya çıkacak boşluğu bir ölçüde doldurmak üzere aynı kanun gereği Edebiyat Fakültesi bünyesinde öğrencisi olmayan İslâm Tetkikleri Enstitüsü kurulmuş, İlahiyat Fakültesi’nin öğretim üyelerinden bazıları bu enstitüde görevlendirilmiştir. Zamanla, görevli hocaların emekliye ayrılması veya ölümleri üzerine boşalan kadrolara yeni tayinler yapılmadığından enstitü 1936 yılında kapanmıştır.³ Üniversitenin 1933 ile başlayan yeni düzeni içerisinde yüksek din öğretimine yer verilmemesi, bunun yerine öğrencisi olmayan bir araştırma biriminin kurulmuş olması, dini ilimlerin bir eğitim ve hizmet alanı olarak değil, araştırma alanı olarak üniversitede ele alınması isteğinin bir diğer göstergesidir.

1949: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Din eğitimi kurumlarına karşı gösterilen direnç, II. dünya savaşı sonrası şartlarda değişmeye başlamıştır. Din politikalarının gözden geçirilmesi ve kontrolü elden bırakmadan bazı düzenlemeler ya-

3 Çok partili hayata geçiş hazırlıklarıyla birlikte üniversitenin özerk bir yapıya kavuşturulması gündeme gelmiş, 1946’da üniversite ve fakülteler yeni enstitü, bilimsel araştırma, öğretim ve yayım kurumları açmaya yetkili kılınmıştır. Bu kapsamda Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsü öğretim üyesi Zeki Velidi Togan’ın İslâm Tetkikleri Enstitüsü’nü yeniden kurma girişimleri sonuç vermiş, 1953 yılında İslâm kültür ve medeniyeti üzerinde araştırma ve yayınlar yapmak amacıyla enstitü yeniden kurulmuştur. 1982’de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu gereğince İslâm Araştırmaları Enstitüsü, İslâm Araştırmaları Merkezi adını almış, bu yeni statüsü gereği bütçesi ve kadrosu bulunmamıştır. 4 Mart 2022 tarihinde ise Cumhurbaşkanlığı kararı ile İslâm Tetkikleri Enstitüsü İstanbul Üniversitesinde yeniden tesis edilmiştir. Kurumun günümüze kadar ulaşan tarihçesi için Bkz. İslâm Tetkikleri Enstitüsü web sayfası: https://islamtetkikleri.istanbul.edu.tr/tr/_

pılmasını Kara, ülkenin aks değiştirmesi ve ABD hattına yakınlaşmasını öngören “büyük proje”nin bir yansıması olarak değerlendirir (2016: 357). Değişikliğe gerekçe olarak ülkede din adamı ihtiyacı bulunduğu, ahlâki bir çöküntü yaşandığı, komünizm tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğumuz dile getirilmektedir. Muhalefet partilerinin ortaya çıkması din politikalarındaki değişimi kuşkusuz etkilemiştir. Ancak yaklaşım farkını, partiler arasındaki rekabete bağlamak tek başına açıklayıcı değildir. Amerika ve Rusya’nın iki karşıt kutupta yer aldığı yeni dünya düzeninde Türkiye, içinde yer almak istediği cenahın gereklerini yerine getirme konusunda adımlar atmak durumunda kalmış; komünizm karşıtlığı resmi bir politika olarak hayatın tüm alanlarını etkisi altına almıştır (Çevik, 2019).

Din politikalarındaki değişimle ilgili ilk işaretler Demokrat Parti’nin programında kendisini göstermiştir. Ardından Türkiye’yi çok partili hayata hazırlayan CHP’nin 1947 yılındaki yedinci kurultayında din eğitimi konusu ele alınmış, çözüm önerileri sunulmuştur (CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, 1948). Kurultay sonrası din eğitimi meselelerini görüşmek ve rapor hazırlamakla görevlendirilen 16 milletvekilinden oluşan komisyon, din eğitiminin yeniden okul müfredatına girmesini, imam-hatip okullarının açılmasını, ayrıca yüksek din bilginleri yetiştirmek üzere bir *Türk-İslâm İlâhiyat Fakültesi* kurulmasını tavsiye etmiştir (Selâmet, Tarihi bir rapor, 1948, 45:13’ten naklen Kara, 2016). Halk Partisi’nin teklifi ile Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından ilahiyat fakültesi kurulması için TBMM’ye bir tasarı sunulmuştur. Böylece 3 öğrencisi kalmakla kapatılan fakültenin üzerinden 16 yıl geçtikten sonra 1946’da henüz kurulmuş bir üniversite olan Ankara Üniversitesi bünyesinde 1949’da bir ilahiyat fakültesi açılmıştır (Bkz. Resmi Gazete, 04.06.1949).

Fakültenin kuruluşu ile ilgili yasa önerisinin TBMM’de görüşülmesi esnasında bunun nasıl bir eğitim kurumu olacağı da açıklığa kavuşur. Burada fakültenin, bir öncekine benzer şekilde dini meseleleri ilmi olarak tetkik edecek, bunu yaparken müspet ilimlerden faydalanacak bir araştırma ve eğitim kurumu olmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Kurultay teklifinde geçen *Türk-İslâm İlâhiyat Fakültesi* ifadesi kanunda yer almamıştır. Tasarıyı sunan Banguoğlu, İlâhiyat Fakültesi’nden beklentisini “bazı irticâ hareketlere cesaret vermek şöyle dursun, onları menetmek, onları selb etmek ve onları yok etmek fonksiyonunu icra edecektir” sözleriyle dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1949).

Fakat bir yandan da kurultaydaki tartışmaların da işaret ettiği gibi, İslâmi ilimlerin eğitimi konusunda bu fakültenin 25 yıl öncekinden daha etkin olacağı beklentisi söz konusudur. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) konuyu Türkiye’nin ihtiyaçlarına, gerçek bir İslâm ilahiyat fakültesinin şartlarına, takip etmesi gereken programa çekmeye çalışmış olsa da buna muvaffak olamamıştır (Kara, 2016: 361). Fakültenin açılmasından bir yıl sonra sunduğu raporda Akseki, üniversiteye bağlı ilahiyat fakültesi ile Diyanet’e bağlı dinî bir müessese arasında ayırım yapmakta, memleketin dinî ihtiyaçlarıyla uyumlu yüksek İslâm âlimleri yetiştirebilecek gerçek bir din müessesesi ihtiyacını dile getirmekte, bunun Diyanet’e bağlı olması gerektiğini savunmakta, Ankara’daki fakültenin varlığına karşı çıkmamakla birlikte ihtiyaca muvafık olmadığına dikkat çekmektedir (Akseki, 1951, 105/ 67-68).⁴ Bu eleştirinin sebebi, öncelikle fakülte için belirlenen program ve hoca seçimidir. Nitekim harf inkılâbına uygun olmadığı düşüncesiyle Kur’an dersi programda yer almamıştır (Öcal, 2017: 357). Kurucu kadro ve ilk hocaların ilahiyat alanı dışından olmasının bir sebebi de din eğitimine verilen uzun ara nedeniyle ilahiyat alanında yetişmiş hoca bulunmamasıdır; yine de o dönem hayatta olan medrese kökenli hocalardan yararlanmak istenmediği anlaşılmaktadır.

4 Ahmet H. Akseki’nin 12.12.1950 tarihli raporu bir yıl sonra “Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Mühim bir Rapor” başlığı ile Sebillürreşad dergisinde 100-105. sayılarda altı bölüm halinde yayınlanmıştır.

Takip eden yıllarda fakültenin programında değişiklikler görülmektedir. Kaya (2017: 82), 1953 yılından sonraki program ile günümüzdeki ilahiyat programları arasında dersler açısından büyük benzerlikler bulunduğuna işaret etmektedir. Felsefe ve tarih ağırlıklı fakülte programında temel İslâm bilimleri dersleri zaman içerisinde artmıştır. Bunun bir nedeni, 1951 yılından itibaren açılan imam-hatip okullarına öğretmen yetiştirme ihtiyacıdır. Aynı zamanda, din eğitimi kanallarının oldukça sınırlı olduğu bu dönemde, mevcut tüm din eğitimi kanallarının İslam dini öğretimi istikametinde bir fırsat olarak görülüp dindar çevrelerce dönüştürülmeye çalışılmasıdır (Kaya, 2017: 82). Fakülte'nin ilk dönemlerdeki öğretim üyeleri, ihtisaslarını dinî ilimlerde yapan kişiler olmakla birlikte, yeni program denemeleriyle gelişmeler kaydeden fakülte, kendi öğretim elemanlarını yetiştirmiş, daha sonra diğer fakültelere de akademik personel vermiştir (Ayhan, 2000: 71).

1959: Yüksek İslâm Enstitüleri

Yükseköğretimde bu gelişmeler olurken bir yandan da 1949'da okullarda isteğe bağlı din dersi başlamış; 1951'de ilkokuldan sonra dört yıllık eğitim veren İmam-Hatip Okulları açılmış, 1954'te İmam-Hatip okullarının üç yıllık lise kısmı da faaliyete geçmişti. 1957-1958 öğretim yılında mezun vermeye başlayan İmam-Hatip okulu mezunları için bir yükseköğretim kademesi talebi ortaya çıkmıştır. Mevcut tek ilahiyat fakültesi olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ise İmam Hatip mezunlarını kabul etmemiştir. Dönemin öğretmen ihtiyacını karşılayan kurumları çoğunlukla fakülte şeklinde değil, eğitim enstitüsü, öğretmen okulu, yükseköğretim okulu, teknik öğretmen okulu gibi birimlerden oluşuyordu. Din öğretimi alanında yeni ortaya çıkan öğretmen ihtiyacı da bunlara benzer şekilde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir enstitü olarak organize edilmiştir. Böylece Millî Eğitim Bakanlığı Tâlim ve Terbiye Dairesi, 24 Eylül 1959'da orta ve muadili okullarla öğretmen okullarına din dersleri öğretmeni yetiştirmek üzere Yüksek İslâm Enstitüsü adıyla dört yıl süreli bir okulun açılmasını kararlaştırmıştır. İlki İstanbul'da açılan enstitüyü Konya, Kayseri, İzmir, Erzurum, Bursa, Samsun ve Yozgat Yüksek İslam Enstitüleri takip etmiştir.

Bu kurum 1961'de yayınlanan ilk yönetmeliğinde kurumun amacı "İslâm dininin esaslarına sadık kalarak müsbet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerini ve bunlara yardımcı ilimleri öğreterek imam-hatip okullarıyla ilköğretim okulları ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek" olarak ifade edilmiştir. Bu yüksekokul, Millî Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatı'na müftü, vaiz gibi din elemanları yetiştirmekle de vazifelidir. (Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği, 31.07.1961, 211).

Yüksek İslâm Enstitüleri aynı zamanda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin dini ilimlerin tedrisi konusunda beklentiyi karşılamaması sebebiyle ayrı bir eğitim kurumu açılması gerekliliğine dair A. Hamdi Akseki veya A. Fuat Başgil'in bir müddettir dile getirdiği kanaatlere de karşılık gelmiştir. Enstitünün ismi ilk olarak "İlahiyat Enstitüsü" olarak düşünülürken çıkarılan kanunda "Yüksek İslam Enstitüsü" olarak ifade edilmesi (Ayhan, 1999: 235), siyasi merkezin yüksek din öğretimini Ankara'daki sosyal bilim ağırlıklı modernist çerçeveden farklılaştırmak istediğine bir işaret olarak değerlendirilebilir (Kara, 2016: 373). Yüksek İslâm Enstitülerinin açılışını takip eden yılda ve 1960 Askeri Darbesinden hemen sonra Millî Eğitim Planlama kurulu içinde teşkil edilen komisyon tarafından hazırlanan ve din eğitimiyle ilgili mevcut durumu değerlendiren raporda, henüz mezun vermemiş olan enstitünün amacının ilahiyat fakültesinden

farklılığı vurgulanmaktadır. İlahiyat Fakültesi din olgusunu bütün dinlere ait bilgiler çerçevesinde inceleyecektir. Yüksek İslâm Enstitüsü ise bir anlamda dini ilimleri devam ettirecektir; hukuk ve içtimaiyat bilgileriyle fıkıh anlayışının zamana göre yeniden yorumlanmasına çalışacaktır. Hatta bu gayeye uygun şekilde adı “İçtihat Akademisi” olmalıdır (Din ile İlgili Eğitim Öğretim Komitesi Raporu, 1961: 21-23). Yüksek İslâm Enstitülerinin açılmasıyla yüksek din öğretimi alanında, din eğitimi anlayışları nispeten birbirinden farklı ikili bir yapı ortaya çıkmıştır.

Yüksek İslâm Enstitüsü’nün toplum tarafından algılanma biçimi de Müslümanlık akidelerini modern şartların ışığında öğrenme ve geliştirmedir. Bunun, İmam Hatip okullarının dini ilimler ile pozitif bilimleri birleştiren programı ile yapmak istediğiyle aynı istikamette olduğunu düşündüğümüzde bu kurumların İmam Hatip çizgisinin devamı olduğunu ifade etmek mümkündür. Başlangıçları itibariyle birbirinden farklı çizgilerde tasarlanmış İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslâm Enstitüleri bir çeşitlilik değil, bir çatışma kaynağı olarak ilerlemiş fakat zaman içinde birbirine benzemeye başlamıştır.

1971: Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi

İslâmi İlimler Fakültesi, Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu’nun 21.11.1969 tarih ve 32 sayılı kararına istinaden 12 Mart 1971 tarihinde kurulmuş olup, tedrisata 1971-1972 ders yılında başlamıştır. Kuruluşunda öğretim süresi beş yıl olarak belirlenen fakülteye, lise çıkışlılar yanında imam-hatip okulu mezunlarına da %40 oranında kontenjan ayrılmıştır. İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslâm Enstitüleri şeklindeki ikili yapı devam ederken bunlara bir yenisi 1971 yılında eklenmiştir. Erzurum’da bir Yüksek İslâm Enstitüsü bulunmakla birlikte bir de üniversiteye bağlı bir fakültenin açılması, dönemin Atatürk Üniversitesi yönetici kadroları ve kurullarının insiyatif almasıyla açıklanabilir.⁵ Fakülte, Ankara’daki örneğinden farklı olarak İslâmi İlimler Fakültesi adıyla Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu’nun 21.11.1969 tarih ve 32 sayılı kararına istinaden, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı’nın 04.12.1970 tarih ve 16146 sayılı uygundur görüşü ile 12.03.1971 tarihinde kurulmuştur. İslâmi İlimler Fakültesi, Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu’nun 21.11.1969 tarih ve 32 sayılı kararına istinaden 12 Mart 1971 tarihinde kurulmuş olup, tedrisata 1971-1972 ders yılında başlamıştır. Kuruluşunda öğretim süresi beş yıl olarak belirlenen fakülteye, lise çıkışlılar yanında imam-hatip okulu mezunlarına da %40 oranında kontenjan ayrılmıştır.

İsminde yer alan “İslami İlimler” ibaresi diğer fakültelerden farklı olarak adı geçen ilimlere daha fazla ağırlık vereceği izlenimini vermekle beraber, dönemin ilahiyat ve yüksek İslâm enstitüleri programları ile kıyaslandığında belirgin bir fark söz konusu değildir (Kaya, 2021: 110). Erzurum’daki fakültenin en bariz farkı imam hatip okulu mezunlarını da kabul etmesi ve öğretim süresinin diğer iki kurumdan farklı olarak 5 yıl olmasıdır. Fakülte, üniversitenin aldığı bir karar ile meslek okulları ve bu kapsamda imam-hatip lisesi mezunları için % 40 kontenjan ayırmıştır (Öcal, 2017: 384).

Fakültenin kendi hazırladığı dokümanlarda kurumun misyonu, öncelikle geleneksel mirası okuyup anlayabilme yeterliği kazandırmayı vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra Türk ulusunun milli ve manevi duyguları beslemek, kültürlü ve aydın din bilginleri yetiştirmek amaçları dile getirilmek-

5 18.11.1969’da göreve başlayan dönemin Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Bıykoğlu’nun göreve geldikten iki gün sonra ilk icraatlarından biri İslâmi İlimler Fakültesi’nin açılması kararıdır. Kararı onaylayan dönemin Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı ise Turgut Özal’dır.

te gerek öğretmen gerekse Diyanet personeli olarak pedagojik formasyon sahibi kişiler yetiştireceği belirtilmektedir (Kaya, 2007: 403; Öcal, 2017: 383).

1982: YÖK Kanunu ile Enstitülerin İlahiyat Fakültesine Dönüştürülmesi

1980 yılına gelindiğinde üniversitelerdeki ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanan çatışmalar, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin en önemli gerekçelerinden biridir. Darbeden sonra askerî yönetim altında çeşitli alanlarda yürütülen çalışmalardan biri yükseköğretimle ilgili düzenlemedir. Türk yükseköğretim sistemi bu dönemde çıkarılan 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu tarafından düzenlenmiştir. Bu kanun ile, o zamana kadar çeşitlilik arzeden yükseköğretim kurumları yeniden ihdas edilen Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmış, akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır.⁶ Dolayısıyla bundan öncesinde öğretmen yetiştiren ve istihdam eden kurum Milli Eğitim Bakanlığı iken YÖK Kanunu sonrası öğretmen yetiştiren bütün yüksek öğretim kurumları üniversitelere devredilmiştir. 20.07.1982 tarih ve 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (17760 sayılı *Resmî Gazete*), ile de İstanbul, Konya, Kayseri, İzmir, Bursa, Samsun'daki Yüksek İslam Enstitüleri ilahiyat fakültesine dönüştürülerek bulundukları ildeki üniversiteye bağlanmıştır; Erzurum'daki Yüksek İslâm Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi ile birleştirilerek İlahiyat Fakültesi adını almıştır; Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü daha önce kapatıldığı için fakülteye dönüşümü söz konusu olmamıştır. Böylece ilahiyat fakültesi sayısı 8'e yükselmiştir.

Ayhan (2000: 71), darbe sonrası gelişmelerden yüksek din eğitiminin olumlu yönde etkilendiğini, böylece yüksek din eğitimi kurumlarının aynı idari ve ilmi esaslara kavuşturulduğunu söylerken; Kara (2016: 379) bu durumu statü farklılıklarını ve eşitsizlikleri ortadan kaldırması itibarıyla müsbet olmakla birlikte yüksek din eğitimi müesseselerinin tektipleştirilmesi, farklılıkların doğuracağı imkânlardan mahrum kalmak olarak değerlendirmektedir.

Bu dönemdeki birleştirme ve düzenlemelerden sonra ilahiyat fakültesinin amacının bir araya getirilen bu kurumların bir bileşkesi olduğu söylenebilir. Kaya'nın (2021: 116) tespitine göre fakültenin programına bakıldığında, birleştirilmeden önce faaliyet gösteren üç farklı yüksek din eğitimi kurumunun teorik ve fiili amaçları arasında yer alan dini bilgi itibarıyla donanımlı din bilginini, din eğitimi öğretmeni ve din görevlisi yetiştirmek amaçlarından söz edilebilir.

1988: MEB'e ve Diyanet'e Eleman Yetiştirme Fonksiyonunda Gelişmeler

1982'de yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi başkan ve üyelerine göre, Türkiye'nin iç savaşın eşiğine gelmesinden birbiriyle çekişen ve dolayısıyla da ülkeyi yönetemeyen siyasiler sorumluydular. Bu nedenle askeri yönetim tarafından hazırlanan 1982 Anayasası, siyasete ve dolayısıyla parlamento güvensizliğinin sonucu olarak normalde yasayla düzenlenebilecek birçok hususu, parlamentonun kolayca değiştirmesini önlemek maksadıyla Anayasa'ya taşımıştır. Üniversitelerle ilgili maddeler bu tavrın bir örneği (Küçükcan & Gür, 2009: 137) olduğu gibi din derslerinin okullarda okutulan zorunlu derslerden biri olduğunu hükme bağlayan madde de bu kapsamdadır. Din derslerinin Anayasa tarafından statüsünün belirlenmesi sonrası, bu dersin programı, ders kitabı, öğretmeninin yetiştirilmesi vb. ile ilgili hususlar dersin meşruiyetiyle ilgili tartışmaların önüne geçerek ilahiyat camiasının bir gündemi haline gelmiştir.

6 Bkz. Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Tarihçe, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce> (Erişim 26.09.2018).

Bu gelişmelerin ilahiyat fakültelerin öğretmen yetiştiren bir kurum olarak tanımlanmasında etkisi büyüktür. 04.07.1989 tarih ve 20215 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan kararla ilahiyat fakülteleri öğretmen ve eğitim uzmanı yetiştiren yüksek öğretim kurumları arasına alınmıştır. Bu gelişmenin ilerleyen tarihlerdeki devamı, fakülte bünyesinde ilköğretim kademesindeki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi için bir bölüm açılmasıdır. “Din Eğitimi” dersi de ilahiyat fakültesi programına ilk olarak 1982 programı ile girmiştir (Kaya, 2017: 118). Bu programda YÖK’ün pedagojik formasyon için belirlediği standartlar doğrultusunda formasyon derslerine ve öğretmenlik uygulamasına daha fazla zaman ayrılmıştır: (Ev, 2011: 23)

90’lara gelmeden önce, yüksek din eğitiminin sahanın ihtiyaçları doğrultusunda yapılması na bir diğer örnek, Diyanet personelinin eğitim düzeyini geliştirmek amacıyla ihdas edilen ilahiyat önlisans eğitimidir. Okulun açılmasıyla ilgili talep Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan gelmiş, Yüksek Öğretim Kurulu bunu olumlu karşılayarak 29.12.1988 tarihli kararıyla İlahiyat fakültelerine bağlı olarak iki yıllık İlahiyat Meslek Yüksek okulları kurulmuştur. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Prof. M. Sait Yazıcıoğlu’nun okulun açılışındaki fikri ve fiili gayretleri bilinmektedir. Karar yazısında bu okulların ülkemizde daha nitelikli din görevlileri istihdam etmek ve halen görev yapmakta olan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının bilgi düzeylerini yükseltmek amacına yönelik olduğu belirtilmiştir. Okullarla ilgili değerlendirmelerde ayrıca din görevlilerinin özlük hakları ve mali durumlarının iyileştirilmesi, kadro statülerinin öğretmenler düzeyine yükseltilmesi kazanımlarından da söz edilmektedir (Bkz. Bulut, 1992; Dönmez, 1995).

İlk olarak 1989’da Marmara ve Dokuz Eylül Üniversiteleri bünyesinde açılan okullara daha sonra sırasıyla Atatürk Üniversitesi (1991), Uludağ Üniversitesi (1992), Yüzüncü Yıl (1994) ve Karadeniz Teknik Üniversitesi (1994) bünyesindeki okullar eklenmiştir. Yaklaşık on yıl faaliyetine devam eden meslek yüksek okulu, önlisans eğitiminin açıköğretim yoluyla verilmesi kararı dolayısıyla 1999-2000 öğretim yılından itibaren öğrenci almamıştır. Okulun açılışına önyak olan Yazıcıoğlu, pek çok zorluklar aşılarak açılan bu kurumlara Diyanet İşleri Başkanlığı’nın zaman içinde ortaya çıkan ilgisiz ve çekimser tavrını da eleştirerek, uzaktan eğitim kararının isabetli olduğuna ilişkin görüşünü “az sayıdaki kontenjanlarla sayıları 50 binleri aşan kitlenin eğitimi çok uzun yılları alacaktı” sözleriyle belirtmiştir (Yazıcıoğlu, 2001: 2).

1992: Fakülte Sayısında Artış

Tarihçenin bundan sonraki kısmında fakültelerin sayıları artmaya başlamıştır. Yüksek İslâm Enstitülerinin dönüştürülmesinden sonra fakülte sayısındaki en ciddi artış, doksanlı yılların başında DYP-SHP koalisyon hükümeti döneminde 1992 yılında gerçekleşmiştir. Süleyman Demirel’in başbakan olduğu (1991-1993) bu dönemde 13 yeni fakülte açılmıştır. 1993’te Cumhuriyet döneminde ilk kez Din Şurası 1995’te Avrasya İslâm Şurası⁷ toplanmıştır. Hemen ertesi sene bu şuranın ikincisi düzenlenmiştir. 1992 yılında ayrıca yükseköğretim kurumlarında ikili öğretim yapılmasına olanak sağlayan düzenleme ile Türkiye genelindeki üniversitelerde ikinci öğretim programları faaliyete başlamış; bu kapsamda ilahiyat fakülteleri bünyesinde de ikinci öğretim programları açılmıştır. Ortaöğretim kademesinde ise 1990’ların başından itibaren İmam Hatip Liselerinin artan popülaritesi karşısında mezunlarının ilahiyat alanı dışına yönelen üniversite tercihleri tartışmaya konu edilmektedir.

7 Toplantının resmi adı “Türk Cumhuriyetleri, Balkan-Kafkas Ülkeleri Türk ve Müslüman Toplulukları Din Hizmetleri İstişari Toplantısı”dır.

Din politikaları alanında bu gelişmeler olurken sayıları artmış olan ilahiyat fakülteleri yapılanma ile ilgili bir tartışma ve değerlendirme sürecindedir: fakültenin sadece öğretmen yetiştiren bir kurum haline geldiği ve öğretmenlik derslerinin programda fazla yer tuttuğuna dair şikâyetler ve programa yönelik eleştiriler dile getirilmektedir. Öte yandan aynı tarihlerde YÖK'ün Türkiye'de öğretmen yetiştirme sistemini yenileme arayışı başlamış, 1994'te Dünya Bankası'ndan sağlanan krediyle geliştirilen "Millî Eğitimi Geliştirme Projesi" kapsamında 1997 reformu ile Eğitim Fakülteleri program ve yapılanmaları yenilenmiştir. Bu düzenlemeler öğretmen yetiştiren bir kurum olarak ilahiyat fakültesine de uzanmış ve 1998-1999 öğretim yılından itibaren bünyesinde eğitim fakülteleri bulunan üniversitelerdeki ilahiyat fakülteleri "İlahiyat Lisans Programı" ve "İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı" olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılmıştır.

28 Şubat sürecine girerken Türkiye'de yükseköğretim içerisinde 23 tane İlahiyat Fakültesi ve bunların 10'unda ikinci öğretim programları bulunuyor, ayrıca 6 tane İlahiyat Meslek Yüksek Okulu eğitim-öğretime devam ediyordu.

1997: 28 Şubat Süreci

28 Şubat 1997'de yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısı sonucu açıklanan kararlarla "irtica" ile ilişkilendirilen bir iç düşman tanımlaması sonucu Türkiye sıkıntılı bir sürece girmiştir. Alınan kararlar, öncelikle halkın talepleri ve destekleriyle gelişen din eğitimi imkanlarını hedeflemiştir. Kesintisiz sekiz yıllık eğitim kararıyla İmam Hatip Okullarının ortaokul kademesi kapatılmış, üniversiteye girişte "alan katsayısı" uygulaması ile meslek liseleri kapsamında İmam Hatip Lisesi mezunlarının üniversite sınavlarında alanları dışına yönelmeleri engellenmiş, Kur'an kursuna gitmek için yaş sınırı getirilmiş, eğitim kurumlarında başörtüsü ile bulunmak yasaklanmıştır.

Bu sürecin yüksek din eğitimi alanındaki etkileri özellikle öğrenci sayısını azaltmaya yöneliktir:

- İlahiyat fakülteleri kontenjanları düşürülmüştür: 1998'den itibaren kontenjanların azaltılması sebebiyle beş yıl içinde kontenjan miktarı önceki seviyesinin üçte birinin de altına düşmüştür. Kontenjanların düşürülmesi, farklı bölümlere gitmeleri alan katsayısı uygulaması ile engellenen imam hatip lisesi mezunlarının, kendi alanlarındaki yükseköğretime devam etmelerini de zorlaştırmıştır.
- Bazı fakülteler yeni öğrenci almamıştır: Yeterli akademik kadroya sahip olduğu halde 2000 yılından itibaren İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne öğrenci kontenjanı verilmemiştir.
- İkinci öğretim programları öğrenci almamıştır: Türkiye çapında üniversitelerde ikinci öğretim programları giderek yaygınlaştırılırken, ilâhiyat fakültelerindeki ikinci öğretim programlarına son verilmiştir.
- Kız öğrencilerin başörtülü olarak eğitime devam etmesi engellenmiştir: Fakültelerin bir bölümünde öğrencilerin tümünün bu duruma derslere girmeyerek tepki göstermesi sonucu eğitim ve öğretim durmuştur.
- İlahiyat Lisans Programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği şeklinde iki programa ayrılan ilahiyat fakültesinde ilahiyat programı mezunlarının ortaöğretim ve imam hatip lisesi meslek dersi öğretmeni olması öngörülmüş olmakla birlikte buna imkân verecek tezsiz yüksek lisans programı kontenjanı kısıtlı sayıda tutulmuştur. Bu uygulama ilahiyat lisans programının istihdam olanağını iyice daraltmıştır.

İlahiyat fakültesinin öğretmenlik ekseninde yeniden yapılandırılması, yukarıda ele alındığı üzere YÖK'ün öğretmen yetiştiren kurumları yapılandırma çalışmaları kapsamında gerçekleştiği gibi kurumun amaçlarının yeniden tayin edildiğini de (Kara, 2016: 380) işaret etmektedir. 28 Şubat sürecinin başlangıcında gerçekleşen ve fakülteye kontenjanlarının düşürülmesiyle birlikte gelen bu tasarruf, bu sebeple ilahiyat camiası tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Nitekim 1997'de Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nün ihdası ile önce öğretmen yetiştirme fonksiyonunun fakültenin bir bölümüyle sınırlandırılması, ardından 2006'da bu bölümün fakülteden alınarak eğitim fakültesine bağlanması, ilahiyat fakültelerinin ciddi oranda küçülmesine, öğretmenlik programının ayrılması sonrası öğrenci sayısının birkaç yıl içinde 5'te 1'e düşmesine sebep olmuştur. 1998-1999 öğretim yılında İlköğretim DKAB Öğretmenliği Bölümünün açılışıyla İlahiyat Lisans Programından öğretmenlik formasyon derslerinin çıkarılması, 1989 yılında kanunla kazanılan öğretmen yetiştiren fakülte olma niteliği de boşa çıkmıştır (Tosun, 2019:85).

1999'da İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının öğrenci almaması kararı da bir eğitim olanağının son bulması açısından 28 Şubat süreciyle ilişkili bir tasarruf olarak algılanmıştır. Fakat aynı tarihten itibaren örgün önlisans eğitimi açıköğretim sistemine aktarılarak "Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı" açılmıştır. Önlisans eğitiminin devamında lisans tamamlama programı (İLİTAM) da yine, 28 Şubat sürecinin etkilerinin devam ettiği bir ortamda başlamıştır. Fakat, ortaöğretim öğretmenliği için alınması zorunlu olan tezsiz yüksek lisans programının sadece Ankara İlahiyat'ta açılması gibi, lisans tamamlama programı da sadece Ankara İlahiyat'ta açılmıştır. Dönemin yükseköğretim yönetiminin, o vakit mevcut olan 25 fakülte içinden sadece birine güvendiği ve görev verdiği, belirlenen kontenjan miktarı itibarıyla de bu imkanları sınırlı sayıda tutmak istediği anlaşılmaktadır.

2002 – 2023: AK Parti İktidarı Dönemi

2002'de iktidara gelen AK Parti, din eğitimiyle ilgili konularda 28 Şubat sürecinden kendisine miras kalan sorunları çözüme kavuşturmak; başörtüsü yasağı ve katsayı uygulamalarını kaldırarak sosyolojik eşitlenmeyi sağlamak için mücadele etmiştir. AK Parti'nin ilk iki iktidar dönemi dini özgürlükler, din eğitimi ve din hizmetleri konularında beklenen adımların atılabilmesi için gerekli siyasi, hukuki ve psikolojik zeminin hazırlanması ve merkezdeki laik elitlerin dönüştürülmesi çabalarıyla geçmiştir. Yüksek din öğretiminde yaşanan kontenjan sınırlandırması da ancak AK Parti'nin ikinci iktidar döneminde, 2007'de YÖK Başkanlığında yaşanan değişimden sonra aşılabılmıştır. Bu yıldan itibaren ilahiyat fakültelerinde ciddi bir niceliksel artış yaşanmış, fakülte sayıları ve öğrenci kontenjanları katlanarak artmıştır. Ayrıca bu fakültelerin ikinci öğretim programlarına öğrenci alımına yeniden başlanmıştır. Birkaç yıl içerisinde hemen her ilde en az bir ilahiyat fakültesi mevcut hale gelmiştir (Aşlamacı, 2017: 183, 197).

AK Parti döneminde yüksek din öğretimindeki değişimin ilk boyutu bu sayısal gelişmelerdir. Bu kapsama ayrıca İlahiyat Lisans Tamamlama Programlarının sayısal gelişimi de eklenebilir. Önlisans eğitimlerinin önemli bir bölümünün açıköğretime aktarılması sonrası Türkiye çapında lisans tamamlama programlarının yaygınlaştırılmaya başlandığını görmekteyiz. Bu kapsamda 2005'te faaliyete geçen İlahiyat Lisans Tamamlama Programı, başlangıçta sadece Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde açılmış; üniversitelerdeki kısıtlayıcı rejimin sona ermesinden sonra ise 2009 yılından itibaren sayıları artarak devam etmiştir. Bugün 19 fakülte bünyesinde bulunan lisans

tamamlama programı öğrencileri, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi öğrencilerinin % 15'ini oluşturmaktadır. Öncelikle Diyanet personelinin öğrenim düzeylerini yükseltmeyi hedefleyen programların hedeflerini gerçekleştirme düzeyleri, verimlilikleri ve örgün eğitime olumsuz etkileri, ilgili paydaşlarca tartışma konusu edilmeye devam etmektedir.

Sayısal gelişmeler dışında AK Parti iktidarı döneminde yüksek din öğretimi alanında yapısal bazı gelişmeler de söz konusu olmuştur. Bunların en önemlilerinden biri, öğretmen yetiştirme fonksiyonunun yeniden kazandırılmasıdır. 1989'da "öğretmen yetiştiren kurum" olarak tanımlanmış iken fakültenin öğretmen yetiştirme özelliği, ilk olarak 1997'de İlahiyat Lisans Programı için, sonrasında 2006'da İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programının başka bir fakülteye aktarılmasıyla tümüyle ortadan kalkmıştı. Bu dönemde öğretmenlik için gereken tezsiz yüksek lisans programından 2010 yılında vazgeçilerek bunun yerine pedagojik formasyon sertifika programları başlatılmıştır. Kısa bir dönem bazı ilahiyat fakültelerine de sertifika programı düzenleme hakkı verilmiş olmakla birlikte 2011'de yapılan düzenleme ile öğretmenlik sertifika programlarının sadece eğitim fakülteleri bünyesinde açılması öngörülmüştür. Nihayet 2017 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun 07.06.2017 tarihli toplantısında almış olduğu kararla ilahiyat ve muadili fakültelerin lisans programlarına pedagojik formasyon dersleri 2017-2018 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere eklenmiştir. Böylece 1989 yılında çıkarılan 3580 sayılı Kanun'la verilen öğretmen yetiştirme fonksiyonu İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerine iade edilmiştir. Geldiğimiz noktada ilahiyat fakültelerinde öğretmen yetiştirme, bölümleşme yoluyla değil; 1997 öncesindeki şekliyle gerçekleştirilmektedir.

Yapısal alandaki diğer bir gelişme özel eğitim kurumlarının da din eğitimi müessesesi açmasına izin verilmesidir. Vakıf üniversitelerinin kurulmasının yolu 1981'de açılmışken, din eğitimi alanında bir yükseköğretim biriminin mevcudiyeti ancak 2010'da gerçekleşmiştir. Bugün sayıları ancak 5'e çıkabilmiş olan vakıf üniversitelerine bağlı fakülteler, sayılarının azlığına rağmen "Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri" veya "İslâmi İlimler" gibi farklı adlandırmalarla yüksek din eğitimi alanında içeriğe yönelik bir farklılık arayışını da yansıtmışlardır. Fakülte sayısının birkaç yıl içinde 3,5 kat arttığı 2013 yılında, fakültelerin sayısının artmasından daha çok konuşulan bir konu, YÖK Genel Kurulu kararıyla müfredatından Felsefeye Giriş ve Felsefe Tarihi derslerinin çıkartılmasıdır. Felsefe ve din bilimlerinin ilahiyat eğitimindeki yerini belirlemek üzerinden, ilahiyat eğitiminin ne olduğu veya olması gerektiği kamuoyunda yoğun bir tartışma konusu olmuştur. YÖK Genel Kurulu'nun düzenlemeyi geri çekmesiyle konu kapanmış olmakla birlikte, özel üniversitelerle başlayan "İslâmi İlimler" adlandırmasına olan yoğun ilgi, gerçekte fakültenin İslâmi ilimler ve din bilimleri karşısındaki konumuna yönelik halen hareketli olan bir arayışın yansımasıdır. Bu tartışmaların, kontenjan kısıtlamaları gibi baskı unsurlarından kurtulduktan sonra İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin AK Parti iktidarı döneminde, kendisi üzerinde daha fazla düşünmeye fırsat bulmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Buraya kadar ele alınan tarihçede ortaya çıkan, sona eren veya devam ederek gelişim gösteren kurumlara ilişkin bilgilerle araştırma raporu devam etmektedir.

I. BÖLÜM

Kurumsal Veriler

- Fakülte ve Programlar
- Yüksek İslâm Enstitüleri
- Önlisans Eğitimi
- Enstitüler
- Araştırma Merkezleri
- Üniversiteler

KURUMSAL VERİLER

Türkiye’de yükseköğrenim düzeyinde din eğitime ilişkin sayısal verilere ilk olarak bunların gerçekleştiği kurumlar ve dönemlere göre sayılarını ele alarak başlayacağız. Bu kapsamda Dârülfünun’un Cumhuriyet döneminden başlamak üzere günümüz ilahiyat fakülteleri, fakülte bünyesinde açılan programlar, bir dönem faaliyette bulunmuş olan Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, lisansüstü eğitim yapmakta olan din ile ilgili konularda faaliyette bulunan enstitü ve araştırma merkezleri ile dini referansa sahip üniversitelere dair sayılar bu başlıkta ele alınmıştır.

Aşağıda ilk olarak İlahiyat Fakülteleri ve fakülte kapsamında faaliyet gösteren programlar ele alınmıştır.

1.1. Fakülte ve Programlar

Dârülfünun bünyesindeki dini ilimler şubesinin kronolojik olarak geçirdiği üç dönemin üçüncüsü, Cumhuriyet dönemi kapsamındadır. Cumhuriyet’in ilanı sonrasında 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulan İstanbul Dârülfünûnu İlahiyat Fakültesi, Cumhuriyet dönemi yüksek din öğretiminin başlangıcıdır. “İlahiyat” ismini ilk olarak kullanan, şube yerine “fakülte” olarak adlandırılan ve “bir din bilimleri fakültesi” olarak kurgulanan fakülte, 9 yıl faaliyetinin ardından 1933’te 2252 sayılı kanunla Dârülfünûn’un kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesi’nin kurulması aşamasında yeni üniversite yapısı içinde yer almamıştır.

On altı yıl aradan sonra 1949’da yeni bir fakültenin kurulması gündeme geldiğinde ismi ve yapısı itibariyle bu fakülte örnek alınarak “İlahiyat Fakülteleri” Türkiye’de yükseköğretim düzeyindeki din eğitiminin temel kurumsal yapısı olarak devam etmiştir. 1959’da kurulmaya başlayan Yüksek İslâm Enstitülerinin de 1982’de İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesi⁸ sonrasında bu kurumsal yapı yüksek din öğretiminin temel mecrası haline gelmiştir.

8 Aynı tarihte Ankara’daki ilk ilahiyat fakültesine benzer bir fakülte olmakla birlikte ismi farklı olan Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi de ilahiyat fakültesi olarak yeniden adlandırılmıştır.

Günümüzde lisans düzeyinde yüksek din öğretimi İlahiyat Fakültesi isimlendirmesi yanı sıra, İslâmi İlimler Fakültesi adıyla da devam etmektedir. Bu sebeple çalışma boyunca lisans düzeyindeki eğitimden söz edilirken, bunları kapsamak üzere İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri ifadesi kullanılacaktır.

Bu bölümde kurum sayıları verilirken, tarihsel bir dönemlendirme yapılmamıştır. Bu sayede Cumhuriyet tarihi boyunca olan gelişim toplu bir şekilde takip etmek mümkündür.

1.1.1. Yıllara Göre Toplam Fakülte Sayıları

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin 1924'ten günümüze gelişim seyri Tablo 1.1.1'de sunulmuştur. Tabloda Türkiye'de genel üniversite sayısı içerisinde İlahiyat Fakültesi sayılarının zaman içindeki değişimi takip edilebilmektedir. Genel üniversite sayısındaki artış da tabloda yer aldığı için, verilerin sunumu 1933 yılından başlatılmıştır. Tablo, açılmasına karar verilen fakat pasif halde bulunan fakülteler ile kapatılan fakülteleri, açıldıkları ve kapandıkları dönem itibarıyla içermektedir.

Tablo 1.1.1: Yıllara Göre Açılan Üniversite ve İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi Sayıları							
Dönem	Üniversite Sayısı	Fakülte Sayısı	Açılan / Kapanan	Dönem	Üniversite Sayısı	Fakülte Sayısı	Açılan/ Kapanan
1924-1933	1	1		1983	27	8	
1933-1943	1	0		1984	27	8	
1944	2	0		1985	28	8	
1945	2	0		1986	28	8	
1946	3	0		1987	29	9	1
1947	3	0		1988	29	9	
1948	3	0		1989	29	9	
1949	3	1		1990	29	9	
1950	3	1		1991	29	10	1
1951	3	1		1992	53	23	13
1952	3	1		1993	53	23	
1953	3	1		1994	56	23	
1954	3	1		1995	56	25	2
1955	5	1		1996	60	25	
1956	6	1		1997	68	25	
1957	7	1		1998	70	25	
1958	7	1	1	1999	72	25	
1959	7	1		2000	72	25	
1960	7	1		2001	75	25	
1961	7	1		2002	75	25	
1962	7	1		2003	76	25	
1963	7	1		2004	76	25	
1964	7	1		2005	77	25	
1965	7	1		2006	93	25	
1966	7	1		2007	114	25	
1967	8	1		2008	128	27	2

1968	8	1	2009	136	27	
1969	8	1	2010	151	34	7
1970	8	1	2011	157	46	12
1971	9	2	2012	159	80	34
1972	9	2	2013	165	89	9
1973	12	2	2014	167	90	1
1974	13	2	2015	176	93	3
1975	18	2	2016	182	95	4 / -2
1976	18	2	2017	186	96	1
1977	18	2	2018	206	98	2
1978	19	2	2019	206	101	3
1979	19	2	2020	209	101	1 / -1
1980	19	2	2021	207	104	3
1981	19	2	2022	207	105	1
1982	27	8	2023	208	105	

Kaynak: İlgili veriler 1924-1983 arası yıllar için dönemin istatistik kurumu tarafından yayınlanan “Millî Eğitim İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim” adlı raporlardan; 1983-2013 arası yıllar için ÖSYM Dokümantasyon Merkezi tarafından yayınlanan “ÖSYM Yükseköğretim İstatistikleri” adlı raporlardan; 2013-2023 arası yıllar için online erişime açık olan Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi’nden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

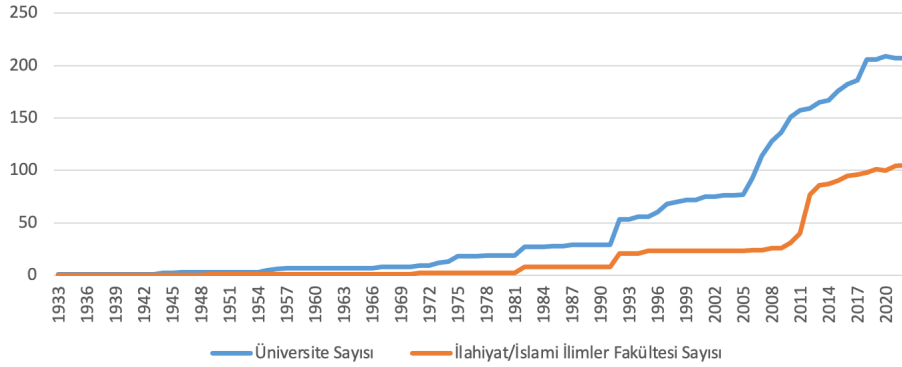
1933 yılında Dârülfünûn kapatılması ve İstanbul Üniversitesi’nin kurulmasından sonra 1944’te İstanbul Teknik Üniversitesi, 1946’da Ankara Üniversitesi, 1950’li yıllarda Ege, Karadeniz Teknik, Orta Doğu Teknik ve Atatürk üniversiteleri, 1960’lı yıllardan 1970’lerin ortalarına kadar 6 yeni üniversite, 1980’e kadar da 6 yeni üniversite kurulmuştur. 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulduğunda ülkedeki toplam üniversite sayısı 19’dur (Günay & Günay, 2011: 2).

Tablo 1.1.1’de görüldüğü gibi Dârülfünun İlahiyat Fakültesi’nin kapanmasının üzerinden 16 yıl geçtikten sonra 1949’da yeni bir fakülte açılmış, bu fakülte de 22 yıl boyunca lisans düzeyindeki tek yüksek din öğretimi kurumu olarak kalmıştır. 80’li yıllara gelinceye kadar üniversite sayısı artmakla birlikte bunlar içerisinde yeni bir fakülte sadece Atatürk Üniversitesi bünyesinde 1971’de açılan İslâmî İlimler Fakültesi’dir. Bu tarihlerde üniversiteye bağlı fakülte yerine lisans düzeyinde olmayan, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Yüksek İslâm Enstitüleri mevcuttur.

Türkiye’de üniversite ve İlahiyat Fakültesi sayısındaki artış tablosunda bu gelişimin birkaç dalgada gerçekleştiği görülmektedir. Üniversite ve İlahiyat Fakültesi sayısındaki artışa ilişkin ilk dalga, Yüksek İslâm Enstitülerinin İlahiyat Fakültesine dönüştürüldüğü 1982 tarihidir. 10 yıl sonra 1992’deki ikinci dalganın üniversite sayısındaki genel artışla ilgili olduğu görülmektedir. Bu tarihte kurulan 1’i vakıf, 23’ü devlet üniversitesi olan toplam 24 yüksek öğretim kurumunun 13’ünde İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Yeni açılan bu fakültelerle, kurumların sayısı iki katına çıkmıştır. 28 Şubat sürecini (1997) takip eden on yıl içerisinde yeni bir İlahiyat Fakültesi açılmamıştır. Üçüncü dalga bir öncekinden 20 yıl sonra, 2010-2013 yılları arasındadır ve yine biraz daha öncesinde başlayan üniversite sayısındaki artışla ilişkili görünmektedir. Bu tarihler aynı zamanda okullara seçmeli din derslerinin getirildiği ve siyasi iradenin din eğitimiyle ilgili daha cesur kararlar aldığı bir döneme karşılık gelmektedir. Bu tarihlerde açılan yeni fakültelerle yüksek din öğretimi kurumlarının sayısı üç kat artmıştır.

Türkiye’de üniversite sayılarındaki artış, yıllara göre düzgün ve doğrusal bir şekilde gerçekleşmemiş, belirli dönemlerdeki sıçramalarla ilerlemiştir. YÖK’ün kurulması sonrasında yeni üniversitelerin yoğunlukla kurulduğu dönemler 1982, 1992, 1996-2001 yılları arası, 2006-2011 yılları arası, 2017-2020 yılları arasıdır.

Şekil 1.1.1.(a): Türkiye’de Üniversite ve İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülte Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (1933-2023)

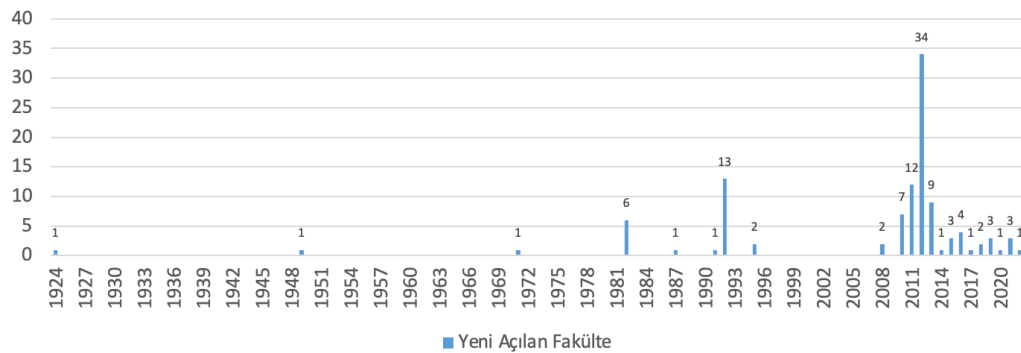

Kaynak: Tablo 1.1.1’de derlenen verilerden hareketle hazırlanmıştır.

Tablo 1.1.1’den hareketle hazırlanan grafikte, ilahiyat fakültesi sayısındaki artışın, genel olarak üniversite sayısındaki artışa paralellik gösterdiği görülmektedir.

Bilindiği üzere üniversite sayısındaki artış, ülkelerin gelişmişlik düzeyi için önemli eğitim göstergelerinden biridir. Okullaşma oranı, farklı eğitim düzeylerinde eğitime erişim hakkında bilgi veren ve buna dayalı olarak ülkelerin eğitim çağındaki nüfuslarının eğitim ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabildiğini göstermektedir (Günay & Günay, 2016: 23). Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) yükseköğretime erişimi artırmak amacıyla 2006 yılından itibaren uyguladığı üniversite sayısını artırma politikası sonucu, üniversite sayısı son 18 yılda (2006 yılından itibaren) 2,7 kat artmıştır. YÖK’ün aynı amaçla uyguladığı diğer bir politika ise yükseköğretim program sayılarını ve kontenjanlarını arttırmaktır ki, bunun neticelerini öğrenci sayılarına ilişkin bölümlerde inceleyeceğiz.

Şekil 1.1.1.(b): Açılma Tarihlerine Göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülte Sayısı (1949-2023)

Kaynak: Tablo 1.1.1’de derlenen verilerden hareketle hazırlanmıştır.

Fakülte sayısındaki artış dönemlerinin Türkiye siyasetindeki iz düşümlerine bakacak olursak; yukarıda sözünü ettiğimiz birinci dalga, meslek yüksek okullarını dönüştürerek fakülte sayısını 8'e çıkaran askeri yönetim dönemine denk gelmektedir. Bundan sonra Turgut Özal başbakanlığı döneminde (1983-1989) sadece 1 yeni fakülte açılmıştır. İkinci dalga Süleyman Demirel'in başbakanlığı dönemine (1991-1993) karşılık gelmektedir. Süleyman Demirel'in görevde olduğu sürede 13 fakülte açılmıştır. Bundan sonrasında kayda değer bir artış olmamış; 1997 yılında 28 Şubat sürecinde fakültelerin ikisi öğrenci almamıştır. 2008 yılından itibaren yeniden artış seyri başlamış, üçüncü dalgaya karşılık gelen Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde (2003-2014) 65 yeni fakülte açılmıştır. 1949'dan itibaren, Cumhuriyet tarihi boyunca açılan İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin % 76,1'i Ak Parti iktidarı döneminde açılmıştır.

Gerek genel olarak üniversite sayısındaki gerekse İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri sayısındaki artış ivmesi son 5 yıl içerisinde durmuş görünmektedir. Her ile bir üniversite ideali gerçekleşmiş durumdadır.

1.1.2. Kuruluş Tarihleri, Bulundukları İller ve Bölgeler ile Sahip Oldukları Programlara Göre Fakülteler

Yıllara göre fakültelerin gelişim seyrine daha yakından bakmak için bu bölümde fakültelerin Resmi Gazete'de yayınlanan açılış karar tarihleri, bulundukları il ve bölgeler, aktif veya pasif olma durumları, bünyelerinde bulunan program türlerine ilişkin bilgiler derlenmiştir. Bu inceleme, aynı zamanda mevcut durumu ortaya koyduğundan Dârülfünun'daki şubeyi hariç tutarak üniversite sistemine geçiş sonrasını kapsamaktadır.

Tablo 1.1.2'de fakülteler kuruluş tarihleri itibarıyla kronolojik olarak sıralanmıştır. Bazı fakültelerin açılış tarihlerinde parantez içinde verilen tarihler kurumların farklı bir üniversiteye aktarıldığı yahut kapatıldığı tarihleri işaret etmektedir. Tabloda, Türkiye sınırları dışında bulunmakla birlikte Yükseköğretim Kurulu Lisans Programları kapsamında yer alan 5 fakülteye de yer verilmiştir. Fakülte bünyelerinde bulunan program türlerini veren sütunda Türkçe örgün öğretim lisans programı ayrıca zikredilmeyip, bunun dışındaki ilave programlar olarak İkinci Öğretim, Arapça ve İngilizce programların mevcudiyet durumu kaydedilmiştir. Sadece Arapça program uygulayan iki fakülteye dipnotta işaret edilmiştir.

Tablo 1.1.2 (a): Kuruluş tarihleri, bulundukları iller ve bölgeler ile sahip oldukları programlara göre fakülteler

Sıra	Üniversite	Birim	Açılış Tarihi	Türü	İl	Bölge	Durum	İkinci öğretim / Arapça / İngilizce Programlar
1	Ankara Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.06.1949 ⁹	Devlet	Ankara	İç Anadolu	Aktif	İngilizce
2	Atatürk Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	12.03.1971 (20.07.1982) ¹⁰	Devlet	Erzurum	Doğu Anadolu	Aktif	Arapça İkinci Öğretim

9 10.06.1949 tarih ve 7229 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5424 sayılı kanunla kurulmuştur.

10 Fakülte ilk olarak İslâmi İlimler Fakültesi adıyla Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 21.11.1969 tarih ve 32 sayılı kararına istinaden, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın 04.12.1970 tarih ve 16146 sayılı uygundur görüşü ile 12.03.1971 tarihinde kurulmuştur. Parantez içindeki tarih, Yüksek İslâm Enstitülerinin üniversitelere bağlanarak fakülteye dönüştürülmesi esnasında bu fakültenin de İlahiyat Fakültesi olarak yeniden isimlendirildiği tarihtir. 22.06.1982 tarih ve 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamesi'nin 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla İslâmi İlimler Fakültesi ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü birleştirilerek İlahiyat Fakültesi adıyla Atatürk Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

3	Bursa Uludağ Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	20.07.1982 ¹¹	Devlet	Bursa	Marmara	Aktif	İkinci Öğretim
4	Dokuz Eylül Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	20.07.1982 ¹²	Devlet	İzmir	Ege	Aktif	İkinci Öğretim
5	Erciyes Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	20.07.1982 ¹³	Devlet	Kayseri	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
6	Marmara Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	20.07.1982 ¹⁴	Devlet	İstanbul	Marmara	Aktif	Arapça İngilizce İkinci Öğretim
7	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi	20.07.1982 (01.11.2016) ¹⁵	Devlet	Konya	İç Anadolu	Aktif	Arapça İkinci Öğretim
8	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	20.07.1982 ¹⁶	Devlet	Samsun	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
9	Harran Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	27.06.1987 (11.07.1992) ¹⁷	Devlet	Şanlıurfa	Güney-doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
10	Akdeniz Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ¹⁸	Devlet	Antalya	Akdeniz	Aktif	-
11	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ¹⁹	Devlet	Çanakkale	Marmara	Aktif	İkinci Öğretim
12	Çukurova Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²⁰	Devlet	Adana	Akdeniz	Aktif	İkinci Öğretim
13	Dicle Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²¹	Devlet	Diyarbakır	Güney-doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
14	Fırat Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²²	Devlet	Elâzığ	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim

- 11 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi adıyla Uludağ Üniversitesi'ne bağlanmasıyla kurulmuştur.
- 12 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi adıyla Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlanmasıyla kurulmuştur.
- 13 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi adıyla Erciyes Üniversitesi'ne bağlanmasıyla kurulmuştur.
- 14 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi adıyla Marmara Üniversitesi'ne bağlanmasıyla kurulmuştur.
- 15 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi adıyla Selçuk Üniversitesi'ne bağlanmasıyla kurulmuştur. 7/12/2011 tarihli ve 2011/2620 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 28155 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanması ile Konya Üniversitesi'ne bağlanmıştır. 3 ay 15 gün gibi kısa bir süre Konya Üniversitesi adı altında eğitime devam ettikten sonra 11.04.2012 tarih ve 28261 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6287 nolu Kanunun 20 maddesinin yürürlüğe girmesiyle Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adıyla 1 Kasım 2016 tarihine kadar eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Son olarak Resmi Gazete'de yayımlanan 26/09/2016 tarihli ve 2016/9270 sayılı kararnamenin ekinde yer alan Madde-2 uyarınca Fakültenin ismi 1 Kasım 2016 tarihinde Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi olarak değiştirilmiştir.
- 16 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile Samsun Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi adıyla Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlanmasıyla kurulmuştur.
- 17 18.6.1987 tarihinde kabul edilen 3389 sayılı kanunun 27.06.1987 tarih ve 19500 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla Gaziantep Üniversitesi'ne bağlı Şanlıurfa İlahiyat Fakültesi adıyla kurulmuş; 03.07.1992 tarih ve 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulan Harran Üniversitesi'ne bağlanmıştır.
- 18 11.07.1992 gün ve 3837 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Ancak kurumsal yapılanması tamamlanmadığı için 2012 yılına kadar öğrenci almamıştır.
- 19 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 20 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 21 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 22 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

15	İnönü Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 (30.12.2010) ²³	Devlet	Malatya	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
16	İstanbul Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²⁴	Devlet	İstanbul	Mar-mara	Aktif	Arapça İngilizce İkinci Öğretim
17	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 (17.03.2006) ²⁵	Devlet	Rize	Karade-niz	Aktif	İkinci Öğretim
18	Sakarya Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²⁶	Devlet	Sakarya	Mar-mara	Aktif	İkinci Öğretim
19	Sivas Cumhuriyet Üni-versitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²⁷	Devlet	Sivas	İç Ana-dolu	Aktif	İkinci Öğretim
20	Süleyman Demirel Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²⁸	Devlet	Isparta	Akdeniz	Aktif	İkinci Öğretim
21	Van Yüzüncü Yıl Üni-versitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 ²⁹	Devlet	Van	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
22	Hitit Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	11.07.1992 (17.03.2006) ³⁰	Devlet	Çorum	Karade-niz	Aktif	İkinci Öğretim
23	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	21.07.1995 ³¹	Devlet	Kahra-manmaraş	Akdeniz	Aktif	İkinci Öğretim
24	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.12.1995 ³²	Devlet	Eskişehir	İç Ana-dolu	Aktif	İkinci Öğretim
25	Iğdır Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	31.05.2008 ³³	Devlet	Iğdır	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
26	Şırnak Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	31.05.2008 ³⁴	Devlet	Şırnak	Güney-doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim

23 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat Fakültesi adıyla Malatya-Darende ilçesinde kurulmuştur. Yükseköğretim Yürütme Kurulu’nun 10.04.2001 tarihli toplantısında 2547 sayılı kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 7/d,7/h maddeleri uyarınca 2001–2002 eğitim-öğretim yılından itibaren fakülteye öğrenci alınmamasına karar verilmiş, aynı yıl fakülte İnönü Üniversitesi yerleşkesine taşınmıştır. YÖK kararıyla 2008–2009 Eğitim-Öğretim döneminde fakülteye yeniden öğrenci alınmasına başlanmış, 30.12.2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan kararla adı İlahiyat Fakültesi olarak değiştirilmiştir.

24 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

25 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne bağlı olarak Rize İlahiyat Fakültesi adıyla kurulmuştur. Parantez içinde verilen 17.03.2006 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi’nden ayrılarak 26111 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5467 sayılı kanunla kurulan Rize Üniversitesi’ne bağlanmıştır. 11.04.2012’de 28261 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren kanunla üniver-sitenin ismi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olarak değişmiştir.

26 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

27 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

28 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

29 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

30 03.07.1992 tarihinde kabul edilen 3837 sayılı kanunun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla Gazi Üniversitesi’ne bağlı olarak Gazi Üniversitesi “Çorum İlahiyat Fakültesi” adıyla kurulmuştur. Daha sonra 2006 yılında kurulan Hitit Üniversitesi’ne bağlanmıştır.

31 04.07.1995 tarih ve 95/7044 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 21.07.1995 tarih ve 22350 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

32 14.11.1995 tarih 95/7515 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 04.12.1995 tarih ve 22483 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

33 22.05.2008 tarihinde kabul edilen 5765 sayılı kanunun 31.05.2008 tarih ve 26892 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

34 22.05.2008 tarihinde kabul edilen 5765 sayılı kanunun 31.05.2008 tarih ve 26892 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

27	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	29.06.2010 ³⁵	Devlet	Erzincan	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
28	Gümüşhane Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	01.07.2010 ³⁶	Devlet	Gümüşhane	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
29	Trabzon Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	01.07.2010 ³⁷	Devlet	Trabzon	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
30	Yozgat Bozok Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	30.09.2010 ³⁸	Devlet	Yozgat	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
31	Gaziantep Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	30.10.2010 ³⁹	Devlet	Gaziantep	Güney-doğu Anadolu	Aktif	Arapça İkinci Öğretim
	Fatih Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	09.12.2010 (23.07.2016) ⁴⁰	Vakıf	İstanbul	Marmara	Kapalı	
32	Bingöl Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	13.02.2011 ⁴¹	Devlet	Bingöl	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
33	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	13.02.2011 ⁴²	Vakıf	İstanbul	Marmara	Aktif	-
34	Karabük Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	13.02.2011 ⁴³	Devlet	Karabük	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
35	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	24.02.2011 ⁴⁴	Vakıf	İstanbul	Marmara	Aktif	Arapça ⁴⁵
	İstanbul Şehir Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	24.02.2011 (30.06.2020) ⁴⁶	Vakıf	İstanbul	Marmara	Kapalı	

35 01.06.2010 tarih ve 2010/503 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 29.06.2010 tarih ve 27626 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adıyla kurulmuştur. Fakültenin bağlı olduğu Erzincan Üniversitesi’nin ismi 18 Mayıs 2018 tarih ve 30425 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7141 sayılı kanunun 6. Maddesi ile “Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi” şeklinde değiştirilmiştir.

36 24.05.2010 tarih ve 2010/561 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 01.07.2010 tarih ve 27628 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

37 24.05.2010 tarih ve 2010/502 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 01.07.2010 tarih ve 27628 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. 18.05.2018’de Trabzon Üniversitesi’ne bağlanmıştır.

38 13.09.2010 tarih ve 2010/898 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 30.09.2010 tarih ve 27715 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

39 27.09.2010 tarih ve 2010/940 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 30.10.2010 tarih ve 27744 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

40 08.11.2010 tarih ve 2010/1088 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 09.12. 2010 tarih ve 27780 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Parantez içinde verilen tarih fakültenin kapanma tarihidir. 23.07.2016 tarihinde, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’yle üniversite kapatılmıştır. Fakülte kronolojide yer almış fakat kapanmış olduğu için toplam sayıyı veren sıra numarasına dahil edilmemiştir.

41 07.01.2011 tarih ve 2011/1314 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 13.02.2011 tarih ve 27845 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla açılmış, 21.05.2021 tarih ve 31487 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4000 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile adı “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

42 31.01.2011 tarih ve 2011/1376 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 13.02.2011 tarih ve 27845 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi” adıyla açılmış, 25.06.2019 tarih ve 30812 numaralı Resmi Gazete’de yayımlanan 1157 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

43 07.01.2011 tarih ve 2010/1316 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 13.02.2011 tarih ve 27845 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla açılmış, 28.06.2021 tarih ve 31526 numaralı Resmi Gazete’de yayımlanan 4180 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile adı “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

44 10.02.2011 tarih ve 2011/1425 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 24.02.2011 tarih ve 27856 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

45 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nin Türkçe eğitim yapan programı olmaksızın sadece Arapça eğitim yapan programı bulunmaktadır.

46 14.02.2011 tarih ve 2011/1423 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 24.02.2011 tarih ve 27856 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Parantez içinde verilen tarih fakültenin kapanma tarihidir. 30.06.2021 tarih ve 31171 numaralı Resmi Gazete’de yayımlanan 2708 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kapatılmıştır. Fakülte kronolojide yer almış fakat kapanmış olduğu için toplam sayıyı veren sıra numarasına dahil edilmemiştir.

36	Muş Alparslan Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	08.04.2011 ⁴⁷	Devlet	Muş	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
37	Yalova Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	15.04.2011 ⁴⁸	Devlet	Yalova	Marmara	Aktif	Arapça
38	Mardin Artuklu Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	15.04.2011 ⁴⁹	Devlet	Mardin	Güneydoğu Anadolu	Aktif	Arapça
39	Hakkâri Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	03.07.2011 ⁵⁰	Devlet	Hakkâri	Doğu Anadolu	Aktif	-
	İzmir Üniversitesi	Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi	03.07.2011 (23.07.2016) ⁵¹	Vakıf	İzmir	Ege	Kapalı	-
40	Kafkas Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	24.10.2011 ⁵²	Devlet	Kars	Doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
41	Adıyaman Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	03.01.2012 ⁵³	Devlet	Adıyaman	Güneydoğu Anadolu	Aktif	-
42	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	03.01.2012 ⁵⁴	Devlet	Tokat	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
43	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	10.01.2012 ⁵⁵	Devlet	Ağrı	Doğu Anadolu	Aktif	Arapça İkinci Öğretim
44	Kastamonu Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	10.01.2012 ⁵⁶	Devlet	Kastamonu	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim

47 14.03.2011 tarih ve 2011/1548 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 08.04.2011 tarih ve 27899 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla açılmış, 04.05.2013 tarih ve 28634 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla ismi “İslâmi İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

48 04.04.2011 tarih ve 2011/1595 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 15.04.2011 tarih ve 27906 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla kurulmuş, 17.04.2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu’nun 2014/5928 sayılı kararı ile ismi “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

49 04.04.2011 tarih ve 2011/1595 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 15.04.2011 tarih ve 27906 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Bilimleri Fakültesi” adıyla kurulmuş, 14.03.2016 tarih ve 2016/8700 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile “İslâmi İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

50 15.06.2011 tarih ve 2011/2018 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 03.07.2011 tarih ve 27983 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

51 15.06.2011 tarih ve 2011/2018 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 03.07.2011 tarih ve 27983 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Parantez içinde verilen tarih fakültenin kapanma tarihidir. İzmir Üniversitesi, 15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilen darbe girişimi sonrasında 23.07.2016 tarih ve 667 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmıştır. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemindeki kayıtlardan fakültenin hiç öğrenci almadığı ve aktif hale geçmediği anlaşılmaktadır. Fakülte kronolojide yer almış fakat kapanmış olduğu için toplam sayıyı veren sıra numarasına dahil edilmemiştir.

52 26.09.2011 tarih ve 2011/2276 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 24.10.2011 tarih ve 28094 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

53 14.11.2011 tarih ve 2011/2471 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 03.01.2012 tarih ve 28162 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

54 14.11.2011 tarih ve 2011/2471 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 03.01.2012 tarih ve 28162 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla kurulmuş, 03.03.2020 tarih ve 2222 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İslâmi İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

55 16.12.2011 tarih ve 2011/2605 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 10.01.2012 tarih ve 28169 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

56 16.12.2011 tarih ve 2011/2605 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 10.01.2012 tarih ve 28169 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

45	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	10.01.2012 ⁵⁷	Devlet	Kilis	Güney-doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
46	Siirt Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	10.01.2012 ⁵⁸	Devlet	Siirt	Güney-doğu Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
47	Trakya Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	08.03.2012 ⁵⁹	Devlet	Edirne	Marmara	Aktif	-
48	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.03.2012 ⁶⁰	Devlet	Ankara	İç Anadolu	Aktif	-
49	Pamukkale Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.03.2012 ⁶¹	Devlet	Denizli	Ege	Aktif	İkinci Öğretim
50	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	25.03.2012 ⁶²	Devlet	Bolu	Karadeniz	Aktif	Arapça İkinci Öğretim
51	Uşak Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	27.04.2012 ⁶³	Devlet	Uşak	Ege	Aktif	İkinci Öğretim
52	Bitlis Eren Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	02.05.2012 ⁶⁴	Devlet	Bitlis	Doğu Anadolu	Aktif	-
53	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	06.05.2012 ⁶⁵	Devlet	Nevşehir	İç Anadolu	Aktif	-
54	Amasya Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.06.2012 ⁶⁶	Devlet	Amasya	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
55	Balıkesir Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.06.2012 ⁶⁷	Devlet	Balıkesir	Marmara	Aktif	-
56	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.06.2012 ⁶⁸	Devlet	Kütahya	Ege	Aktif	İkinci Öğretim
57	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.06.2012 ⁶⁹	Vakıf	İstanbul	Marmara	Aktif	Arapça

- 57 16.12.2011 tarih ve 2011/2605 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 10.01.2012 tarih ve 28169 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 58 16.12.2011 tarih ve 2011/2605 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 10.01.2012 tarih ve 28169 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 59 25.01.2012 tarih ve 2012/2751 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 08.03.2012 tarih ve 28227 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 60 27.02.2012 tarih ve 2012/2922 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.03.2012 tarih ve 28242 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler Fakültesi” adıyla kurulmuş, 04.08.2023 tarih ve 7477 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.
- 61 27.02.2012 tarih ve 2012/2922 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.03.2012 tarih ve 28242 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 62 17.02.2012 tarih ve 2012/2852 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 25.03.2012 tarih ve 28244 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 63 29.03.2012 tarih ve 2012/3066 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 27.04.2012 tarih ve 28276 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 64 16.04.2012 tarih ve 2012/3079 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 02.05.2012 tarih ve 28280 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 65 29.03.2012 tarih ve 2012/3055 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 06.05.2012 tarih ve 28284 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 66 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 67 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.
- 68 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla kurulmuş, 07.12.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2016/9528 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile adı “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.
- 69 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

58	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.06.2012 ⁷⁰	Devlet	Muğla	Ege	Aktif	-
59	Ordu Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.06.2012 ⁷¹	Devlet	Ordu	Karadeniz	Aktif	-
60	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.06.2012 ⁷²	Devlet	Zonguldak	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
61	Bayburt Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.08.2012 ⁷³	Devlet	Bayburt	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
62	Kırklareli Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.08.2012 ⁷⁴	Devlet	Kırklareli	Marmara	Aktif	İkinci Öğretim
63	Manisa Celâl Bayar Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.08.2012 ⁷⁵	Devlet	Manisa	Ege	Aktif	-
64	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.08.2012 ⁷⁶	Devlet	Tekirdağ	Marmara	Aktif	İkinci Öğretim
65	Aksaray Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	04.08.2012 ⁷⁷	Devlet	Aksaray	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
66	Afyon Kocatepe Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	08.09.2012 ⁷⁸	Devlet	Afyon	Ege	Aktif	İkinci Öğretim
67	Giresun Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	08.09.2012 ⁷⁹	Devlet	Giresun	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
68	Artvin Çoruh Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	10.09.2012 ⁸⁰	Devlet	Artvin	Karadeniz	Aktif	-
69	Bartın Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	10.09.2012 ⁸¹	Devlet	Bartın	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
70	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	10.09.2012 ⁸²	Devlet	İzmir	Ege	Aktif	-
71	Sinop Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	07.10.2012 ⁸³	Devlet	Sinop	Karadeniz	Aktif	İkinci Öğretim
72	Ardahan Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	05.12.2012 ⁸⁴	Devlet	Ardahan	Doğu Anadolu	Aktif	-
73	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	05.12.2012 ⁸⁵	Devlet	Burdur	Akdeniz	Aktif	-

70 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İlahiyat Fakültesi” adıyla kurulmuş, 20.01.2017 tarih ve 29954 sayılı Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile adı “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

71 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

72 14.05.2012 tarih ve 2012/3208 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 23.06.2012 tarih ve 28332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulmuştur.

73 04.08.2012 tarihli 28374 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

74 04.08.2012 tarihli 28374 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

75 04.08.2012 tarihli 28374 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

76 04.08.2012 tarihli 28374 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

77 05.08.2012 tarihli 28375 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

78 08.09.2012 tarihli 28405 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler” adıyla kurulmuş, 15.09.2023 tarih ve 32310 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

79 08.09.2012 tarihli 28405 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler Fakültesi” adıyla kurulmuş, 04.08.2023 tarih ve 7477 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

80 10.09.2012 tarihli 28407 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur

81 10.09.2012 tarihli 28407 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur

82 10.09.2012 tarihli 28407 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler” adıyla açılmış, 17.05.2023 tarihinde 7290 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile ismi “İlahiyat” olarak değiştirilmiştir.

83 07.10.2012 tarihli 28434 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

84 05.12.2012 tarihli 28488 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

85 05.12.2012 tarihli 28488 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

74	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	05.12.2012 ⁸⁶	Devlet	Osmaniye	Akdeniz	Aktif	İkinci Öğretim
75	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	25.01.2013 ⁸⁷	Devlet	Karaman	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
76	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	31.01.2013 ⁸⁸	Devlet	Ankara	İç Anadolu	Aktif	-
77	Düzce Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	31.05.2013 ⁸⁹	Devlet	Düzce	Marmara	Aktif	İkinci Öğretim
78	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	31.05.2013 ⁹⁰	Devlet	Hatay	Akdeniz	Aktif	-
79	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	10.07.2013 ⁹¹	Devlet	Ankara	İç Anadolu	Aktif	-
80	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	10.07.2013 ⁹²	Devlet	Bilecik	Marmara	Aktif	İkinci Öğretim
81	Batman Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.07.2013 ⁹³	Devlet	Batman	Güneydoğu Anadolu	Aktif	-
82	Kocaeli Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	23.07.2013 ⁹⁴	Devlet	Kocaeli	Marmara	Aktif	-
83	Kırıkkale Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	10.11.2013 ⁹⁵	Devlet	Kırıkkale	İç Anadolu	Aktif	-
84	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	26.08.2014 ⁹⁶	Devlet	Niğde	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
85	İstinye Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.04.2015 ⁹⁷	Vakıf	İstanbul	Marmara	Pasif	-
86	Türkiye İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.04.2015 ⁹⁸	Devlet	İstanbul	Marmara	Pasif	-
87	Selçuk Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	27.08.2015 ⁹⁹	Devlet	Konya	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim

86 05.12.2012 tarihli 28488 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

87 25.01.2013 tarihli 28539 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

88 31.01.2013 tarihli 28545 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla Dini İlimler Fakültesi adıyla kurulmuştur. Fakültenin adı önce 25.06.2019’da yayınlanan 30812 numaralı Resmi Gazetede 1157 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir. Daha sonra 20.04.2023 tarih ve 32169 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan kararla adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

89 31.05.2013 tarihli 28663 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

90 31.05.2013 tarihli 28663 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

91 10.07.2013 tarihli 28703 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla Gazi Üniversitesi Polatlı İlahiyat Fakültesi olarak kurulmuştur. 18.05.2018 tarihli 30425 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan karar ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesine bağlanmıştır. 08.01.2020 tarihli 31002 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı kararıyla fakültenin adı “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmiştir. 15.12.2023 tarih ve 7956 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile ise adı tekrar “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

92 10.07.2013 tarihli 28703 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

93 23.07.2013 tarihli 28716 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

94 23.07.2013 tarihli 28716 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

95 10.10.2013 tarihli 28817 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

96 26.08.2014 tarihli 29100 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Kuruluş kanununda İslami İlimler Fakültesi de yer almış fakat fakülte aktif hale geçmemiştir.

97 23.04.2015 tarihli 29335 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 6641 numaralı kanun ile kurulmuştur.

98 23.04.2015 tarih ve 29335 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 6641 sayılı kanunla kurulmuş, kuruluş kanununda İslami İlimler Fakültesi de yer almış fakat üniversite aktif hale geçmemiştir.

99 27.08.2015 tarihli 29458 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler Fakültesi” adıyla kurulmuş, 15.12.2023 tarih ve 7956 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

88	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	08.04.2016 ¹⁰⁰	Devlet	Kırşehir	İç Anadolu	Aktif	-
89	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	08.04.2016 ¹⁰¹	Devlet	Aydın	Ege	Pasif	-
90	Mersin Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	07.12.2016 ¹⁰²	Devlet	Mersin	Akdeniz	Aktif	-
91	Çankırı Karatekin Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	23.12.2016 ¹⁰³	Devlet	Çankırı	İç Anadolu	Aktif	İkinci Öğretim
92	İbn Haldun Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	10.02.2017 ¹⁰⁴	Vakıf	İstanbul	Marmara	Aktif	-
93	Kayseri Üniversitesi	Develi İslami İlimler Fakültesi	18.05.2018 ¹⁰⁵	Devlet	Kayseri	İç Anadolu	Aktif	-
94	Ege Üniversitesi	Birgivi İlahiyat Fakültesi	07.12.2018 ¹⁰⁶	Devlet	İzmir	Ege	Aktif	-
95	Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	09.01.2019 ¹⁰⁷	Devlet	Gaziantep	Güneydoğu Anadolu	Aktif	-
96	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	24.06.2019 ¹⁰⁸	Devlet	İstanbul	Marmara	Aktif	-
97	Samsun Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	06.02.2021 ¹⁰⁹	Devlet	Samsun	Karadeniz	Pasif	-
98	Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	06.02.2021 ¹¹⁰	Devlet	Balıkesir	Marmara	Pasif	-
99	Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi	İslami İlimler Fakültesi	02.06.2021 ¹¹¹	Devlet	Kahramanmaraş	Akdeniz	Aktif	Arapça ¹¹²
100	Türk-Alman Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	04.06.2022 ¹¹³	Devlet	İstanbul	Marmara	Pasif	-

100 08.04.2016 tarihli 29678 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

101 08.04.2016 tarihli 29678 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler Fakültesi” adıyla kurulmuş, 15.12.2023 tarih ve 7956 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

102 07.12.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2016/9528 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler Fakültesi” adıyla kurulmuş, 04.08.2023 tarih ve 7477 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

103 23.12.2016 tarihli 29927 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

104 10.02.2017 tarihli 29975 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur.

105 18.04.2018 tarihli 30425 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 7141 nolu kanun ile kurulmuştur.

106 7.12.2018 tarihli 30618 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 413 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulmuştur. Fakülte ilk olarak “İslami İlimler” adıyla kurulmuş, 15.09.2023 tarih ve 32310 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile adı “İlahiyat Fakültesi” olarak değiştirilmiştir.

107 18.01.2019’da 30659 numaralı Resmi Gazete’de yayınlanan 7161 sayılı kanun ile kurulmuştur.

108 25.06.2019’da 30812 numaralı Resmi Gazete’de yayınlanan 1157 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur.

109 06.02.2021 tarihli 31387 numaralı Resmi Gazete’de yayınlanan 3519 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur.

110 06.02.2021 tarihli 31387 numaralı Resmi Gazete’de yayınlanan 3518 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur.

111 02.06.2021 tarihli 31499 numaralı Resmi Gazete’de yayınlanan 4055 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur.

112 Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nin Türkçe eğitim yapan programı olmaksızın sadece Arapça eğitim yapan programı bulunmaktadır.

113 04.06.2022 tarihli 31856 numaralı Resmi Gazete’de yayınlanan 5677 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur.

Türkiye Sınırları Dışında	101	Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	06.06.1991 ¹¹⁴	Devlet	Kazakistan	Aktif	-
	102	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi İslâm Bilimleri Programı	30.10.2010 ¹¹⁵	Devlet	Kırgızistan	Aktif	-
	103	Yakın Doğu Üniversitesi	İlahiyat Fakültesi	25.05.2011	Devlet	Kıbrıs	Aktif	-
	104	Gaziantep Üniversitesi	Azez İslami İlimler Fakültesi	04.10.2019 ¹¹⁶	Devlet	Suriye	Aktif	-
	105	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	KKTC Akademik Birimi İlahiyat Programı	16.06.2020 ¹¹⁷	Devlet	Kıbrıs	Aktif	-

Kaynak: Fakültelerin isimleri, aktif-pasif olma durumu ve sahip oldukları programlar YökAtlas'tan; kuruluş tarihleri ve isim değişiklikleri vb. ile ilgili bilgiler ise Resmi Gazete'den tarafımızca derlenmiştir.

Not: 1. Tabloda kapanmış olan fakültele de kronolojide yer verilmiş fakat toplam sayıyı veren sıra numarasına dahil edilmemiştir. 2. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde tek program uygulanmaktadır; öğretim dili Arapçadır.

Listede toplam 105 fakülte bulunmakla birlikte bunların 99 tanesi aktif, 6 tanesi pasif haldedir. Pasif halde bulunan fakültelerin üçü yakın tarihlerde kuruldukları için hazırlıklarını tamamlamış olmaları imkân dahilinde olmakla birlikte 2015, 2016 yılından bu yana aktif hale geçmemiş fakülteler de mevcuttur. Aktif fakültelerin 95'i devlet, 4'ü vakıf üniversitesidir.

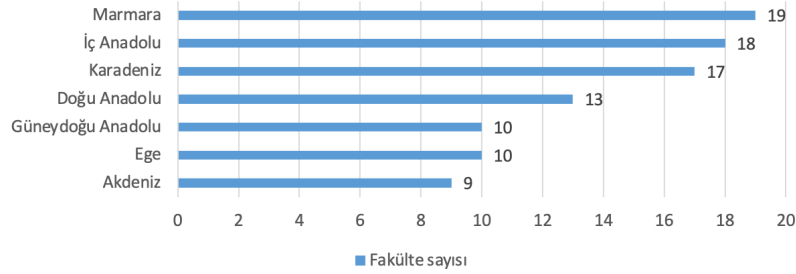
Fakültelerin illere dağılımına baktığımızda 81 ilin 80'inde İlahiyat/İslami İlimler Fakültesinin bulunduğunu görmekteyiz. Fakülte bulunmayan tek il Tunceli'dir. Bazı illerde birden fazla fakülte bulunmaktadır. Bu konuda İstanbul, kayıtlı 10 adet fakülte ile önde gelmektedir. Bunların 6'sı aktif halde olup 2'si devlet, 4'ü vakıf üniversitesine bağlıdır. Vakıf üniversitelerine bağlı fakültelerin tamamı İstanbul'dadır. İstanbul'dan sonra birden fazla aktif fakülteye sahip diğer iller Ankara (4 adet), İzmir (3 adet), Gaziantep (2 adet), Kahramanmaraş (2 adet), Konya (2 adet) ve Kayseri (2 adet) illeridir. Şekil 1.1.2 (a)'da fakültelerin bölgelere göre dağılımı görülmektedir.

114 Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkiye ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin uluslararası, özerk statüye sahip, ortak devlet üniversitesidir. Üniversitenin temelleri, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 6 Haziran 1991 tarihli kararıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa bir süre önce Türkistan Devlet Üniversitesi adı ile atılmıştır. O tarihte açılan Doğu Bilimleri (Şarkiyat) Fakültesi içinde Din Bilgisi Bölümü yer almıştır. Listemizde bu bölümün açılma tarihi esas alınmıştır. Daha sonra Türkistan Devlet Üniversitesinin iki ülkenin ortak üniversitesi hâline getirilmesi kararı alınmış ve Türkiye ve Kazakistan Cumhuriyetleri arasında 31 Ekim 1992 tarihinde imzalanan uluslararası anlaşma Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi adını almıştır. Bu süreçte Şarkiyat fakültesinin kapatılmasıyla bölüm 2001 yılında Tarih fakültesi içerisinde, daha sonra Beşeri Bilimler Fakültesi içerisinde faaliyetine devam etmiştir. Bölümün isimlendirmesinin de zaman içinde değiştiği görülmektedir. 2007-2009 yılları arasında "Felsefe ve Din Bilgisi", 2009-2010 yılları arası "Arkeoloji-Etnoloji ve Din Bilgisi" adıyla anılmıştır. 2011 yılından itibaren ise "Din Bilgisi ve İlahiyat (Teoloji)" bölümü olarak yeniden kurulmuştur. Son olarak 2021 yılında müstakil fakülte haline getirilmiş ve İlahiyat Fakültesi adını almıştır. Listemizde bu son adı ile söz konusu birime yer verdik. Bkz. Ahmet Yesevi Üniversitesi web sayfası: <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (erişim: 10.01.2023); İlyas Erpay, Kazakistan'daki Yüksek Öğretim Kurumlarında Din Eğitimi (Ahmet Yesevi Üniversitesi Örneği), *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 10-16 Haziran, Celalabat-Kırgızistan*, 2013, s. 39-46; Ahmet Yesevi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanı Prof. Dr. Dosay Kenjetay ile e-posta yoluyla 16.05.2023 tarihli yazışma.

115 Kırgızistan ile Türkiye arasında 30.09.1995 tarihinde imzalanan ve 06.08.1996 tarih ve 22719 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan karar ile kurulması kararlaştırılmış, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Mütevelli Heyetinin 30 Ekim 2010 tarihli kararıyla kuruluşu tamamlanmıştır.

116 04.10.2019 tarih ve 30908 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 1616 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur.

117 Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesine bağlı olarak faaliyet gösteren KKTC Akademik Birimi İlahiyat Programı, ayrı öğrenci aldığı ve isimlendirmesi de aynı üniversite bünyesindeki İslami İlimler Fakültesi'nden farklı olduğu için ayrı bir birim olarak sayılmıştır.

Şekil 1.1.2.(a): Bölgelere Göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülte Sayısı (2023)

Fakültelerin bölgelere dağılımı da her ilde bir fakülte bulunması sebebiyle dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte en fazla fakülte, Karadeniz veya Doğu Anadolu Bölgesine göre daha az sayıda şehre sahip olmasına karşılık İç Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır (18 adet).

Türkiye’de vakıf üniversitelerine bağlı ilk İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri 2010 yılında açılmıştır. Bu kurumlar aynı zamanda devlet okulu statüsü dışındaki ilk din öğretimi kurumlarıdır. Kâr amacı gütmeyen vakıfların yükseköğretim kurumları kurmalarına imkân veren düzenleme 1982’de yapılmış ve özel üniversitelerin açılması 1984’te başlamıştır. Özel üniversiteler sayısal olarak 90’lı yıllarda büyük gelişim göstermiş olmakla birlikte bu üniversiteler bünyesinde ilahiyat fakültelerinin açılması hayli geç bir dönemde gerçekleşmiştir. Vakıf üniversitelerine bağlı ilahiyat fakültelerinde, başlangıçta isim farklılıklarıyla kendisini gösteren bir farklılık arayışının bulunduğu söylenebilir. 2011 yılında açılan Fatih Üniversitesine bağlı fakülte dışında, vakıf üniversitelerine bağlı fakültelerin tümü ilk açıldıklarında İslami İlimler veya Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri gibi isimlerle kurulmuştur.

Tablo 1.1.2.(a)’da sunulan verilerden hareketle Türkiye’de İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin mevcut durumuyla ilgili bilgiler aşağıda özet bir şekilde yer almaktadır:

Tablo 1.1.2 (b): İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Lisans Düzeyi Kurum/Program Sayısına İlişkin Güncel Veriler (Özet Tablo)

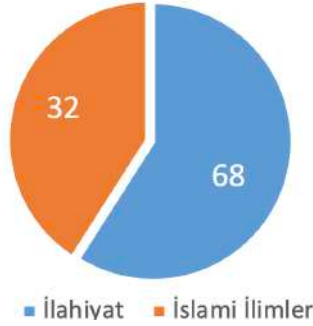
Çeşitli açılardan lisans düzeyi kurum/program sayıları		Sayı
İsme göre fakülte sayısı	İlahiyat Fakültesi/Programı	68
	İslami İlimler Fakültesi	32
Aktif / pasif durumuna göre fakülte sayısı	Aktif	99
	Pasif	6
Üniversite türüne göre fakülte sayısı	Devlet	100
	Vakıf	5
Öğretim / program	I. Öğretim	97
	II. Öğretim	59
Öğretim diline göre fakülte / program sayısı	Türkçe	93
	Arapça	13
	İngilizce	3
Yurtiçi / Yurtdışı fakülte sayısı	Yurtiçi	100
	Yurtdışı	5

Not: Kuruluş tarihlerine göre verilen fakülte listesinde yer alan ve kapatılmış bulunan fakülteler bu özet tablodaki sayılara dahil edilmemiştir. İsme göre fakülte sayısı ile öğretim diline göre program sayısı kategorisinde Türkiye dışında bulunan ve Türkçe dahil birkaç farklı dilde eğitim yapan fakülteler dahil edilmemiştir.

1.1.3. Fakültelerin İsimlendirilmesi Meselesi

2023 yılı sonu itibarıyla fakültelerin yaklaşık 3’te 1’i İslâmi İlimler adını taşımaktadır. Fakültelerin nasıl isimlendirileceği konusu, içinde bulunduğumuz zaman diliminin önemli gündemlerinden biridir. Bu çalışmanın hazırlandığı dönem içinde de bilgileri sürekli güncellemeyi gerektirecek şekilde isim değişiklikleri süreci devam etmiştir.

Şekil 1.1.3: İsimlerine Göre Fakülteler (2023)

İslâmi İlimler adını taşıyan ilk fakülte, 1971’de açılan Atatürk Üniversitesi’ne bağlı fakültedir. 80’li yıllara kadar varolan iki fakültenin biri İlahiyat, diğeri İslâmi İlimler adındadır. Bundan sonra 80’ler, 90’lar ve 2000’lerde açılan bütün fakülteler İlahiyat adını almış, 2011’de vakıf üniversitelere bağlı fakültelerin açılışıyla birlikte İslâmi İlimler ismi yeniden gündeme gelmiştir. 2011 yılında açılan 12 fakültenin içinde İslâmi İlimler veya İslâm ve Din Bilimleri adını taşıyan 4 fakültenin tümü vakıf üniversitesine bağlıdır. Bu trend bir sonraki yıl açılan 34 fakültenin 11’i tarafından devlet üniversitelerince de takip edilmiştir. Bundan sonra 2021 yılına kadar açılan bütün fakülteler artık İslâmi İlimler adıyla açılmıştır. Daha önce İlahiyat adıyla açılan fakültelerden 10’u ismini İslâmi İlimler olarak değiştirmiştir. 2013 yılında başlayan isim değişiklikleri süreci içinde bulunduğumuz son birkaç yılda tersine işlemeye başlamış görünmektedir. 2019’da yine bir vakıf üniversitesi ile başlayan İlahiyat adına geri dönüş eğilimini 2023 yılında 10 devlet üniversitesi takip etmiştir. Bunların ikisi, ismini 2019 ve 2020’de İslâmi İlimler olarak değiştirmiş olan fakültelerdir.

İsim konusundaki karmaşaya, isimlerini birkaç kez değiştiren fakültelerle ilgili süreç örnek verilebilir. Bunlardan biri olan Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesine bağlı fakülte, kuruluşunda “Dini İlimler” adıyla açılmış, ismini önce “İslâmi İlimler”, sonra “İlahiyat” olarak değiştirmiştir. Bu fakültenin isminin “İslâmi İlimler” olarak değiştirildiği aynı Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde (24.06.2019 tarih ve 1157 sayılı karar) bir başka fakültenin (29 Mayıs Üniversitesi’ndeki “İslâm ve Din Bilimleri” fakültesinin) adı, “İlahiyat” olarak değiştirilmiştir. 2019 yılında bir yandan “İslâmi İlimler” ismine geçiş, öte yandan “İlahiyat” adına dönüş aynı anda devam etmiştir.

Tablo 1.1.3: İsmi Değişen Fakülteler

İsmi “İslâmi İlimler” Olarak Değiştirenler	İsmi “İlahiyat” Olarak Değiştirenler
1. Muş Alparslan (2013)	1. Atatürk (1982)
2. Yalova (2014)	2. İstanbul 29 Mayıs (2019)
3. Kütahya Dumlupınar (2016)	3. Ankara Yıldırım Beyazıt (2023)
4. Mardin Artuklu (2016)	4. Ankara Hacı Bayram (2023)
5. Muğla Sıtkı Koçman (2017)	5. Ankara Sosyal Bilimler (2023)
6. Ankara Sosyal Bilimler (2019)	6. Afyon Kocatepe (2023)
7. Ankara Hacı Bayram Veli (2020)	7. Aydın Adnan Menderes (2023)
8. Tokat Gaziosmanpaşa (2020)	8. Ege Birgivi (2023)
9. Bingöl (2021)	9. Giresun (2023)
10. Karabük (2021)	10. İzmir Kâtip Çelebi (2023)
	11. Mersin (2023)
	12. Selçuk (2023)

Not: Fakülteler isim değişikliği tarihine göre kronolojik olarak dizilmiştir. Ankara Sosyal Bilimler ve Ankara Hacı Bayram üniversitelerine bağlı fakültelerin ismi iki kere değiştiği için her iki kategoride de yer almıştır.

Tablo 1.1.3'te isim değişikliği söz konusu olan fakülteler gösterilmiştir. 2023 yılında, daha önce ismini İslâmi İlimler yapmış olanlar dahil İlahiyat ismine yönelmenin muhtemel sebebi, ilahiyat adının lâdini olarak anlaşılmasının doğru olmadığına yönelik değerlendirmelerin kabul görmesi ve buna ilaveten isimle birlikte içeriğin de zaten farklılaştırılamamış olması, yahut buna ihtiyaç duyulmamasıdır.

2011 yılında İslâmi İlimler olarak adlandırılan fakültelerle birlikte başlayan isim meselesinin, bu çalışmanın “tarihçe” başlığında bir bölümüne değindiğimiz 100 yıla yakın bir geçmişi vardır. Yükseköğretim düzeyindeki din eğitiminin “ilahiyat” kelimesi ile adlandırılmasının Dârülfünûn’un Cumhuriyet döneminde başladığını ele almıştık. Darülfünun bünyesinde dini ilimlerle ilgili birim, her açılıp kapanma sırasında farklı bir isme sahipti (Ulûm-ı Âliye-i Diniyye 1900-1908, Ulûm-i Şer’iyye 1908-1914; İlahiyat Fakültesi 1924-1933) Bu isimlendirme çeşitliliği, medrese dışındaki bu kurumun, ondan farklı bir yapı olarak tasarlanmak istenmesinden kaynaklanan bir arayışı yansıtmaktaydı. Bu aşamada “ilahiyat” kelimesinin bir fakülte adı olarak ilk kullanımı 1924 tecrübesinden de öncesine dayanmaktadır. Kara (2016: 344), bir eğitim kurumu olarak “ilahiyat” kelimesinin en eski kullanımını Sait Paşa’nın 1890’da II. Abdulhamid’e sunduğu ve Batı’daki üniversite şubelerinden bahsettiği layihada tespit etmektedir. Takip eden yıllarda Dârülfünûn’da benzer bir şube açılınca, Batıdaki örneklerine bir karşılık olmak üzere bu adla anılır olmuştur. Daha şubenin adı “İlahiyat” değilken Dârülfünûn hocalarından Babanzâde Ahmet Naim’in burada okutulacak ders notlarında şubeyi “İlahiyat Şubesi” olarak anması, ne kastedildiğinin dersi alan öğrencilerce de malum olduğu ve bu ismin şifahen kullanılmakta olduğunu işaret etmektedir.¹¹⁸

Muhtemeldir ki, yeni kurumun Batı üniversitelerindeki teoloji fakültelerini model alması, 1924 sonrasında -yani “ilahiyat” olarak adlandırıldığı dönemde- fakülte programının şeriatın ziyade nazariyat ve tarih alanında kalacak şekilde planlanması (Bedir, 2015: 98), din eğitimiyle ilgilenen çevrelerde “ilahiyat” adlandırmasına mesafeyle yaklaşılmasına kaynaklık etmiştir.

1933’te kapandıktan sonra fakültenin yeniden açılmasının tartışıldığı 1948’deki CHP milletvekilleri komisyonu raporunda açılması önerilen fakültenin adı Türk-İslâm İlahiyat Fakültesidir. Bu yeni isim önerisi “Türk” kelimesi ilavesiyle hem “İslâm”, hem de “İlahiyat” kelimelerini içermektedir. Beklentiler bu yönde olmasına rağmen fakülte bu isimle açılmamıştır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki de ortaya çıkan program ve “ilahiyat fakültesi” adlandırması ile ilgili çekinmelerini hazırladığı raporda dile getirmiştir. Özetle “ilahiyat” adlandırmasından duyulan hoşnutsuzluk, bu adı taşıyan 1924 ve 1949 tarihli ilk örneklerin İslâmi ilimlere yer verme biçimlerine duyulan güvensizlikle irtibatlıdır. Akseki’nin dile getirdiği çekincelerin tercüman olduğu ve bugüne uzanan hissiyat, Ak Parti iktidarı döneminde artık ismin revize edilmesi gerektiğine dair girişimlere dönüşmüştür.

Fakat yaşanan süreç, isim mevzusunun en azından şimdilik sadece hissiyat düzeyinde kaldığını göstermektedir. Zira, 1924 ve 1949 programlarından sonra zaman içerisinde ilahiyat fakülte programlarında İslâmi ilimlere yer verme biçimi farklı istikamette seyretmiş, bir isim değişikliği ile elde edilmek istenen farklılığı belirsiz kılacak derecede “ilahiyat” adlandırması yerleşik hale gelmiştir. Tosun’un (2019: 76) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesiyle ilgili olarak 1965 tarihli Genel Kurul

118 Zengin (2019: 115) ve Ünver & Sankaya (2022: 92-93) 1924 öncesinde dini ilimlerle ilgili şubenin resmi adları yanında, “İlahiyât Şu‘besi” olarak da isimlendirilmesine arşiv kayıtlarında sıkça rastlandığını belirtmekte ve bunun örneklerini sunmaktadır.

Kararına dayanarak verdiği bilgiye göre bu tarihte fakültenin adının “İlahiyat ve Manevi İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmesi teklif edilmiş, fakat uygulamaya geçmemiştir. Din dersi öğretmeni yetiştirme ve Diyanetin ihtiyaçlarını karşılama amacıyla üniversite dışında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak açılan enstitülerin adında ise “İslâm” kelimesi yer almıştır. Tarihçe bölümünde ele aldığımız üzere açılacak enstitünün ismi ilk olarak “İlahiyat Enstitüsü” olarak düşünülmüş (Ayhan, 1999: 235), fakat siyasi merkezin Ankara’daki fakülteden farklılaştırmak isteğini gösterecek şekilde (Kara, 2016: 373) Yüksek İslâm Enstitüsü olarak ifade edilmiştir. 1980 sonrası bu kurumlar fakülte olarak üniversite bünyesine alınırken isimleri “ilahiyat” olarak değişmiştir. İlahiyat ismine geçişin, bu aşamada bir problem olarak görülmediği anlaşılmaktadır. 1988’de Diyanet personelinin eğitimi için açılmış olmasına karşılık meslek yüksek okulları da “ilahiyat” adı ile devam etmiştir.

Yoğunluklu olarak 2023 yılında İslâmi İlimler adından vaz geçilerek yeniden İlahiyat adına geçişte “İlahiyat” adının geçmişteki yüklerinden bağımsız bir şekilde değerlendirilmesine yönelik önerilerin de etkili olduğu düşünülebilir. Kavramın İslâm düşünce tarihinde felsefe ve kelâm geleceğine ait bir terim olduğu, Cumhuriyet dönemine ait sekülerleştirici bir tercih olmadığı, Osmanlı devletinin son dönemlerinde üniversite bünyesindeki dini ilimler şubesi için düşünülmüş alternatif bir adlandırma olduğu konuyla ilgili tartışmalarda dile getirilmektedir.¹¹⁹

1.1.4. Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin lisansüstü eğitim için akademik yapılanması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin bu konudaki imkân ve tecrübelerinin tarihi ile başlamaktadır. Akademik yapılanmayı başlangıcından itibaren takip edeceğimiz temel kaynak olan Milli Eğitim İstatistiklerinin Yükseköğretim bölümü, ancak 1986 tarihinden itibaren bölüm ve anabilim dallarını kaydetmektedir. Bu tarihten öncesine ait durumu üniversite kaynaklarından, kanun ve yönetmeliklerden ve döneme ait alan yazından takip etmek gerekmektedir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin 4.6.1949 tarihli kuruluş kanununda akademik yapılanmaya dair sadece öğretim üye ve yardımcılarının sayısı (6 Profesör, 10 Doçent ve 18 Asistan) belirlenmiş; akademik yapılanma ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamıştır. Ankara Üniversitesi Senato Kararları doğrultusunda Tosun (2019) ve Baş (2019)’ın verdiği bilgilere göre akademik yapılanma ilk olarak müfredat programındaki temel ve yardımcı derslerin belirlenmesi ve profesör atamalarının bu disiplinler dikkate alınarak yapılması ile başlamıştır. Üniversite Senatosu; 1. Dinler Tarihi (Mukayeseli) - İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi, 2. Din Felsefesi - İslâm Felsefesi, 3. İslâm Doktrini (Kur’an, Hadis vb.), 4. Psikoloji ve Ahlak disiplinlerini asıl ders alanları olarak belirlemiş; 1. İslâm Sanatı, 2. İslâm Hukuku, 3. Türkçe Dinî Metinler, 4. Arapça, 5. Farsça, 6. Yabancı dil alanlarını yardımcı dersler olarak kabul etmiştir.¹²⁰ Bu belirleme doğrultusunda bu dersleri okutmak üzere 1949 yılı Ekim ayında Hukuk Fakültesi Ordinaryüs Profesörü Esat Arsebük İslâm Hukuku profesörlüğüne; Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi profesörlerinden Necati Lûgal ise Arapça-

119 Bu konudaki güncel tartışmalar için bkz. *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri- Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı* 2015: 441-444.

120 Bkz. Ankara Üniversitesi 23 Eylül 1949 tarih ve 394 numaralı Senato Kararı

Farsça profesörlüğüne, Ankara Etnoğrafya Müzesi Müdürü Remzi Oğuz Arık, İslâm Sanatı Tarihi; Türk Dil Kurumu uzmanlarından Hilmi Ömer Budda, Dinler Tarihi; Diyanet İşleri Müşavere Heyeti Üyesi Yusuf Ziya Yörükân İslâm Mezhepleri Tarihi profesörlüğüne tayin edilmişlerdir.¹²¹

Çadircı ve Süslü'nün (1982) verdiği bilgilere göre 1951'de Tefsir, İslâm Hukuku, İslâm Felsefesi ve Filozofları, İslâm Mezhepleri Tarihi, İslâm Sanatları Tarihi, Dinler Tarihi müstakil kürsüler haline gelmiştir. Ardından 1953'te Felsefe ve Mantık, Din Psikolojisi ve Pedagoji; 1960'da Klasik Dini Türkçe Metinler; 1961'de Hadis, İslâm Tarihi, Felsefe Tarihi, Sistematik Felsefe; 1969'da Din Sosyolojisi, 1972'de İslâm Kurumları Tarihi, Kelâm; 1973'te Tasavvuf Tarihi müstakil kürsüler olmuştur. Hangi kürsülerin açılacağı, diğer kürsülerle birlikte veya ayrı olup olmayacakları hususunda öğretim üyesi mevcudiyeti, programda o alanda bir dersin yer alma durumu veya o alana atfedilen önem belirleyici olmuştur (Tosun, 2019). Bu sebeple kimi zaman birleşme ve ayrılmalarla yıldan yıla değişen bir yapı söz konusudur.

Bu tarihlerde Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nde de benzer şekilde müstakil kürsüler şeklinde organize olan bir yapı vardır. 1982'ye kadar var olan her iki fakülte de sayıları gelişerek ilerleyen kürsüler Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 16, Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nde ise 6 kürsü şeklindedir. Bu kürsüler Çadircı ve Süslü (1982) ile Tosun (2019)'un Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kaya'nın (2007) Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi hakkında verdikleri bilgiler doğrultusunda Tablo 3.1.4.(a)'da sıralanmıştır.

Müstakil kürsüler şeklindeki yapı 1982'de Yüksek Öğretim Kurulu'nun teşkilinden sonra değişmiş, Enstitüler kurularak lisansüstü eğitimler bu çatı altında gerçekleşmiş, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa göre akademik yapılanma bölüm ve anabilim dalları şeklinde tanımlanmıştır. İlahiyat fakültelerinde idari olarak üç bölüm altında anabilim dalları organize edilmiştir. Bu bölümler: Tefsir ve Hadis Bölümü, Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü, İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümüdür. Yükseköğretim Kurulu'nun 16.10.1982 tarih ve 220/5526 sayılı yazıları ile gerçekleştirilen ve bu tarihten itibaren tüm ilahiyat fakülteleri için geçerli olan akademik yapılanmaya dair bilgiler Tablo 1.1.4 (a)'da yer almıştır (ayrıca bkz. Resmi Gazete, 19.08.1983).¹²²

1982 tarihindeki düzenlemeden yaklaşık on yıl sonra, 1991-1992 eğitim yılında ise önceki 3 bölüm ve onlarla ilişkili anabilim dalları yeniden organize edilmiştir. Yükseköğretim Kurulu'nun 25.10.1991 tarih ve 18498 sayılı kararı ile getirilen yeni yapıda Kelâm, Tefsir ve Hadis'le aynı bölüme alınarak Temel İslâm Bilimleri altında toplanmış, İslâm Felsefesi, Sosyal Bilimler kısmına aktararak Felsefe ve Din Bilimleri olarak yeniden adlandırılan bölümde yer almıştır. İslâm Medeniyeti kısmı ise İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü olarak düzenlenmiştir. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı burada Din Eğitimi Anabilim Dalı olarak ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı 2010 yılında Temel İslâm Bilimleri Bölümü altındaki anabilim dalları arasına eklenmiştir.

121 Bkz. Ankara Üniversitesi 12.10.1949 tarih ve 408 numaralı Senato Kararı ile 20.10.1949 tarih ve 414 numaralı Senato Kararı

122 1986 yılından itibaren yükseköğretim istatistiklerinde akademisyenlerin alanları ile ilgili sayılar kapsamında akademik birimler de görülmektedir. Farklı üniversitelerdeki farklı yapılanmalar sebebiyle bu akademik birimler kimi zaman birlikte, kimi zaman ayrı olarak zikredilmiştir. 1986-1987 öğretim dönemine ait Yükseköğretim İstatistiklerinde kullanılan kategoriler şunlardır:
Tefsir – Hadis: Tefsir, Hadis
Kelâm – İslâm Felsefesi - İslâm Hukuku: Kelâm - İslâm Felsefesi, Kelâm - İslâm Hukuku, Kelâm, İslâm Felsefesi, İslâm Hukuku
İslâm Tarihi, İslâm Uygarlığı ve Kültürü
Dinler Tarihi
İslâm Sanatları ve Mimarisi
Din Sosyolojisi ve Psikolojisi: Din Sosyolojisi
Din Felsefesi ve Mantık

1991 tarihli bu üç bölümlü yapı daha sonraki yıllarda esas itibarıyla korunmuştur. 1997 yılında 11 ilahiyat fakültesinde açılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümü bu üçlü yapıya eklenmiş; lisans düzeyinde kendi öğrencisini alan bölüm, lisansüstü düzeyde de organize olmuştur. 2006 yılında fakülteden ayrılmış, 2012 yılında yeniden gelmiş, 2014 yılından itibaren öğrenci almayarak, kapanma sürecine girmiştir. Bu bölümün tarihçesi ilerleyen bölümde müstakil olarak ele alınacaktır. Tablo 1.1.4 (a)'da İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümü de dahil olmak üzere 1991 sonrasındaki yapılanma verilmiştir.

Tablo 1.1.4.(a) Tarihsel Süreçte Yüksek Din Öğretiminde Akademik Yapılanma

Tarih	Fakülte Akademik Yapılanma
1982'ye kadar ¹²³	<p>Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tefsir ve Türk Din Musikisi Kürsüsü 2. Hadis Kürsüsü 3. İslâm Tarihi Kürsüsü 4. İslâm Hukuku Kürsüsü 5. İslâm Kurumları Tarihi Kürsüsü 6. Kelâm Kürsüsü 7. İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü 8. İslâm Felsefesi ve Filozofları Kürsüsü 9. Tasavvuf Tarihi Kürsüsü 10. Felsefe ve Mantık Kürsüsü 11. Din Sosyolojisi Kürsüsü 12. Din Psikolojisi Kürsüsü 13. Dinler Tarihi Kürsüsü 14. Din Eğitimi Kürsüsü 15. Türk İslâm Sanatları Tarihi Kürsüsü 16. Türk İslâm Edebiyatı Kürsüsü <p>Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İslâm Hukuku Kürsüsü 2. Kur'an ve Hadis Bilimleri Kürsüsü 3. Kelam ve Felsefe Kürsüsü 4. İslâm Tarihi ve Türk İslâm Sanatları Kürsüsü 5. Din Sosyolojisi ve Din Psikolojisi Kürsüsü 6. Yardımcı Diller ve Metinler Kürsüsü
1982 - 1991 arası	<p>Tüm ilahiyat fakülteleri:</p> <p>I. Tefsir ve Hadis Bölümü</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tefsir Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Tefsir Usûlü Bilim Dalı • Tefsir Bilim Dalı 2. Hadis Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Hadis Usûlü Bilim Dalı • Hadis Bilim Dalı 3. İslâm Hukuku Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • İslâm Hukuku Bilim Dalı • İslâm Hukuku Metodolojisi Bilim Dalı <p>II. Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kelâm Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Kelam Bilim Dalı • İslâm Ahlâkı Bilim Dalı • İslâm Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı • İslâm Dini Esasları Bilim Dalı 2. İslâm Felsefesi Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • İslâm Felsefesi Bilim Dalı • Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı <p>III. İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İslâm Tarihi Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • İslâm Tarihi Bilim Dalı • Paleografi Bilim Dalı • İslâm Kurumları Bilim Dalı 2. Dinler Tarihi Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Dinler Tarihi Bilim Dalı 3. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı 4. Din Sosyolojisi ve Din Psikolojisi Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Din Sosyolojisi Bilim Dalı • Din Psikolojisi Bilim Dalı 5. Din Felsefesi ve Mantık Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Felsefe Tarihi Bilim Dalı • Din Felsefesi Bilim Dalı • Sistematik Felsefe ve Mantık 6. İslâm Sanatları ve Mimarisi Anabilim Dalı <ul style="list-style-type: none"> • Türk-İslâm Sanatları Tarihi Bilim Dalı • Türk Din Musikisi Bilim Dalı • Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

123 Tabloda 1982 yılında değişmeden hemen önceki yapı verilmiştir; fakat bu tarihe kadar kürsülerin birlikte ve ayrı olmaları ile isimlendirilmeleri konusunda değişerek ilerleyen bir yapı söz konusudur. Bu değişiklikler için Bkz. Çadırcı ve Süslü, 1982; Tosun, 2019.

Tüm ilahiyat fakülteleri

- I. Temel İslâm Bilimleri Bölümü
1. Tefsir Anabilim Dalı
 - Tefsir Usûlü ve Tarihi Bilim Dalı
 - Tefsir Bilim Dalı
 - Kıraat Bilim Dalı
 2. Hadis Anabilim Dalı
 - Hadis Usûlü ve Tarihi Bilim Dalı
 - Hadis Bilim Dalı
 3. İslâm Hukuku Anabilim Dalı
 - İslâm Hukuku Usûlü ve Tarihi Bilim Dalı
 - İslâm Hukuku Bilim Dalı
 - Mukayeseli İslâm Hukuku Bilim Dalı
 4. Kelâm Anabilim Dalı
 - Sistematiik Kelâm Bilim Dalı
 - Kelâm Tarihi Bilim Dalı
 5. İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı
 - Klasik İslâm Mezhepleri Bilim Dalı
 - Çağdaş İslâm Akımları Bilim Dalı
 6. Tasavvuf Anabilim Dalı
 - Sistematiik Tasavvuf Bilim Dalı
 - Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı
 7. Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
 8. *Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı*¹²⁴
- II. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
1. Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
 - İlkçağ Felsefesi Tarihi Bilim Dalı
 - Yeniçağ Felsefesi Tarihi Bilim Dalı
 2. İslâm Felsefesi Anabilim Dalı
 - İslâm Felsefesi Tarihi Bilim Dalı
 - Türk Düşünce Tarihi Bilim Dalı
 - İslâm Ahlakı Bilim Dalı
 3. Din Felsefesi Anabilim Dalı
 4. Mantık Anabilim Dalı
 5. Dinler Tarihi Anabilim Dalı
 - Dinler Tarihi Bilim Dalı
 - Mukayeseli Dinler Bilim Dalı
 - Din Fenomenolojisi Bilim Dalı
 6. Din Eğitimi Anabilim Dalı
 - Din Eğitimi Bilim Dalı
 - Din Eğitimi Tarihi Bilim Dalı
 7. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
 8. Din Psikolojisi Anabilim Dalı
- III. İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü:
1. İslâm Tarihi Anabilim Dalı
 - İslâm Tarihi Bilim Dalı
 - Türk İslâm Tarihi Bilim Dalı
 - İslâm Kurumları Tarihi Bilim Dalı
 2. Türk İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalı
 - Türk İslâm Mimarisi Bilim Dalı
 - Türk Süsleme ve Hat Sanatları Bilim Dalı
 3. Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı
 4. Türk Din Musikisi Anabilim Dalı

1997-2006	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü ¹²⁵
2011-2014	• İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı
2007-2013	Dünya Dinleri Bölümü <ul style="list-style-type: none"> • Yahudilik Araştırmaları Anabilim Dalı • Hristiyanlık Araştırmaları Anabilim Dalı • Hint ve Uzak Doğu Dinleri Araştırmaları Anabilim Dalı
(Ankara Üni. İlahiyat Fak.)	Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü <ul style="list-style-type: none"> • Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı • Dini Hitabet Anabilim Dalı • Din Öğretimi Özel Yöntemleri Anabilim Dalı • Din Hizmetlerinde Yönetim ve Denetim

124 Tefsir Anabilim Dalı altındaki Kıraat Bilim Dalı, 2010 yılında Temel İslâm Bilimleri Bölümü altında müstakil bir anabilim haline getirilmiştir.

125 Bölüm ilk olarak 1997'de bu isimle açılmış, 2006'da "Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Eğitimi", 2010 yılında "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi" olarak ismi değiştirilmiştir.

1991'den sonraki yapı -bazı vakıf üniversitelerinde ve bazı İslâmi İlimler fakültelerinde küçük farklılıklar göstermekle birlikte- benimsenmiş bulunmaktadır. 2011 sonrasında İslâmi İlimler adıyla açılan fakat aynı lisans programını uygulayan fakültelerin akademik yapılanmasında 3 bölümlü yapı ile uyumlu olmak üzere bunların altında anabilim dallarının sayı ve organizasyonunda bazı farklılık kendisini göstermiştir. Bu fakültelerde Felsefe ve Din Bilimleri bölümü altında “İslâm Felsefesi” ve “Din Bilimleri” olmak üzere iki anabilim dalı yer almıştır. 2023 yılında YÖK, farklı adlandırmalara sahip bölüm ve anabilim dallarının fakülte ve üniversitelerin teklifiyle aynı formatta çekilmesini uygun bulduğunu bu üniversitelere gönderdiği yazılarda belirtmiştir. Dolayısıyla İslâmi İlimler fakültelerindeki farklılık ortadan kalkma eğilimindedir.

İlahiyat/ İslâmi İlimler fakültelerindeki temel yapılanma bu şekilde olmakla birlikte lisansüstü eğitim kademesinde bu bölüm ve anabilim dallarıyla ilişkili veya din ile ilgili alanlarda fakat disiplinlerarası olduğu için bunlardan ayrı olan bazı bölüm ve anabilim dalları da bulunmaktadır. Çalışmamızda din alanıyla ilgili tüm anabilim dalı ve lisansüstü programlarla ilgili güncel bir liste oluşturmak için Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemindeki farklı kategorilerdeki bilgiler birleştirilerek Tablo 1.1.4 (b)'deki liste hazırlanmıştır. 2023 yılına ait verilerde Türkiye üniversitelerinde toplam 2895 akademik birimin yer aldığı öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablo incelenerek din alanıyla ilgili faal halde bulunan, öğrenci almakta olan lisansüstü akademik birimler tespit edilmiştir. Bunlara ilaveten “anabilim dalı ismine göre öğretim elemanı sayıları” arama sayfasında yer alan 2458 madde başlığı taranarak önceki listeye eklenecek, akademisyenlerin kadrolarının bulunduğu diğer bazı anabilim dalı isimleri de tespit edilerek tabloya eklenmiştir.

Tablo 1.1.4 (b): İslâm ve Din Bilimleri Alanıyla İlgili Lisansüstü Eğitim Programları (2023)

1. Alevi Bektaşî İlmi Kaynakları	34. İslâm İktisadı
2. Alevi Bektaşî Kültürü	35. İslâm İktisadı ve Finans
3. Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları	36. İslâm İktisadı ve Hukuku
4. Din Bilimleri	37. İslâm İktisadı ve Katılım Bankacılığı
5. Din Eğitimi	38. İslâm Medeniyeti Düşüncesi, Tarihi ve Edebiyatı
6. Din Felsefesi	39. İslâm Mezhepleri
7. Din Hizmetleri ve Mesleki Gelişim	40. İslâm Mezhepleri Tarihi
8. Din Hizmetlerinde İletişim ve İrşad	41. İslâm Tarihi
9. Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ	42. İslâm Tarihi ve Sanatları
10. Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Halkla İlişkiler	43. İslâm Tarihi ve Sanatları Bilimler
11. Din Hizmetlerinde Yönetim ve Denetim	44. İslami Bankacılık ve Finans
12. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi	45. İslami Sigortacılık
13. Din Psikolojisi	46. Kelam
14. Din Sosyolojisi	47. Kelam ve İslâm Mezhepleri Tarihi
15. Din ve Maneviyat Psikolojisi	48. Kırâat
16. Din Öğretimi Özel Yöntemleri	49. Kırâat İlmi
17. Dini Danışmanlık ve Rehberlik	50. Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kırâat İlmi

18. Dini Hitabet	51. Manevi Bakım ve Danışmanlık
19. Dinler Tarihi	52. Manevi Danışmanlık
20. Erken Çocuklukta Ahlak ve Değer Eğitimi	53. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
21. Felsefe Tarihi	54. Manevi Destek ve Rehberlik
22. Felsefe ve Din Bilimleri	55. Maneviyat Psikolojisi
23. Fıkıh	56. Mantık
24. Hadis	57. Mevlâna ve Mevlevilik Araştırmaları
25. Hat	58. Tasavvuf
26. Hristiyanlık Araştırmaları	59. Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı
27. İlköğretim Din Kült. ve Ahlak Bilgisi Eğitimi	60. Tefsir
28. İslam Araştırmaları	61. Temel İslam Bilimleri
29. İslam Bilim Tarihi	62. Türk İslam Arkeolojisi
30. İslam Ekonomisi ve Finans	63. Türk ve İslam Sanatı
31. İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans	64. Türk-İslam Felsefesi
32. İslam Felsefesi	65. Türk İslam Sanatları ve Arkeoloji
33. İslam Hukuku	

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri 2023 yılı “Öğrenim Düzeyleri ve Birimlere Göre Öğrenci Sayıları” tablosu ve “Öğretim Elemanı İstatistikleri” bölümünde “Anabilim Dalı İsmine Göre Öğretim Elemanı Sayıları” sekmesi anabilim dalı listesi kullanılarak tarafımızca derlemiştir. Bölüm/anabilim dalı isimleri alfabetik olarak dizilmiştir.

Not: Kaynak listelerde bölüm ve anabilim dalı isimleri ana ve alt kategoriler olarak yer almamaktadır. Bu durum listeye de yansımıştır. Ayrıca aynı alanın birkaç farklı isimle yer aldığı da görülmektedir. İsimlendirme farklılıklarının görülebilmesi için bunlar da listede muhafaza edilmiştir.

Bu başlık altında ele aldığımız tarihsel süreçte Yüksek İslâm Enstitülerinin durumunu da ayrıca kaydetmek gerekir. Bilindiği üzere 1982’ye kadar enstitüler, üniversiteye bağlı olmadıklarından akademik çalışma yaptıracak kürsü yapılarına da sahip değillerdi. Bununla birlikte kurumda tüm yönetmeliklerde öngörüldüğü üzere (örnek olarak bkz. Resmi Gazete, 16.06.1959, 20.05.1978) “asistanlık” uygulamasının mevcut olduğunu bilmekteyiz. Asistanlar, üniversitelerdeki doktora prosedürüne uygun bir sistemle alınmışlardır. Asistanlık kadrosuna tayinden sonra üç yıl süresinde bir tez hazırlamakla yükümlü tutulmakta ve tez savunmasında başarı gösterenler öğretim üyeliğine tayin edilmekteydi. Bu tezler daha sonra 1983’te kurumlar üniversitelere bağlandıktan sonra oluşturulan akademik jürilerce yeniden incelenerek doktora tezi olarak kabul edilmiştir (Öcal, 2017: 372).

1.1.5. İlahiyat Fakülteleri Bünyesindeki Bölüm ve Programlar:

Yukarıda kuruluş tarihleri, bulundukları iller ve bölgeler ile sahip oldukları programlara göre fakülteler başlığında Tablo 1.1.2.(a)’da fakülte bünyelerinde aktif olan programlar da belirtilmişti. İlahiyat fakülteleri bünyesinde 2023 yılı itibarıyla faaliyette olan program türleri şu şekildedir:

- İlahiyat / İslâmî İlimler
- İlahiyat / İslâmî İlimler (İkinci Öğretim)
- İlahiyat / İslâmî İlimler (İngilizce)
- İlahiyat / İslâmî İlimler (Arapça)

Türkçe eğitim veren genel ilahiyat programları 97, ikinci öğretim programları 59, Arapça programlar 13 ve İngilizce programlar 3 adet bulunmaktadır.

Bu programların içerikleri büyük oranda birbirine benzemekte, derslerin öğretim dili farklılaşmaktadır. Bu itibarla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde ihtisas anlamında bölümleşme olmaksızın tek bir program türünün uygulanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişte bu istikamette bölümleşme tecrübeleri ise söz konusudur. Bunlara, bu başlığın en sonunda, “Tarihsel Süreçte Yüksek Din Eğitimi Kurumlarındaki Diğer Bölüm ve Programlar” başlığı altında yer verdik.

İlahiyat fakülteleri bünyesindeki bölüm ve programlar başlığı altında bu bölümde ayrıca öğrencisini farklı kanaldan alan ve fakat yukarıda belirttiğimiz programlara yerleştiren Uluslararası İlahiyat Programı ile önlisans eğitimini lisansa tamamlamak için oluşturulan İLİTAM programına yer verdik.

1.1.5.1. İngilizce İlahiyat Programları

Tablo 1.1.5.1. Eğitime Başlama Tarihlerine göre İngilizce İlahiyat Programı Bulunan Fakülteler

	Eğitime Başlama Tarihi
1. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011
2. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011
3. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011

Kaynak: İlgili yıllara atı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Program Tercih Kılavuzları

İngilizce ilahiyat programlarının her üçü de 2010-2011 eğitim-öğretim yılında faaliyete girmiş; bu tarihten sonra bunlara bir yenisi eklenmemiştir. Programın amacı ilahiyat alanında uluslararası bilimsel platformlarda rekabet edebilecek ilahiyatçılar yetiştirmek, Türkiye’de ilahiyat alanında eğitim görmek isteyen yabancı uyruklu öğrencilerin yabancı dilde yüksek din öğrenimi görmelerine imkân sağlamak, Türkiye’nin çeşitli kurumlarının, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının yabancı dilde eğitim görmüş yurtdışı din görevlisi ihtiyacını karşılayacak elemanlar yetiştirmek, uluslararası platformlarda akademik ve bilimsel yayın yapabilecek, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerini geliştirmesine katkı sağlayacak ilahiyatçılar yetiştirmektir. Öğretim programları fakültele göre farklılık göstermektedir. Ankara Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi’nde dersler İngilizce; İstanbul Üniversitesi’nde % 70’i İngilizce, % 30’u Arapça’dır. Yeterli seviyede dil bilgisi olmayan öğrenciler için bir yıllık hazırlık sınıfı düzenlenmektedir. Dört yıllık eğitim sürecinin ardından mezunlara lisans diploması verilmektedir.¹²⁶

1.1.5.2. Arapça İlahiyat/İslâmi İlimler Programları

Programın amacı İslâmi ilimler ve diğer dinî bilimlerin öğretiminde İslamî ana kaynaklara başvuru kabiliyetinin gelişmiş olduğu kişiler yetiştirmektir. Ayrıca Türkiye’de ilahiyat alanında eğitim görmek isteyen yabancı uyruklu öğrencilerin yabancı dilde yüksek din öğrenimi görmelerine imkân sağlamak hedeflenmektedir. Programda dersler Arapça verilmekte olup yeterli seviyede Arapça bilgisi olmayan öğrenciler için bir yıllık hazırlık sınıfı düzenlenmektedir. Dört yıllık eğitim sürecinin ardından

126 İstanbul Üniversitesi için bkz. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tanıtım Kitapçığı, 2022-2023, s. 34; Marmara Üniversitesi için bkz. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tanıtım Kitapçığı, 2021, s. 18; Ankara Üniversitesi için bkz. <https://www.ankara.edu.tr/programlar/2/452/1829-426/> (erişim: 19.05.2023)

mezunlara lisans diploması verilmektedir.¹²⁷ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ndeki program diğerlerinden farklı olarak sadece yabancı uyruklu öğrenci kabul etmektedir.

Tablo 1.1.5.2. Eğitime Başlama Tarihlerine göre Arapça İlahiyat Programı Bulunan Fakülteler

	Eğitime Başlama Tarihi
1. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2011-2012
2. Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2012-2013
3. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2013-2014
4. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2015-2016
5. Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2015-2016
6. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi	2015-2016
7. Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2016-2017
8. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2017-2018
9. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2018-2019
10. Gaziantep İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2019-2020
11. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2019-2020
12. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2021-2022
13. Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2021-2022

Kaynak: İlgili yıllara atı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yayınlanan Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 1.1.5.2.'de Arapça İlahiyat/İslami İlimler programlarının eğitime başlama tarihlerine göre listesi yer almaktadır. Buna göre Arapça ilahiyat/İslami ilimler programları ilk olarak 2011 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ile başlamıştır. O tarihten itibaren düzenli bir artışla 12 yılda 12 program daha açılarak 2023 yılı itibarıyla toplam 13 Arapça programı eğitim vermektedir. Bunların ikisinin bulunduğu fakültelerde Arapça tek program olarak uygulanmaktadır. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ile Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde Arapça programın yanısıra ayrıca bir Türkçe eğitim veren program yoktur. Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi açıldıkları tarihler itibarıyla Arapça tek program uygulamakla birlikte, daha sonra bundan vaz geçerek Türkçe program da açmıştır.

Arapça konuşulmayan ülkelerde İslâmî ilimlerin Arapça veya İngilizce lisanlarıyla öğretimi Türkiye için yeni bir tecrübelerdir. 10 yılı aşkın bir süredir faaliyette olan programların geliştirilmesine yönelik arayışlar devam etmektedir.¹²⁸

127 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tanıtım Kitapçığı, 2022-2023, s. 35; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tanıtım Kitapçığı, 2021, s. 18.

128 Arapça İlahiyat tecrübesini değerlendiren akademik faaliyetlerden biri Yalova İslami İlimler Fakültesi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nin ortaklaşa tertip ettiği Arapça Konuşulmayan Ülkelerde İslâmî İlimlerin Arap Diliyle Öğretimi: Tecrübeler, Beklentiler ve Zorluklar başlıklı 25-27 Mayıs 2016 tarihinde düzenlenen uluslararası sempozyumdur. Sempozyumda; İslami ilimleri Arapça öğrenmenin etkileri, dili Arapça olmayanlara İslami ilimleri Arap diliyle öğretmenin özellikleri, Arap ülkelerinin dışında İslami ilimleri Arapça öğreten üniversite ve okulların kurumsal tecrübeleri konuları ele alınmıştır.

1.1.5.3. Uluslararası İlahiyat Programı (UİP)

Uluslararası İlahiyat Programı, yurtdışında lise öğrenimlerini tamamlamış ve bulunduğu ülke vatandaşlığına sahip gençlerin Türkiye’de ilahiyat alanında üniversite öğrenimi alma imkânı sağlamak amacıyla ihdas edilen bir burslandırma programıdır. 2006 yılında faaliyete geçen programın başlangıcı İngilizce ilahiyat programlarının kurulmasından öncesine dayanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığıyla yapılan iş birliği ile mülakat yoluyla öğrencilerini seçmekte ve mevcut ilahiyat programlarına yerleştirmektedir.

Program ilk olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nce “Uluslararası Din Hizmetleri ve Eğitimi Öğretim Programı” adıyla başlatılmıştır. İlahiyat Fakültesinde yürürlükte olan Programın her dönemine din hizmetleri alanıyla ilgili bir dersin ilave edilmesi kararlaştırılarak programın kendisine ait hususi bir müfredatı olur. Fakat Hazırlıklı İlahiyat Programının Uluslararası Program için de uygulanması sonucunda, müfredatı bu ilave derslerden arındırılmıştır. Böylece müfredatı itibarıyla ayrı bir özelliği kalmayan ve uluslararası ilahiyatçı yeterliklerine yönelik boyutu paydaşlarının da tartışılan programın öğrencileri, 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren İlahiyat Programı öğrencileriyle birleştirilmiştir (Tosun, 2019: 86-87).

Öğrenci seçimi Diyanet İşleri Başkanlığınca oluşturulan bir komisyon tarafından gerçekleştirilmektedir. Öğrencilerin iâşe, ibate ve temel eğitim masrafları da başkanlıkça karşılanmaktadır. Programın amaçları arasında “Avrupa ülkelerinde yaşayan insanımızın millî, dinî, kültürel, toplumsal ve psikolojik ihtiyaçlarını yakinen tanıyan kişilerin yüksek din eğitimi alarak yurt dışında günümüz şartlarına uygun kaliteli bir din hizmeti vermeleri; Avrupa’daki İslam ve Müslümanlarla ilgili tartışmalarda Türkiye’de yetişmiş elemanların söz sahibi olması ve bu suretle Türkiye ilahiyat birikimi ve din anlayışının bu tartışmalarda belirleyici rol alması; uluslararası standartlarda bilim yapacak ilahiyatçıların yetiştirilmesi” hedefleri belirtilmiştir.¹²⁹ Erşahin’in 2015 tarihli çalışmasında verdiği bilgiye göre programa her yıl yaklaşık 600 civarında aday başvururken, bunlardan yaklaşık 200 kadarı kabul edilmektedir.

Uluslararası İlahiyat Programının devam ettiği fakülteler Tablo 1.1.5.3.(a)’daki gibidir:

Tablo 1.1.5.3 (a). Öğrenci Kabul Etmeye Başladığı Tarihlerle göre Uluslararası İlahiyat Programı Bulunan Fakülteler	
	Öğrenci Kabulüne Başlama Tarihi
1. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2006-2007
2. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2007-2008
3. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
4. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
5. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
6. 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013

2023 yılı itibarıyla UİP kapsamında burs desteği sağlanan 13 ülkeden 432 öğrenci bulunmaktadır. Programın başlangıcından itibaren ise 1011 öğrenci mezun olmuştur (UİP Tanıtım ve Başvuru Klavuzu, 2023: 4). Geldikleri ülkelere göre uluslararası ilahiyat programı öğrenci sayıları aşağıda Tablo 1.1.5.3.(b)’de verilmiştir.

129 Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 23/01/2006 tarih ve B.02.1.DİB.0.76.00.03-282-328 sayılı yazısı ile Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına gönderdiği Uluslararası İlahiyat Programı Proje Taslağı (Aktaran Erşahin, 2015: 132).

Tablo 1.1.5.3.(b). Geldikleri Ülkelere Göre Uluslararası İlahiyat Programı Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları

	Kayıtlı Öğrenci (2023)	Mezun Öğrenci (Toplam)
1. Almanya	197	537
2. Fransa	154	215
3. Belçika	20	85
4. Hollanda	23	64
5. Avusturya	9	27
6. İtalya	10	18
7. Avustralya	7	21
8. Danimarka	3	8
9. Amerika Birleşik Devletleri	3	8
10. İsviçre	2	8
11. Kanada	2	5
12. İsveç		7
13. Norveç		6
14. Japonya	1	1
15. İngiltere		1
16. Finlandiya	1	
Toplam	432	1011

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı, Uluslararası İlahiyat Programı Tanıtım ve Başvuru Klavuzu, 2023: 4

Programdan mezun olan öğrencilerin yarıdan fazlasının (% 53) Almanya menşeli öğrenciler olması, programın Avrupa'da Türklerin yoğunluklu olarak bulunduğu bölgelerdeki gençlerin Türkiye'de ilahiyat fakültesi okuması için bir fırsat doğurduğunu göstermektedir.

1.1.5.4. İkinci Öğretim Programları

Üniversitelerdeki kontenjanları artırmaya yönelik bir politikanın sonucu olarak 1992 yılında yükseköğretim kurumlarında ikili öğretim yapılmasına olanak sağlayan 3843 sayılı Kanun çıkartılmıştır. İlahiyat fakültelerinde ikinci öğretim programları bu tarihten itibaren başlamıştır.

İkinci öğretim programlarındaki öğrenciler, birinci öğretim öğrencileri gibi yüz yüze eğitim alır, fakat daha yüksek harç öder ve ders saatleri genellikle öğleden sonra geç saatlerde başlar. İkinci öğretim programları ile mevcut fiziki altyapının, normal eğitim saatleri sonrasında da kullanılarak, yükseköğretim arzının artırılması amaçlanmıştır (Gür & Özoğlu, 2015: 308). İkinci öğretim programlarının yükseköğretime erişimi artırma bakımından yararlı olduğu savunulurken, öğretim elemanlarının ders yüklerini artırması ve dolayısıyla araştırma ve yayın performanslarını olumsuz etkilemesi dolayısıyla eleştirilmektedir (Çetinsaya, 2014: 76).

2011 sonrasında Türkiye genelinde yüz yüze ve uzaktan öğretim lisans programı sayıları ve kontenjanlarının artırılması ile ikinci öğretim programlarının sistem içerisindeki oranı gittikçe düşmüştür. 90'lı yıllardan itibaren Türkiye'de en büyük artışı gösteren öğretim türü, yüz yüze ve uzaktan öğretim lisans programlarıdır. İkinci öğretim programları bu artışa paralel bir artış göstermemiştir.

İlahiyat alanında ikinci öğretim programları, ilgili kanunun çıkışını takiben diğer alanlarla birlikte 1993'te ilk öğrencilerini almıştır. Fakat diğer alanlardan farklı bir durum olmak üzere İlahiyat Fakültelerine bağlı ikinci öğretim programları, 28 Şubat sürecinde yüksek din öğretimine devam eden kişi sayısını azaltmaya yönelik bir politikanın eseri olarak, 1998-2008 yılları arasında 10 yıl süreyle öğrenci almamıştır. Söz konusu tarihte sayıları 10'a ulaşmış olan ikinci öğretim programlarından önce 1998-1999 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi ile Erciyes Üniversitesi İlahiyat İkinci Öğretim Programları; takip eden 1999-2000 öğretim yılından itibaren de diğer 8 üniversite bünyesindeki programların öğrenci alımı durdurulmuştur. Programlar tekrar 2008 yılında öğrenci kabulüne başlamıştır.

2023 yılı itibariyle aktif durumdaki 99 İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesinden 59'unda ikinci öğretim programı bulunmaktadır. Tablo 1.1.5.4.(a)'da bunlar, programların ilk açıldığı tarihlere göre sıralanmıştır. Tabloyu değerlendirirken 1998-2008 yılları arasında ilahiyat ikinci öğretim programlarının öğrenci almadığını, dolayısıyla eğitime başlama tarihlerinin o tarihten bugüne süreklilik arzeden bir mevcudiyete işaret etmediğini dikkate almak gerekir.

Tablo 1.1.5.4.(a): Eğitime Başlama Tarihlerine göre İlahiyat İkinci Öğretim Programı Bulunan Fakülteler

	Eğitime Başlama Tarihi
1. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1993-1994
2. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1993-1994
3. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1993-1994
4. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1993-1994
5. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1993-1994
6. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ¹³⁰	1993-1994
7. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1993-1994
8. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1994-1995
9. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1995-1996
10. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1995-1996
11. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
12. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
13. Eskişehir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
14. Hitit (Çorum) Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
15. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
16. Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
17. Çanakkale Onsekiz Mart İlahiyat Fakültesi	2010-2011
18. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011
19. Van Yüzüncü Yıl İlahiyat Fakültesi	2010-2011
20. Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
21. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012

130 Program ilk olarak Selçuk Üniversitesi bünyesindeki fakültede açılmıştır. Bu fakülte 2011 yılında önce Konya Üniversitesi, sonra 2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi olarak adlandırılan üniversiteye bağlanmış, İkinci Öğretim Programı burada devam etmiştir.

22. Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
23. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
24. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	2011-2012
25. Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
26. Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
27. Muş Alpaslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2011-2012
28. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
29. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
30. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
31. Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
32. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
33. Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2013-2014
34. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
35. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
36. Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
37. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
38. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
39. Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
40. Kilis 7 Aralık Üniversitesi	2013-2014
41. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
42. Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2014-2015
43. Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2014-2015
44. Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2014-2015
45. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2014-2015
46. Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2014-2015
47. Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2014-2015
48. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2015-2016
49. Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2015-2016
50. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	2015-2016
51. Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2015-2016
52. Karamanoğlu Mehmetbey Üni. İslami İlimler Fakültesi	2015-2016
53. Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2016-2017
54. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2017-2018
55. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2018-2019
56. Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2018-2019
57. Çankırı Karatekin Üniversitesi	2018-2019
58. Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2019-2020
59. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	2019-2020

Kaynak: İlgili yıllara ait ÖSYM Tercih Kılavuzları kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: İlk öğrenci kabul ettikleri öğretim yılı itibarıyla programlar kronolojik olarak sıralanmıştır. Daha önce açılmış bulunanların 2008 sonrasında yeniden açılma süreci bu kronolojinin dışında tutulmuştur.

Tablo 1.1.5.4.(a)'da İlahiyat İkinci Öğretim Programlarının açıldığı tarihlerin, aynı zamanda ilahiyat fakültelerinin sayısının arttığı tarihlere karşılık geldiği görülmektedir. Aşağıda Tablo 1.1.5.4.(b)'de programların yıllara göre değişimi özetlenmiştir.

Tablo 1.1.5.4.(b): Yıllara Göre İlahiyat/İslami İlimler İkinci Öğretim Program Sayıları

Yıllar	Yeni Açılan Program Sayısı	Öğrenci Alan Toplam Program Sayısı
1993	7	7
1994	1	8
1995	2	10
1998	-	0
2008	7	7
2009	9	16
2010	3	19
2011	9	28
2012	3	31
2013	10	41
2014	6	47
2015	5	52
2016	1	53
2017	1	54
2018	3	57
2019	2	59

Not: 1998'de öğrenci alımı durdurulup 2008'de yeniden başladığında daha önce açılmış olan programların tümü öğrenci almamıştır. Bu sebeple tabloda yeni açılan program sayısı, 2008 yılında tekrar sıfırdan başlatılarak hesaplanmıştır. Örneğin tabloda 2008 yılına ilişkin sayısal veriler, daha önce açılmış olan 10 programın 7'sinin yeniden açıldığını ve öğrenci aldığını göstermektedir.

2010 yılından itibaren, o vakit eğitim fakültesi bünyesinde bulunan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin de ikinci öğretim programları açılmaya başlanmıştır. Bunlarla ilgili verilere aşağıda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programıyla ilgili bölümde yer verilmiştir.

1.1.5.5. İLİTAM - İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı:

Türkiye'de uzaktan eğitim yoluyla lisans tamamlama programları, tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk olarak ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin farklı eğitim kurumlarından gelmeleri ve iki, üç veya dört yıllık eğitim arka planına sahip olmaları sebebiyle, öğretmenlerin belirli bir düzeye çekilmesi amacıyla 1982'den itibaren başlatılmıştır (Bkz. Hakan, 1990). 1990'larda açıköğretim önlisans programlarının yaygınlaşması ve öğrenci sayısının artmasının doğal bir sonucu olarak bu alanlarda lisans tamamlama eğitimleri oluşturulmuştur. İlahiyat alanında önlisans eğitimi de önce 1988'de İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, ardından onun yerine açılan Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programı ile 1999'da başlamıştır. Türkiye genelinde açık ve uzaktan eğitim yoluyla önlisans ve lisans tamamlama programlarının artışına paralel olarak İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı (İLİTAM) da 2005 yılında başlatılmıştır.¹³¹

131 Ankara Üniversitesi İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 18.12. 2005 tarih ve 26027 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulan programın yasal dayanağı, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu; Meslek Yüksekokulları ve Açıköğretim Önlisans Programı Mezunlarının Lisans Öğrenimine Devamları Hakkındaki Yönetmelik (Resmi Gazete, 2002/24676) ve Üniversitelerarası İletişim ve Bilgi Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Yükseköğretim Yönetmeliği'dir (Resmi Gazete 1999/23906).

2023 yılı itibarıyla sayıları 19'a yükselmiş olan İLİTAM programları, bağlı bulundukları üniversitelerin "Uzaktan Eğitim Merkezleri"nin iş birliği ile yürütülmektedir. Öğrenci sayılarıyla ilgili bölümde ele alınacağı üzere, açık ve uzaktan öğretim yoluyla lisans tamamlama, açıköğretim lisans programı bulunan alanlarda yapılmakta olup, ilahiyat alanı bunun tek istisnası olarak görünmektedir.

Önlisans programlarının öncelikli hedefi çalışan kesimin eğitim seviyesinin yükseltilmesi olduğu gibi, lisans tamamlama programının hedefi de din hizmetlerinde çalışan personelin eğitimi ve bu yolla lisans diploması almalarını sağlamaktır. Programa Açık Öğretim Fakülteleri İlahiyat Önlisans Programı veya İlahiyat Meslek Yüksekokulu mezunları ya da bir ilahiyat lisans programının ilk iki yılını tamamlayarak sosyal bilimler önlisans diplomasını almış olanlar başvurabilmektedir.

Mevcut durumda program öğrencilerini, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nce gerçekleştirilen Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ile almaktadır. 2018 yılında ise, 7141 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na geçici 77 madde eklenerek "İlahiyat önlisans programından mezun olanlara ilahiyat ve aynı programı uygulayan fakültelerde, eşdeğer alanlarda lisans tamamlama eğitimi yaptırılması; bu eğitimin usul ve esasları ile her yıl tahsis edilecek kontenjanlarının Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenmesi" kararlaştırılmıştır. Bu karar, herhangi bir sınavdan söz etmeyerek bu haktan yararlanmayı YÖK tarafından tahsis edilecek kontenjanlara bağlamıştır. Bu karar doğrultusunda 2018 ve 2019 yıllarında İLİTAM programına sınavsız geçiş yoluyla öğrenci alınmış, bu durumun açıköğretim lisans kademesi bulunmayan ilahiyat eğitimine olan olumsuz etkilerine dikkat çeken yoğun eleştirilerden sonra Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesi ile iptal edilmiştir (Bkz. 13.11.2019 tarih ve 30947 sayılı Resmi Gazete). Söz konusu kararda "Önlisans programlarında okuyan öğrencilere ancak ilişkili lisans programlarında belirlenmiş kontenjanın yüzde 10'unu geçmeyecek şekilde YÖK kararı ile her yıl dikey geçiş kontenjanı ayrılabilen ve bunlardan sadece sınav şartını başaranlara lisans programlarına geçiş imkânı tanınmaktadır. Dava konusu kuralla ilahiyat önlisans programından mezun olanlara diğer önlisans mezunlarından farklı bir düzenleme getirilmektedir" denilmiştir.

Programı tamamlayan öğrencilere "ilahiyat diploması" verilmektedir. İLİTAM mezunları, örgün eğitimdeki ilahiyat fakültesi mezunları gibi din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri ve imam hatip liselerinde meslek dersleri öğretmenleri olarak görev alabilmektedir. 2011'e kadar öğretmen olabilmek için -ilahiyat lisans programı mezunlarında olduğu gibi- pedagojik formasyon alanında tezsiz yüksek lisans programını almak zorunda olan mezunlar, bu tarihten itibaren üniversitelerce açılan formasyon programlarını tamamlamak suretiyle öğretmen olabilmektedirler.

İLİTAM Programlarının tarihçesi ilahiyat fakültelerinin gelişim seyriyle paralellik göstermektedir. 2010 yılından sonra sayıları hızla artmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında açılan 8 programa, geride bıraktığımız son beş yılda 9 program eklenmiştir. Aşağıda Tablo 1.1.5.5'te lisans tamamlama programlarının listesi bağlı bulundukları fakülte ve eğitime başlama tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir.

Tablo 1.1.5.5: Açılış Tarihlerine göre İLİTAM Programı Bulunan Fakülteler

	Eğitime Başlama Tarihi
1. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2005-2006
2. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2009-2010
3. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011
4. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011
5. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2010-2011
6. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
7. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
8. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
9. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
10. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011-2012
11. Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2017-2018
12. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2018-2019
13. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2018-2019
14. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2019-2020
15. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2019-2020
16. Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2019-2020
17. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2020-2021
18. Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2021-2022
19. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2021-2022

Kaynak: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yayınlanan DGS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin En Küçük ve En Büyük Puanlar tabloları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

İlahiyat alanında önlisans eğitiminin başlatılmasından sonra gündeme gelen lisans tamamlama eğitimi öncelikle, yukarıda da ifade edildiği üzere, Diyanet personelinin dinî yükseköğretim düzeylerini yükseltmek ve özlük haklarında bir iyileştirme sağlamak için kurulmuştur. Bununla birlikte programa ilişkin çeşitli değerlendirmelerde¹³² altı çizildiği üzere 28 Şubat sürecinin oluşturduğu mağduriyetlerin giderilmesi için bir fırsat olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Nitekim açıldığı dönemde programın mevcudiyeti özellikle imam hatip lisesi mezunları için üniversiteye girmenin başörtüsü problemi olmayan bir yolu olarak görülmüştür. İLİTAM programının, ilahiyat fakülteleri kontenjanlarının oldukça kısıtlı olduğu bir dönemde, 28 Şubat süreci dolayısıyla oluşan mağduriyetleri gidermek amacıyla açıldığı yönündeki değerlendirmeler ise makul görünmemektedir. Zira, yükseköğretim sisteminde işlemekte olan bir takvim doğrultusunda din hizmetlerinde çalışan bir kesim için önce önlisans kademesinin oluşturulduğunu, 2001-2002’de Türkiye genelinde açıköğretimden örgün yükseköğretime entegre edilmesi için “dikey geçiş” uygu-

132 Bkz. Değerler Eğitimi Merkezi, Değerlendirme: İlahiyat Önlisans Programlarından Sınavsız İlitam’a Geçiş (28 Nisan 2018), <https://dem.org.tr/arastirma/degerlendirme/2018/04/degerlendirme-ilahiyat-onlisans-programlarindan-sinavsiz-ilitama-gecis> (erişim: 26.01.2023); Değerler Eğitimi Merkezi, Değerlendirme: İlitam ve Açıköğretim İlahiyat Programları Üzerine (18 Şubat 2019) <https://dem.org.tr/arastirma/degerlendirme/2019/02/degerlendirme-ilitam-ve-acikogretim-ilahiyat-programlari-uzerine> (erişim: 26.01.2023); Mehmet Görmez (2021). Din eğitiminde yeniden yapılanma: İnsanın anlam arayışına rehberlik. Ankara: İslâm Düşünce Enstitüsü, s.74

laması başlatıldığını, kısa bir süre sonra 2005'te de ilahiyat alanında uzaktan eğitim yoluyla lisans tamamlama programının oluşturulduğunu takip edebilmekteyiz. İlahiyat alanında hem önlisans, hem de lisans tamamlama kademelerinin başlatılma tarihçesi, diğer alanlardaki önlisans ve lisans tamamlama eğitimlerinin başlangıç ve gelişme süreciyle paralellik göstermektedir.

Başlangıç yılları itibarıyla programın, ilahiyat fakültelerine yönelik kısıtlayıcı politikaların bir yansıması olarak, sadece Ankara İlahiyat ile sınırlı kaldığını ve hızlı bir gelişim göstermediğini ise söylemek mümkündür. Günümüzde faaliyette bulunan programların yaklaşık yarısı 2010 ve 2011 yıllarında açılmıştır. Bu tarihler aynı zamanda ilahiyat fakültesi sayılarının, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin, ilahiyat ikinci öğretim programlarının, İngilizce ve Arapça programların açıldığı tarihlerdir. Örgün eğitimle birlikte açık ve uzaktan öğretim programlarının da sayısının artması, bu konudaki genel bir politikanın yansıması olarak değerlendirilebilir; Türkiye'de yükseköğretimdeki sayısal artışlarla irtibatlıdır. Fakat Türkiye'de açık ve uzaktan öğretim yoluyla lisans tamamlama, açıköğretim lisans programı bulunan alanlarda yapılmakta olup, ilahiyat alanı bunun tek istisnası olarak görünmektedir. Yüz yüze eğitime adil olmayan bir alternatif oluşturması ve onu zayıflatması, programla ilgili en önemli tartışma konusudur.

1.1.5.6. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı

Türk eğitim sisteminde okullarda zorunlu bir ders olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğretmenini yetiştirmek üzere kurulmuş olan program, ilahiyat fakülteleri bünyesinde genel lisans programından ayrı olarak istihdam alanında karşılığı olan ilk ve tek programdır. 1998-2014 yılları arasında 16 yıllık faaliyetinin ilk yarısındaki 8 yılı ilahiyat fakültesinde, devamındaki 6 yılı eğitim fakültesinde, son 2 yılı yine İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesinde geçirmiştir. 2014'de öğrenci alımı durdurulan program, 2017-2018 yıllarında kapatılmıştır. Aşağıda bu sürecin bazı ayrıntılarına ve bölümlerin kurumsal varlığına ilişkin sayısal verilere yer verilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu'nun öğretmen yetiştirme sistemini yenilemeye yönelik 1990'ların başında başlayan çalışması 1997 reformu ile sonuçlanmış; bu kapsamda YÖK bünyesinde Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi (ÖYMK) kurulmuş (19 Eylül, 97.8.144 Sayılı Karar) ve eğitim fakülteleri yeniden yapılandırılmıştır (4 Kasım, 97.39.2761 Sayılı Karar).

Öğretmen yetiştirme alanında yaşanan yapılanmanın ürünü olarak ilköğretim kademesindeki din derslerini vermek üzere de bir program oluşturulmuş, böylece ilahiyat fakültesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği ve İlahiyat Lisans Programı olmak üzere iki programlı bir yapı ortaya çıkmıştır (YÖK, 11.07.1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı karar; 10.09.1997 tarih ve 97.30.2248 sayılı karar). İlahiyat fakültesindeki bu düzenlemede hazırlık sınıfı kaldırılmış her iki bölüm için de dört yıllık bir program öngörülmüş, İlahiyat Lisans Programından pedagojik formasyon dersleri çıkarılmıştır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programında ise derslerin miktarında YÖK'ün öğretmen yetiştiren fakülteler için belirlediği kredi miktarı ve oranları esas alınmıştır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programını tamamlayanların ilköğretimde; İlahiyat Lisans Programını tamamlayanların Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında görev alabilmeleri öngörülmüştür. Öğretmen yetiştirmeye dair 1997 tarihli düzenleme, eğitim fakülteleri dışındaki fakültelerin lisans programlarından mezun olanların ortaöğretimde öğretmen-

lik yapabilmeleri için, üç yarı dönemden oluşan Tezsiz Yüksek Lisans Programına katılmalarını öngörmüştür. Dolayısıyla İlahiyat Lisans Programını bitirenlerin öğretmen olabilmeleri de bu kapsamdadır. “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği” ve “İmam-Hatip Meslek Dersleri Öğretmenliği” şeklinde iki ayrı programdan oluşan alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programı, o dönem için sadece Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 1,5 yıl -daha sonra 1 yıla düşürülmüştür- pedagojik formasyon derslerinin verilmesi şeklinde planlanmıştır. Bu eğitimin içeriği Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği için pedagojik formasyon derslerinden oluşurken, İmam-Hatip Meslek Dersleri Öğretmenliği için buna ilaveten mesleki ek eğitimden oluşmuştur (Ayhan, 2000: 71; Aşıkoğlu, 2012: 221).

İlköğretim DKAB Öğretmenliği Programı planlanırken, bünyesinde eğitim fakültesi bulunan üniversitelerdeki ilahiyat fakültelerinde açılması öngörülmüştür. Bu kapsamda 1998-1999’da faaliyetinde olan 22 İlahiyat Fakültesinden 11’inde bölümün açılmasına karar verilmiş olmakla birlikte bunlardan 10’u ilk uygulama senesinde öğrenci almıştır.¹³³ 28 Şubat sürecinin yaşandığı bu yıllarda İlahiyat Fakültelerinin kontenjanları düşürülmüş, bu düşüş özellikle İlahiyat Lisans Programı aleyhine gerçekleşmiştir. İlköğretim DKAB Öğretmenliği Programı açıldıktan sonraki takip eden 10 yıl içinde yeni bir fakülte veya program açılmamıştır.

2006 yılına gelindiğinde, Yüksek Öğretim Kurulu’nun 26.05.2006 tarih ve 2006.5.2375 sayılı kararla öğretmen yetiştirme ile ilgili yaptığı düzenleme kapsamında İlköğretim DKAB Öğretmenliği Programı, ilahiyat fakültesinden alınarak bir “bölüm” statüsünde eğitim fakültesine bağlanmıştır. Bu düzenlemenin gerekçesi olarak, “öğretmenlik mesleğinin kazandırıldığı kurumun eğitim fakülteleri olduğu, genel eğitimde yer alan 29 öğretmenlik dalının 28’i eğitim fakültelerinde yer alırken bunlardan sadece birinin ilahiyat fakültesinde yer almasının uygun olmayacağı, dolayısıyla Öğretim Birliği Yasası çerçevesinde, sosyal bilim olarak din kültürü öğretmeni yetiştirmenin bir elden ve bir bütünlük içinde ele alınması amacıyla böyle bir yapılanmaya gidildiği” ifade edilmiştir (YÖK, 2007: 66-67). Fakat netice itibarıyla bu durum ilahiyat fakültelerinin öğretmen yetiştirme fonksiyonunu sona erdirdiği gibi, öğrenci sayısında azalma ve istihdam alanında daralmaya sebep olmuştur. Ayrıca eğitim fakültesine aktarıldığında bölümün öğretim programında dini ilimler alanındaki disiplinlerin isimleri değiştirilmiş, kapsamı daraltılmıştır. Birbirinden farklı ihtisas alanları olan ilahiyat alan derslerinin eğitimi verme konusunda eğitim fakültelerinin zaafiyeti söz konusu olmuştur.

2006 yılında bölümün eğitim fakültelerine aktarılmasının ardından ilahiyat lisans programı mezunlarının öğretmenlik eğitimi alabilmesi için Ankara Üniversitesi dışında da tezsiz yüksek lisans programları açılmıştır. 2010 yılında bu uygulamadan vazgeçilerek, “Formasyon Sertifika Programı” uygulaması başlamıştır.

Dönemin YÖK Başkanı Erdoğan Teziç’in (2003-2007) görevinin sona ermesinden sonra Yusuf Ziya Özcan (2007-2011) yönetimindeki yeni dönemde 28 Şubat sürecinin din eğitimine yönelik kısıtlayıcı politikası da sona ermiştir. 2008 sonrasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümlerinin sayısında artış yaşanmıştır. Bu arada bölümün ismi ve programındaki çeşitli değişiklikler, bölümün nasıl düzenleneceğiyle ilgili meselesinin masada olduğunu göstermektedir. Örneğin, 2006

133 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde açılması öngörülen program ise, söz konusu programlar bölüm olarak eğitim fakültesine aktarıldığı 2006 yılında eğitim fakültesi bünyesinde açılmıştır.

yılında eğitim fakültesine aktarılırken adındaki “ilköğretim” ifadesi yer almamıştır; 2010 yılında bölüm öğretim programı yenilenirken yeniden “ilköğretim” olarak değiştirilmiş fakat eğitim fakültesindeki diğer bölümlerin adlandırılmasındaki değişim dolayısıyla öğretmenlik olarak değil, alan eğitimi bölümü olarak adlandırılmıştır. 10.05.2012 tarihli YÖK Genel Kurulu’na alınan karar ile de İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği ismiyle tekrar ilahiyat fakültelerine aktarılmıştır. Öğrenci ve öğretim elemanlarıyla birlikte ilahiyat fakültelerinin bünyesine alınan bölüme YÖK’ün 17 Nisan 2014 tarihli kararı ile öğrenci alımı durdurulmuştur.

Netice itibarıyla, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programlarının ortaya çıkması, Türkiye’de öğretmen yetiştirme alanında yaşanan yapılanmanın bir ürünüdür. Fakat 28 Şubat sürecinde gerçekleşen açılışından itibaren programın varlığı, istihdam kaygıları dolayısıyla ilahiyat eğitiminin kalanını boşa çıkaracak bir etkiye sahip olmuştur. 2006’da eğitim fakültelerine aktarıldığında bir taraftan, ardında ilahiyat fakültesini oldukça çelimsiz bir halde bırakmış, bir yandan da alan bilgisini kazandırma konusunda sıkıntılı bir duruma düşmüştür. Öğretmenlik mesleğine yönelik ihtisaslaşmaya dayalı programının, ilahiyatçı yetiştirme düzeyi tartışılmıştır. İlahiyat fakültesine geri döndükten kısa bir süre sonra da program sona ermiştir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı talihsiz bir döneme denk gelen, süreci ve sonuçları ilahiyat fakültesince yönetilememiş bir bölümleşme teşebbüsüdür. Yüksek din eğitiminin sahanın -farklı kademelerde öğretmenlik, manevi danışmanlık, erken çocukluk dönemi din eğitimi gibi- gittikçe çeşitlenen ihtiyaçlarına nasıl yanıt vereceği, bu arada dini ilimleri nasıl inkişaf ettireceğiyle ilgili gündem ise halen varlığını devam ettirmektedir.

Ele aldığımız bu tarihsel süreçte Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programının bağlı bulunduğu fakülte ve isim değişiklikleri Tablo 1.1.5.6.(a)’da özet bir şekilde yer almıştır.

Tablo 1.1.5.6.(a). (İlköğretim) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümünün Tarihsel Süreçte Geçirdiği Değişimler

Dönem	Bağlı Bulunduğu Fakülte	Programın/Bölümün Adı
1997-2006	İlahiyat Fakültesi	İlköğretim DKAB Öğretmenliği Programı
2006-2010	Eğitim Fakültesi	DKAB Öğretmenliği Bölümü
2010-2012	Eğitim Fakültesi	İlköğretim DKAB Eğitimi Bölümü
2012-2014	İlahiyat Fakültesi	İlköğretim DKAB Öğretmenliği Bölümü
2014		Öğrenci alımı durduruldu

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programının ilk olarak başında “ilköğretim” ifadesi ile açılması, eğitim fakültesine aktarılırken bu kelimenin kalkması; fakat yine orada bulunduğu süre içinde başına “ilköğretim” ifadesinin yeniden eklenmesi, bu arada adındaki “öğretmenlik bölümü” ifadesinin, “eğitimi bölümü” ifadesiyle değiştirilmesi; ilahiyat fakültesine geri döndükten sonra yeniden “öğretmenlik” programı olarak anılması; bunun yanı sıra ilahiyat fakültesinde bir “program” iken, eğitim fakültesine aktarılırken “bölüm” kategorisinde yapılanması, yeniden ilahiyat fakültesine “program” düzeyinde aktarılması vs., bütün bu hususlar söz konusu programdan bahsederken gerek adında “ilköğretim” veya “öğretmenlik” ifadesinin bulunup bulunmayacağı, gerekse bölüm veya program olarak mı anılacağı gibi zorluklara sebep olmaktadır. Çalışma boyunca söz konusu

programdan bahsederken kısaca “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı” ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir. Bu adlandırma, programın herhangi bir dönemdeki adına karşılık gelecek şekilde değil, genel anlamda programdan bahsetmek için kullanılmıştır.

Faaliyette olduğu dönemde söz konusu bölümün öğrenci ve öğretim elemanı sayıları ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır. Aşağıda Tablo 1.1.5.6.(b)’de ise Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi’nce yayınlanan Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları kullanılarak, eğitime başlama tarihlerine göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programlarının açıldıkları dönemde bağlı bulundukları fakülteler sıralanmıştır.

Tablo 1.1.5.6.(b): Eğitime Başlama Tarihlerine göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Program Bulunan Fakülteler

	Eğitime Başlama Tarihi
1. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
2. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
3. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
4. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ¹³⁴	1998-1999
5. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
6. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
7. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
8. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
9. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
10. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1998-1999
11. İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi	2006-2007
12. Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2008-2009
13. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2009-2010
14. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2009-2010
15. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2009-2010
16. Muş Alpaslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2009-2010
17. Rize Üniversitesi Eğitim Fakültesi ¹³⁵	2009-2010
18. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
19. Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
20. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
21. Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
22. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
23. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
24. Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2011-2012
25. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Eğitim Fakültesi ¹³⁶	2011-2012
26. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
27. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2012-2013

¹³⁴ Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı, programlar eğitim fakültesine aktarıldığı tarihte eğitim fakültesine aktarılmayarak kapatılmıştır. 2 yıl aradan sonra 2008’de eğitim fakültesi bünyesinde açılarak yeniden öğrenci almıştır.

¹³⁵ Rize Üniversitesi’nin ismi 11.04.2012 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

¹³⁶ Zonguldak Karaelmas Üniversitesi’nin ismi 11.04.2012 tarihinde Bülent Ecevit Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

28. Bülent Ecevit Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2012-2013
29. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
30. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
31. Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
32. Adıyaman Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
33. Aksaray Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
34. Amasya Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
35. Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
36. Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
37. Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
38. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
39. Giresun Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
40. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
41. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
42. Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
43. Uşak Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
44. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014

Kaynak: İlgili yıllara ait Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları.

Not: 1998'de ilk olarak açılan programlar İlahiyat Fakültesi bünyesinde, 2006-2011 tarihleri arasında açılan programlar Eğitim Fakültesi bünyesinde, sonrasındakiler yine İlahiyat Fakültesinde açılmıştır. Tabloda ilk açıldıklarında bağlı bulundukları fakülteler belirtilmiştir. Tablo kronolojik olarak sıralanmıştır.

Öğrenci alımı durmasından sonra kurumlardan peyderpey gelen talepler doğrultusunda bu üniversitelerdeki programlar Yükseköğretim Kurulu tarafından kapatılmıştır. Bununla birlikte Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde, öğrenci almaksızın halen aktif halde görünen 20 bölüm/program bulunmaktadır; ki bunlar arasında hiç öğrenci almamış Ordu ve Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakülteleri ile Bitlis Eren ve Kütahya Dumlupınar İslâmi İlimler Fakültelerine bağlı programlar da vardır. Bu fakülteler bünyesindeki programların kuruluş kararı verilmekle birlikte henüz öğrenci almaya fırsat bulamamış oldukları düşünülebilir.

Tablo 1.1.5.6.(b)'de listelenen bilgiler doğrultusunda aşağıda yıllara göre aktif olan programların sayısı verilmiştir.

Tablo 1.1.5.6.(c): Yıllara Göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Program Sayıları		
Yıllar	Yeni Açılan Program Sayısı	Öğrenci Alan Toplam Program Sayısı
1998	10	10
2006	1	11
2008	1	12
2009	5	17
2010	6	23
2011	2	25
2012	6	31
2013	13	44

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programlarının sayısı, son öğrencilerini aldığı 2013 yılında 44'e ulaşmıştır. Aşağıda ele alınacağı üzere bunların 32'sinde ikinci öğretim programları da bulunmaktadır. Programların hızlı gelişim gösterdiği yıllar, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin gelişiminde üçüncü dalga olarak ifade ettiğimiz ve 62 yeni fakültenin açıldığı 2011-2013 yıllarıdır. Bu dönemde eğitim fakülteleri bünyesindeki bölümlerin sayısında da hızlı bir artış yaşanmış; bir başka ifade ile bölümler eğitim fakültesi bünyesinde iken de gelişim göstermiştir. Fakat en yüksek artışın, öğrenci alımının durmasından hemen önceki sene yaşandığını görmekteyiz. Bu itibarla kapanmaya götüren kararın, ilahiyat camiasınca beklenmedik bir karar olduğunu söylemek mümkündür.

2009, 2010 ve 2011 yıllarında açılan yeni bazı bölümler, bünyelerinde ilahiyat fakültesi bulunmayan üniversitelerde açılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Muş Alpaslan Üniversitesi (2009-2010)
- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Bayburt Üniversitesi, Hakkâri Üniversitesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi (2010-2011)
- Artvin Çoruh Üniversitesi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi (2011-2012)

Bu üniversitelerde eğitim fakültesi bünyesinde açılan bölümler 2012-2013 eğitim yılında ilahiyat fakültelerine aktarılmış, ilahiyat fakültesinin de ilk kaynağını teşkil etmiştir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın söz konusu üniversitelerle ilgili kararıyla, bu üniversitelerdeki ilahiyat fakülteleri, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği programının öğretim elemanları ve öğrencileri ile eğitime başlamıştır.

Takip eden iki yılda, yani bölümler ilahiyat fakültesine tekrar geri döndükten sonra, yeni açılacak bölümlerden bünyesinde ilahiyat fakültesi bulunmayan üniversitedekiler, doğrudan ilahiyat fakültesi olarak açılmış ve öğrenci alan tek program olarak fakülteye kaynaklık etmiştir. Bunun örnekleri de aşağıdaki üniversitelerdir:

- Abant İzzet Baysal, Kafkas ve Kastamonu Üniversiteleri İlahiyat Fakülteleri (2012-2013)
- Adıyaman, Aksaray, Amasya, Giresun, Üniversitesi İslâmi İlimler Fakülteleri ve Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2013-2014)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği İkinci Öğretim Programları:

2010 yılında, o tarihte eğitim fakülteleri bünyesinde bulunan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin ikinci öğretim programları da açılmaya başlanmıştır. Aşağıda Tablo 1.1.5.6.(d)'de öğrenci almaya başladığı yıllar itibarıyla bu programların listesi verilmiştir.

Tablo 1.1.5.6.(d): Eğitime Başlama Tarihlerine göre (İlköğretim) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi İkinci Öğretim Programı Bulunan Fakülteler

	Eğitime Başlama Tarihi
1. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
2. Atatürk Üniversitesi Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
3. Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
4. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
5. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
6. Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
7. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011

8. Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
9. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
10. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
11. Muş Alpaslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
12. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
13. Rize Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
14. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2010-2011
15. Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2011-2012
16. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi	2011-2012
17. Bülent Ecevit Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2012-2013
18. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
19. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
20. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
21. Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012-2013
22. Adıyaman Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
23. Aksaray Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
24. Amasya Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
25. Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
26. Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
27. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
28. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
29. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
30. Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014
31. Uşak Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi	2013-2014
32. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013-2014

Kaynak: İlgili yıllara ait Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Tercih Kılavuzları

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği ikinci öğretim programlarının büyük bir kısmı, eğitim fakültesi bünyesinde bulunduğu son iki yılda açılmıştır. Bölüm, ilahiyat fakültesine geçtikten sonra da kısa bir süre sonra öğrenci almama kararı verilecek olan bu programların açılmaya devam ettiğini görmekteyiz.

1.1.5.7. Tarihsel Süreçte Yüksek Din Eğitimi Kurumlarındaki Diğer Bölüm ve Programlar:

İlahiyat fakültelerinin farklı bölüm ve programlarla öğrenci alması uzun ve çokça tartışılmış bir konudur. Bu konudaki talepler farklı istihdam alanlarının ihtiyaçlarını karşılaması veya farklı yerlere sahip öğrencilerin yetiştirilmesi arayışından kaynaklanmaktadır.¹³⁷

Yüksek din öğretiminde farklı bölümlerin teşekkülü en erken 1971’de Atatürk Üniversitesi’ne bağlı olarak açılan İslâmi İlimler Fakültesi ile başlamıştır. Ankara İlahiyat’tan farklı olarak eğitim süresi 5 yıldır. Fakülte açılırken lisans düzeyinde bölümlere yer veren bir yapıyla eğitime başlamış-

¹³⁷ İlahiyat fakültelerinin bölünmesine ilişkin önerileri ayrıntılı bir şekilde kronolojik olarak ele alan bir çalışma için bkz. Çinemre, 2021.

tır. Buna göre ders programlarında kısmi bir farklılığa sebep olacak şekilde 3. sınıftan itibaren 4 bölüme ayrılmıştır: 1. Tefsir ve Hadis Bölümü, 2. Kelam ve İslâm Felsefesi Bölümü, 3. Fıkıh ve İslâm Hukuku Bölümü, 4. İslâm Dil ve Edebiyatları Bölümleri (Resmî Gazete, 22.07.1971). 1975'te yapılan düzenleme ile (Resmî Gazete, 02.08.1975) bu bölümlerin ilk ikisi bırakılarak diğerlerine son verilmiş; 1977'de ise (Resmî Gazete, 03.11.1977) lisans düzeyinde bölüm uygulamasına son verilmiştir. İslâmî İlimler Fakültesi'ndeki bölümlerin istihdam alanlarıyla doğrudan irtibatı olmayıp sadece öğrencilerin bazı alanlarda ihtisas sahibi olmasını öngörmüştür.

Erzurum'daki yeni fakültenin bölümlere sahip bir yapıyla açılmasından bir yıl sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi de benzer bir uygulamayı başlatmıştır. 1972'de öğretim süresi beş yıla çıkarılmış; 4. sınıftan itibaren 1. Tefsir ve Hadis Bölümü ile 2. Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü olmak üzere iki bölüm teşkil edilmiştir (Resmî Gazete, 02.08.1972). Bu dönemde fakülteden mezun olanlara bölümlerini bildirir İlahiyat Lisans Diploması verilmiştir. Lisans diplomasına yansıtılan bu bölümlerin de istihdam alanlarında bir karşılığı yoktur; öğrenciler, mezun oldukları bölüm dikkate alınmaksızın, din bilgisi ve meslek dersi öğretmeni olarak yahut Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev alabilmıştır. Ankara Üniversitesi'ndeki bölüm uygulaması 1982'ye kadar devam etmiştir.

Erzurum ve Ankara'daki fakültelerden sonra 1978'de Yüksek İslâm Enstitülerinde de bir bölümleşme görülür. Buna göre 4 yıllık eğitim ve öğretim süresinin üçüncü yılında başlamak üzere 3 bölüm ihdas edilmiştir: 1. Tefsir-Hadis Bölümü, 2. Fıkıh-Kelam Bölümü, 3. İslâm Dini ve Esasları Bölümü (Resmî Gazete, 20.05.1978). Buradaki amaç, Tefsir-Hadis ile Fıkıh-Kelam bölümünden mezun olanların imam-hatiplerde meslek dersi öğretmeni ve Diyanet personeli; İslâm Dini ve Esasları bölümü mezunlarının ise okullarda din ve ahlâk dersleri öğretmeni olarak atanmalarını sağlamaktır. Nitekim Enstitü mezunlarına, bölümlerini belirten ifadelerle diplomalar verilmiştir. Fakat bu ifadeler istihdamda herhangi bir farklılığa kaynaklık etmemiş, mezunların her tür göreve atanmaları pratikte bölümleşmeyi faydasız kılmıştır (Öcal, 2017: 379).

Yüksek Öğretim Kurulu'nun teşkilinden ve Yüksek İslâm Enstitülerinin fakülteye dönüştürülmesinden sonra tüm İlahiyat Fakülteleri, 1982-1983 öğretim yılı başından itibaren yeni eğitim-öğretim programına göre ilk yılı Arapça hazırlık sınıfı olmak üzere beş yıllık lisans eğitimi veren bir kurum haline gelmiştir (20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmî Gazete). Bu dönemde fakülteden mezun olanlara İlahiyat Fakültesi Lisans Diploması verilmiştir.

15 Haziran 1989 tarih ve 358 sayılı kanunla ilahiyat fakülteleri öğretmen ve eğitim uzmanı yetiştiren yüksek öğretim kurumları olarak kabul edilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde YÖK'ün öğretmen yetiştiren kurumları yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında ilahiyat fakülteleri biri öğretmenlik diğeri ilahiyat lisans programı olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılmıştır. Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı, ilahiyat fakültelerinde istihdam alanıyla irtibatlı en önemli bölümleşme faaliyetidir.

Burada hikâye edilen lisans düzeyinde akademik yapılanma tarihçesi aşağıda Tablo 1.1.5.7.'de özetlenmektedir:

Tablo 1.1.5.7: Tarihsel Süreçte Yüksek Din Eğitimi Kurumlarındaki Bölüm ve Programlar

Tarih	Bölümler	Fakülte
1971	1971	
	1. Tefsir ve Hadis Bölümü	
	2. Kelam ve İslâm Felsefesi	
	3. Fıkıh ve İslâm Hukuku Bölümü	Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi
	4. İslâm Dil ve Edebiyatları Bölümü	
	1975	
	1. Tefsir ve Hadis Bölümü	
	2. Kelam ve İslâm Felsefesi	
1972	1. Tefsir ve Hadis Bölümü	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
	2. Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü	
1978	1. Tefsir ve Hadis Bölümü	
	2. Fıkıh ve Kelam Bölümü	Yüksek İslâm Enstitüleri
	3. İslam Dini ve Esasları Bölümü	
1998	1. İlahiyat Lisans Programı	İlahiyat Fakülteleri
	2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı	
2007	+ Dünya Dinleri	
	+ Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
2010	1. İlahiyat Lisans Programı	
	2. İngilizce İlahiyat Programı	Muhtelif fakültelerde
	3. Arapça İlahiyat Programı	

Tablo 1.1.5.7’de bölüm ve programlar arasında yer alan “Dünya Dinleri Bölümü”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde 2007 yılında açılmıştır. Fakülte tarafından YÖK’e sunulan dokümanda küreselleşen dünyada diğer din mensuplarıyla daha yakın ilişki içinde bulunduğumuz, bu sebeple toplumun bu alanda da uzmanlara gereksinim duyduğu, özellikle dış ilişkilerde muhatap toplumların dinsel yapısı hakkında bilgi sahibi olmak gerektiği ifade edilmiştir. Bölümün anabilim dalları şunlardır: *i.* Hristiyanlık Araştırmaları Anabilim Dalı, *ii.* Yahudilik Araştırmaları Anabilim Dalı, *iii.* Hint ve Uzak Doğu Dinleri Araştırmaları Anabilim Dalı. 2013 yılından itibaren bölüme yeni öğrenci alınmamıştır.¹³⁸

Dünya Dinleri Bölümü ile ilgili ilk teşebbüs aslında İstanbul Üniversitesi’nden gelmiştir. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi YÖK tarafından gönderilen Başbakanlık Güvenlik İşleri Başkanlığının 03.09.1999 tarih B.02.0.GİB/465/01/02164 sayılı yazısına istinaden gönderilen yazıda Yürütme Kurulunun 14/09/99 tarihli toplantısında 2547 sayılı Kanun’un 2880 sayılı Kanun’la

138 Kendi dekanlık görevi esnasında bölümün açılmasına öncülük eden Prof. Dr. Mualla Selçuk, bölümün amacı ve yapısıyla ilgili şu çalışmasında bilgi vermektedir: Mualla Selçuk (2015). Dinler Arası Eğitim: Kendini ve Ötekini Tanımak: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dünya Dinleri Programı Örneği ss.167-177. Türk-Alman İşbirliği Konusu olarak İslam ve Avrupa XII, Almanya Federal Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Yayını, Ankara.

değişik 7/d-2 maddesi uyarınca, Dünya Dinleri Kültürü Bölümü kurulmasına karar verdiğini belirtmiştir. Böylece İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde 2000-2001 eğitim ve öğretim yılında Dünya Dinleri Kültürü Bölümü kurulmuştur. Bölüm Başkanlığına Prof. Dr. Zekeriya Beyaz getirilmiştir. Ancak bu bölüme uzun yıllar öğrenci alımı yapılmamıştır. Dünya Dinleri Bölümünün kendi bünyesinde kurulmasını isteyen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin teklifi YÖK tarafından incelenmiş, ancak 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca, söz konusu teklifin uygun görülmediği bildirilmiştir (Bahçekapılı, 2012)

Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde 2007 yılında açılmıştır. Bölüme 2013-14 öğretim yılından itibaren öğrenci alımı durdurulmuştur; ancak bölüm akademik yapı olarak varlığını devam ettirmekte, yükseköğretim istatistik raporlarında da görünmektedir. Programın açılışının İlköğretim DKAB Öğretmenliği Bölümünün eğitim fakültesine aktarılmasını takip eden yılda gerçekleşmiş olması, fakültenin yaygın din eğitime ve din hizmetlerine yönelik eğitime yönelmesi şeklinde yorumlanabilir. Bölüm programının dersleri 191 ulusal kredi, 179 ana ders 12 seçmeli dersten oluşmuştur. Dersler arasında, İlahiyat Programına ek olarak yaygın din eğitime ve din hizmetlerine yönelik yeterlikler kazandırmayı amaçlayan dersler yer almıştır (Tosun, 2019: 86).

Bunların dışında istihdam alanında farklılaşmayan, çeşitli tarihlerde açılmış ve fakat faal halde bulunmayan başka programlar da Yüksek Öğretim Kurulu kayıtlarında görünmektedir.¹³⁹ Büyük olasılıkla farklı adlandırmalar düzeyinde ortaya çıkmış olan bu bölümler; İslâmi Bilgiler, Dini İlimler, İslâm Bilimleri, İslâm ve Din Bilimleri isimli bölümlerdir.

1.2. Yüksek İslâm Enstitüleri (1959-1982)

Yüksek İslâm Enstitüsü, üniversite bünyesinde bir ilahiyat fakültesi mevcutken yine yüksek öğretim kademesinde hizmet vermek üzere faaliyete geçen bir kurumdur. TBMM'nin 10 Haziran 1959'da kabul ettiği kanuna istinâden, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir yüksek okul olarak 19 Kasım 1959 tarihinde açılmıştır. Enstitünün öğretim süresi, lisans düzeyinde eğitim veren kurumlarda olduğu gibi 4 yıldır. Kurumun ortaya çıkışında öğretmen yetiştirme amacı öne çıkmaktadır. İlk ve ortaöğretim okullarında isteğe bağlı din derslerinin başlaması (1949), ayrıca imam hatip okullarının kurulmuş olması (1951) bu öğretmen ihtiyacının kaynağıdır. 1957'den itibaren mezun vermeye başlayan imam hatip okulu mezunlarının yüksek öğretime devam etme taleplerinin siyasiler üzerinde oluşturduğu baskı da sözü edilen gerekçeler arasındadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin sadece genel lise mezunlarını kabul etmesine karşılık enstitüler, sadece imam-hatip okulu mezunlarını kabul etmiştir (Öcal, 2017: 376).

Enstitülerin ilki İstanbul'da açılmış¹⁴⁰, ardından zaman içerisinde dengeli bir dağılım ile 23 yıl içinde sayıları 8'e yükselmiştir. Enstitülerin 3'ü İç Anadolu Bölgesi'nde iken, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoktur.

139 Bkz Yüksek Öğretim Kurulu tarafından yayınlanan 2020-2021 Lisans Bölüm Program İsimleri listesi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/lisans-onlisans-program-adlari/2021/2020-2021-lisans-bolum-program-isimleri.pdf Erişim: 26.07.2022

140 1959 yılında Milli Eğitim Müdürlük Komisyonu'nun Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararına dayanan 17 Kasım 1959 gün ve 575 sayılı kararıyla kurulmuştur.

Enstitüler yükseköğretimin yeniden yapılanması kapsamında 20.07.1982 tarih ve 17760 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile İlahiyat Fakültesine dönüştürülmüştür.

Tablo 1.2: Açılış Tarihlerine Göre Yüksek İslâm Enstitüleri

	Kurum	Açıldığı tarih
1	İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü	1959
2	Konya Yüksek İslâm Enstitüsü	1962
3	Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü	1965
4	İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü	1966
5	Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü	1969
6	Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü	1975
7	Samsun Yüksek İslâm Enstitüsü	1976
8	Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü	1980
	Kapanış	1982

Açıldıktan bir yıl sonra kapanan Yozgat ve zaten İslâmî İlimler Fakültesine sahip olan Erzurum hariç olmak üzere Yüksek İslâm Enstitüleri, bulundukları illerdeki üniversiteler bünyesinde ilahiyat fakültelerine kaynaklık etmiştir. Bulunduğu ilde üniversite olmayan Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü, öğrenci aldıktan bir yıl sonra çıkan karar ile fakülteye çevrilmeyerek kapatılmıştır. Kapanan enstitülerin öğrenci ve hocalarından isteyenler ilahiyat fakültelerinde eğitimlerine ve görevlerine devam etmiştir.

1.3. Önlisans Eğitimi

Türk Yükseköğretim Sisteminde “önlisans” olarak ifade edilen kademe, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda tanımlandığı şekliyle ortaöğretime dayalı, lisans öğretiminin ilk aşamasını teşkil eden ve en az dört yarıyıllık bir programı kapsayan, ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan yükseköğretim kademesidir. Bu kademe de örgün eğitim veren meslek yüksek okulları ile açık ve uzaktan eğitim veren açıköğretim önlisans programları bulunmaktadır.

Tarihçesi daha eski olan Meslek Yüksek Okullarının, daha doğru bir ifade ile, mesleki ve teknik eğitim veren okulların üniversite sistemi içinde teşkilatlanması, 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu eğitim kademesini yaygınlaştırmak için 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Türk Üniversitelerine sürekli ve açık öğretim yapma hakkının tanınmasından sonra kurulan Açıköğretim Fakülteleri ile de önlisans eğitime erişim kolaylaşmış, öğrenci sayıları artmıştır. 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de yükseköğretimdeki öğrencilerin % 38’ini önlisans öğrencileri oluşturmaktadır.¹⁴¹ Önlisans eğitimi hem lisans düzeyinde eğitime geçiş için bir kademe, hem de mesleğinde kendini geliştirmek isteyen çalışanlar için bir eğitim imkânı oluşturmaktadır.

Din eğitimi alanında önlisans eğitimi öncelikle, din hizmetlerinde görevli personelin eğitim düzeyini geliştirmek için gündeme gelmiştir. 1988’de ilk olarak İlahiyat Meslek Yüksekokulları açılmış, 1999’da bu okul kapatılarak önlisans eğitimi açıköğretime aktarılmıştır. Bu başlıkta bu kapsamdaki kurumlar, sayıları ve tarihçeleri itibarıyla tanıtılmaktadır.

141 Bkz. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi 2023 yılı öğrenci sayıları özet tablosu.

1.3.1. İlahiyat Meslek Yüksek Okulları (İMYO) (1988-1999)

İlahiyat Meslek Yüksekokulları (İMYO), Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 15.6.1988 tarihinde Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na müracaatı neticesinde kurulun 29.12.1988 tarihli toplantısında aldığı kararla kurulmuştur. İlahiyat Meslek Yüksekokullarının kurulduğu dönemde bu kategorideki yüksekokulların sayısı genel olarak yükseliş eğilimindedir. YÖK'ün kuruluşu (1981) sonrası üniversitelere bağlanan ve yaygınlaştırılan Meslek yüksekokullarının sayısı yükseköğretim istatistiklerine göre, 1983-1984 öğretim yılında 54 iken, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu'nun da kurulduğu 1988-1989 öğretim yılında 96'ya, bu okullardaki program sayısı ise 229'dan 474'e yükselmiştir.

İlahiyat Meslek Yüksekokulunun kuruluşu ile ilgili karar yazısında bu okulların ülkemizde daha nitelikli din görevlileri istihdam etmek ve halen görev yapmakta olan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının bilgi düzeylerini yükseltmek amacına yönelik olduğu belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda açılacak İlahiyat Meslek Yüksekokullarına İmam-Hatip Lisesi mezunu olup en az iki yıl mesleğinde çalışmış olan kişilerden¹⁴² Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi sınavlarıyla öğrenci alınması kararlaştırılmıştır. Yine söz konusu kararda 4 farklı ilde; Ankara, Marmara, Dokuz Eylül ve Uludağ Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerine bağlı olarak bu okulların açılacağı belirtilmiştir. Zaman içerisinde okulların sayısı 6'ya yükselmiş; Ankara'da açılacağı belirtilen meslek yüksek okulu ise hiç açılmamıştır.

Aşağıda Tablo 1.3.1'de İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının listesi eğitim öğretime başlama tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir. Uludağ üniversitesi bünyesindeki okulun kuruluş kararı Marmara ve Dokuz Eylül Üniversitelerinkine ile aynı tarihte çıkmış olmakla birlikte eğitime başlamasının geciktiği görülmektedir.

Tablo 1.3.1. Eğitime Başlama Tarihlerine Göre İlahiyat Meslek Yüksek Okulları

	Üniversite ve Birim	Kuruluş Tarihi	Eğitime Başlama
1	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İMYO	29.12.1988	1989-1990
2	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İMYO	29.12.1988	1989-1990
3	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Erzincan İMYO	03.06.1991	1991-1992
4	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İMYO	29.12.1988	1992-1993
5	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İMYO	14.02.1994	1994-1995
6	Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Trabzon İMYO	Veriye erişilemedi	1994-1995

Not: Tablo, eğitime başlama tarihlerine göre kronolojik olarak dizilmiştir. Kuruluş tarihleri, Yükseköğretim Kurulu'nun aldığı kuruluş kararı tarihleridir.

Yaklaşık 10 yıl faaliyetine devam eden meslek yüksek okulu, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının 20.05.1999 tarihli kararıyla 1999-2000 öğretim yılından itibaren öğrenci almamıştır. 28 Şubat süreci devam ederken alınan bu karar yüksek din öğretimi aleyhine bir tasarruf olarak algılanmıştır. Kararın gerekçesi Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi bünyesinde İlahiyat

142 Bu şart 1996-1997 öğretim yılından itibaren kaldırılmıştır.

Önlisans Programının açılmış olmasıdır. Önlisans eğitimi bundan sonrasında açıköğretim kanalında ve daha fazla öğrenci kapasitesiyle yoluna devam etmiştir.

1.3.2. Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları

Türk yükseköğretimini yeniden düzenleyen 1981 tarih ve 2547 sayılı kanunun 5. ve 12. maddeleri, Türk üniversitelerine sürekli ve açık öğretim yapmak hakkını tanımıştır. Kanunun yayınlanmasından sonra 1982’de bu görev, bilimsel birikim ve teknolojik altyapıya sahip olduğu düşünülen Anadolu Üniversitesi’ne verilmiştir. Üniversitenin İletişim Bilimleri Fakültesi bünyesinden yapılanan uzaktan eğitim sistemi, ülke düzeyinde uzaktan öğretim hizmeti ile görevlendirilmiştir. Açıköğretim ilahiyat önlisans programlarının ilki de, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi bünyesinde ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin akademik sorumluluğunda 1998 yılında açılmıştır (YÖK, 11.07.1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı karar ile 11 Aralık 1997 tarih ve 97.45.3168 sayılı karar).

İlahiyat Önlisans Programının açıldığı dönem Diyanet İşleri Başkanı bulunan S. Yazıcıoğlu’nun verdiği bilgilere göre (2001: 2-3), İlahiyat Meslek Yüksekokullarının, Diyanet’in ihtiyacını karşılayacak yüksek öğrenci sayısına ulaşamayacağıının anlaşılmasıyla, açıköğretim fikri aslında oldukça erken bir dönemde gündeme gelmiş ve 1989’da -yani bir yandan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları ilk öğrencilerini alırken- bir yandan da Anadolu Üniversitesi ile temasa geçilmiştir. Bu girişimin neticesinde 2 yıllık Sosyal Bilimler Önlisans Programı’nda Diyanet mensupları için belli bir kontenjan ayrılmıştır. Fakat programın muhtevası sosyal bilimler konulu olduğundan ilerleyen dönemde Diyanet’in ihtiyacını karşılama konusunda yeterli görülmemiştir.¹⁴³ Bu girişimin ardından yaklaşık 10 yıl sonra 1999 yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı açılmıştır.

Programın açılmasından sonra uzun bir aranın ardından 2010 yılında Atatürk Üniversitesi, 2011 yılında da İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakülteleri’ne açıköğretim türünde eğitim verme hakkı tanınmıştır.¹⁴⁴ Bu fakülteler bünyesinde ilahiyat önlisans programları ise 2011 yılında Atatürk Üniversitesi’nde, 2022 yılında İstanbul Üniversitesi’nde faaliyete geçmiştir.

Anadolu Üniversitesi ayrıca, Arapça İlahiyat Önlisans Programı da açarak 2017 yılında bu programa öğrenci almaya başlamıştır. Hal-i hazırda önlisans düzeyinde yüksek din eğitimi Anadolu Üniversitesi bünyesinde iki program ve Atatürk Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi bünyesinde birer program ile sürdürülmektedir. 2020-2021 öğretim yılından itibaren Atatürk Üniversitesi’ndeki programın adı “İslâmi İlimler” olarak değişmiştir.

Önlisans düzeyindeki eğitimin açıköğretim yoluyla sürdürülüyor olmasının bir istisnası 2018 yılında ise Gaziantep Üniversitesi’ne bağlı olarak Türkiye sınırları dışında açılan Cerablus Meslek Yüksek Okulu’dur (05.06.2018 tarih ve 30442 sayılı Resmi Gazete Mükerrer Sayısı). Bu okul bünyesinde İlahiyat Bölümü de açılmış olup yüz yüze örgün eğitim yapmaktadır.

Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programlarına ilişkin bu kronolojik bilgiler aşağıda Tablo 1.3.2’de özetlenmektedir.

143 Bu önlisans programının öğrenci varlığı Yükseköğretim İstatistiklerinde takip edilebilmekle birlikte ilahiyat alanına özgü olmadığı için değerlendirmeye alınması söz konusu değildir.

144 2020 yılında Ankara Üniversitesi’ne de açıköğretim hakkı verilmiştir. Bu üniversite bünyesinde henüz ilahiyat/İslâmi ilimler alanında açıköğretim programı yoktur.

Tablo 1.3.2. Eğitime Başlama Tarihlerine Göre Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları

	Üniversite ve Birim	Eğitime Başlama
1	Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı	1999-2000
2	Atatürk Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi İslâmi İlimler Önlisans Programı	2011-2012
3	Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat (Arapça) Önlisans Programı	2017-2018
4	İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı	2022-2023

Not: Atatürk Üniversitesi bünyesindeki program ilk olarak “İlahiyat” adıyla açılmış; 2020 yılında “İslâmi İlimler” olarak değiştirilmiştir.

İlahiyat Önlisans Programı, İlahiyat Lisans Programı’nın ilk iki yılıyla – Kur’an-ı Kerim dersi hariç- içerik itibarıyla örtüşen bir yapıya sahiptir. Uygulamalı eğitim gerektiren, ölçme değerlendirme de bu doğrultuda olan Kur’an-ı Kerim dersi öğretim programında yer almamıştır. Program mezunları, “Meslek Yüksekokulları ve Açıköğretim Önlisans Programları Mezunlarının Lisans Öğrenimine Devamları Hakkında Yönetmelik” hükümleri uyarınca ilahiyat/İslâmi ilimler alanlarında örgün öğretim veren programlara dikey geçiş yapabilmektedir.

1.4. Enstitüler

Türkiye yükseköğretim sisteminde enstitü, üniversitelerde ve fakültelerde birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisans üstü, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama yapan bir kurumdur. Enstitüler; yüksek lisans ve doktora dereceleri sağlamaktadır.

Türkiye’de yüksek din eğitimi alanındaki lisans üstü programların büyük çoğunluğu üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde, yeni açılan üniversitelerde ise çoğunlukla Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte yüksek din eğitimiyle ilişkilendirilebilecek müstakil enstitü ve araştırma merkezleri de bulunmaktadır.

Türkiye’de 2022 yılı itibarıyla faaliyette olan üniversitelere bağlı enstitülerin listesi Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi’nden elde edilmiştir. YBYS sistemi enstitüleri konularına göre tasnif etmemektedir. Aşağıdaki tablo söz konusu veri tabanında kayıtlı toplam 591 enstitünün isimleri incelenerek hazırlanmıştır. Bu incelemeye göre Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde yer alan enstitüler listesinde “din” alanıyla ilişkili 13 enstitü bulunmaktadır.

Tablo 1.4.3: Din Alanı ile İlişkili Enstitüler

	Üniversite adı	Birim adı	Açılış tarihi	Üniversite türü	Birim durumu
1	Dokuz Eylül Üniversitesi	Din Bilimleri Araştırma Enstitüsü	11.07.1992	Devlet	Aktif
2	Selçuk Üniversitesi	Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü	22.08.2010	Devlet	Aktif
3	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Enstitüsü	02.05.2012	Vakıf	Aktif
4	Üsküdar Üniversitesi	Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü	05.07.2014	Vakıf	Aktif

5	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü	26.08.2014	Devlet	Aktif
6	Pamukkale Üniversitesi	İslami İlimler Enstitüsü	18.03.2016	Devlet	Aktif
7	İbn Haldun Üniversitesi	İslami İlimler Enstitüsü	14.06.2018	Vakıf	Aktif
8	İnönü Üniversitesi	Alevilik Araştırmaları Enstitüsü	06.07.2018	Devlet	Aktif
9	Marmara Üniversitesi	İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü	18.04.2019	Devlet	Aktif
10	Bingöl Üniversitesi	Kıraat İlmi Enstitüsü	01.08.2019	Devlet	Aktif
11	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	İslami Araştırmalar Enstitüsü	04.10.2019	Devlet	Aktif
12	Trabzon Üniversitesi	Kur'an-ı Kerim Araştırmaları ve Kıraat İlmi Enstitüsü	21.05.2021	Devlet	Aktif
13	İstanbul Üniversitesi	İslam Tetkikleri Enstitüsü	04.03.2022	Devlet	Aktif

Kaynak: Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi

Not: Enstitüler, açılış tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

1.5. Araştırma Merkezleri

Uygulama ve Araştırma Merkezleri yükseköğretim kurumlarında eğitim öğretimin desteklenmesi amacıyla çeşitli alanların uygulama ihtiyacı ve bazı meslek dallarının hazırlık ve destek faaliyetleri için eğitim-öğretim, uygulama ve araştırmaların sürdürüldüğü yükseköğretim kurumlarıdır. 2547 Sayılı Kanun'un 7-d-2 maddesi uyarınca yükseköğretim kurumlarında uygulama ve araştırma merkezleri, üniversitelerin talepleri doğrultusunda Yükseköğretim Yürütme Kurulu kararı ile kurulmaktadır. Öğrencisi olmayan bu kurumlar, üniversitelerin araştırma ve geliştirme misyonuna katkı vermek amacıyla kurulmakta ve çoğunlukla bilimsel toplantı, seminer, araştırma projeleri ve yayın türünde faaliyetler yürütmektedir.

Türkiye'de en erken 1982'de kurulmaya başlayan araştırma merkezleri içerisinde din, ilahiyat alanıyla ilgili ilk örneğin 1987 tarihli ve Alevilik konulu olduğunu görmekteyiz. İlahiyat alanıyla ilişkili araştırma merkezleri 2009 yılından itibaren sayısal olarak artmaya ve çeşitlenmeye başlamıştır. Bu tarihte Türkiye'deki 136 üniversiteden 26'sında ilahiyat fakültesi mevcut olmakla birlikte araştırma merkezleri kurma girişimlerinin geç başladığı söylenebilir.

Üniversitelere bağlı araştırma merkezlerinin mevcut sayısı ile ilgili bilgiye Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nden ulaşılabilmektedir. 2023 yılı itibarıyla faaliyette olan toplam 4057 araştırma ve uygulama merkezi bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo söz konusu veri tabanında bir anahtar kelime araması yapmaksızın araştırma merkezi isimleri kontrol edilerek hazırlanmıştır. Araştırma merkezlerinin bir bölümünün birkaç alanla ilişkili, disiplinler arası olarak değerlendirilebilecek konularda bulunması, bir belirlemede bulunmayı zorlaştırmaktadır. Tablo 1.5.(a)'da listelenen 81 araştırma merkezinin "din" alanı ile ilişkili olma durumu, ilahiyat fakültesinin anabilim dalları ve çalışma konuları dikkate alınarak belirlenmiş olup başkaca değerlendirmeye de müsaittir. İlahiyat fakülteleri ve öğretim elemanları katkısı ile faaliyet göstermekle birlikte genel olarak tarih, medeniyet veya değerler vb. konulu araştırma merkezlerine listede yer verilmemiştir.

Tablo 1.5.(a): Din Alanı ile İlişkili Araştırma Merkezleri

Üniversite Adı	Birim Adı	Açılış Tarihi	Üniversite Türü
1. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ¹⁴⁵	Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	28.10.1987	Devlet
2. Hitit Üniversitesi	Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi	30.04.2008	Devlet
3. Munzur Üniversitesi	Alevilik Araştırma ve Uygulama Merkezi	30.04.2009	Devlet
4. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Yunus Emre Araştırma Merkezi	21.05.2009	Devlet
5. Ankara Üniversitesi	İslam İlimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi	22.07.2009	Devlet
6. Iğdır Üniversitesi	Caferilik Uygulama ve Araştırma Merkezi	26.05.2010	Devlet
7. Gaziantep Üniversitesi	Din, Tarih ve Medeniyetler Uygulama ve Araştırma Merkezi	07.10.2010	Devlet
8. Aksaray Üniversitesi	Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	24.11.2010	Devlet
9. Süleyman Demirel Üniversitesi	Alevi-Bektaşî Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi	24.11.2010	Devlet
10. Kafkas Üniversitesi	Ebu'l Hasan Harakani Uygulama ve Araştırma Merkezi	07.09.2011	Devlet
11. İnönü Üniversitesi	Niyaz-ı Mısırî Uygulama ve Araştırma Merkezi	22.09.2011	Devlet
12. Afyon Kocatepe Üniversitesi	Sultan Divanı Uygulama ve Araştırma Merkezi	29.02.2012	Devlet
13. Erciyes Üniversitesi	Davud El-Kayserî Tasavvuf Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	05.04.2012	Devlet
14. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Ahmed-i Hani Bilim Kültür ve Sanat Araştırmaları Merkezi	26.07.2012	Devlet
15. Kafkas Üniversitesi	Ehlibeyt Araştırma Uygulama ve Araştırma Merkezi	19.06.2012	Devlet
16. Afyon Kocatepe Üniversitesi	Ahmed Şemseddin Karahisari Sanat Uygulama ve Araştırma Merkezi	19.06.2012	Devlet
17. Dicle Üniversitesi	Alevilik ve Ehl-i Beyt Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi	05.07.2012	Devlet
18. Kastamonu Üniversitesi	Şeyh Şaban-ı Veli Değerler Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi	14.08.2012	Devlet
19. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	Kur'an-ı Kerim Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	05.12.2012	Vakıf
20. Uşak Üniversitesi	İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	27.02.2013	Devlet
21. Dicle Üniversitesi	Kur'an-ı Kerim ve Kıraat Uygulama ve Araştırma Merkezi	10.07.2013	Devlet
22. İstanbul Ticaret Üniversitesi	İslam Ekonomisi ve Ekonomik Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi	26.09.2013	Vakıf
23. Düzce Üniversitesi	Mehmet Zahid Kevserî Din Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi	02.10.2013	Devlet
24. Uşak Üniversitesi	Hasan Hüsameddin Uşşakî Tasavvuf Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	06.11.2013	Devlet
25. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Şahidi Uygulama ve Araştırma Merkezi	12.02.2014	Devlet
26. Balıkesir Üniversitesi	Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi	19.02.2014	Devlet
27. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	İslam Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi	05.03.2014	Devlet
28. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Mevlâna Halid-i Bağdadi Uygulama ve Araştırma Merkezi	06.05.2014	Devlet
29. Sakarya Üniversitesi	İslam Ekonomisi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi	04.06.2014	Devlet
30. İnönü Üniversitesi	Avrasya Alevi Bektaşî Uygulama ve Araştırma Merkezi	04.12.2014	Devlet
31. Sinop Üniversitesi	Mahmut Kefevî İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	31.12.2014	Devlet
32. Dokuz Eylül Üniversitesi	Mevlâna Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	04.02.2015	Devlet
33. Hakkâri Üniversitesi	Seyyid Taha İslami Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi	04.03.2015	Devlet
34. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Akşemseddin İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	18.03.2015	Devlet

¹⁴⁵ Bu araştırma merkezi ilk olarak Gazi Üniversitesi bünyesinde açılmıştır. Belirtilen tarih Gazi Üniversitesi'ndeki ilk açılış tarihidir. Araştırma merkezi 10/6/2012 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi bünyesine aktarılmıştır.

35.	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Abdulkadir Geylani Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	18.03.2015	Devlet
36.	Giresun Üniversitesi	Türk İslam Sanatları ve Mimarisi Uygulama ve Araştırma Merkezi	01.04.2015	Devlet
37.	Toros Üniversitesi	Alevilik-Bektaşilik Uygulama ve Araştırma Merkezi	29.07.2015	Vakıf
38.	İstanbul Üniversitesi	İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi	09.12.2015	Devlet
39.	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türk-İslam Kültür ve Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi	16.03.2016	Devlet
40.	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	18.05.2016	Devlet
41.	Kastamonu Üniversitesi	İslam Ekonomisi Uygulama ve Araştırma Merkezi	21.09.2016	Devlet
42.	Bingöl Üniversitesi	Kırâat İlmi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi	01.02.2017	Devlet
43.	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Helal ve Sağlıklı Gıda Uygulama ve Araştırma Merkezi	07.03.2017	Devlet
44.	Erciyes Üniversitesi	Medya ve Din Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	15.03.2017	Devlet
45.	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Dini İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	29.03.2017	Devlet
46.	Marmara Üniversitesi	Kırâat İlmi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi	07.06.2017	Devlet
47.	Afyon Kocatepe Üniversitesi	İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi	20.09.2017	Devlet
48.	Süleyman Demirel Üniversitesi	Kınalızade İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	10.10.2017	Devlet
49.	Boğaziçi Üniversitesi	Nafi Baba Tasavvuf, Tarih ve Kültürel Miras Uygulama ve Araştırma Merkezi	22.11.2017	Devlet
50.	Selçuk Üniversitesi	İmam Maturidi Uygulama ve Araştırma Merkezi	06.12.2017	Devlet
51.	Gümüşhane Üniversitesi	Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Uygulama ve Araştırma Merkezi	21.02.2018	Devlet
52.	Bitlis Eren Üniversitesi	Ahlat Kubbetül İslam Uygulama ve Araştırma Merkezi	07.03.2018	Devlet
53.	Ardahan Üniversitesi	İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi	14.03.2018	Devlet
54.	Hitit Üniversitesi	İslam Ekonomisi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi	28.03.2018	Devlet
55.	Marmara Üniversitesi	İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi	09.05.2018	Devlet
56.	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi	06.06.2018	Devlet
57.	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	20.06.2018	Devlet
58.	Trabzon Üniversitesi	İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	27.06.2018	Devlet
59.	İstanbul Üniversitesi	İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	19.07.2018	Devlet
60.	İstanbul Üniversitesi	Dini Musiki Uygulama ve Araştırma Merkezi	01.08.2018	Devlet
61.	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Türk-İslam Sanat Tarihi ve Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi	08.08.2018	Devlet
62.	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	İslam Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi	15.08.2018	Vakıf
63.	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	12.09.2018	Devlet
64.	Adıyaman Üniversitesi	İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi	12.12.2018	Devlet
65.	Akdeniz Üniversitesi	Tasavvuf Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	12.12.2018	Devlet
66.	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	Tasavvuf Araştırmaları Merkezi ¹⁴⁶	02.01.2019	Vakıf
67.	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Kur'an-ı Kerim Çalışmaları ve Kırâat İlmi Uygulama ve Araştırma Merkezi	20.03.2019	Devlet
68.	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	İslam Sanatı Uygulama ve Araştırma Merkezi	12.06.2019	Vakıf

146 YBYS sisteminde aynı enstitü “Tasavvuf Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi” adıyla ve 28.12.2018 tarihli olarak ikinci bir kez daha görünmektedir. Fakat üniversitenin web sayfasında listemizde vermiş olduğumuz isimle tek bir enstitünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

69.	Marmara Üniversitesi	İslam Düşüncesi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	24.07.2019	Devlet
70.	Kırıkkale Üniversitesi	İslam Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi	16.10.2019	Devlet
71.	Bitlis Eren Üniversitesi	Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi	30.10.2019	Devlet
72.	Yalova Üniversitesi	İslami Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi	27.11.2019	Devlet
73.	Çankırı Karatekin Üniversitesi	Daru'l Hadis İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	16.09.2020	Devlet
74.	İbn Haldun Üniversitesi	Hadis Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	14.10.2020	Vakıf
75.	İbn Haldun Üniversitesi	İslami Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi	14.10.2020	Vakıf
76.	Hitit Üniversitesi	İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	30.12.2020	Devlet
77.	Dicle Üniversitesi	İmam Şafii ve Şafilik Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	03.03.2021	Devlet
78.	Lokman Hekim Üniversitesi	Helal Ürün Uygulama ve Araştırma Merkezi	03.03.2021	Vakıf
79.	Bursa Uludağ Üniversitesi	Farabi Türk İslam Düşünce Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi	21.04.2021	Devlet
80.	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi	15.09.2021	Devlet
81.	Haliç Üniversitesi	İslam Mimari ve Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi	28.09.2022	Vakıf

Kaynak: Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi

Not: Araştırma Merkezleri açılış tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

Tablo 1.5.(a)'da yer alan 81 araştırma merkezinin 10'u vakıf üniversiteleri bünyesinde. Listede 59 farklı üniversite bulunmaktadır. Bunların 6'sının bünyesinde ilahiyat fakültesi yoktur. Bu 6 üniversitenin de 4'ü vakıf üniversitesi¹⁴⁷, 2'si devlet üniversitesidir¹⁴⁸. Kronolojik olarak ilk açılan araştırma merkezi ve takip eden birkaç Alevi-Bektaşî kültürü üzerinedir. Daha çok hangi konu alanlarında araştırma merkezi bulunduğunu görmek için yapmış olduğumuz tasnifin neticesi, aşağıda Tablo 1.5.(b)'de sunulmuştur.

Tablo 1.5.(b): “Din” Konu Alanında Faaliyet Gösteren Araştırma Merkezlerinin Çalışma Konularına Göre Tasnifi	
Tasavvuf araştırmalarını yahut belirli mutasavvıfları konu edinenler	15
Genel olarak İslami İlimler başlığını taşıyanlar	13
İslam ekonomisi ve iktisadı konulu olanlar	10
İslam kültür, medeniyet ve bilim tarihini konu edinenler	9
Alevi-Bektaşî-Caferî kültürü ile ilgili olanlar	9
Dini musiki, sanat ve edebiyatını konu edinenler	8
Kur'an-ı Kerim ve kıraat ilmi konulu olanlar	5
Siyer ve hadis ilmi konulu olanlar	3
Fıkıh ve kelâm ilimleri konulu olanlar	3
Din Bilimleri başlığını taşıyanlar	3
Helal gıda konulu olanlar	2
Manevi danışmanlık konulu olanlar	1
Toplam	81

147 Haliç, İstanbul Ticaret, Lokman Hekim, Toros Üniversiteleri

148 Boğaziçi ve Munzur Üniversiteleri

Konu alanına göre tasnifte listenin başında mutasavvıflar ile ilgili olanların gelmesi, üniversite-lerin, bulundukları bölgelerdeki yerel değerleri, geçmişte temayüz etmiş kişileri inceleme, tanıtmaya ve bu yolla bölgeye katkıda bulunma misyonları ile ilgili görünmektedir. Farklı konu alanlarına hasredilmiş araştırma merkezlerinin bir bölümü de bölge için anlam ifade eden kişilerin anısına onların isimlerini taşımaktadır, ki bunlar tasavvuf araştırmaları kapsamında değerlendirilmemiştir.

1.6. Üniversiteler

Türkiye’de yüksek din öğretimini veren başlıca kurumlar, üniversite bünyesindeki İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleridir. Bununla birlikte yeni bir uygulama olarak isimlendirme itibarıyla İslâm dinine referans yapan iki üniversite 2015 ve 2018 yıllarında kurulmuştur. Bunlar Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ile Türkiye Uluslararası İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesidir.

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, 18 Mayıs 2018’de 30425 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan kanunla kurulmuştur. 18 Ocak 2019’da ismi değiştirilerek Gaziantep İslâm Bilim ve Teknoloji Üniversitesi olarak “İslâm” kelimesi ilavesiyle yeniden adlandırılmıştır. Üniversite, disiplinler arası araştırmalar yapmak; toplumumuza bilimin üretimi, gelişimi, uygulaması ve yayılımında hizmet etmek ve manevi değerlere sahip bireyler yetiştirmek amacıyla olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁹ Bununla birlikte vizyon, misyon, etik değerler veya temel değerleri kapsamında doğrudan doğruya İslâm dinine yönelik bir atıfta bulunulmamıştır. Biri İslâmi İlimler Fakültesi olmak üzere 8 fakülte, 1 enstitü, 3 araştırma merkezi, 1 yüksek okul ile eğitimine devam etmektedir.

Türkiye Uluslararası İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, 20.06.2013’de TBMM’ye sunulan Bakanlar Kurulu tasarısının¹⁵⁰ ardından 01.04.2015 tarih ve 6641 sayılı Kanunla¹⁵¹ kurulmuştur. Bu üniversite henüz aktif hale geçmemiştir. Üniversiteye bağlı olarak kuruluş kanunu ile birlikte aralarında İslâmi İlimler Fakültesi de olmak üzere 7 fakülte ve 3 enstitünün de açılışı onanmıştır. Ayrıca, bu üniversitede yönetim modeli farklı şekilde düşünülerek; üniversitenin faaliyet alanları ile stratejik planına ilişkin görüş vermek üzere; Milli Eğitim Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü’nün üst yöneticilerinden oluşan Danışma Kurulu oluşturulması hedeflendiği belirtilmektedir.

Kuruluş gerekçesinde İslâm dinine veya manevi değerlerin öğretimine yönelik herhangi bir açıklama bulunmayan üniversite, kuruluş kanunu Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi’nden daha önce olmasına karşılık faaliyete geçmemiştir.

Bu iki üniversiteyi sadece isimlerinden dolayı yüksek din öğretimini konu edinen bu çalışmaya dahil etmekle birlikte, içeriğin dini ilimler veya modern din çalışmalarıyla olan irtibatı netleşmemiş olduğunu da belirtmemiz gerekir. Mevcut durumda birisi sadece ismen var olan bu üniversitelerin dini ilimlerin diğer alanlarla irtibatlarının kurulmasına hizmet etme niyetine işaret ettiklerini söyleyebiliriz.

149 Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi kurumsal web sayfası: <https://www.gibtu.edu.tr>

150 Kanun tasarısı ve gerekçesi: <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0794.pdf>

151 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150423-2.htm>

II. BÖLÜM

Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayıları

- Önlisans Eğitimi
- Lisans Eğitimi
- Lisansüstü Eğitim

ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ELEMANI SAYILARI

2.1 Önlisans Eğitimi

Kurumsal gelişimleri yukarıda ele alınan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları ile Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları öğrenci sayıları bu bölümde ele alınmaktadır.

2.1.1. İlahiyat Meslek Yüksek Okulları

Nitelikli din görevlileri istihdam etmek ve halen görev yapmakta olan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının bilgi düzeylerini yükseltmek amacıyla kurulan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları 1989-1999 tarihleri arasında 10 yıl süreyle öğrenci kabul etmiştir. Önlisans eğitiminin açıköğretim yoluyla verilmesi kararı dolayısıyla bu okullara son verilmiştir. Faaliyette bulunduğu süre içerisinde İlahiyat Meslek Yüksek Okullarına ilişkin sayısal veriler önce öğrenci, ardından öğretim elemanları verileri olacak şekilde aşağıda sunulmuştur.

2.1.1.1. Öğrenci Sayıları

Yükseköğretim İstatistiklerinde toplamda 6 adet olan İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının her birinin öğrenci sayıları, önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını üniversite ve birimlere göre veren tablolardan hareketle takip etmek mümkündür. Buradan hareketle ilk açıldıkları tarihten itibaren Marmara (1989), Dokuz Eylül (1989) Atatürk (1991), Uludağ (1992), Yüzüncü Yıl (1994) ve Karadeniz Teknik (1994) üniversiteleri bünyesindeki okulların kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları Tablo 2.1.1.1.(a)'da gösterilmiştir.

Tablo 2.1.1.1. (a) İlahiyat Meslek Yüksek Okulları Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları

MYO Adı	Dönem	1989-90	1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04	2004-05	2005-06	2006-07	2007-08	2009-10	2010-11	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	
Marmara	Kayıtlı	K	18	61	67	63	101	154	190	202	183	167	107	50	22	12	8	8	9	8	7	7	4	4	4	4	4
		E	28	77	96	165	183	156	143	119	93	89	58	28	15	10	7	5	6	3	3	5	2	5	5	5	5
		T	46	138	163	228	284	310	333	321	276	256	165	78	37	22	15	13	15	11	10	12	6	9	9	9	9
	Mezun	K		17	33	22	23	55	62	89	68	55	57	16	2	3		1			3	1					
		E		18	26	18	75	49	38	35	17	14	29	14	2	3	2	1				2	1				
		T		35	59	40	98	104	100	124	85	69	86	30	4	6	2	2			3	3	1				

Dokuz Eylül	Kayıtlı	K	1	2	6	6	4	10	11	28	52	52	27	3	3
		E	14	41	49	71	79	66	41	45	53	53	33	14	10
		T	15	43	55	77	83	76	52	73	105	105	60	17	13
	Mezun	K			2	3	3	1	9	1	22	22	20		
		E		13	20	18	38	25	22	8	18	12	15	4	1
		T		13	22	21	41	26	31	9	40	34	35	4	1
	Atatürk (Erzincan)	K			1	2	4	22	47	65	81	64	31	10	3
		E			24	47	50	73	95	75	79	74	42	16	3
		T			25	49	54	95	142	140	160	138	73	26	6
Uludağ	Kayıtlı	K													
		E													
		T													
	Mezun	K				1	1	2	17	19	34	28	18	?	3
		E				22	18	17	36	22	34	22	28	?	6
		T				23	19	19	53	41	70	50	46	9	9
	Kayıtlı	K			6	6	20	18	78	143	125	47	20	12	2
		E			34	62	86	51	72	104	97	55	40	20	6
		T			40	68	106	69	150	247	222	102	60	32	8
Karadeniz Teknik	Kayıtlı	K													
		E													
		T													
	Mezun	K				4	1	10	6	43	74	23		2	
		E				7	33	10	13	22	20	9	3	3	3
		T				11	34	20	19	65	94	32	3	5	3
Yüzüncü Yıl	Kayıtlı	K													
		E													
		T													
	Mezun	K													
		E													
		T													
	Kayıtlı	K													
		E													
		T													
	Mezun	K													
		E													
		T													

Kaynak: İlgili yıllara ait Yükseköğretim İstatistiklerinde önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını üniversite ve birimlere göre veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Herhangi bir rakam bulunmayan satırlar söz konusu kategoride bilgi bulunmadığını değil, öğrenci bulunmadığını göstermektedir. Erzincan'daki okula ilişkin bilgiler 2000-2001 yılı raporlarında yer almamış, bu sayı, toplamdan çıkarılarak elde edilmiştir. Bu sebeple cinsiyete göre dağılımı göstermemektedir.

1989'da ilk olarak öğrenci kabul eden Marmara ve Dokuz Eylül Üniversiteleri İlahiyat Meslek Yüksekokullarına açılış kararında ifade edildiği üzere 50'şer öğrenci kontenjanı verilmiştir. Fakat yerleşen öğrenci sayısının bunun altında olduğunu görmekteyiz. Bunun büyük oranda sebebi "İmam Hatip Lisesi mezunu olup mesleğinde en az iki yıl çalışmış olmak" şartıdır. Yüksekokulun temel hedef kitlesine hitap etmesini amaçlayan bu şart aynı zamanda okula kabul alabilecek kişi sayısını oldukça sınırlamıştır.

Uygulamada ortaya çıkan bir sorun, istenen şartları tam olarak sağlamamış kişilerin, örneğin İmam Hatip Lisesinden mezun olmuş ve göreve yeni başlamış olanların da programları tercih etmeleri, ÖSYM sınav sonucuna göre yerleştirilmeleri ve fakat kayıt aşamasında şartları taşımadıklarının anlaşılması dolayısıyla programa kayıtlarının yapılmamasıdır. 1992 tarihli değerlendirmesinde Bulut,

bu şekilde kontenjanların şartları taşımayanlarca boşa harcandığını ifade ederken, Öcal (2017: 400-401) 1995-1996 öğretim yılında yaşanan bir durumu özetle şöyle nakletmektedir: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı İkinci Basamak Kılavuzu'nda programa kabul için “en az iki yıl Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapmış olmak” şartı yerine “İmam-Hatip Liseleri çıkışlı olup halen mesleğinde çalışıyor olanlar”ın alınacağı yazılmıştır. Söz konusu yılda doğru ifade edilmemiş bu cümle sebebiyle, görevli-görevsiz bütün İmam-Hatip Lisesi çıkışlılar İlahiyat Meslek Yüksekokullarını tercih etmiştir. ÖSYM tarafından ilan edilen “kazananlar” listesindeki kişilerin kaydı esnasında durumu şartlara uyan pek azının -yani Diyanet İşleri Başkanlığında en az iki yıl süreyle görev yapmış olanların- kayıtları yapılabilmektedir. Öcal’ın verdiği bilgiye göre söz konusu tarihte Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Meslek Yüksek Okulunu kazanan 100 kişiden yalnızca 7’si kayıt yaptırmış, 93’ü geri çevrilmiştir. Ancak, bu tecrübeden sonra Diyanet İşleri Başkanlığında çalışıyor olma şartını taşıyan öğrenci azlığı sebebiyle takip eden yılda bu şart kaldırılmıştır.

Yükseköğretim istatistikleri önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını üniversite ve birimlere göre müstakil olarak verdiği gibi, ilahiyat alanı örgün önlisans eğitimi öğrenci sayıları toplamını da “alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayıları” kapsamında vermektedir. Aşağıda bu verilerden hareketle yıllara göre hazırladığımız özet tablo yer almaktadır.¹⁵²

Tablo 2.1.1.1.(b) Yıllara Göre İlahiyat Meslek Yüksekokulları Toplam Öğrenci Sayıları

	Yerleşen Öğrenci Sayısı			Kayıtlı Öğrenci Sayısı			Mezun Öğrenci		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1989-90	19	42	61	19	41	60	-	-	-
1990-91	45	77	122	63	118	181	17	31	48
1991-92	28	56	84	74	169	243	35	46	81
1992-93	40	207	247	77	317	394	26	58	84
1993-94	64	140	204	115	374	489	31	138	169
1994-95	142	221	363	218	433	651	59	124	183
1995-96	147	136	283	305	420	725	107	127	234
1996-97	268	167	435	456	421	877	140	106	246
1997-98	286	256	542	589	506	1095	211	126	337
1998-99	166	238	404	521	543	1064	241	157	398
1999-00				261	313	574	149	162	311
2000-01				96	130	226	23	45	68
2001-02				46	59	105	6	9	15
2002-03				18	20	38	3	7	10
2003-04				8	8	16	-	2	2
2004-05				8	6	14	-	1	1
2005-06				9	8	17	1	2	3
2006-07				8	4	12	-	-	-
2007-08				7	4	11	1	-	1
2008-09				5	1	6	3	-	3
2009-10				7	5	12	1	2	3

152 Yıllara göre toplam sayıyı veren bu verilerle aynı yıllara ilişkin yüksekokulların tek tek öğrenci sayıları toplanarak bir karşılaştırma yapıldığında 2000’li yıllardan sonraki kayıtlı ve mezun öğrenci sayısında az sayıda farklılık olduğu görülmektedir. Okulun kapanmasından sonraki bu farkın öğrencilerin devam durumlarıyla ilgili olduğunu tahmin etmekle birlikte hangi değişkenden kaynaklandığını tam olarak bilememekteyiz.

2010-11		4	2	6	-	-	-
2011-12		5	5	10	-	1	1
2012-13		5	4	9	-	1	1
Toplam Mezun				1054	1145	2199	

Kaynak: İlgili yıllara ait Yükseköğretim İstatistiklerinde alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: 1991-1992 öğretim yılı ilahiyat alanı önlisans düzeyindeki toplam öğrenci sayılarına eklenmemiş olan Atatürk Üniversitesi Erzincan İlahiyat Meslek Yüksekokulu kayıtlı öğrenci sayıları tarafımızca eklenmiştir. Kurumun kapanmasından sonra kalan öğrencilerin sayısı 2013 yılından sonraki yıllarda da takip edilebilmektedir. Fakat kalan az sayıdaki kayıtlı öğrenci için bu tarihe kadar izlemek yeterli görülmüştür.

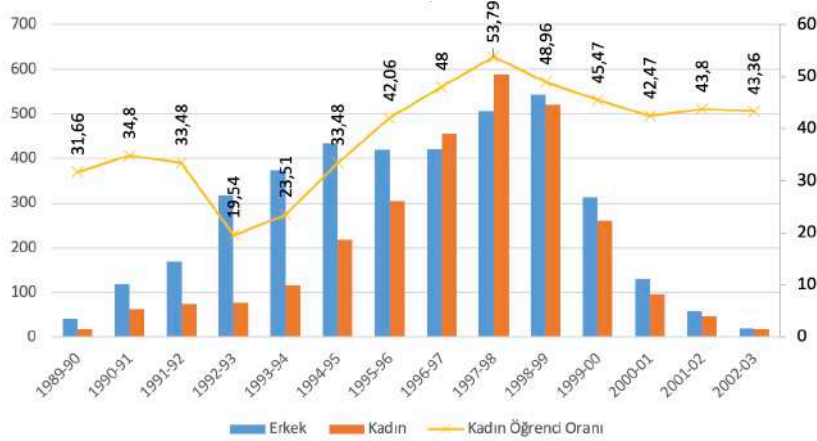
Tabloya göre ilahiyat meslek yüksekokulları öğrenci sayıları, okul kapanana kadar sürekli artış göstermiştir. Yüksek okulun ilk açıldığı tarihi takip eden 5 yıl içerisinde yenilerinin açılması, öğrenci artışının bir nedenidir. Öğrenci sayısı 60’tan 10 yılda 1064’e yükselmiştir. 2013 yılına kadar uzanan mezun sayılarıyla birlikte bu kurumlar toplam 2199 kişi mezun vermiştir. Bunların yarıya yakını (% 47,93) kadındır. Başlangıçta kadın öğrenciler erkek öğrencilerin yarısından az sayıda iken, 1995’ten itibaren aradaki makas kapanmaya başlamış görünmektedir. “İki yıl mesleğinde görev yapmış olma” şartının kaldırıldığı 1996-97 öğretim yılında kadınların sayısı erkekleri geçmiştir.

Yeni kayıt ve mezun sayıları arasındaki karşılaştırmadan hareketle okulu bırakma oranlarının da nispeten fazla olduğu ifade edilebilir; kayıt yaptıran öğrencilerin yaklaşık % 20’si (547 kişi) okulu bırakmıştır. Okulu bırakma oranı erkeklerde daha fazladır (erkek: % 25, kadın % 12). 8 Haziran 1989’da Başkanlık’tan Müftülüklere gönderilen bir genelge ile Öğrenci Seçme Sınavında başarılı olan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin söz konusu okulları tercih edip kazanmaları ve kayıtlarını yaptırmaları halinde kendilerine Başkanlıkça mali destek sağlanacağı duyurulmuş¹⁵³ olmakla birlikte kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları arasındaki farklar, personelin okula devamında sorunlar yaşandığını göstermektedir. Öğrencilerin bir kısmı görevli bulundukları illerden okulun bulunduğu merkezi illere görev nakli yaptıramadıkları için kayıt yaptırdıkları halde öğrenimlerini sürdürememiş veya devamsızlık sebebiyle öğrenim haklarını kaybetmiştir (Öcal, 2000: 82). İMYO’ların faaliyette bulunduğu dönemde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanı Prof. İ. Kâfi Dönmez (1994-1997), 1995 tarihli I. Din Şurası’nda sunduğu değerlendirmesinde Diyanet’in imkânlarının personelin nakli konusunda elverişli olmadığını, dört ildeki İMYO öğrencisi için toplam 55 kadro ayrılabilirdiğini, halihazırdaki kadrosuzluk ve imkansızlıklar aşılarak yıllık 400 kadro ayrılabilse dahi personelin eğitimi için 100 yıl gerekeceğini ifade etmektedir (Dönmez, 1995: 70). Zira o dönem 80 bini aşan ve ancak % 4’ü yükseköğretim mezun olan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin (Aşlamacı, 2024) eğitim ihtiyacını karşılamak mümkün değildir.

Bu sorunun gerek Diyanet, gerekse İlahiyat camiası tarafından bilinmekte ve tespit edilmekte olduğunu o dönem yapılan bazı istişare toplantılarından hareketle bilmekteyiz (Bkz. Dönmez, 1995: 71). Bu konudaki ortak görüş “mesleğinde iki yıl çalışmış olma” şartının kaldırılması ve bu okulların bundan sonra görev yapmaya aday personelin yetişmesi için bir fırsat olmasıdır. İlahiyat

fakültesini kazanmak için yeterli puan alamamış kişilerin yüksekokul eğitimi alması için bir imkân sunan kurumların 1999'da -iki yıl çalışmış olma şartı da kaldırılmışken- kapatılması, Diyanet ve İlahiyat camiası tarafından 28 Şubat süreciyle ilişkili bir tasarruf olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 2.1.1.1: İlahiyat Meslek Yüksekokulu Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1989-2003)

Kaynak: İlgili yıllara ait Yükseköğretim İstatistiklerinde alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.1.1.1'de İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının öğrenci sayısının açıldığı tarihten son olarak öğrenci aldığı 1999 tarihine kadar sürekli artış gösterdiği, erkek öğrenci sayısının 1994'ten itibaren durakladığı, okulun kapandığı yılda kız öğrencilerin sayısının erkek öğrencileri geçmiş bulunduğu görülmektedir. Bu veri, aşağıda lisans kademesiyle ilgili bölümde görüleceği üzere, kız öğrenci sayılarıyla ilgili tüm kademelerde görülen genel bir eğilimdir. Fakat 28 Şubat sürecinin üç yıl öncesinde erkek öğrenci sayısının duraklaması, kız-erkek öğrenci oranlarıyla ilgili değişimlerin 28 Şubat sürecine bağlanamayacağını göstermektedir.

2.1.1.2. Öğretim Elemanı Sayıları

İlahiyat Meslek Yüksekokulları -Karadeniz Teknik Üniversitesi dışındakiler-, bünyelerinde ilahiyat fakültesi bulunan üniversitelerde açılmıştır. İlki 1989'da Marmara ve Dokuz Eylül Üniversitelerinde, ardından Atatürk (1991) ve Uludağ (1992) üniversitelerinde açılan okulların ilk yıllarında öğretim elemanı ihtiyacı ilahiyat fakültelerinden karşılanmış olup kaynaklarda sadece "başka birimlerden gelen öğretim elemanları" sayısı verilmektedir. Bunu, kurumun çoğunlukla görevlendirme ile öğretim elemanı ihtiyacını karşıladığı şeklinde anlamak mümkündür. İlahiyat meslek yüksek okullarının kendi kadrolarına ilişkin en erken veri 1992 yılına aittir. Bu sebeple aşağıdaki tabloda öğretim elemanları sayısı, 1992 tarihinden başlayarak verilmiştir.

Unvanları itibarıyla akademik personel, "öğretim üyesi" ve "diğer öğretim elemanları" olarak çalışmamızda kategorize edilmiştir. Öğretim üyesi kategorisi, Profesör ve Doçent ve o vakit Yardımcı Doçent olarak ifade edilen kadro kategorilerinden oluşmaktadır. Diğer öğretim elemanı kategorisi, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi, Okutman, Uzman kadrolarını ifade etmektedir.

Tablo 2.1.1.2. İlahiyat Meslek Yüksekokulları Öğretim Elemanı Sayıları (1992-2013)

Dönemler	Prof.	Doç.	Yrd. Doç. ¹⁵⁴	Araş. Gör.	Öğret. Gör.	Uzman	Toplam Öğretim Elemanı
	K E	K E	K E	K E	K E	K E	K E T
1992-93	2	1	1	1 3	2		1 9 10
1993-94	2	2	2	1 3	2		1 11 12
1994-95	2	2	3	1 4	2		1 13 14
1995-96	4	2	4	1 6	1 9		2 25 27
1996-97	4	2	4	1 11	1 10		2 31 33
1997-98	5	2	4	1 11	1 10		2 32 34
1998-99	5	3	7	1 13	1 12	1	2 41 43
1999-00			1	2	3	1	7 7
2000-01				1 2	4	1	1 7 8
2001-02				1 2	4	1	1 7 8
2002-03				1 2	5	1	1 8 9
2003-04				1	3	1	1 4 5
2004-05				1	3	1	1 4 5
2005-06			4	1	4	1	1 9 10
2006-07			4	1	4	1	1 9 10
2007-08			4	1	5	1	1 11 12
2008-09			4	1	5	1	1 11 12
2009-10		2	4	1	9	1	1 16 17
2010-11			4	1	9	1	1 14 15
2011-12			5	1	10	1	1 16 17
2012-13			5		8	1	14 14

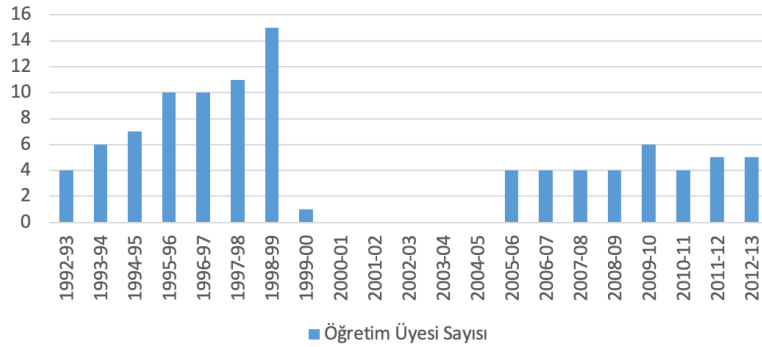
Kaynak: İlgili yıllara ait Yükseköğretim İstatistiklerinde öğretim elemanlarının akademik görevlerine göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Tabloda herhangi bir rakam bulunmayan boş haneler, söz konusu kategoride bilgi bulunmamasını değil, ilgili kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir. Akademik personeline ilişkin verilerin 2013 yılına kadar takibi yeterli görülmüştür.

Öğretim elemanı ve öğretim üyelerine dair veriler, kurumun kendi kadrolarına sahip olduğu 1992'den itibaren öğretim elemanı sayısının sürekli arttığını, okula öğrenci alımının durduğu 1999 yılıyla birlikte kadrodaki öğretim elemanı sayısının önemli ölçüde düştüğünü göstermektedir. Bu kişiler büyük oranda tekrar fakülte kadrolarına geri dönmüştür. Fakat yine de okulda öğretim elemanı istihdamının devam ettiği; öğrenci almamakla birlikte henüz resmen kapatılmamış olan okulların -özellikle yardımcı doçentlik ve öğretim görevliliği kategorisinde- akademik personel için bir kadro imkânı olarak değerlendirildiği görülmektedir.

154 Yardımcı Doçent kadrosu 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile ilk olarak getirilmiş ve 22.02.2018 tarihli düzenleme ile (06.03.2018 tarih ve 30352 sayılı Resmi Gazete) bu ibare "Doktor Öğretim Üyesi" şeklinde değiştirilmiştir.

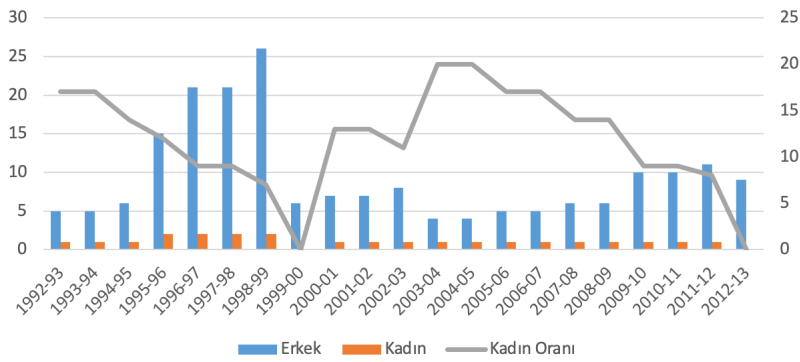
Şekil 2.1.1.2.(a): Yıllara göre İlahiyat Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi Sayısı

Kaynak: İlgili yıllara ait Yükseköğretim İstatistiklerinde öğretim elemanlarının akademik görevlerine göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.1.1.2.(a)'da kurumun öğrenci alımının durmasıyla birlikte öğretim üyesi düzeyinde öğretim elemanı istihdam edilmediği, fakat sonra az sayıda yeni eleman istihdamına devam ettiği görülmektedir. Bunlar büyük oranda yardımcı doçent ve öğretim görevlisi kadrosundaki kişilerdir. Faaliyette bulunduğu dönem süresince İlahiyat Meslek Yüksekokullarında görev alan öğretim üyeleri (Profesör, Doçent veya Yardımcı Doçent) arasında kadın öğretim üyeleri bulunmamıştır. Bu sebeple şekilde sunulan veriler sadece erkek öğretim üyelerine aittir.

Şekil 2.1.1.2.(b): Yıllara göre İlahiyat Meslek Yüksek Okulu Diğer Öğretim Elemanı Sayıları (1992-2013)

Kaynak: İlgili yıllara ait Yükseköğretim İstatistiklerinde öğretim elemanlarının akademik görevlerine göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.1.1.2.(b), Araştırma Görevlisi, Öğretim Görevlisi ve Uzmanlardan oluşan “diğer öğretim elemanı” kategorisindeki sayılardaki değişimi göstermektedir. Burada da kurumların öğrenci alımının durmasıyla öğretim elemanı sayısında azalma olmuştur. Fakat eleman istihdamına devam etmiş, hatta özellikle öğretim görevliliği kadrosunda istihdam sayısı artış göstermiştir. Kadın öğretim elemanları ise araştırma görevlisi ve uzman kategorilerinde birer kişi ile mevcuttur.

2.1.2. Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Öğrenci Sayıları

Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları'nın ilki, 1999'da Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi bünyesinde öğrenci almaya başlamıştır. 2011'de Atatürk Üniversitesi, 2022'de de İstanbul Üniversitesi bünyesindeki Açık ve Uzaktan Öğretim Fakülteleri önlisans programlarına öğrenci kabul etmiştir. Anadolu Üniversitesi bünyesinde ayrıca 2017'de Arapça İlahiyat Önlisans Programı faaliyete geçmiştir.

Tablo 2.1.2.(a)'da yukarıda sıralanan ve faaliyette olan Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programlarına yerleşen, kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları yıllara ve cinsiyete göre verilmiştir. ÖSYM Dokümantasyon Merkezi tarafından yayınlanan yükseköğretim istatistikleri 2005-2006 öğretim yılından önce o tarihte önlisans düzeyinde eğitim veren tek fakülte olan Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin öğrenci sayılarını öğretim alanları veya programlarına göre başlıklandırarak vermemektedir. Bu eksiklik, 2005 yılında ancak giderilmiştir. Bu sebeple 1999-2000 öğretim yılında başlayan İlahiyat Önlisans Programının öğrenci sayıları 2005-2006 öğretim yılına kadarki bölümü tabloda yer almamıştır. 2005 yılına ait yükseköğretim istatistik raporu, bir önceki yılın mezun sayılarını verdiğinden, mezun öğrenci sayıları bir yıl öncesinden tabloda yer almıştır.

Tablo 2.1.2.(a). Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Öğrenci Sayıları									
Dönemler	Yerleşen öğrenci sayısı			Kayıtlı öğrenci sayısı			Mezun öğrenci sayısı		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2004-05							441	4316	4757
2005-06	3691	6947	10638	7139	28176	35315	843	4794	5637
2006-07	3988	6233	10221	9252	26321	35573	1507	4824	6331
2007-08	8144	10757	18901	15086	30094	45180	1996	4556	6552
2008-09	10383	12569	22952	22519	37248	59767	4942	7970	12912
2009-10	10235	11500	21735	30798	45402	76200	9063	13308	22371
2010-11	9222	9261	18483	30793	40665	71458	4435	4371	8806
2011-12	15970	8683	24653	42465	45928	88393	7783	8275	16058
2012-13	21866	12610	34476	62106	54463	116569	9172	6070	15242
2013-14	35044	18864	53908	87797	66775	154572	15091	8284	23375
2014-15	37703	20914	58617	108919	78365	187284	15328	7150	22478
2015-16	35222	18258	53480	128159	88388	216547	15983	7077	23060
2016-17	26907	13543	40450	138378	93693	232071	10505	4251	14756
2017-18	23456	14050	37506	149627	101624	251251	11405	4656	16061
2018-19	19615	11973	31588	155989	106974	262963	10698	4601	15299
2019-20	17076	10011	27087	159337	108827	268164	23536	14767	38303
2020-21	16966	11022	27988	148749	101458	250207	23246	15879	39125
2021-22	16024	11177	27201	141810	97646	239456	6015	3635	9650
2022-23	18799	10660	29459	80591	54293	134884			
Toplam	330311	219032	549343				171989	128784	300773

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait eğitim ve öğretim alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Yükseköğretim İstatistikleri 2005-2006 öğretim yılından önce Açıköğretim Fakültesi önlisans öğrenci sayılarını öğretim alanlarına göre müstakil olarak vermemektedir. Bu sebeple 1999-2000 yılındaki başlangıcından 2005-2006 öğretim yılına kadar olan öğrenci sayıları tabloda yer almamıştır.

Tablo 2.1.2.(a)'ya göre açıköğretim ilahiyat önlisans programı öğrenci sayıları 2005'te 35.315'den 10 yıl sonra 2015'te 6,2 kat artarak 216.547'e çıkmıştır. En yüksek seviyesini 2019'da 268.164 kişi ile gördükten sonra düşme eğilimine girmiş ve 2013 öncesindeki seviyeye gerilemiştir.

Açıköğretim ilahiyat önlisans programı öğrenci sayıları tabloda 2005 yılından itibaren yer almıştır fakat tabloda yer almayan 1999-2005 yılları arasındaki öğrenci varlığı için Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı'nın kontenjanları fikir verici olacaktır. İlk yıl için toplam 2793 öğrenci kontejanı belirlendiği Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Klavuzlarında görünmektedir¹⁵⁵. Bu rakam, bir önceki yıl öğrenci alımı duran İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının o yıl sahip oldukları toplam öğrenci sayısından daha fazladır. Hatırlanacağı üzere önlisansa açıköğretime geçişin önemli bir gerekçesi öğrenci sayılarını artırmaktı. Takip eden yıllarda herhangi bir kontenjan belirtilmemiştir. 2001 yılında mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun öğrencilerin bitirdikleri okulun devamı niteliğinde meslek yüksekokulu veya önlisans programlarına sınavsız geçiş yapmalarına imkân sağlayan 4702 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla İmam Hatip Lisesi mezunu olanlardan başvuran öğrencilerin hepsi programa kayıt olabilmek hakkını elde etmiştir.¹⁵⁶ 2011 yılında sınavsız geçiş hakkı saklı kalmakla birlikte programın kontenjanı 10.000 olarak belirlenmiştir. Programın birkaç yıl içinde yeni kayıt öğrenci sayısının 10.000'i geçtiğini görmekteyiz.

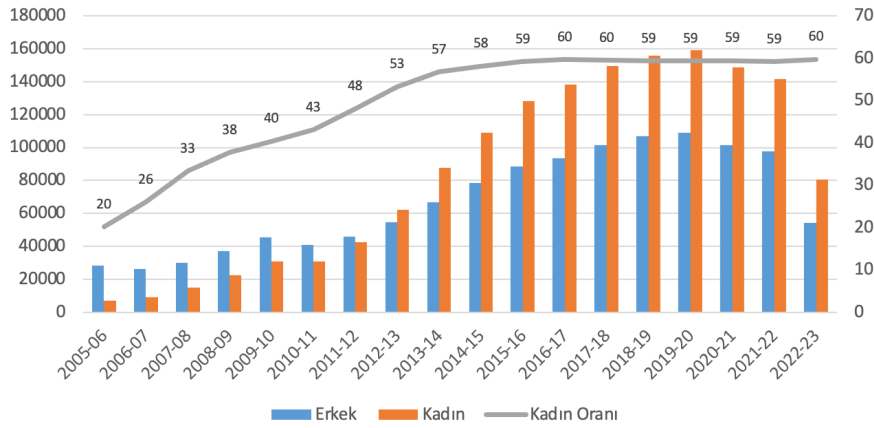
2011 yılında Anadolu Üniversitesi bünyesindeki program için 10.000 limiti belirlenmiş olmakla birlikte bu tarihte yeni kayıt öğrenci sayısı bundan fazla gerçekleşmiştir. Öğrenci sayısındaki bu artışın sebebi, aynı yıl Atatürk Üniversitesi'ndeki programın da 5.000 kontenjan ile öğrenci almaya başlamasıdır. Hakkında veri bulunan diğer yıllarda da, yerleşen öğrenci sayısının belirlenen kontenjanlardan fazla olduğunu görmekteyiz. Takip eden yıllarda 2017'ye kadar program kontenjanları için herhangi bir sınırlama belirtilmemiş; fakültelerin belirlediği rakam doğrultusunda öğrenci alımı yapılmıştır. Bunun sonucu olarak yerleşen öğrenci sayısı 2010 yılındaki 18.000 düzeyinden, 2014'te 58.000 düzeyine yükselmiştir. 09.12.2016 tarih ve 29913 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 6764 numaralı kanun ile de 2017 yılından itibaren tüm alanlarda önlisansa geçiş için yeniden merkezi sınav sonuçları değerlendirmeye alınmıştır.

Öğrenci sayısında en hızlı artışların yaşandığı 2011 yılını takip eden beş yıl içerisinde Türkiye'de İlahiyat/İslâmî İlimler Fakültelerinin, ikinci öğretim programlarının, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin de sayıları artmıştır. 28 Şubat sürecinin yükseköğretimdeki etkilerinin berrak edildiği bu dönemde birikmiş mağduriyetlerin, eğitime erişimdeki kısıtlılıkların bu tür bir tablonun ortaya çıkmasına sebep olduğu düşünülebilir. İçinde bulunduğumuz son birkaç yılda yükseliş trendinin sona ermiş olması, normalleşme sürecine doğru bir gidiş olduğunu göstermektedir. Düşüşün yaşanmasında yeniden sınavla öğrenci alınmaya başlamasının etkisinden de söz edilebilir.

155 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Klavuzunun 2000 yılına ait nüshası ÖSYM web sayfasında yayınlanmamıştır. 2001'de kontenjan belirtilmemiş, 2002'de İlahiyat Programı sınavsız geçiş listesinde yer almıştır.

156 Bu tarihten öncesinde ise programı almak için, üniversiteye giriş sınavından önlisans için belirlenmiş olan baraj puanının geçilmesi gerekli görünmüyordu.

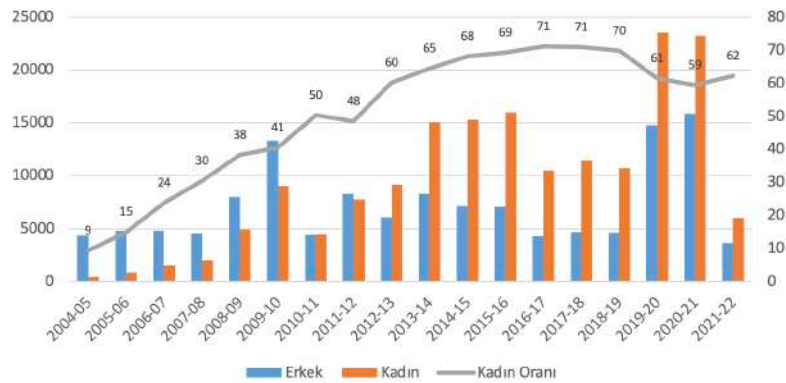
Şekil 2.1.2.(a): Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2005-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait eğitim ve öğretim alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. Yükseköğretim İstatistiklerinde 1999-2000 yılındaki başlangıcından 2005-2006 öğretim yılına kadar olan öğrenci sayıları müstakil olarak yer almadığı için grafik verileri 2005-2006 öğretim yılından başlamaktadır.

Kayıtlı öğrenci sayısının en yüksek seviyesine çıktığı yıl 2019'dur. Önlisans programını tamamladıktan sonra İLİTAM programına sınavsız geçiş hakkının tanınması, önlisans programına olan ilgiyi bu iki yılda (2018 ve 2019) artırmış görünmektedir. Bu yükselişin ardından öğrenci sayısı son birkaç yılda 2013'teki, yani 10 yıl önceki seviyeye inmiştir. Kayıtlı öğrenciler arasında kadınların oranı ise yine 2013 yılından itibaren % 57-60 oranında devam etmektedir. Son yıllarda öğrenci sayısındaki düşüş, kadın ve erkek oranlarında bir değişikliğe sebep olmadan aynı oranda gerçekleşmiştir.

Şekil 2.1.2.(b): Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2004-2022)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait eğitim ve öğretim alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

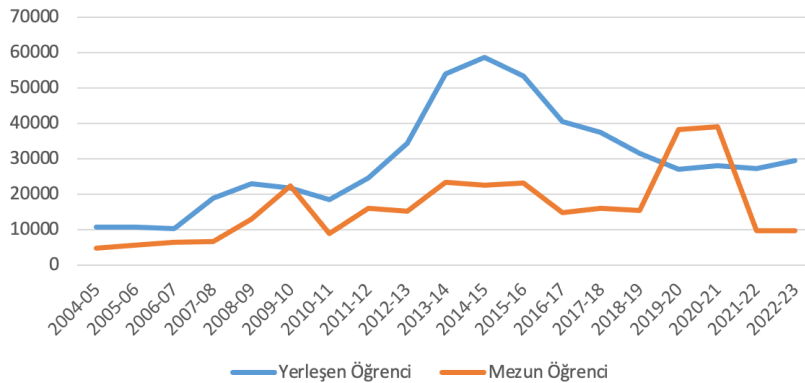
Kayıtlı ve mezun öğrenci sayısına sahip olduğumuz 2005 yılından itibaren sayıldığında programdan bugüne kadar 300.000'i aşkın kişi mezun olmuştur. İlahiyat Önlisans Programının öncelikli hedefinin Diyanet personelinin eğitim düzeyini yükseltmek olduğunu düşündüğümüzde bu rakam oldukça yeterlidir. Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin eğitim durumuyla ilgili verilere göre, İlahiyat Önlisans programın mezun verdiği 2003 yılında önlisans dini öğrenim mezunu per-

sonel sayısı daha hızlı artış göstererek oransal olarak yüzde 3,14'e yükselmiştir. Bu oran 2006 yılında yüzde 10,5'e; 2020'de yüzde 44,78'e ulaşmıştır. Sözleşmeli personelin de dahil edildiği 2022 yılı verisinde ise önlisans dini öğrenim mezunu personel oranı yüzde 36,59 olarak gerçeklemiştir (Aşlamacı, 2024). 1999'da açıköğretim sistemine geçilmesiyle birlikte Diyanet personelinin yüksek öğrenim düzeyinin artırılmasında önlisans programlarının katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

İlahiyat Önlisans Programlarına sadece Diyanet personelleri değil, elbette dini yükseköğretim almak isteyen daha geniş bir kitle de dahil olmaktadır. Fakat programlara yerleşen öğrenci sayısı ile programdan mezun olan öğrenci sayısı karşılaştırıldığında, programa yerleşen kişilerin ancak % 58'inin¹⁵⁷ mezun olmuş olduğunu görüyoruz. Kadınlarda bu oran % 57, erkeklerde % 60'tır. Farklı araştırmacıların işaret ettiği gibi, Türkiye yükseköğretiminde önlisans kademesinde, sistemde kayıtlı olduğu halde ders almayan büyük bir öğrenci kitlesi vardır ve yüz yüze eğitime göre mezuniyet oranları oldukça düşüktür (Gür & Özoğlu, 2015: 308). Dolayısıyla İlahiyat Önlisans Programlarında görülen bu durum, Türkiye genelinde açıköğretim programlarının bir sorunudur.

Aşağıda, Şekil 2.1.2.(c)'de görüldüğü üzere kayıt olanlarla mezunlar arasındaki makas, özellikle liseden sınavsız geçişin gerçekleştiği 2011 sonrasında açılmaktadır. Bu durum, önlisans eğitimi tamamlayamayacak düzeyde kişilerin de sürece dahil olduğunu göstermektedir. Öğrenci sayısındaki bu büyük dalga, mezun sayılarına, ertelenmiş bir şekilde 2018 ve 2019 yıllarında yansımış, birikmiş olan öğrenci varlığının bir bölümü bir şekilde eritilmiş ve mezun edilmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında önlisanstan lisans tamamlama programına (İLİTAM) sınavsız geçiş hakkının tanınması, mezun olmak için önemli bir motivasyon kaynağı da teşkil etmiş olmalıdır. İLİTAM ile ilgili bölümde ele alınacağı üzere, öğrencilerin önlisansa sınavsız girdiği ve oradan yine sınavsız bir şekilde lisans tamamlama programına geçerek ilahiyat lisans diploması almaya hak kazandığı bir durum ortaya çıkmıştır. Bunun en görünür mağduru hiç şüphesiz üniversite giriş sınavında başarı gösteren, hazırlık sınıfı dahil 5 yıl süreyle örgün eğitimde okuyan öğrencilerdir. Daha derin bir etkisi ise din eğitimi ve din hizmetlerinin kalitesinde zaman içerisinde görülebilir.

Şekil 2.1.2.(c): Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Yeni Kayıt ve Mezun Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2004-2022)

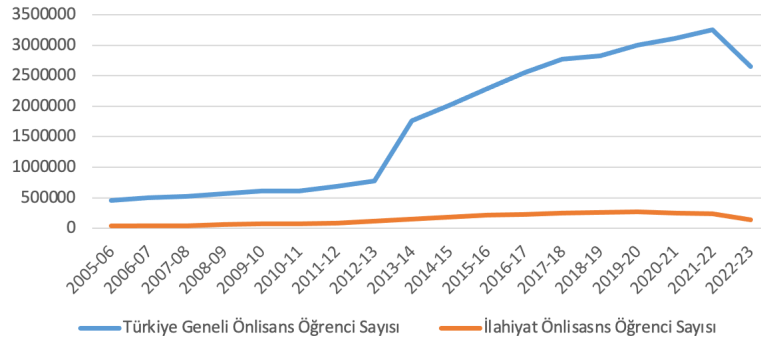
Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait eğitim ve öğretim alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

157 Son iki yılda (2021 ve 2022) yerleşen ve 2006'dan önce mezun olanlar hariç tutularak hesaplama yapılmıştır.

Türkiye’de yükseköğretim içinde uzaktan eğitimin payı giderek artmaktadır. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden erişilebilen 2023 yılı verilerine göre sistemde kayıtlı önlisans, lisans, lisansüstü toplam öğrenci sayısının % 41,7’si açıköğretim ve uzaktan öğretim öğrencisidir. Gelişmiş ülkelerde bu oran % 10’un altındadır. (Küçükcan & Gür, 2009). Sistemin verimli hale gelmesi, açıköğretimin amacına uygun olarak yaşam boyu öğrenmeye hizmet edecek şekilde işlemesi, örgün öğretimi zayıflatacak ve boşa çıkaracak şekilde kullanılmamasına bağlıdır.

İlahiyat Önlisans Programlarının gelişiminin Türkiye’de önlisans eğitiminin gelişimi ile ilişkisini görmek için aşağıdaki grafikler hazırlanmıştır.

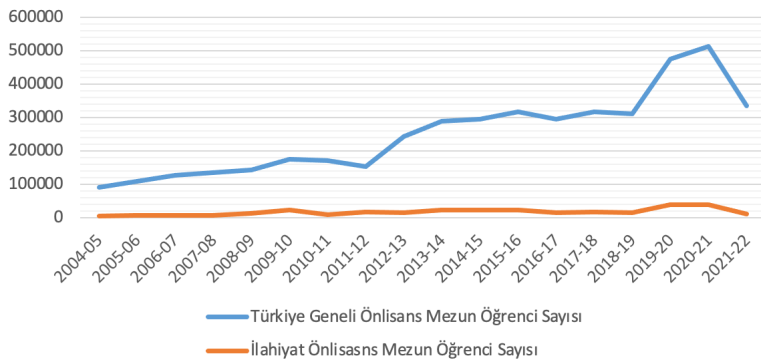
Şekil 2.1.2.(d): Açıköğretim İlahiyat Önlisans ve Türkiye Geneli Önlisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2005-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait eğitim ve öğretim alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar ile Türkiye geneli öğrenci sayıları özet tabloları kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye genelinde önlisans programlarına kayıtlı öğrenci sayılarının 2012-2013 yılı sonrasında hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. 2021 yılında en yüksek seviyesine 3.250.101 kayıtlı öğrenci ile erişen önlisans eğitimi içinde ilahiyat önlisans alanı, 2023 yılı itibariyle öğrencilerin % 5,1’ini oluşturmaktadır. Bu oran geçmişte daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Örneğin 2012-13 eğitim yılında tüm önlisans öğrencilerinin % 14,99’unu teşkil etmiştir. Genel olarak ise ilahiyat alanındaki önlisans öğrenci sayısı artışının, Türkiye genelinde önlisans kademesi öğrenci oranlarındaki artış ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Şekil 2.1.2.(e): Açıköğretim İlahiyat Önlisans ve Türkiye Geneli Önlisans Mezun Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2004-2022)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait eğitim ve öğretim alanlarına göre önlisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar ile Türkiye geneli öğrenci sayıları özet tabloları kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.1.2.(e)'de kayıtlı öğrenci sayılarına benzer bir durum, mezun öğrenci oranlarında da görülmektedir. Lisans tamamlamaya sınavsız geçiş sebebiyle ilahiyat önlisans alanında mezun sayılarının arttığı 2019-2020 ve 2020-2021 dönemlerinde Türkiye genelinde de hızlı bir yükselme ve alçalma görülmektedir. Bu tarihlerde Türkiye genelinde mezun sayısındaki ani değişime kaynaklık eden faktörler ayrıca incelemeyi gerektirmektedir.

Fakültelere Göre Açıköğretim Önlisans Öğrenci Sayıları

Tablo 2.1.2.(b)'de açıköğretim önlisans öğrencilerinin 2012 sonrasında fakültelere göre dağılımı görülmektedir. Yükseköğretim İstatistiklerinin önlisans açıköğretim öğrenci bilgilerini paylaştığı veri setleri, 2015 yılından itibaren yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre düzenlendiği için bundan öncesinde kurumların müstakil olarak kayıtlı öğrenci durumu görülememektedir. Tablo 2.1.2.(a)'ya kaynaklık eden "alanlarına göre açıköğretim önlisans öğrenci sayıları" ise, kurumlara ait müstakil verileri belirtmeksizin ilahiyat/İslami ilimler alanındaki toplam sayıyı verdiğinden, bu tablo için kullanılabilir değildir. Kayıtlı öğrenciler için verilmemiş olan fakülteye göre dağılım bilgisi, mezun öğrenciler için 2012'den itibaren paylaşılmıştır.

Tablo 2.1.2 (b). Fakültelere göre Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programları Yerleşen, Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları													
			2012 2013	2013 2014	2014 2015	2015 2016	2016 2017	2017 2018	2018 2019	2019 2020	2020 2021	2021 2022	2022 2023
Anadolu Üniversitesi + Anadolu Üni. (Arapça)	Yerleşen	K				33415	24917	21285	16918	14706	15033	13701	15035
		E				17187	12273	12687	10285	8629	9493	9330	8578
		T				50602	37190	33972	27203	23335	24526	23031	23613
	Kayıtlı	K				123328	132447	142013	146440	148116	137807	130837	71133
		E				85163	89664	96473	100583	101427	93948	89618	47695
		T				208491	222111	238486	247023	249543	231755	220455	118828
	Mezun	K	9087	14783	14640	15136	10215	10723	10171	21776	20900	5453	
		E	6038	8159	6836	6660	4141	4328	4369	13730	14518	3298	
		T	15125	22942	21476	21796	14356	15051	14540	35506	35418	8751	
Atatürk Üniversitesi	Yerleşen	K				1807	1990	2171	2674	2363	1933	2323	2559
		E				1071	1270	1363	1675	1362	1529	1847	1488
		T				2878	3260	3534	4349	3725	3462	4170	4047
	Kayıtlı	K				4827	5928	7611	9523	11191	10942	10973	8255
		E				3220	4024	5146	6374	7367	7510	8028	6007
		T				8047	9952	12757	15897	18558	18452	19001	14262
	Mezun	K	85	308	688	847	290	682	527	1760	2346	560	
		E	32	125	314	417	110	328	232	1037	1361	333	
		T	117	433	1002	1264	400	1010	759	2797	3707	893	
İstanbul Üniversitesi	Yerleşen	K											1203
		E											591
		T											1794
	Kayıtlı	K											1203
		E											591
		T											1794
	Mezun	K											
		E											
		T											

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını kayıtlı ve mezun öğrenciler için veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. Yeni kayıt olan öğrenci sayıları için öğrenim düzeyleri ve birimlere göre yeni kayıt öğrenci sayıları tabloları kullanılmıştır. Söz konusu verilerde 2017-2018 yılında Anadolu Üniversitesi'ne bağlı iki programa ait sayılar ayrı verilip takip eden yıllarda müstakil verilmediği için bu yıla ilişkin sayılar Anadolu Üniversitesi için toplanarak tabloya kaydedilmiştir.

İlahiyat Önlisans Eğitiminde en büyük pay elbette Anadolu Üniversitesi'ne aittir. 10 yılı aşkın bir süredir öğrenci almasına karşılık 2012 yılından itibaren sayıldığında mezunların ancak % 5,69'u Atatürk Üniversitesi mezunu, % 94,31'i Anadolu Üniversitesi mezunudur.

2.2. Lisans Eğitimi

Lisans düzeyinde öğrenci ve öğretim elemanı sayılarına ilişkin veriler, araştırmamızda Dârülfünun dönemi, 1982 öncesi ve sonrası dönem olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenmiştir. Dârülfünun İlahiyat Fakültesi kurumsal yapı itibarıyla farklılık arzettiğinden kısa bir dönem olmakla birlikte ayrı değerlendirilmiştir. Sonrasındaki uzun dönem için ise 1982 yılı, birkaç açıdan dönüm noktası olarak alınmaya müsaittir. İlk olarak, bu tarihe kadar yüksek din öğretiminde kurumsal bir çeşitlilik söz konusudur; kurumları ayrı ayrı takip etmek gerekmektedir. 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 1971'de, farklı bir isimlendirme ve nispeten farklı bir program ile Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne bağlı İslâmî İlimler Fakültesi takip etmiştir. Bunlara ilaveten, 1959 tarihinden itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Yüksek İslâm Enstitüleri faaliyete geçmiştir. 1980 askeri darbesinden sonra ise üniversite sistemi yeniden yapılandırılmış; merkezi denetim organı olarak Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuş ve iki farklı fakülte ve sekiz enstitüden oluşan yapı, 1982'de tek formata çekilerek "ilahiyat fakültesi" adını almıştır. Lisans düzeyinde yüksek din öğretiminin bundan sonraki seyri tek bir kurumsal yapı üzerinden ilerler.

Veri kaynakları itibarıyla de 1982 tarihi, dönemleme için esas alınmaya elverişlidir. Bu tarihe kadar yükseköğretime ilişkin veriler Milli Eğitim İstatistikleri kapsamında bir bölüm olarak yayınlanırken, 1983 yılından itibaren doğrudan Yükseköğretim Kurulu'na bağlı olan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)'nce derlenmiş ve yayınlanmıştır. Bu değişimle birlikte verilerin sunulma biçiminde bazı farklılıklar söz konusudur.

Dolayısıyla Türkiye'de ilahiyat lisans alanıyla ilgili veriler araştırmamızda şu başlıklar altında incelenmiştir:

1. 1924-1933 Dönemi
2. 1949-1982 Dönemi
 - a. İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakülteleri
 - b. Yüksek İslâm Enstitüleri
3. 1982-2023 Dönemi

2.2.1. 1924-1933 Dönemi

Cumhuriyetin ilanından dört ay gibi kısa bir süre sonra 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yeniden teşkilatlandırılan İstanbul Dârülfünunu'nda Tıp, Fen, Edebiyat ve Hukuk fakülteleri ile birlikte açılan İlahiyat Fakültesi'nin ilk öğrenci grubu, medreseden buraya intikal eden öğrencilerdir. Fakülte açıldığında Dârülfünun-ı Osmânî Ulûm-i Şer'îyye Şubesi'nin kapanmasının üzerinden 10 yıl geçmiş ve öğrencilerin büyük bölümü medreseleri tek çatı altında birleştiren Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi kapsamındaki medreselere yönlendirilmişti. Fakülte yeniden açıldığında bu çatı altındaki medrese öğrencileri ve mezunları bu kez İlahiyat Fakültesi'ne yönlendirilmiştir.

İlahiyat Fakültesi'nin öğrenci ve öğretim elemanı sayıları Maarif Vekâleti 1928 yılında iki ayrı nüsha olarak basılan 1924-1925 ve 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmualarında; 1933'te Baş-

vekalet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından basılan ve cumhuriyetin başlangıcından itibaren eğitime ilişkin sayıları yeniden veren “Maarif 1923-1932 İstatistikleri” başlıklı, tek cilt olarak yayınlanan raporda yer almaktadır. Bu bölümdeki bilgiler, sayılan bu kaynaklardan derlenmiştir.

1923-1932 yılları arasını tekrar derleyen maarif istatistik raporu girişinde, yeniden derlemenin gerekçesi, 1927-28 ders senesinden beri istatistiklerin neşredilmemiş olması, önceden neşredilen bilgilerin her defasında başka bir nokta-i nazardan toplanmış olması, bir başka ifade ile verilerin elde edilmesinde yeknesak ve sabit bir esasa riayet edilmemiş olması şeklinde açıklanmış, önceki verilerle çelişen bölümler olabileceği ifade edilmiştir. Fakat düzeltildiği belirtilen sayılar söz konusu raporda Dârülfünundaki tüm fakülteler için ancak 1927-1928 eğitim yılından başlatılmıştır. Bu sebeple ilk iki yıl (1924-25, 1925-26) için yeniden yıllık raporlara dönmek gerekmektedir. 1926-27 yılı için ise, bu tarihte yıllık İhsaiyat Mecmuası da yayınlanmadığı için istatistik kayıtlarında herhangi bir veri bulunmamaktadır.¹⁵⁸

2.2.1.1. Öğrenci Sayıları

Medreselerin ilgası akabinde burada okumakta olan talebelerin mağduriyet yaşamamaları adına fakültede tahsillerini devam ettirmelerine imkân tanınması, ilk yıl itibarıyla çok sayıda öğrencinin fakülteye kayıt yaptırmasına sebep olmuştur. Kapatılan Medresetü'l-Kuzât'ın yerinde (günümüzde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi) öğretime başlayan fakülteye medrese öğrencileri, önceki Darülfünun şubelerinde olduğu gibi ilgi göstermiştir. Nitekim 10 yıl öncesinde Dârülfünûn-ı Osmânî Ulûm-i Şer'îyye Şubesi'ne 1913-14 ders yılı başında 643 öğrencinin başvurmuş, bunların sadece 87'sinin şubeye kayıt hakkı kazanmış, diğer bir bölümü ise dinleyici olarak derslere kabul edilmiştir (Ünver & Sarıkaya 2022: 117). 1924 Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nin ilk yıl öğrenci sayısında da görülen alaka, bir sonraki ders yılından itibaren hızlı bir değişim göstermiştir.

Tablo 2.2.1.1.(a): Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Öğrenci Sayıları (1924-1933)

Dönem	Kayıtlı			Mezun		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1924-25	1	284	285			
1925-26	1	204	205			
1926-27		167	167*	Veri yok	Veri yok	Veri yok
1927-28		53	53		11	11
1928-29		35	35		15	15
1929-30		35	35		10	10
1930-31		22	22		2	2
1931-32		22	22		4	4
1932-33		20	20		-	-

Kaynak: 1924-1925 ve 1925-1926 yılları için bu yıllara ait İhsaiyat Mecmuaları, takip eden yıllar için Maarif 1923-1932 İstatistikleri başlıklı rapor kullanılarak tarafımızca derlenmiştir. 1926-1927 yılında kayıtlı öğrenci sayısına dair istatistik raporlarında bilgi bulunmamaktadır.

* 1926-27 öğretim yılına ait kayıtlı öğrenci sayıları Ergin, 1977'den alınmıştır. Bu kaynakta yıllara göre mezun sayısı ise belirtilmemiştir. Ergin öğrenci sayısını cinsiyete göre vermemektedir. Fakülteye kayıtlı tek kız öğrencinin devamsızlık sebebiyle kaydının 1928 yılında silindiğini bildiğimiz için 1926-27 öğretim yılındaki toplam öğrenci sayısına devamsız durumdaki bu kız öğrencinin dahil olmadığını düşünmek mümkündür.

158 İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi öğrenci ve öğretim elemanı sayılarıyla ilgili bir diğer kaynak fakültenin künye defterleridir. Üç cilt halinde bulunan bu defterlerde öğrencilerle ilgili, baba meslekleri dahil olmak üzere, ayrıntılı bilgiler bulunmakla birlikte, bilgiler öğretim yıllarına göre ayrılmamış olup bazı öğrencilerin bilgileri eksiktir. Ayrıntılı değerlendirmelere imkân veren bu kayıtlar, istatistiksel sayıları derleyen bu çalışma için gerekli görülmemiştir.

Tablo 2.2.1.1.(a)'da Dârülfünun İlahiyat Fakültesi öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre 285 ile başlayan öğrenci sayısı¹⁵⁹, okula yeni kayıt olan kişi sayısının düşmesi ve daha önce kayıt yaptırmış olanların da ayrılması sebebiyle hızla düşmüştür. 1925 yılı İhsaiyat Mecmuasına göre ikinci yıl yeni kayıt öğrenci sayısı sadece 5'tir.¹⁶⁰

Yukarıda belirtildiği gibi 1926-27 yılı için ihsaiyat mecmuası yayınlanmamış, daha sonra geçmiş yılları da içerecek şekilde hazırlanan Maarif 1923-1932 İstatistikleri raporu, Dârülfünun şubeleriyle ilgili bilgiyi 1927 yılından başlayarak vermiştir. Bu sebeple 1926-1927 yılında kayıtlı öğrenci sayısına dair istatistik raporlarında bilgi bulunmamaktadır. Fakat Osman Ergin, "İstanbul Üniversitesince yapılmış olan bir istatistiğe dayandığını" belirterek ihsaiyat ve maarif istatistik raporlarındaki sayılarla birebir uyumlu bir şekilde yıllara göre sayıları vermekte, bu arada 1927 yılı öğrenci sayısını da 167 olarak nakletmektedir. Tabloda 1927 yılına ait öğrenci sayısı bu kaynak esas alınarak kaydedilmiştir.

Tabloda verilen öğrenci sayıları, aslî olarak öğrenciliğe kabul edilenlerdir. Fakülteye öğrenci kabulü, İstanbul Dârülfünûnu Talebe Rehberi'nde ilan edilen şartlar doğrultusunda yapılmıştır. Öncelikle Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi'nin yüksek dereceli bölümü olan Süleymaniye (Mütehassısın) öğrencileri, eğitimlerinin hangi aşamasında bulundukları dikkate alınarak 3 yıl / 6 sömestir olan fakültenin farklı dönemlerine intibak yapılarak kaydedilmiştir. Nitekim 1924 yılı ihsaiyat mecmuasında daha ilk öğretim yılında öğrencilerin büyük çoğunluğunun (188 kişi) doğrudan 3. sömestire, 10'unun ise 6. sömestire kaydedildiği görülmektedir.¹⁶¹ Yine yüksek dereceli medreselerden Sahn, Medresetü'l-İrşâd, Medresetü'l Vâizîn ve Medresetü'l-Kuzât kısmında okumakta olan talebelerin birinci sömestirden başlamak üzere kayıtları yapılmıştır. Lise derecesinde olan İbtidâ-i Dâhil mezunları ile bu medresenin son sınıf talebeleri -son sınıfta okutulan derslerden bir giriş imtihanına tabi tutularak- fakülteye kabul edilmiştir. Lise ve dengi okullardan mezun olanlar ise Arapça ve Farsçadan giriş imtihanına tabi tutulmuştur. Bunlara ilaveten Dârülfünun'un diğer şubelerinden mezun olanlar, kapatılmış olan önceki dini ilimler şubesine kayıt yaptırmış olanlar, Dârülfünun'da okumakta olanlar da fakülteye kayıt yaptırabilmiştir (Zengin, 2019: 116; Ünver & Sarıkaya, 2022: 174, 175).

Maarif Vekâleti 1924-1925 ve 1925-1926 yıllarına ait İhsaiyat Mecmuaları, öğrencilerin geldikleri okullarla ilgili bilgiyi ihtiva etmektedir.¹⁶² Buna göre İlahiyat fakültesinin öğrenci kaynağını büyük oranda (1924 için % 94, 1925 için % 95 oranında) medrese talebeleri oluşturmuştur. Hâlihazırda medreselerde okuyan öğrenciler bir bölümü doğrudan, bir bölümü sınavla buraya intikal etmiştir.¹⁶³ Aşağıda Tablo 2.2.1.1.(b)'de fakültede kayıtlı bulunan öğrencilerin geldikleri okullar sıralanmıştır.

159 İlahiyat Fakültesi Künye Defterlerine dayanarak yaptıkları çalışmada Ünver & Sarıkaya (2022: 176), 1924-1925 yılı öğrenci sayısı 326 kişi olarak vermektedir. Bu çalışma, öğrencilerin kayıt bilgilerine dayanmaktadır. Fakat kaydolmuş öğrencilerin okulu bırakma veya başka bir fakülteye nakil olma eğilimi dikkate alındığında, 1927 yılında yani üzerinden üç yıl geçtikten sonra yayınlanan istatistik raporundaki sayıların farklı olması, yıl sonu itibariye öğrenci sayılarının esas alınmış olmasıyla açıklanabilir. 1924-1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, sene içinde tahsili bırakan kişi sayısını bu ilk yıl için 25 olarak vermektedir. Bunlar da eklendiğinde İhsaiyat Mecmuası'nın verdiği sayılara göre başlangıçta fakülteye kayıt yaptıran kişi sayısı 1924 yılı için toplam 310 kişidir.

160 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi hususi arşivinde bulunan İlahiyat Fakültesi Künye Defterleri'ndeki (133, 135, 136 numaralar) kayıt bilgilerinden hareketle Ünver & Sarıkaya (2022: 174) ikinci yılda 6, takip eden yıllarda da 2, 1 ve en son 1928-1929 öğretim yılında da sadece 1 yeni kayıt not etmektedir.

161 1924 yılı için diğer sömestirlere kaydedilen öğrenci sayıları şöyledir: Birinci 9, İkinci 40, Beşinci 38. Dördüncü sömestire kaydedilen öğrenci yoktur.

162 1927 yılından itibaren öğrenci sayılarını veren Maarif 1923-1932 İstatistikleri başlıklı rapor ise takip eden yıllar için öğrencilerin geldikleri okullar bilgisine yer vermemektedir.

163 Medreselerden İlahiyat Fakültesi yanı sıra, Hukuk Fakültesine de öğrenci gitmiştir. İhsaiyat raporlarına göre 1924'te Hukuk Fakültesi'ndeki 534 öğrencinin 67'si, 1925'te ise 469 öğrencinin 132'si medrese menşelidir. Edebiyat fakültesinde ise medrese menşeli öğrenci görünmemektedir.

Tablo 2.2.1.1.(b): İlahiyat Fakültesinde Kayıtlı Bulunan Öğrencilerin Menşeleri İtibariyle Sayıları (1924-1926)		
Aslı Talebenin Menşeleri	1924-1925	1925-1926
Sahn Talebesi	116	97
İbtidâ-i Dâhil Talebesi	80	75
Süleymaniye Talebesi	48	11
Medresetü'l-İrşad (Vaizin) Talebesi	24	12
Lise (Son Sınıf)	13	5
Mülgâ İlahiyat Öğrencisi	3	3
Dârülfünundan	1	2
Toplam	285	205

Kaynak: 1924-1925 ve 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuaları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: 1925-26 yılı için öğrencilerin menşelerine ilişkin bilgi, bir önceki yıl kayıt olanlar da dahil toplam kayıtlı öğrenci için yeniden verilmiştir.

Aynı kaynakta öğretim süresi içinde okulu bırakanlar ve bunların sebepleri de verilmektedir.

Tablo 2.2.1.1.(c): İlahiyat Fakültesine Kayıt Yaptırdığı Halde Okulu Bırakan Öğrenci Sayısı ve Bırakma Nedenleri (1924-1926)		
Tahsili Terk Nedeni	1924-1925	1925-1926
Vefat	1	6
Hastalık	20	
Devamsızlık	4	
Tahsili bırakan		10
Kayıd silinen		64
Toplam	25	80

Kaynak: 1924-1925 ve 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuaları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir. Not: Tablodaki boş haneler veri bulunmadığını değil, bu kategoride herhangi bir kişi bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 2.2.1.1.(c)'de sene içinde fakültede eğitimi bırakan kişi sayısı ve gerekçeleri belirtilmiştir. İlk yıl için hastalık bir gerekçe oluştururken, ikinci yıl için böyle bir gerekçeden söz edilmemiştir. Bunun yerine tahsili bırakan ve kaydı silinenler iki ayrı kategori olarak zikredilmiştir, ki bu gerekçeler 1924-25 yılı tablolarında yer almamıştır. Başlangıçta öğrencilerin fakülteye kayıt yaptırmış olması dinî ilimlerin daha modern anlamda tahsil edildiği bu kuruma çok da mesafeli yaklaşmadıklarını göstermektedir. Genel algı, Süleymaniye Medresesi'nin İlahiyat'a devredildiği yönündedir (Ünver & Sarıkaya, 2022: 200). Fakat bu kez fakülte, daha dördüncü yılında öğrencilerini % 80 oranında kaybetmiştir. Takip eden yıllara ilişkin maarif istatistikleri, okuldan ayrılma gerekçelerini ilk yıllarda olduğu gibi vermemektedir.

1933'te kapandığı tarihte fakültenin sadece 20 öğrencisi vardır. Aynı tarihte Edebiyat Fakültesi'nin 319, Fen Fakültesi'nin 726, Hukuk Fakültesi'nin ise 1327 öğrencisi kayıtlıdır. Fakültenin, dini ilimlerin tahsili konusunda önceki iki Dârülfünun dini ilimler şubelerinden içerik ve ders başlıkları itibariyle farklılığının, öğrenciler tarafından hayal kırıklığı ile karşılandığını ve tasvip edilmediğini tahmin etmek mümkündür. Zira Cumhuriyet dönemine intikal edildiğinde fakültenin programı öncekilerden farklılaşmış ve dini ilimlerin kendisine değil, tarihine hasredilmiş bir din bilimleri fakültesi halini almıştır.

Fakülteye yeni kayıt olan öğrenci sayısının düşmesinin bir diğer sebebi, lise seviyesinde kabul edilmeyen İmam-Hatip Mekteplerinden fakülteye öğrenci gelemiyor olmasıdır. İmam Hatip mektepleri Tevhid-i Tedrisat sonrası orta mektep statüsünde açılmıştır, lise kısmının açılması taleplerine karşılık bu gerçekleşmemiş, mezunları yüksek öğretime devam edememiştir. Genel lise mezunları için ise fakülteye kayıta Arapça ve Farsça imtihan şartı, onların fakülteye yönelmesini zorlaştırmıştır (Öcal, 2017: 141; Zengin 2019: 119-122, 124).

Öğrenci sayısının düşmesine yol açan bir diğer etken, Fakülteden mezun olanların istihdam alanlarının daralmış olmasıdır. Öğrencilerin muhtemel istihdam alanları, fakülte ilk mezunlarını vereceği 1927 yılında fakülte meclisinde görüşülmüş, öğretmenlik ve Diyanet İşleri Reisliği'nin yürüttüğü hizmetlerde görev alabilecekleri kaydedilerek ilgili merciler bilgilendirilmiştir (Zengin, 2019: 162-164). Fakat genel eğitim sisteminde okullarda din derslerinin müfredattaki yoğunluğu gittikçe azalmış; öte yandan 1924 yılından itibaren başlayan cami ve görevlilerini tasnif talimatnameleri ile din görevlilerinin bir bölümü ihtiyaç fazlası olarak kadro haricine çıkarılmış ve Diyanet İşleri Reisliği'nin yeni eleman istihdamı söz konusu olmamıştır. Din hizmetleri sınıfında çalışan kişi sayısının 1927'de 6568'den, 1933'te 620'ye düştüğü (Aşlamacı, 2024) bir ortamda mesleğe yönelik genel bir itibar kaybı ve sosyal baskı ortamının mevcudiyetinden söz edilebilir.

Öğrencilerin fakülteye devam etmemesi ve yeni kayıt sayısının çok az olması sebebiyle Cumhuriyet dönemi Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi çok az sayıda mezun vermiştir. Yıllara göre kayıtlı ve mezun öğrenci sayısını verdiğimiz Tablo 2.2.1.1.(a)'da, 1927 yılına dair veri eksikliği sebebiyle toplam mezun sayısını kaydetmedik. Tabloda bu eksikle birlikte toplam 42 mezun öğrenci görünmektedir; lakin fakülte en büyük oranda mezununu 3 yıl (6 sömestr) eğitim süresi sonunda 1927'de vermiş olmalıdır.¹⁶⁴ Fakültenin ilk yıl eğitim hayatına öğrencileri peyderpey kaydererek gecikmeli başlaması ve öğrencilerin bir bölümünün intibak yapılarak daha yukarı sınıflardan başlatılması, 1927'den önce de mezun vermiş olabileceğini akla getirmektedir. Fakat kayıtlarda bu yıllar için mezun öğrenci belirtilmemiştir. Fakültenin kapatılmadan önceki son eğitim-öğretim döneminde (1932-1933) mezun olan kimse bulunmamaktadır. Fakülte, ilk yıl aldığı öğrencilerin büyük bölümünü mezun etmemiş görünmektedir.

Öğrencilerin kişisel bilgileri üzerinden yapılan incelemeye göre mezun olanların 25'i İbtidâ-i Dâhil, 19'u Sahn talebesi veya mezunu, 8'i Süleymaniye talebesi, 2'si Medresetü'l-İrşâd talebesi olarak medreseden intikal edenlerden oluşmaktadır¹⁶⁵ (Ünver & Sarıkaya, 2022: 189,190). Lise ve dengi okullardan vs. gelen öğrencilerin hiçbirisi mezun olmamıştır.

Tablo 2.2.1.1.(a) ve (c)'de İhsaiyat Mecmualarına dayanarak verdiğimiz kayıtlı, mezun ve tahsili bırakan-kaydı silinen öğrenci sayıları karşılaştırıldığında, tahsili bırakan öğrenci sayısının burada zikredilenden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Fakülteden ayrılan öğrencilerin nereye gittiği, öğrenci kayıtlarından hareketle daha ayrıntılı görülebilmektedir. (Bkz. Ünver & Sarıkaya, 2022: 189,190):

164 Fakülte künye defterine dayanarak yaptıkları çalışmada Ünver & Sarıkaya (2022: 189,190, 201) 1927'de 30 öğrencinin mezun olduğunu kaydetmektedir. İlahiyat Fakültesi Riyaseti'nin Mayıs 1927'de Maarif'e gönderdiği ve mezun olmaya aday 25 kişinin bulunduğunu kaydeden belgeye dayanarak Zengin (2019: 122) bu yılın mezun sayısını 25 olarak vermektedir. Bizim kaynağımız olan Maarif 1923-1932 İstatistikleri'nde diğer yıllar için verilen mezun sayıları ile fakülte kayıt defterleri doğrultusunda hazırlanan çalışmalarda ki sayılar çeliştiği için 1927 yılı için bunları referans almadık. Toplam mezun sayısını Zengin (2019: 122) 55, Ünver & Sarıkaya (2022: 190) 57 olarak vermektedir.

165 Kalan iki kişi de Câmîü'l-Ezher ve Mecidiye Mektebinden gelen öğrencilerdir; bir kişinin ise önceki okulu belirsizdir.

Tablo 2.2.1.1.(d) İlahiyat Fakültesi Künye Defterlerine göre Fakülteden Ayrılan Öğrenciler ve Gerekçeleri			
Gerekçe ve Durumlar	1924-25	1925-26	1926-33
Devamsızlık yahut eğitimi tamamlayamayanlar	139	5	2
Hukuk eğitimine naklini aldılar (Dârülfünûn Hukuk Fakültesi, Ankara Hukuk Mektebi, Ankara Adliye Meslek Mektebi)	93	1	
Dârülfünûn'un diğer şubelerine veya yüksek mekteplere naklini aldılar (Edebiyat, Tıp, Fen Fakülteleri, Eczacılık ve Mülkiye Mektepleri)	25		
Vefat edenler	8		1
Devlet memurluğuna başlayanlar	4		
Diploma evrakında usulsüzlük sebebiyle kaydı silinenler	1		
Toplam	270	6	3

Kaynak: İlahiyat Fakültesi Künye Defterlerinden hareketle hazırlanan Ünver & Sarıkaya, 2022: 189,190'dan özetlenmiştir.

Cinsiyete göre öğrenci sayılarına gelince, Tablo 2.2.1'de okula kayıt yaptırmış olan tek bir kadın bulunduğu görülmektedir. 1924'te açılan şubenin öncekilerden bir farkı da budur. Darülfünûn Emmini İsmail Hakkı Baltacıoğlu 3 Mart 1924'teki kanunun kabulünden kısa bir süre sonra verdiği bir mülakatta “ilahiyat fakültesine kadınlar da kabul edilecek mi?” sorusuna karşılık, fakülteye talebe kabul edilirken cins farkı gözetilmeyeceği, önceden belirlenmiş şartları haiz herkesin girebileceğini belirtmiştir (Zengin, 2019: 111). İlahiyat Fakültesi'ne kayıt yaptıran bu kız öğrenci 1903 Konya-Koçhisar doğumlu Nuriye Hanım'dır. Babası müftü olan bu öğrenci Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi ikinci sınıfından naklen İlahiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırmıştır. Nuriye Hanım, fakülteye devam edememiş ve bundan ötürü 30 Haziran 1928 tarihinde kaydı silinmiştir (Zengin, 2019:118; Ünver & Sarıkaya, 2022: 173).

İlahiyat Fakültesinin tek kız öğrenciye sahip olduğu yıllarda diğer fakültelerde çok sayıda kız öğrenci bulunduğu istatistik raporlarında görülmektedir. 1924 yılında Edebiyat Fakültesine 124 erkek, 73 kız öğrenci (kadın oranı % 37), Hukuk Fakültesine ise 230 erkek, 7 kız öğrenci (kadın oranı % 2,95) kayıt yaptırmıştır. Bu yılda medreselerden kayıtlı bulunan öğrencilerin bir bölümünün de Hukuk Fakültesine yöneldiğini bilmekteyiz. Yükseköğretimde kadınların belirli alanlara kendilerini daha yakın hissettikleri veya buralara dahil olabildikleri görülmektedir. Kadınların dini ilimleri tahsili için evlerde gerçekleşen hususi eğitim dışında bir eğitim kurumu Osmanlılar dahil Müslüman dünyada teşekkül etmediği için, ilahiyat fakültesinin bu konuda bir ilk olduğu söylenebilir.

2.2.1.2. Öğretim Elemanı Sayıları

İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasının hemen ardından akademik kadro da belirlenmiştir. Akademik kadro, “müderris” ve “muallim” kategorilerinde kişilerden oluşmuştur. Fakültenin kapatıldığı sene bir de “müderris muavini” kadroda görünmektedir.¹⁶⁶ Maarif istatistik raporlarında müderris ve muallimlerin menşeleri de belirtilmiştir. Ünvanları farklı olmakla birlikte her iki kadro kategorisin-

¹⁶⁶ İlahiyat Fakültesi'nde bulunmamakla birlikte kaynaklarda ayrıca muallim muavini, asistan, müstahzer, mütehasşis kategorileri de öğretim elemanı kadroları olarak sayılmıştır.

deki kişilerin aynı menşelerden geldiği görülmektedir: Darülfünun, yüksek mektepler, Avrupa üniversiteleri gibi. Müderris kadrosu profesör ünvanına karşılık gelirken, muallim kadrosunun doçent ve öğretim görevlisine karşılık geldiği söylenebilir. Nitekim 1933 reformuyla birlikte müderris ve müderris muavini kategorileri kalkmış, bunun yerine profesör, ordinaryüs profesör kullanılmıştır. Doçentlik kategorisi eklenirken muallimlik de yanısıra devam etmiştir.

Aşağıda Tablo 2.2.1.2.(a)'da İlahiyat Fakültesinin akademik kadrosuna ilişkin sayılar verilmiştir. 1926-32 yıllarına ilişkin sayıları topluca veren istatistik raporu akademik kadronun müderris veya muallim ünvanlarına göre ayrımını belirtmemiştir. Fakat kadrolarla ilgili bilgiyi fakülte bütçesine ilişkin Resmi Gazete'de yayınlanan kararlarda görebilmekteyiz. Tabloda bu yıllara ilişkin bilgiler, buradan alınarak eklenmiştir.¹⁶⁷

Tablo 2.2.1.2.(a) Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanı Sayıları (1924-1933)			
Dönem	Müderris	Muallim	Müderris Muavini
1924-25	7	5	
1925-26	11	2	
1926-27	8		
1927-28	8	3	2
1928-29	8	3	1
1929-30	8	3	1
1930-31	4	6	1
1931-32	4	8	1
1932-33	4	8	1

Kaynak: 1924-1925 ve 1925-1926 yılları için bu yıllara ait İhsaiyat Mecmuaları, takip eden yıllar için Maarif 1923-1932 İstatistikleri başlıklı rapor kullanılarak derlenmiştir. 1927, 1928, 1929, 1930 yılları müderris ve muallim sayıları, ilgili yıllara ait Resmi Gazete'de yayınlanan bütçe kanunlarından alınmıştır. Lisan muallimleri sayılara dahil edilmemiştir.

Not: Kaynaklarda öğretim elemanı sayıları verilirken cinsiyetleri belirtilmemiştir. Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde kadın öğretim elemanı bulunduğu dair bir bilgi bulunmamaktadır.

*1928-31 aralığındaki yıllarda akademik personelin sayısı, Maarif İstatistik raporu ile bütçe kanunlarında birer ikişer kişi farklı görünmektedir. Bu durum, müderris, muallim ve müderris muavini dışında lisan muallimi gibi bazı kategorilerin de genel sayıya dahil edilmesinden kaynaklanmış olabilir. Tabloda, ünvanlara göre dağılımı görebilmek için bu tarih aralığında bütçe kanunlarında zikredilen sayılar esas alınmıştır.

Fakültenin ilk müderrisleri, yani profesörleri 8 kürsüye atanmıştır; bu kürsüler İhsaiyat raporlarında da yer alan, “Tefsir ve Tefsir Tarihi”, “Hadis ve Hadis Tarihi”, “İslâm Dini Tarihi”, “Kelam Tarihi”, “Fıkıh Tarihi”, “Tasavvuf Tarihi”, “Türk Tarih-i Dinisi”, “İçtimai Ruhiyat” kürsüleridir. Bunların yanısıra Felsefe Tarihi, İslâm Felsefesi Tarihi, Mâbadüttiabiât (metafizik), Ruhiyât, İçtimaiyât, Ahlâk, Mantık bilimleri de Edebiyat Fakültesi ile müşterek kürsüler olarak anılmıştır. Eğitim hayatı boyunca öğretim elemanı sayısı 12 veya 13 olarak sabit kalmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk ilahiyat fakültesi, 1933 Üniversite Reformu sırasında kapanmıştır. 1930 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce hükümete verilen yetkiye dayanarak davet edilen Cenevre Üniversitesi pedagoji profesörü Albert Malche'in hazırladığı ve hükümete sunduğu raporda,

167 Bkz. 1926 yılı için 05.06.1926 tarih ve 390 sayılı Resmi Gazete (s.1498); 1927 yılı için 16.06.1927 tarih ve 609 sayılı Resmi Gazete (s.2649-2650); 1928 yılı için 16.05.1928 tarih ve 890 sayılı Resmi Gazete (s.5156); 1929 için 15.05.1929 tarih ve 1193 sayılı Resmi Gazete (s.7227).

kurumun 13 müderris ve 3 öğrencisi bulunduğu işaret edilerek Edebiyat Fakültesine “ulûmu diniye şubesi” yahut “diyanet ve felsefe-i islâmiye tarihi şubesi” adıyla raptedilmesi önerilmiştir (Malche, 1939: 52). Netice itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 31 Mayıs 1933 tarihli oturumunda Dârülfünun’un lağvedilmesi kararlaştırılmış, Maarif Vekâleti İstanbul Üniversitesi’ni kurmakla görevlendirilmiştir. Dârülfünun kadrosundan 61 öğretim elemanı yeni üniversite kadrosuna alınırken, 82 öğretim elemanı dışarıda bırakılmıştır. Maarif Vekili Reşid Galib, İstanbul Üniversitesi’ni açış konuşmasında Dârülfünunun kapatılmasının sebeplerini açıklarken bu kurumun “siyasî, içtimai büyük inkılâplar karşısında bitaraf bir müşahid olarak kalmasını” gerekçe göstermiştir (İhsanoğlu, 1993: 8/525). Dârülfünun kadrolarının, Cumhuriyet’in ilanı sonrası reformlara mesafeli duruşu ve inkılâplara beklenen desteği göstermemesi asıl kapatma gerekçesi olarak değerlendirilmektedir.

Yeni kurulan İstanbul Üniversitesi bünyesinde ilahiyat fakültesi dışında diğer fakülteler yeniden yer alırken ilahiyat fakültesi lağvedilmiş; bunun yerine aynı kanun ile Edebiyat Fakültesi bünyesinde İslâm Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur. Malche raporunda önerilenden farklı olarak burası öğrencisi olmayan bir birimdir. İlahiyat Fakültesi’nde görevli öğretim elemanlarının bir kısmı bu enstitüde, bir kısmı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde görevlendirilmiştir; bir kısmı ise emekliye ayrılmıştır.

2.2.2. 1949-1982 Dönemi

1933’te Dârülfünun İlahiyat Fakültesi’nin kapanmasından sonra 1949’a kadar yüksek din öğretimi kurumu yoktur. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılış tarihi olan 1949’dan 1982’ye kadar, fakülte düzeyinde gelişim sadece 1 yeni fakülte ile sınırlıdır. 1959’da bu alana Yüksek İslâm Enstitüleri dahil olmuştur. 1981 üniversite reformu, yüksek din öğretimi için önemli dönemeçlerden biridir. Bu süreçte enstitüler fakülte statüsüne dönüştürülerek üniversitelere bağlanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde 1981’e kadar olan dönemde mevcut olan fakülte ve enstitü olmak üzere bu iki kurumsal yapıya ait öğrenci ve öğretim elemanı sayıları ele alınmıştır.

2.2.2.1. İlahiyat / İslâmî İlimler Fakülteleri

Bu bölümde ele alınan veriler 1949-1982 tarih aralığında üniversiteler bünyesinde var olan iki fakülteye, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi’ne aittir. Bir sonraki döneme geçişin sayılara yansımalarının görülebilmesi için 1982-1983 eğitim dönemi de tablo ve grafiklere dahil edilmiştir.

1949-1982 tarih aralığı için yüksek din öğretimi verileri, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan “Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri” adlı raporlardan derlenmiştir. Ele alınan tarih aralığı 33 yıllık bir dönemi içermektedir ve bu süre zarfında gerek verileri yayınlayan kurumun adı gerekse raporların başlığında birtakım değişiklikler olmuştur. Rapor başlığı olarak 1950-1953 yılları arasında Maarif İstatistikleri adı kullanılmıştır. 1965 yılından itibaren Yükseköğretime ilişkin verilerin yine Millî Eğitim İstatistikleri kapsamında ayrı basım ile sunulduğu görülmektedir. 1953 yılına kadar yıllık olarak düzenli yayınlanan istatistikler bundan sonrasında düzenli bir periyoda sahip olmaksızın birkaç yılı içerecek şekilde yayınlanmış; 1978 yılından itibaren tekrar yıllık olarak yayınlanmıştır.

2.2.2.1.1. Öğrenci sayıları

Tablo 2.2.2.1.1.(a)'da yıllara göre fakültelerde kayıtlı öğrenci sayıları verilmiştir. Tablonun 1971 yılına kadar olan kısmı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrenci sayılarından oluşmaktadır. Buna, 1971-1972 öğretim yılından itibaren Atatürk Üniversitesi, 1982-1983 öğretim yılında 6 yeni fakülteye ilişkin sayılar eklenmiştir.¹⁶⁸

Tablo 2.2.2.1.1.(a) İlahiyat / İslâmi İlimler Fakültelerinde Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1949-1982)							
Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1949-50	22	58	80	1966-67	37	398	435
1950-51	21	73	94	1967-68	43	427	470
1951-52	16	63	79	1968-69	49	466	515
1952-53	17	71	88	1969-70	44	466	510
1953-54	11	49	60	1970-71	44	472	516
1954-55	10	37	47	1971-72	40	457	497
1955-56	18	65	83	1972-73	44	544	588
1956-57	16	98	114	1973-74	36	649	685
1957-58	13	142	155	1974-75	69	835	904
1958-59	21	164	185	1975-76	70	1068	1138
1959-60	16	153	169	1976-77	104	1366	1470
1960-61	20	210	230	1977-78	125	1376	1501
1961-62	20	210	230	1978-79	150	1451	1601
1962-63	25	248	273	1979-80	177	1491	1668
1963-64	30	346	376	1980-81	201	1496	1697
1964-65	27	359	386	1981-82	221	1572	1793
1965-66	36	411	447	1982-83	414	5441	5855

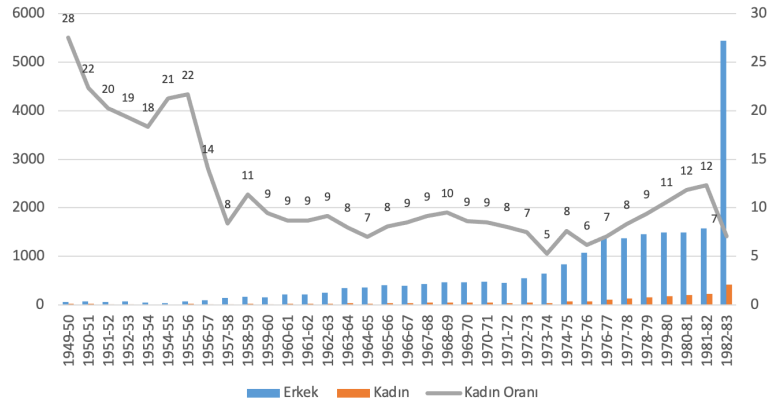
Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki, Teknik ve Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksek okullara göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin 80 öğrenci ile eğitime başladığı görülmektedir. Oluşukça iyimser olan bu ilk yıl kayıtları ardından takip eden birkaç yılda yeni kayıt olan öğrenci sayısında düşüş olduğu görülmektedir. Hatta 1954'de tüm sınıflarda toplam öğrenci sayısı 47'ye kadar düşmektedir. Fakültenin ilk yıl öğrencileri arasında -daha sonra fakültenin hocaları da olacak olan- Mehmet Sofuoğlu, Yaşar Kutluay, Neda Armaner, İsmail Cerrahoğlu¹⁶⁹, Esat Kılıçer, Talat Koçyiğit, İbrahim Ağah Çubukçu gibi isimler vardır. Fakültenin öğrenci sayısı onuncu yılında 185, yirminci yılında 515'e çıkmıştır. Yüksek İslâm Enstitülerinin fakülteye dönüştürülmesinin evvelinde iki fakültenin toplam öğrenci sayısı 1793'tür. Bir yıl sonrasın 1982'de 5855 öğrenci ile ilahiyat fakülteleri yollarına devam etmiştir.

168 Ankara İlahiyat Fakültesi açıldığı tarihten itibaren sadece lise mezunlarını kabul etmiştir. Bu durum 1982'ye kadar devam etmiş, İmam Hatip Lisesi mezunları ancak fark derslerini verip lise diploması alarak fakülteye girebilmiştir. İlk öğrencilerini 1971'de alan Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi ise Ankara İlahiyat'tan farklı olarak başlangıçtan itibaren İmam Hatip Lisesi mezunlarını kabul etmiş ve bu öğrenciler için % 40 oranında kontenjan ayrılmıştır. Daha sonraki yıllarda meslek okullarının "Meslek Liseleri" haline dönüştürülmesi üzerine bu fakülte de bütün orta dereceli okul mezunlarını kabul etmeye başlamıştır (Öcal, 2017: 384).

169 İsmail Cerrahoğlu fakülteye ilk yıl kayıt yaptırmakla birlikte bir yıl geç mezun olmuştur. Bkz. Cerrahoğlu, 2011: 234

Şekil 2.2.2.1.1.(a): İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1949-1982)

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki, Teknik ve Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksek okullara göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.2.1.1.(a)'da öğrenci sayısının artışıdaki birkaç kademe görülmektedir. 1971'e kadar olan süre içinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin öğrenci sayısı özellikle 1960'lardan itibaren artış göstermiştir. İkinci kademe, 1971'de 29 öğrencisiyle eğitime başladığını bildiğimiz Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nin zaman içerisinde öğrenci sayısındaki artışla gerçekleşmiştir. Üçüncü bir kademe ise, 1982 ile başlayacak olan döneme aittir ve yeni fakültelerin sistem içine alınmasıyla öğrenci sayısı birden artış göstermiştir.

İlahiyat fakültesinin ilk öğrencilerinin yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü kız öğrencilerdir. Kız öğrencilerin oranı başlangıç itibariyle oldukça yüksek bir noktadan başlayıp hızla düşmüştür. 1981'e gelindiğinde erkek öğrenci sayısı kızların 8 katına çıkmıştır. Kadın oranı en düşük seviyesini % 5 ile 1973'te gördükten sonra yükselerek 1981'de % 12'ye çıkmış fakat Yüksek İslâm Enstitülerinin eklenmesiyle oran itibariyle yeniden düşmüştür. İlgili bölümde ele alındığı üzere, 1982'de Yüksek İslâm Enstitüsünden gelen öğrencilerin içinde kızların oranı % 1 civarındadır.

1949'da kız öğrencilerin oranının yüksekliği, öncesinde Dârülfünun'da görmediğimiz yeni bir durumdur. Geleneksel dini tedrisatta kadınların daha geri planda olmasına karşılık, akademik araştırma alanı olarak dini konu edinen bu yeni din tedrisatına kadınların daha rahat dahil oldukları düşünülebilir. Zaman içerisinde fakülte ortamının dönüşmesi ihtimal dahilinde olmakla birlikte kadınlardan gelecek talepleri fakültenin geri çevirmesi de söz konusu olmadığından, ilahiyat fakültesinde okumaya yönelik talebin neden devam etmediği incelemeye değer bir sorudur. Bunun sebebi, fakültenin mezun olanların büyük oranda erkeklerce yürütülen din hizmetlerinde görev alması olabilir. İstihdam alanıyla ilgili bu sınırlılığa ilaveten, kadınların dini ilimlerin tahsiline -en azından resmi düzeyde ve kadın erkek karışık ortamlarda- ihtiyaç bulunmadığı yaygın kanaati de eklenebilir. 1971'den sonra fakültelere kabul edilmeye başlanan İmam Hatip okulu mezunları arasında kız öğrencilerin sayısı çok azdır. 1972 tarihinde yürürlüğe konulan İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği ile bu okullara kayıt için erkek olma şartı getirilmiştir. Bu durum, Yüksek İslâm Enstitüsü öğrencilerinin cinsiyet oranları üzerinde de etkilidir. 1980 sonrası İlahiyat Fakültelerinde kız öğrencilere kota konulması da bu dönemdeki genel kanaati yansıtmaktadır.

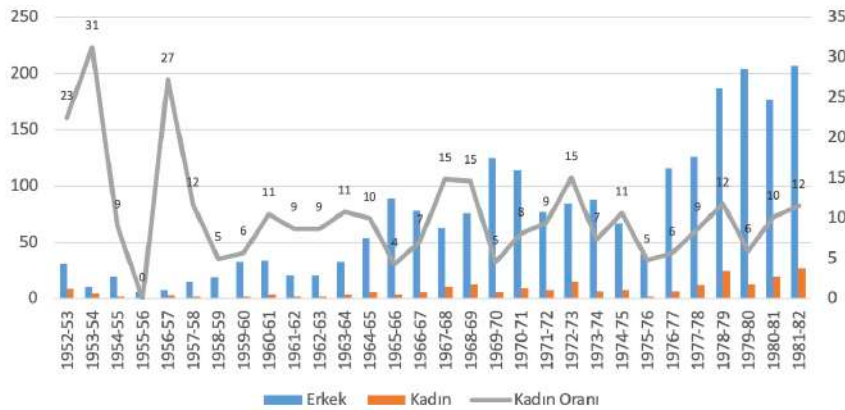
1949-1982 yıllarına ait mezun öğrenci sayıları ise aşağıda Tablo 2.2.2.1.1.(b)'de verilmiştir.

Tablo 2.2.2.1.1.(b) İlahiyat / İslâmi İlimler Fakültelerinde Mezun Öğrenci Sayıları (1949-1982)							
Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1952-53	9	31	40	1967-68	11	63	74
1953-54	5	11	16	1968-69	13	76	89
1954-55	2	20	22	1969-70	6	125	131
1955-56	0	6	6	1970-71	10	114	124
1956-57	3	8	11	1971-72	8	77	85
1957-58	2	15	17	1972-73	15	85	100
1958-59	1	19	20	1973-74	7	88	95
1959-60	2	33	35	1974-75	8	67	75
1960-61	4	34	38	1975-76	2	40	42
1961-62	2	21	23	1976-77	7	116	123
1962-63	2	21	23	1977-78	12	126	138
1963-64	4	33	37	1978-79	25	187	212
1964-65	6	54	60	1979-80	13	204	217
1965-66	4	89	93	1980-81	20	177	197
1966-67	6	78	84	1981-82	27	207	234

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki, Teknik ve Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksek okullara göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Dört yıl eğitim süresine sahip Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ilk mezunlarını 1952'de, beş yıl eğitim veren Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi ise 1976'da vermiştir. Ankara İlahiyat, ilk yıl aldığı 80 öğrencinin dört yılın sonunda yarısını mezun verebilmiştir. Yeni kaydolan öğrenci sayılarındaki dalgalanmalar, mezun sayılarına da yansımaktadır. Şekil 2.2.2.1.1.(b)'de görüldüğü üzere 1977 sonrasında Erzurum'daki İslâmi İlimler Fakültesi'nin mezunlarının da eklenmesiyle bu dönemde bir yükseliş söz konusudur. Cinsiyet oranları ise, bir anlam yüklemeye elvermeyecek şekilde az sayıdaki kız öğrencinin fakültelerde varlığındaki dalgalanmaları yansıtmaktadır. 1982'ye kadar yüksek din öğretimi veren fakültelerin toplam 2461 mezunu içerisinde kadınların sayısı 236 kişi, erkeklerin sayısı ise bunun yaklaşık 9 katı, 2225 kişidir.

Şekil 2.2.2.1.1.(b): İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde Mezun Öğrenci Sayıları (1949-1982)

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki, Teknik ve Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksek okullara göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

2.2.2.1.2. Öğretim Elemanı Sayıları

Bu bölümdeki verilerin derlendiği 1949-1982 tarihleri arasındaki Milli Eğitim İstatistikleri Yükseköğretim verileri, akademik personel bilgilerini, ünvanlarıyla birlikte kadro kategorilerine ayırarak vermektedir. 1974 yılına kadar olan kaynaklarda esas alınan bu kadro kategorileri şunlardır:

1. Fakülte ve yüksek okulun kendi kadrosunda olan öğretim üyesi
2. Esas işi fakülte veya okullar dışında olan öğretim üyesi
3. Esas kadrosu başka fakülte veya okullarda olan öğretim üyesi

Çalışmamızda bunların ilkinde, yani “fakülte ve yüksek okulun kendi kadrosunda olan” akademik personele ilişkin veriler kullanılmıştır. 1974-1975’den itibaren kaynak dosyalarda öğretim elemanlarının statüleri ve kadro durumlarıyla ilgili bilgiler, ayrı bir tabloda ünvanlara göre dağılım olmaksızın topluca verilmiştir. Öğretim elemanlarının ünvanlarıyla ilgili bilgiler ise, sadece fakültenin kendi kadrosunda olan öğretim elemanları için verilmiştir.

1949-1982 tarihleri arasındaki Milli Eğitim İstatistiklerinde, dönemlere göre farklı şekilde anılan ünvanlar yer almaktadır: 1974 yılına kadar yükseköğretim kurumlarında görevli tüm akademik personeli ifade etmek için “öğretim üyesi” ifadesi kullanılmış; ordinaryüs profesör, profesör, doçent, öğretim görevlisi, uzman, asistan, okutman, öğretmen, çevirmen vb. dahil olmak üzere bu başlık altında yer almıştır. 1974’ten sonra ise bu ifade, “öğretim elemanı” ifadesi ile değiştirilmiştir. Öğretim elemanı ifadesi, 1982 sonrasında da devam etmiştir. Kaynaklardaki bu değişkenlikten dolayı çalışmamızda, bu kavramların günümüzdeki tanımlarını esas alarak altlarındaki kadro türlerini sınıflandırdık. Günümüzdeki kullanım biçimi, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda 2018 yılında yapılan düzenleme ile belirlenmiş; “öğretim üyesi” ifadesi, “yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve doktor öğretim üyeleri” ile sınırlı tutulmuştur. “Öğretim elemanı” ise, 1974 sonrasındaki genel kapsam muhafaza edilerek “yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileri” olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁰ Dolayısıyla “öğretim elemanı” ifadesi, öğretim üyelerini de kapsayan genel bir adlandırmadır.

Bu doğrultuda çalışmamızda geçmişe yönelik olarak ünvanları, “öğretim üyesi” ve “diğer öğretim elemanı” olarak kategorize ettik. Bu bölümde ele aldığımız 1982’ye kadar olan dönem için “öğretim üyesi sayısı”, Profesör ve Doçent kadrolarının toplamı alınarak hesaplanmıştır. 1970 yılına kadar kaynaklarda görünen ordinaryüs profesörlük sayısı da profesör sayısına eklenerek verilmiştir. 1949-1982 tarih aralığında Yardımcı Doçent / Doktor Öğretim Üyeliği kadrosu henüz bulunmamaktadır.

“Diğer öğretim elemanı sayısı”, öğretim üyeleri dışındaki diğer ünvan sahiplerini, yani öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, okutman, uzman kadrolarını işaret etmektedir. 1949-83 tarihleri arasında Milli Eğitim İstatistikleri’nde yer alan “asistan”, “doktor asistan” ve “araştırma görevlisi” verilerinin toplamı “araştırma görevlisi” kadrosuna işlenmiştir.¹⁷¹

Ele aldığımız tarih aralığı da dahil olmak üzere 1986 yılına kadar yayınlanan yükseköğretim istatistikleri, öğretim elemanlarının bölüm ve anabilim dallarına göre sayılarını vermemektedir. Bu sebeple bu bölümde bu bilgiye yer verilememiştir.

Aşağıda Tablo 2.2.2.1.2’de 1949-1982 tarihleri arasında ünvanlarına ve cinsiyetlerine göre akademik personel sayıları sunulmuştur. Tablodaki boş haneler, veriye ulaşılamamış olmasını değil, bu kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir.

170 Bkz: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.doc>

171 Milli Eğitim İstatistiklerinde 1974 yılına kadar bu türde sadece “asistan” ünvanı bulunurken, 1974’de “doktor asistan”, 1979’da ise “araştırma görevlisi” kategorileri bunlara eklenmiş; her üçünün kaydı ayrı ayrı belirtilmiştir. Doktor asistanlar, doktorasını tamamlamış olan, diğerleri doktorasına devam eden asistanlardır. Araştırma görevlisi kadrosunda ise ele aldığımız bu tarih aralığında her iki fakültede de kimse bulunmamaktadır.

Tablo 2.2.2.1.2. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Öğretim Elemanı Sayıları (1949-1982)

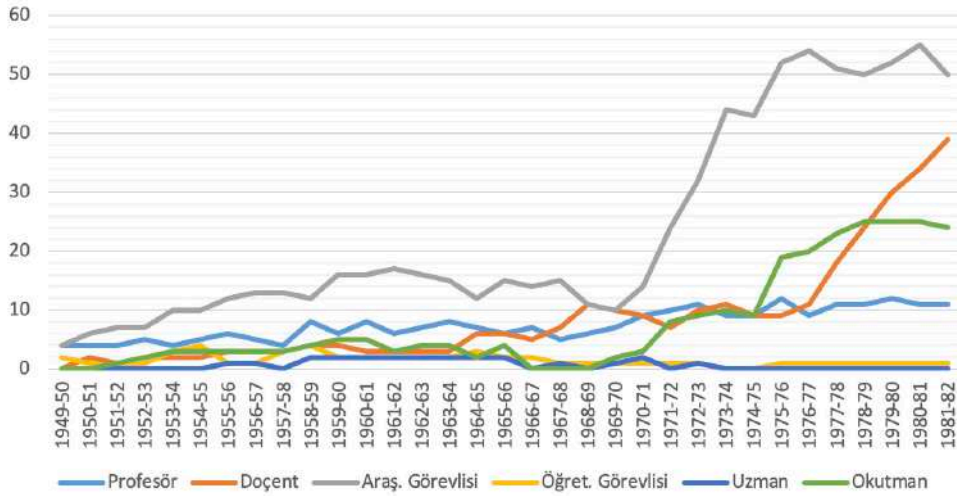
DÖNEMLER	Prof.		Doç.		Toplam Öğr. Üyesi		Arş. Görevlisi		Öğretim Görevlisi		Uzman		Okutman		Toplam Diğer Öğr. Elemanları			Genel Toplam		
	K	E	K	E	K	E	T	K	E	K	E	K	E	K	E	T	K	E	T	
1949-50	4				4	4		1	3	2					1	5	6	1	9	10
1950-51	4		2		6	6		1	5	1					1	6	7	1	12	13
1951-52	4		1		5	5		1	6				1		2	6	8	2	11	13
1952-53	5	1	1		1	6	7	1	6	1			1	1	2	8	10	3	14	17
1953-54	4	1	1		1	5	6	1	9	3			1	2	2	14	16	3	19	22
1954-55	1	4	1	1	2	5	7	1	9	4			1	2	2	15	17	4	20	24
1955-56	1	5	1	2	2	7	9	2	10	1	1		1	2	3	14	17	5	21	26
1956-57	1	4	1	2	2	6	8	2	11	1	1		1	2	3	15	18	5	21	26
1957-58	1	3	1	2	2	5	7	2	11	3			1	2	3	16	19	5	21	26
1958-59	1	7	1	3	2	10	12	2	10	4	2		2	2	4	18	22	6	28	34
1959-60	6		1	3	1	9	10	3	13	2	2		2	3	5	20	25	6	29	35
1960-61	1	7		3	1	10	11	3	13	2	2		3	2	6	19	25	7	29	36
1961-62	1	5		3	1	8	9	3	14	2	2		1	2	4	20	24	5	28	33
1962-63	1	6		3	1	9	10	3	13	2	2		1	3	4	20	24	5	29	34
1963-64	1	7		3	1	10	11	3	12	2	2		1	3	4	19	23	5	29	34
1964-65	7		1	5	1	12	13	2	10	1	2		2		3	16	19	4	28	32
1965-66	6		1	5	1	11	12	3	12	1	1		2	2	6	17	23	7	28	35
1966-67	7		1	4	1	11	12	3	11	1	1				4	12	16	5	23	28
1967-68	5		1	6	1	11	12	2	13	1	1				3	14	17	4	25	29
1968-69	6		1	10	1	16	17	3	8	1					4	8	12	5	24	29
1969-70	7		1	9	1	16	17	3	7	1	1		1	1	5	9	14	6	25	31
1970-71	9		2	7	2	16	18	2	12	1	2		1	2	4	16	20	6	32	38
1971-72	10		1	6	1	16	17	2	22	1			2	6	5	28	33	6	44	50
1972-73	11		2	8	2	19	21	1	31	1	1		2	7	4	39	43	7	57	64
1973-74	9		2	9	2	18	20	1	43	2			2	8	5	51	56	7	69	76
1974-75 ¹⁷²	9		2	7	2	16	18	1	42	2			2	7	5	49	54	7	65	72
1975-76	12		2	7	2	19	21	1	51	1			2	17	4	68	72	6	87	93
1976-77	9		2	9	2	18	20	1	53	1			2	18	3	72	75	5	90	95
1977-78	11		2	16	2	27	29	1	50	1			3	20	4	71	75	6	98	104
1978-79	11		2	22	2	33	35	1	49	1			3	22	4	72	76	6	105	111
1979-80	12		3	27	3	39	42		52	1			3	22	3	75	78	6	114	120
1980-81	11		3	31	3	42	45		55	1			3	22	3	78	81	6	120	126
1981-82	11		3	36	3	47	50		50	1			3	21	3	72	75	6	119	125

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksekokullara göre öğretim elemanı sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

172 1974-1975 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi öğretim elemanlarının fakülteye göre dağılımı verilmediğinden (Bkz. Milli Eğitim İstatistikleri 1974-1978, s.86) burada Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nin bir önceki öğretim yılına ait sayıları esas alınmıştır.

1949 yılında ilahiyat fakültesinin 4 kadrolu profesör ile eğitime başladığı görülmektedir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kuruluş kanununda 1 dekan, 8 profesör, 15 doçent ve 28 asistan kadrosuyla eğitim-öğretime başlaması öngörülmüştür.¹⁷³ Bu kadro sayısının ancak 1970'lerden sonra gerçekleşebildiği görülmektedir. Döneme ilişkin literatürden öğrendiğimize göre fakültenin ilk kadrolu hocaları, Kelam ve İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi profesörlüğüne atanan Yusuf Ziya Yörükkan, Dinler Tarihi profesörlüğüne atanan Hilmi Ömer Budda, Türk ve İslam Sanatları Tarihi profesörlüğüne atanan Remzi Oğuz Arık ve İslam Hukuku Profesörlüğüne atanan ve aynı zamanda fakültenin ilk dekanı olan Ord. Prof. Dr. Esad Arsebük'tür. Diğer hocalar, Prof. Necati Lügal, Prof. Mehmet Karasan ve Prof. H. Ragıp Atademir ise Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi kadrosundadır. (Ülken, 1961: 8; Kostaş, 1989: 11).

Şekil 2.2.2.1.2.(a): Ünvanlarına Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1949-1982)

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksekokullara göre öğretim elemanı sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

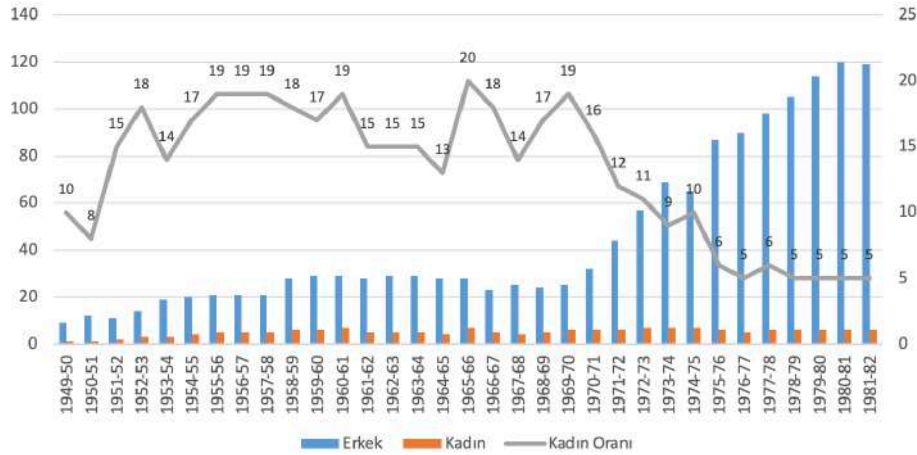
Şekil 2.2.2.1.2.(a)'da 1982 yılına kadarki iki fakültede unvanlarına göre öğretim elemanı sayılarının yıllara göre değişimi görülmektedir. Profesör sayısı 33 yıllık süre içerisinde 4'ten 11'e çıkmış iken, araştırma görevlisi (yani asistan ve doktor asistan) sayısı özellikle 1970 sonrasında hızlı artış göstermiştir. Bu asistanların, doktora tezlerini ve diğer akademik çalışmalarını tamamlayarak 1970'lerin sonlarında doçent sayısındaki hızlı yükselişe kaynaklık ettiği söylenebilir. 1982'ye gelindiğinde tüm öğretim elemanlarının % 40'ı araştırma görevlileri, % 28,8'i doçentlerden oluşmaktadır. Yine, 1970'lerin ortalarından itibaren okutman kadrosunun, öğretim elemanı ihtiyacını karşılamak için daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Öğretim elemanları içinde kadınların sayısına gelince, 1982'de Yüksek İslâm Enstitüleri kökenli diğer fakülteler eklenmeden önce bu iki fakültedeki toplam 125 öğretim elemanının sadece 6'sı kadındır. Bunların 3'ü doçent, 3'ü okutman kadrosundadır. Araştırma görevlisi kadrosundaki hızlı artışa rağmen, yeni yetişecek akademik kadro içerisinde kadınlar yer almamıştır. Akademik kadro-

173 Bkz. 10.06.1949 tarih ve 7229 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Hakkındaki 5239 Sayılı Kanuna Ek Kanun (5424)

nun değişim ve gelişim seyrinde araştırma görevlisi kadrosunun belirleyici rolünü dikkate aldığımızda, burada ortaya çıkan tablonun bir sonraki aşamayı da etkileyeceğini öngörmek mümkündür.

Şekil 2.2.2.1.2.(b): Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1949-1982)

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim bölümlerinde fakülte ve yüksekokullara göre öğretim elemanı sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.2.1.2.(b)'de, 1982'ye kadar öğretim elemanı sayılarındaki değişim görülmektedir. Buna göre öğretim elemanı sayıları, 1970'li yıllardan itibaren hızlı artış göstermiştir; bunda elbette Atatürk Üniversitesi'ne bağlı fakültenin açılması ve lisansüstü eğitim yapan araştırma görevlilerinin sayısının artması etkili olmuştur. Kadın öğretim elemanlarının ise bu artış kapsamında yer almadığı görülmektedir. Kadın öğretim elemanı sayısının, genel olarak öğretim elemanı sayısı arttıkça yerinde sayması ve 7'den yukarıya çıkamaması, kadın oranının gittikçe düşmesine sebep olmuştur. En düşük seviyesi, tüm öğretim elemanları içinde % 4,7 ile 1980'dedir. Yüksek İslâm Enstitüleri kökenli fakültelerin eklenmesiyle bu oran takip eden dönemde daha da düşecektir.

2.2.2.2. Yüksek İslâm Enstitüleri (1959-1982)

Okullarda din derslerinin başlaması, İmam Hatip okullarının açılması gibi gelişmelerde artan öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere açılan Yüksek İslâm Enstitüleri İmam Hatip okulu mezunlarını kabul etmiştir. Kurum sayılarıyla ilgili bölümde ele alındığı üzere Yüksek İslâm Enstitüleri 1959-1982 yılları arasında 23 yıl faaliyette olmuş ve bu sürede 8 adet kurum açılmıştır. İstanbul'da 1959'da açılan enstitüyü Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat (1980) Yüksek İslâm enstitüleri takip etmiştir. Bu okulların öğrenci ve hocalarıyla ilgili veriler, ilgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistiklerinin Yükseköğretim bölümünden derlenmiştir.

Yüksek İslâm Enstitülerinin ilki 1959 yılında açılmış olmakla birlikte kurumun öğrenci ve öğretim elemanı sayılarıyla ilgili elde edilebilen ilk veri 1961 tarihlidir; yani açılışından iki yıl sonrasına aittir. Milli Eğitim İstatistikleri, Başvekalet Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1953-1960 yıllarına ait verileri topluca verecek şekilde tek nüsha halinde yayınlanmış; bu tarih aralığının sonunda ilk öğrencilerini alan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne ilişkin sayılar ilgili kaynakta yer

almamıştır. Bu sebeple öğrenci ve öğretim elemanı sayılarına ilişkin bu bölümde yer alan tablolarda 1961 yılından itibaren veriler sunulmuştur.

2.2.2.2.1. Öğrenci Sayıları

1961 yılından 1982 yılına kadar Yüksek İslâm Enstitülerinin her birinin öğrenci sayıları Tablo 2.2.2.2.1.(a)'da sunulmuştur. Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü, öğrenci aldıktan bir yıl sonra 1981'de Milli Eğitimi Bakanlığınca kapatılmış olup kaynaklarda öğrenci sayısına yer verilmediğinden bu bölümdeki tablolarda yer almamıştır.¹⁷⁴ Bu enstitünün öğrencileri, istekleri doğrultusunda diğer fakültelere aktarıldığı için 1982 sonrasındaki öğrenci sayılarına dahil olduklarını düşünebiliriz.

Tablo 2.2.2.2.1.(a) Kurumlara Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1961-1982)																				
İstanbul			Konya			Kayseri			İzmir			Erzurum			Bursa			Samsun		
K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T
1961-62	223	223																		
1962-63	423	423	168	168																
1963-64	318	318	275	275																
1964-65	333	333	376	376																
1965-66	383	383	359	359	101	101														
1966-67	430	430	397	397	188	188	42	42												
1967-68	481	481	377	377	230	230	69	69												
1968-69	554	554	396	396	275	275	111	111												
1969-70	614	614	420	420	294	294	247	247	108	108										
1970-71	658	658	1	418	419	392	392	395	395	199	199									
1971-72	628	628	1	451	452	379	379	505	505	257	257									
1972-73	525	525	1	376	377	352	352	2	529	531	289	289								
1973-74	470	470	1	139	140	317	317	2	466	468	240	240								
1974-75	458	458		287	287	228	228	2	398	400	186	186								
1975-76	532	532		417	417	391	391	2	450	452	228	228	75	75						
1976-77	1	616	617	571	571	463	463	8	564	572	272	272	215	215	14	280	294			
1977-78	1	591	592	2	625	627	675	675	12	728	740	274	274	1	409	410	10	132	142	
1978-79	9	1223	1232	3	804	807	696	696	12	807	819	354	354	518	518	15	363	378		
1979-80	12	1368	1380	4	814	818	649	649	14	800	814	364	364	4	571	575	12	432	444	
1980-81	16	1256	1272	4	852	856	511	511	8	782	790	351	351	9	572	581	4	418	422	
1981-82	24	1519	1543	9	867	876	1	472	473	8	812	820	397	397	11	553	564	4	387	391

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistiklerinden tarafımızca derlenmiştir.

Not: Tablodaki boş haneler, veriye ulaşılamamış olmasını değil, bu kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir. Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü öğrenci aldıktan bir yıl sonra 1981'de Milli Eğitimi Bakanlığınca kapatılmış olup kaynaklarda öğrenci sayısına yer verilmediğinden tabloda yer almamıştır.

¹⁷⁴ Öcal, mazisi Yüksek İslâm Enstitüsü'ne dayanan İlahiyat Fakültesi Dekanlıklarından aldığı bilgilere göre Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü'nde 150 (veya 155) öğrencinin kayıtlı olduğu bilgisini vermektedir. Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü, bir İlahiyat Fakültesine dönüşmediği için fakülte kayıtları da bulunmamaktadır. Bu sayı Öcal tarafından kişisel tanıklığa dayanarak elde edilmiştir. Bkz. Öcal, 2017: 381

Yüksek İslâm Enstitüsü öğrenci sayılarının, 1973-1975 yıllarında tüm kurumlarda görülen düşüş dışında, sürekli artış göstererek ilerlediği görülmektedir. Kurumlar, 1981 tarihli Yüksek Öğretim Kanunu uyarınca İlahiyat Fakültesine dönüştürüldüğünde toplam 5064 öğrencisi vardır; bir başka ifade ile o dönem mevcut olan iki fakülteden yaklaşık üç katı fazla öğrenciye sahiptir.

Tablo 2.2.2.2.1.(a)'da ayrıca, bayan öğrencilerin sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Yüksek İslâm Enstitülerinde ilk kız öğrenci 1970-1971 eğitim yılında eğitime başlamıştır. Kız öğrencilerin okula gelişini, İmam Hatip Okullarındaki durum ile irtibatlı düşünmek gerekir. İmam Hatip Okulu lise kısmı ilk kız öğrenci mezununu 1970'de vermiştir. 1974'te bu sayı 25'e çıkmıştır (Aşlamacı, 2024). Yüksek İslâm Enstitüsünde kayıtlı öğrenciler arasında kızların sayısı 1976'dan itibaren hızla artmış ve 1982'de kızların oranı % 1,12'ye yükselmiştir. Bir başka ifade ile İmam Hatip Okulu mezunları arasında kızların oranındaki artış, Yüksek İslâm Enstitüsüne 1976 yılından itibaren yansımıştır.

Aşağıda Tablo 2.2.2.2.1.(b)'de Yüksek İslâm Enstitülerinde yıllara göre kayıtlı ve mezun toplam öğrenci sayıları özet şekilde verilmiştir.

Tablo 2.2.2.2.1.(b) Yüksek İslâm Enstitüleri Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları (1961-1982)

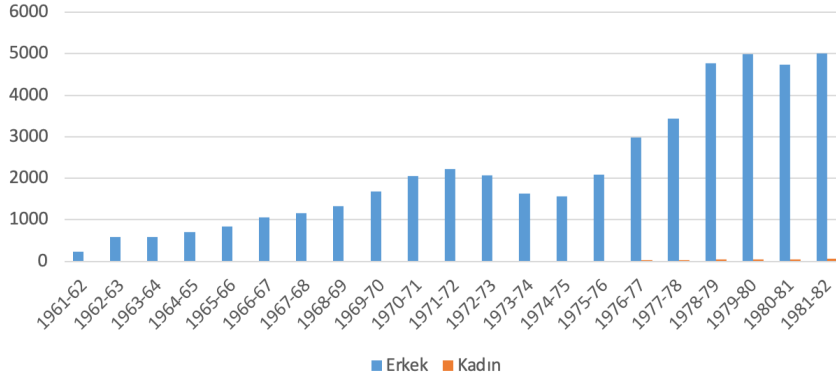
Dönemler	Kayıtlı Öğrenci Sayısı			Mezun Öğrenci Sayısı		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1961-62		223	223			
1962-63		591	591		67	67
1963-64		593	593		67	67
1964-65		709	709		46	46
1965-66		843	843		237	237
1966-67		1057	1057		166	166
1967-68		1157	1157		198	198
1968-69		1336	1336		329	329
1969-70		1683	1683		300	300
1970-71	1	2062	2063		309	309
1971-72	1	2220	2221		348	348
1972-73	3	2071	2074		441	441
1973-74	3	1632	1635	1	575	576
1974-75	2	1557	1559		497	497
1975-76	2	2093	2095	2	306	308
1976-77	23	2981	3004		323	323
1977-78	26	3434	3460		283	283
1978-79	39	4765	4804		836	836
1979-80	46	4998	5044	18	1400	1418
1980-81	41	4742	4783	9	953	962
1981-82	57	5007	5064	1	826	827
Toplam Mezun				31	8507	8538

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistiklerinden tarafımızca derlenmiştir.

Not: Tablodaki boş haneler, veriye ulaşılamamış olmasını değil, bu kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir.

Enstitüler ilk mezunlarını 1962-1963 öğretim yılında vermiştir. Faaliyette oldukları 23 yıl içinde Yüksek İslâm Enstitülerinin toplam 8538 mezun verdiği görülmektedir. Bunların % 0,36'sı kadınlardır.

Şekil 2.2.2.2.1.(a): Yüksek İslâm Enstitülerinde Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1961-1982)

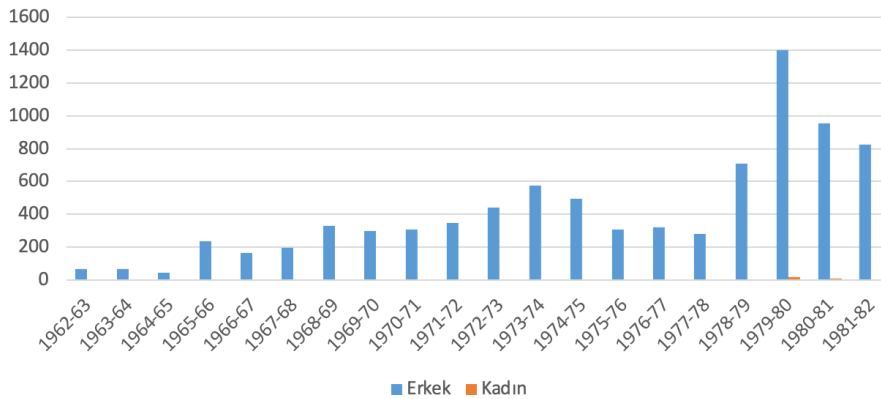

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistiklerinden tarafımızca derlenmiştir.

Not: Kız öğrenci oranları çok düşük seviyelerde seyrettiği için grafiği sadeleştirmek amacıyla grafikte buna yer verilmemiştir.

Şekil 2.2.2.2.1.(a) Yüksek İslâm Enstitülerinde kayıtlı öğrenci sayılarının 1961'den kapandığı tarihe kadar olan değişimi görülmektedir. 1973-74 ve 1974-75 yıllarındaki düşüşün bir sebebi, okula giriş sınavlarındaki değişikliklerle ilgili olabilir. Enstitülerin kurulduğu yıllarda İmam Hatip Okulu öğrencilerinden isteyenler, Enstitünün gönderdiği soruları cevaplamak üzere kendi okullarında sınava alınıp, başarı sağlayanlar tercih ettikleri Enstitülerde Arapça, Kur'an-ı Kerim ve Hadis alanlarında sözlü sınava tabi tutularak seçilirdi (Öcal, 2017: 376). 1974'te Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÜSYM) kurulmuş ve bu yıldan itibaren merkezi sınavla öğrenci alınmıştır. Yine de bu bilgi iki yıl öncesinden başlayan düşüşü tam olarak açıklamamaktadır. 1977'den itibaren ise öğrenci sayısı hızla yükselişe geçmiştir. Kurumların öğrenci sayılarını veren Tablo 2.2.2.2.1.(a)'da bunun her bir kurumun öğrenci kontenjanındaki artıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bursa ve Samsun'da iki yeni kurumun bu tarihte öğrenci almaya başlaması da bir diğer etkidir.

Şekil 2.2.2.2.1.(b): Yüksek İslâm Enstitülerinde Mezun Öğrenci Sayıları (1961-1982)

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistiklerinden tarafımızca derlenmiştir.

Not: Kız öğrenci oranları çok düşük seviyelerde seyrettiği için grafiği sadeleştirmek amacıyla grafikte buna yer verilmemiştir.

Şekil 2.2.1.2.1.(b)'de Yüksek İslâm Enstitüleri mezun öğrenci sayılarının yıllara göre değişimi verilmiştir. Öğrenci sayısında 1973 ve 1974 yıllarındaki azalma, mezun sayılarına da 1976-1978 yılları arasında yansımıştır. Mezun sayısının en yüksek seviyesini gördüğü 1979-80 öğretim yılında kız öğrenci oranı da bu yıla mahsus olmak üzere 1,3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2.2.2.2.2. Öğretim Elemanı Sayıları

1982 yılına kadar Milli Eğitim İstatistiklerinin ‘Yükseköğretim’ bölümünde öğretim elemanlarıyla ilgili bilgilerin sunulma biçimi bir önceki başlıkta, yani 1982 yılına kadar İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri öğretim elemanı sayıları ile ilgili başlıkta ele alınmıştır. Burada sunulan çerçeve, Yüksek İslâm Enstitüleri ile ilgili veriler için de geçerlidir. Kısaca özetleyecek olursak; kaynaklarda öğretim elemanlarının kadrolarının kurumun kendisinde olanlar ile, görevlendirmeye gelenler ayrımı yapılmıştır ve çalışmamızda, enstitünün kendi kadrosunda olan öğretim elemanı sayıları esas alınmıştır. Akademik personelin ünvanlarına göre ayırmanın, zaman içinde çeşitlenmesi sebebiyle çalışmamızda, bazı kategoriler birlikte değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 1970 yılına kadar müstakil olarak yer alan ordinaryüs profesörlük sayısı profesör sayısına eklenmiştir. “Asistan”, “doktor asistan” ve “araştırma görevlisi” verilerinin toplamı “araştırma görevlisi” kadrosuna; “öğretmen” ve “vekil öğretmen”¹⁷⁵ kategorileri de öğretmen kadrosuna işlenmiştir. Ayrıca bu başlığa mahsus olmak üzere, 1966-1971 yılları arasında istihdam edilen ve sayıları az olan “uzman” ve “okutman” kadroları da birleştirilerek verilmiştir.

Çalışmamızda öğretim elemanları, “öğretim üyesi” ve “diğer öğretim elemanları” olarak kategorize edilmiştir. Öğretim üyeleri, profesör ve doçent ünvanlarından; “diğer öğretim elemanları” ise, araştırma görevlisi, öğretim görevlisi, uzman/okutman, öğretmen kadrolarından oluşmaktadır.¹⁷⁶ Öğretmen kadrosu, öğretmen yetiştiren diğer enstitüler için de geçerli olan, enstitünün temel eğitimci kadrosudur.

Aşağıda Tablo 2.2.2.2.2’de 1961’den kapandığı tarihe kadar Yüksek İslâm Enstitüleri öğretim elemanı sayıları verilmiştir.

Tablo 2.2.2.2.2: Ünvanlarına Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Öğretim Elemanı Sayıları (1961-1982)

DÖNEMLER	Prof.		Doç.		Toplam Öğr. Üyesi			Arş. Görevlisi		Öğretim Görevlisi		Uzman/Okutman		Öğretmen		Toplam Diğer Öğr. Elemanları			Genel Toplam			
	K	E	K	E	K	E	T	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	T	K	E	T	
1961-62		1		4		5	5								2	17	2	17	19	2	22	24
1962-63										1	9				7	1	16	17	1	16	17	
1963-64										2	10				1	7	3	17	20	3	17	20
1964-65		1				1	1				5				1	8	1	13	14	1	14	15
1965-66		2				2	2			2	14				1	8	3	22	25	3	24	27
1966-67		1				1	1		6	2	28		3		2	2	39	41	2	40	42	
1967-68									9	2	37	1			3	3	49	52	3	49	52	
1968-69	1	5			1	5	6		8	2	33		13			2	54	56	3	59	62	
1969-70		1				1	1		7		7		9	4	41	4	64	68	4	65	69	
1970-71		2				2	2		10		28		1	2	31	2	70	72	2	72	74	
1971-72									5		14				4	57	4	76	80	4	76	80

175 1967-1970 yılları arasında öğretmen kategorisi yanı sıra “vekil öğretmen” kategorisi de ayrıca bulunmaktadır. Bu kategori daha sonraki yıllarda devam etmemiştir.

176 1974-1978 yılları arasında “çevirmen” kadrosu da kaynaklarda yer almaktadır; fakat Ankara İlahiyat, Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi veya Yüksek İslâm Enstitülerinde bu kadroda kimse bulunmadığı için çalışmamız kapsamındaki tablolarda bu kategoriye yer vermedik.

1972-73					2	1	12		6	62	7	76	83	7	76	83	
1973-74									6	84	6	84	90	6	84	90	
1974-75					8		21		7	74	7	103	110	7	103	110	
1975-76	1		1	1	7		5		7	110	7	122	129	7	123	130	
1976-77					3		23		8	114	8	140	148	8	140	148	
1977-78	1		1	1	94		7		8	123	8	224	232	8	225	233	
1978-79	1		1	1	2	100	3	74	3	54	8	228	236	8	229	237	
1979-80	1		1	1		91	5	86		3	49	8	226	234	8	227	235
1980-81	1		1	1	2	83	6	75	3		59	8	220	228	8	221	229
1981-82	1		1	1		69	4	113	2	2	67	6	251	257	6	252	258

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim bölümlerinden tarafımızca derlenmiştir.

Not: Tablodaki boş haneler veriye ulaşılamamış olmasını değil, bu kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 2.2.2.2.2.'de görüldüğü üzere, Yüksek İslâm Enstitülerinin kendi kadrolarında bulunan eğitimcilerin büyük bölümü “öğretmen” ve “öğretim görevlisi” unvanına sahiptir. Sayıları, yeni açılan kurumlarla birlikte artmıştır. Kurumun kadrolarında öğretim üyeleri, yani profesör ve doçent ünvanlı kişiler çok az sayıda bulunmuştur, mevcudiyetleri devamlılık arz etmemiştir. Enstitüler, yüksekokul statüsünde oldukları için doktora eğitimi yaptırmamış ve öğretim elemanı yetiştirmemiştir.

Fakat, öğretim kadrosunun niteliği hakkında doğru bir değerlendirmede bulunabilmek için -bu kuruma has olmak üzere- kadrosu başka kurumda olduğu halde Yüksek İslâm Enstitüsünde ders veren öğretim üyelerini de dikkate almak gerekir. Milli Eğitim İstatistiklerine göre 1962 yılından itibaren kurum dışından gelen öğretim üyelerinin sayısı şöyledir:

1962: 4 Doçent	1968: 1 Ord. Prof., 6 Prof., 5 Doçent
1963: 1 Ord. Prof., 5 Prof., 1 Doçent	1969: 1 Ord. Prof., 4 Prof., 7 Doçent
1964: 1 Ord. Prof., 5 Prof., 1 Doçent	1970: 11 Prof., 1 Doçent
1965: 7 Prof., 5 Doçent	1971: 4 Prof., 1 Doçent
1966: 3 Ord. Prof., 5 Prof., 5 Doçent	1972: 5 Prof., 1 Doçent
1967: 1 Ord. Prof., 5 Prof., 5 Doçent	1973: 2 Prof.

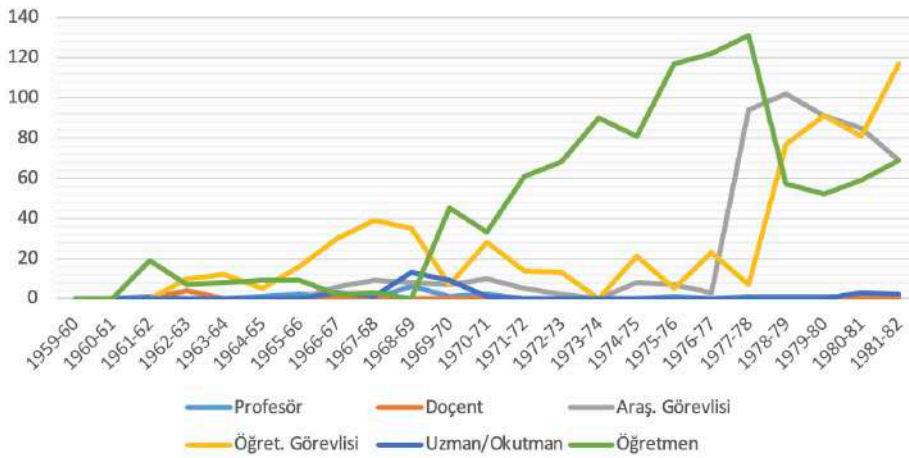
1973'ten sonra kurumların kendi kadrolarında olmayan öğretim elemanlarının unvanlarına göre durumları Milli Eğitim İstatistiklerinde yer almamıştır. Fakat verilen bu sayılardan hareketle, enstitülerin her birinde her yıl en az iki profesör veya doçent ünvanlı öğretim üyesinin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası İstanbul Üniversitesi'ndeki görevlerine son verilen farklı alanlardan bazı öğretim üyelerinin İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne tayin edildiği ve ihtisasları olmayan bazı dersleri okuttukları bilinmektedir (Kara, 2016: 377).

Yüksek İslâm Enstitüleriyle ilgili literatürde döneme ilişkin tanıklıklardan hareketle, kadrolu olup olmadıkları bilgisi olmaksızın, ilk hocaları hakkında da bilgi sahibiyiz. Kara'nın (2016: 376) verdiği bilgiye göre ilk hoca kadrosu, Ankara İlahiyat Fakültesi'nde olduğu gibi çoğu medrese-ilahiyat eğitim almamış, meslekten olmayan bir kadrodur. Dini ilimler alanında Ömer Nasuhi Bilmen, Ahmet Davudoğlu, Ali Üsküdarlı, Rahmi Şenses, M. Celaleddin Ökten İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün ilk iki yıldaki hocaları arasındadır. Dini ilimler alanı dışından ise, Nihat Sami Banarlı, Saadettin Evrin, Zekai Konrapa, Mahir İz, Kemal Edip Kürkçüoğlu gibi isimler bulunmaktadır. 1959'da ilk yıl kadrosunda toplam 13 isim zikredilmektedir; 1960 yılında ise bunlara İstanbul Üniversitesi'nden atılanlar da dahil 10 kişi eklenmiştir.

Tabloda, kurumun elindeki kadrolarda sürekliliği sağlayamadığı anlaşılmaktadır; bir önceki yıl var olan kadrolar, bir sonraki yıl görünmemektedir. Eğitimci kadrosunun önemli bir bölümünü oluşturan öğretmenlerin akademik bir seviyeye sahip olması, Tâlim ve Terbiye Kurulu'nca Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılışı için hazırlanan kararda esas alınmış olmakla birlikte, Öcal'ın (2017: 372) verdiği bilgiye göre o dönemde bu niteliği taşıyan yeterli eleman bulunamamıştır. Enstitüde “öğretmen” olarak görev yapacak eğitimcilerin bir kısmı doğrudan, bir kısmı da sınavla tayin edilmiştir. Çeşitli tarihlerde güncellenen yönetmeliklerde Yüksek İslâm Enstitülerine öğretim elemanı temininde asistanlık usulüne yer verilmekle birlikte, 1977 yılına kadar asistanların sayısı çok sınırlı kalmıştır. 1977’de ise sayının bir yılda 3’ten 94’e çıktığı görülmektedir. Bu tarihte enstitülere tahsis edilen asistanlık kadrosu o dönemde mevcut yedi adet Yüksek İslâm Enstitüsüne paylaştırılmıştır.

Enstitüler tarafından yapılan sınavla alınan asistanlar¹⁷⁷, üç yıl süreyle tez hazırlamakla yükümlüydüler. Kurumun ilahiyat fakültesine dönüştürülmesi sonrasında bu kadroların, yeni ilahiyat fakültelerinin de ilk kadroları olduğunu söylemek mümkündür. Üniversitelerarası Kurul tarafından 1983’te alınan bir kararla enstitülerdeki öğretim elemanlarının daha önce hazırladıkları tezleri incelemekle görevli akademik jüriler oluşturulmuş ve tez savunmasında başarılı bulunanlar doktor unvanını almıştır (Öcal, 2017: 372).

Şekil 2.2.2.2.2.(a): Ünvanlarına Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Öğretim Elemanı Sayıları Sayıları (1961-1982)

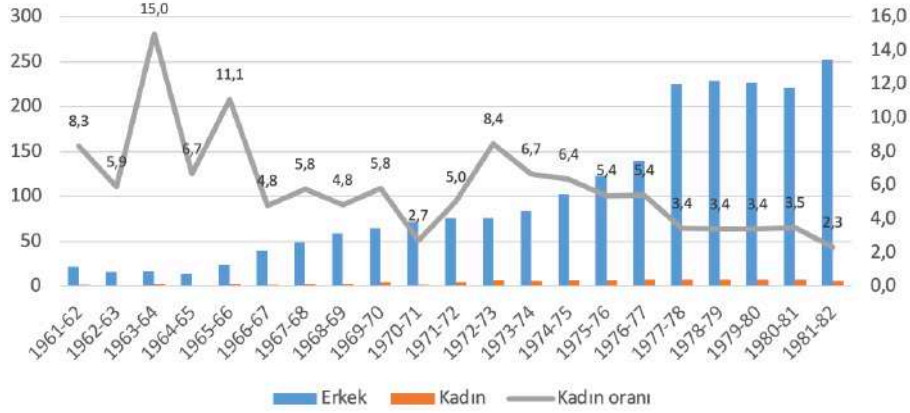
Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim bölümlerinden tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.2.2.2.2.(a)'da 1961 yılından, kapandığı tarihe kadar Yüksek İslâm Enstitüleri öğretim elemanlarının unvanlarına göre sayılarındaki değişim görülmektedir. Buna göre, kurumların sayısındaki artışa da bağlı olarak 1969 yılından itibaren “öğretmen” statüsünde eğitimcinin sayısı hızla artmış, 1977’den itibaren öğretmen yerine öğretim görevlileri ve asistanlar istihdam edilmiştir. Şekilde, 1977 yılında kurumlara verilen asistan kadrolarının sebep olduğu yükseliş anlaşılır olmakla birlikte, öğretmen ve öğretim görevlisi kadrolarında birbirinin aleyhine gerçekleşen değişim, kurumun istihdam politikasındaki değişimi göstermektedir. Bu değişimin, yeni alınan çok sayıda asistan içinden tez çalışmalarını tamamlayarak öğretim görevine başlayanlar dolayısıyla olması da muhtemeldir.

177 Milli Eğitim İstatistiklerinde 1974 yılına kadar bulunan “asistan” kadro türüne, 1974’de “doktor asistan”, 1979’da ise “araştırma görevlisi” kategorileri eklenmiştir. Enstitüde araştırma görevlisi kadrosunda kimse bulunmamıştır.

Aşağıda Şekil 2.2.2.2.2.(b)'de 1961-1982 tarih aralığında Yüksek İslâm Enstitüleri toplam öğretim elemanı sayılarındaki değişim gösterilmiştir.

Şekil 2.2.2.2.2.(b): Cinsiyetlerine Göre Yüksek İslâm Enstitüleri Öğretim Elemanı Sayıları Sayıları (1961-1982)

Kaynak: İlgili yıllara ait Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim bölümlerinden tarafımızca derlenmiştir.

Yüksek İslâm Enstitüleri öğretim elemanı sayılarının kurumların sayısının artmasına paralel olarak arttığı görülmektedir. 1977 yılındaki hızlı yükseliş, kuruma tahsis edilen 100'e yakın asistan kadroları kaynaklıdır. Kadın öğretim elemanlarının oranı zaman zaman artıp azalmakla birlikte tüm yıllar içinde ortalaması % 5,9'dur. Unvanlarına göre öğretim elemanlarıyla ilgili Tablo 2.2.2.2.2.'den anlaşıldığı üzere kadın öğretim elemanlarının büyük bölümü "öğretmen" ve ikinci olarak da "öğretim görevlisi" kadrosundadır. Şekilde kadın oranındaki iniş çıkışlar, az sayıda kişi içerisindeki değişimleri ve bu kişilerin istihdamında süreklilik bulunmadığını göstermektedir.

2.2.3. 1982-2023 Dönemi

1981 üniversite reformu ile birlikte bu tarihe kadar açılmış olan 19 üniversite, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı akademiler, farklı bakanlıklara bağlı iki yıllık meslek yüksekokulları ile konservatuvarlar ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı üç yıllık eğitim enstitüleri yeniden düzenlenmiş; akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüştür. Bu kapsamda 1959'dan itibaren açılmış olan Yüksek İslâm Enstitülerinin fakülteye dönüştürülmesi ile ilahiyat ve İslâmi ilimler fakültesi sayısı 1982'de 2 fakülteden 8 fakülteye çıkmıştır. İlgili bölümde ele alındığı üzere 1959'dan itibaren açılan enstitülerin 7'si üniversiteler bünyesinde faaliyet gösteren fakültelere dönüştürülürken biri kapanmış; bu arada 1971 kuruluş tarihli Atatürk üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nin ismi değiştirilerek ilahiyat fakültesine dönüştürülmüştür. 2011 yılından itibaren vakıf üniversiteleri bünyesinde de ilahiyat fakültelerinin açılmasına ilk defa izin verilmiş, bu süreçte fakültelerin isimleri de çeşitlenmiş, bazı fakülteler İslâmî İlimler Fakültesi adıyla kurulmuştur.

1983 yılından itibaren yükseköğretime ilişkin verilerin kaynağı değişmektedir. Bu tarihe kadar Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan Milli Eğitim İstatistikleri kapsamında Yük-

seköğretim bölümü olarak ayrı nüsha halinde yayınlanan istatistikler, bu tarihten sonra Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından “Yükseköğretim İstatistikleri” adıyla yayınlanmıştır. Bu geçişle birlikte verilerin sunulma biçiminde de bazı değişiklikler kendisini göstermiştir.

Aşağıda 1982’den günümüze kadar olan sürece ilişkin veriler sunulmaktadır.

2.2.3.1. Öğrenci Sayıları

1982 yılından itibaren yüksek din öğretimi yoluna, 8 adet ilahiyat fakültesi ile devam etmiştir. 1982’den 2023’e kadar olan 41 yıllık uzun dönem içinde öğrenci sayısını etkileyecek pek çok gelişme söz konusudur. Her şeyden önce, Türkiye sınırları içerisinde bulunan ve öğrenci alan fakültelerin sayısı zaman içinde 100’e çıkmıştır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği, İkinci Öğretim Programları veya İlahiyat Lisans Tamamlama Programı gibi yeni açılan programlar, öğrenci sayılarını etkilemiştir. Ayrıca, 1980 sonrası Türkiye siyasi hayatında yaşananların, yüksek din öğretimi öğrenci sayıları üzerine doğrudan etkileri söz konusudur.

Bu bölümde 1982 sonrası kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları önce toplu olarak ele alınmış, ardından bu zaman diliminde yeni kurulan bazı programların öğrenci sayıları müstakil başlıklar altında incelenmiştir.

2.2.3.1.1. Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları

1982 sonrası ilahiyat / İslâmi ilimler fakülteleri kayıtlı ve mezun öğrenci sayılarını takip etmek için yükseköğretim istatistiklerinde birim bazında “ilahiyat fakültesi” (farklı isim alternatifleri dahil) kategorisindeki öğrenci sayıları esas alınmıştır. Bu sayı her bir fakültenin öğrenci sayıları toplamından oluşmaktadır. Fakat buradaki verilerin alanlarına göre öğrenci sayılarında “ilahiyat/din” alanı kategorisindeki öğrenci sayılarıyla çeliştiği görülebilir. Bunun nedeni, 1997 sonrasında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinin öğrenci sayılarının ilahiyat alanı lisans öğrenci sayıları kapsamında değil, öğretmenlik alanı kapsamında yükseköğretim istatistiklerinde sayılmasıdır.¹⁷⁸ Biz ise bu bölümde, din kültürü ahlâk bilgisi öğretmenliği programı dışındaki genel ilahiyat lisans programı öğrencilerini değil, farklı programlar da dahil olmak üzere fakülteye kayıtlı bulunan toplam öğrenci sayısını tespit etmeye çalıştık. Bu sebeple bu bölümde yer verilen öğrenci sayılarına DKAB programının fakülteye bağlı bulunduğu 1998-2006 ve 2012-2014 yılları arasındaki öğrenci sayıları ile, bu program ilahiyat fakültesinden ayrıldıktan sonra eski programdan kalan öğrenciler dahildir. DKAB programının eğitim fakültesi bünyesinde bulunduğu döneme ait sayılar ise dahil değildir. 2007-2013 tarihleri arasında öğrenci alan Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü ile Dünya Dinleri Bölümleri öğrenci sayıları da ilahiyat-İslâmi ilimler fakülteleri kayıtlı öğrenci sayılarına dahildir.

Uzaktan eğitim programı öğrenci sayılarıyla ilgili olarak ise, araştırmamızda İLİTAM programı öğrenci sayılarını ayrıca verme yolunu tercih ettik.¹⁷⁹ Bu doğrultuda aşağıda Tablo 2.2.3.1.1.(a)’da

178 Yükseköğretim istatistiklerinde alanlarına göre öğrenci sayılarında “din” alanının nelerden müteşkil olduğu açıklanmamıştır. Din alanının, DKAB programı öğrencileri hariç tutularak hesaplandığı, fakültelerin öğrenci sayıları toplamı ile din alanı öğrenci sayıları karşılaştırılarak tespit edilmiştir.

179 Dikey geçiş sınavıyla her yıl belirli bir miktar öğrenci de örgün programa geçiş yapmaktadır. Bu öğrenciler istatistik raporlarında zaten örgün program öğrenci sayısı içine dahil edilerek gösterildiğinden, araştırma boyunca İLİTAM için verilen sayılar, uzaktan eğitim programı kapsamında olanlardır.

sunulan kayıtlı öğrenci sayıları, örgün programlar toplam öğrenci sayılarını içermektedir; İLİTAM uzaktan eğitim programı kayıtlı öğrencileri sayılara dahil değildir.¹⁸⁰

Tablo 2.2.3.1.1.(a) İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Örgün Programlar Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1982-2023)							
Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1982-83	414	5441	5855	2003-04	3964	3352	7316
1983-84	596	6129	6725	2004-05	3448	2678	6126
1984-85	839	6687	7526	2005-06	3048	2315	5363
1985-86	843	6236	7079	2006-07	2336	1752	4088
1986-87	839	6108	6947	2007-08	2462	1696	4158
1987-88	744	5903	6647	2008-09	3816	2175	5991
1988-89	592	5873	6465	2009-10	7240	4158	11398
1989-90	369	5811	6180	2010-11	11526	7423	18949
1990-91	472	5726	6198	2011-12	16821	10564	27385
1991-92	619	5655	6274	2012-13 ¹⁸¹	22537	15164	37701
1992-93	964	5811	6775	2013-14	29428	19913	49341
1993-94	1459	6310	7769	2014-15	35505	24979	60484
1994-95	2224	6853	9077	2015-16	46150	33551	79701
1995-96	3042	7847	10889	2016-17	47062	34408	81470
1996-97	3761	8929	12690	2017-18	49417	35280	84697
1997-98	4487	9833	14320	2018-19	55142	37834	93037
1998-99	4982	9821	14803	2019-20	58195	39080	97214
1999-00	5234	9194	14428	2020-21	61686	39270	100956
2000-01	5454	8164	13618	2021-22	61632	37160	98792
2001-02	5437	6745	12182	2022-23	64076	37995	102071
2002-03	4553	4628	9181				

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Tablodaki sayılara 2005 yılında faaliyete geçen İLİTAM uzaktan eğitim programı öğrencileri dahil değildir. DKAB programının fakülteye bağlı bulunduğu 1998-2006 ve 2012-2014 yılları arasındaki öğrenci sayıları ile, bu program ilahiyat fakültesinden ayrıldıktan sonra eski programdan kalan öğrenciler ise dahildir.

180 İLİTAM programını dahil etmeden öğrenci sayılarını verme kararında, veri devamlılığıyla ilgili bir takım zorluklar etkili olmuştur. Yükseköğretim istatistiklerinin birim bazında İlahiyat/İslâmi İlimler (ve benzeri) fakülteler kategorisi için verdiği kayıtlı öğrenci sayıları, 2012-2013-2014 yıllarında programlara göre ayrı ayrı verilmediğinden, İLİTAM yahut örgün program öğrenci sayılarını ayırtmakta zorluk bulunmaktadır. Ayrıca istatistik raporlarında toplam kayıtlı öğrenci sayıları 2012 yılına kadar İLİTAM programı hariç, 2012 yılından itibaren ise İLİTAM programı dahil sayılardan oluşmuştur. Bu durum, ÖSYM klavuzlarından fakültelerin kontenjanları ve İLİTAM kontenjanları ile fakülte yeni kayıt sayıları takip edilerek tespit edilmiştir. Bu yıllara ait örgün program kayıtlı öğrenci sayılarını elde etmek için, toplam sayıdan İLİTAM kayıtlı öğrenci sayısını çıkarmak gerekmektedir. Fakat bu tarihlerde İLİTAM öğrenci sayıları da istatistik raporlarında müstakil olarak verilmemiş olduğu için, 2011 yılı kayıtlı öğrenci sayıları üzerinden devam ederek buna kadın-erkek yeni kayıt öğrenci sayıları eklenip, o yıl mezun olan kadın-erkek öğrenci sayıları çıkarılarak bu eksik yılların örgün öğrenci sayılarının hesaplanması yoluna gidilmiştir. Bu işlem 2012 ve 2013 yılı için yapılmış olmakla birlikte, 2014 yılı için yeni kayıt öğrenci sayılarının da raporlarda İLİTAM yeni kayıt öğrenci sayısı dahil bir şekilde verildiği görülmektedir. Bu sebeple 2014 yılına mahsus olmak üzere örgün program yeni kayıt öğrenci sayısı, toplam yeni kayıt sayısından İLİTAM kontenjanının çıkarılması yoluyla elde edilmiştir. Fakat elde edilen sayı cinsiyete dayalı değildir. Grafik oluşturma aşamasında cinsiyete dayalı veri devamlılığını sağlamak için önceki ve sonraki yılın cinsiyet oranları ortalaması bu yıla uygulandığında elde edilen rakamlar kadın ve erkek yeni kayıt sayıları olarak kullanılmıştır. İstatistik raporları, programlara göre öğrenci sayısı ile ilgili 2015 ve sonrasında verdiği bilgiyi mezun öğrenciler için daha erken başlatmakta, 2012 yılından itibaren vermektedir. Bu sayede mezun öğrenciler için örgün program öğrenci sayıları kesintisiz takip edilebilmiştir.

181 2012-2013 öğretim yılından itibaren takip eden iki yıldaki sayılar, yukarıdaki dipnotta açıklanan yöntemle elde edilmiştir.

Tablo 2.2.3.1.1.(a)'da 1982 sonrasında yıllara göre ilahiyat-İslâmi ilimler fakültelerinde kayıtlı öğrenci sayıları yer almıştır. Buna göre öğrenci sayısı 1982'den itibaren takip eden 10 yıl içinde az bir değişim göstererek 5855'den 6775'e çıkmıştır. 1992'yi takip eden yıllarda ise yeni açılan fakülteler sebebiyle öğrenci sayısı hızlı artış göstermiştir. 1992'de yeni fakülteler açılması, aynı yıl 24 yeni üniversitenin kurulmasıyla irtibatlıdır. Türkiye'de üniversite sayısı 29'dan 53'e çıkarken yeni açılan bu üniversitelerin 13'ünde ilahiyat fakültesi bulunması öngörülmüştür. Bunların 12'si aynı yıl açılmış, Antalya'daki Akdeniz Üniversitesi ise gerekli hazırlıkları tamamlamadıkları gerekçesi ile, ancak 2012-2013 öğretim yılında öğrenci almıştır. Yeni açılan fakültelerden Sakarya, Süleyman Demirel, Dicle, İnönü, Karadeniz Teknik ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerine 1993'te; Çukurova, Fırat, Gazi ve Cumhuriyet Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerine 1994'te; Çanakkale 18 Mart Üniversitesine 1995'de; İstanbul ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversiteleri İlahiyat Fakültesine 1996'da öğrenci alınmıştır. 1997'ye kadarki öğrenci sayısının artışında 1993-1995 yıllarında 10 adet fakültenin ikinci öğretim programlarına öğrenci almaya başlaması da etkili olmuştur.

Öğrenci sayılarında 90'lı yıllardaki yükseliş, 28 Şubat sürecinde yüksek din eğitiminin hedef alınmış olması dolayısıyla 2000 yılından itibaren hızla düşmüştür. En düşük seviyesi 4088 öğrenci ile 2006 yılında kaydedilmiştir. Bu sayı, 1982'deki öğrenci sayısından da düşüktür ve 1998'de kaydedilen 14.803 seviyesinden bu noktaya gelmiştir.

İlahiyat Fakültesi öğrenci sayısı üzerinde 28 Şubat sürecinin etkileri hakkında, fakülteye ayrılan kontenjanlar üzerinden daha net tarihlendirme yapmak ve dönemin üniversite yönetiminin tasarruflarını görmek mümkündür. 1997'den sonraki 10 yıl içerisinde İlahiyat Fakültesine ayrılan kontenjanlar şöyledir:

1997'de 3076	2003'de 978
1998'de 2485	2004'de 972
1999'de 2029	2005'de 1080
2000'de 2073	2006'da 675
2001'de 1742	2007'de 820
2002'de 1340	2008'de 2652

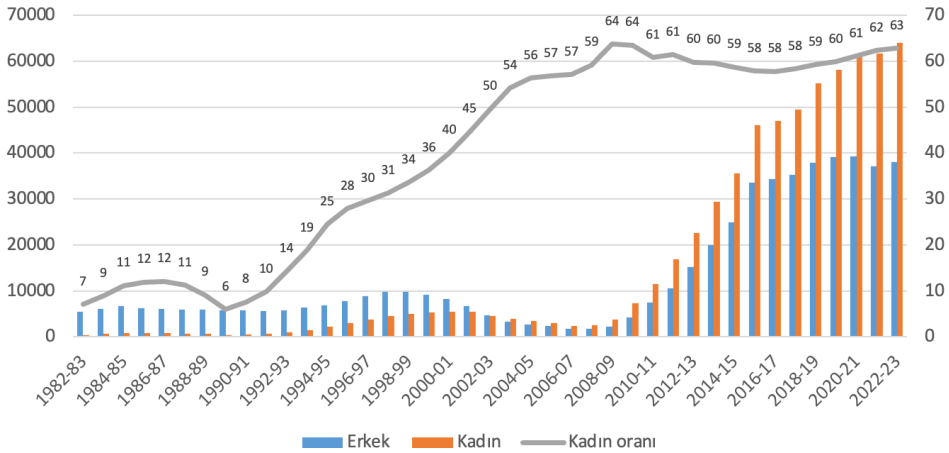
Kontenjan sayılarının 1997 yılından itibaren azalmaya başladığı, en düşük seviyesinin yaşandığı 2006 yılında, 10 yıl öncesine göre 4,5 kat azalarak 675'e düştüğü görülmektedir. Fakülteye gelen öğrenci kaynağındaki bu azalmada 1999 yılından itibaren ilahiyat fakültesi ikinci öğretim programlarının öğrenci almaması; 2000 yılından itibaren İnönü ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerinin öğrenci almaması ve en önemlisi 2006-2007 öğretim yılında öğretmenlik programının ilahiyat fakültesinden ayrılması etkili olmuştur. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programının ayrılmasıyla ilahiyat fakültesine yeni gelecek öğrenci sayısı yarıya düşmüştür.

Kontenjan kısıtlaması, 1997 yılında İlahiyat Fakülteleri İlköğretim DKAB ve İlahiyat Lisans programı olmak üzere iki bölüme ayrıldığında, bu programlardan özellikle ilahiyat kısmı için söz konusu olmuştur. İlgili yıla ait ÖSYM klavuzu genel ve ek yerleştirme sayılarına göre 1998'de her iki programın toplam kontenjanı bir önceki yıl, tek program uyguladığı dönemdekenden 780 daha azdır. Bu, ilk yıl için yeni öğrenci alımında % 31'lik bir düşüş anlamına gelmektedir. Kontenjanda-ki azalma ilahiyat programı aleyhine daha dramatik olmak üzere her iki program için de 2008 yılı-

na dek sürmüştür. Kontenjan itibariyle her iki program için de en düşük seviye 2004 yılına aittir; söz konusu yılda öğrenci alan 20 adet ilahiyat programına toplam 501 kontenjan verilmişken, 10 adet DKAB öğretmenliği programına 444 kontenjan verilmiştir. Söz konusu tarihte DKAB öğretmenliği bölümleri henüz ilahiyat fakültesi bünyesindeydi. 2000’li yılların başındaki bu kontenjan sınırlamasından sadece Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin hariç tutulduğu görülmektedir.

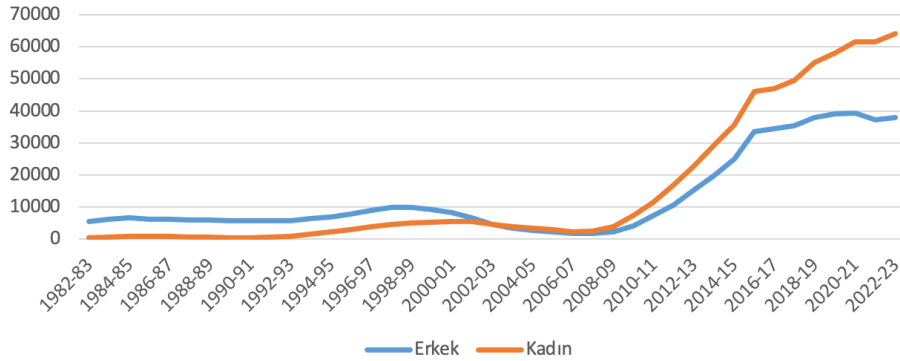
28 Şubat sürecinde İlahiyat Fakültelerine yerleşen öğrenci sayılarının, az miktarda da olsa kontenjanların da gerisinde kaldığı görülmektedir. Örneğin 1999 yılında 2029 kontenjana karşılık 1978 kişi yerleşmiştir. Veya 2001 yılında 1742 kişilik kontenjana 1728 kişi; 2003 yılında 978 kontenjana 941 kişi yerleşmiştir. Bunun sebebinin özellikle İlahiyat Lisans programına yerleşme sayılarındaki düşüş ile irtibatlandırmak mümkündür. Söz konusu dönemde 4 yıllık İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programını tamamlayanlar öğretmen olarak atanabilirken; 4 yıllık İlahiyat Lisans Programı mezunlarının ortaöğretimde öğretmen olabilmesi için 1,5 yıl pedagojik formasyon içerikli lisansüstü eğitim almaları öngörülmüştür. Bu 1,5 yıllık Tezsiz Yüksek Lisans Programı 2010 yılına dek sadece Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nce verilmiş ve sınırlı sayıda (75 kişi) kontenjanla öğrenci almıştır (Ev, 2011: 28). İlahiyat Lisans Programının önündeki zorluklar, buraya yönelecek yeni kayıt öğrenci sayılarını etkilemiş görünmektedir.

Şekil 2.2.3.1.1.(a): İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1982-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. Sayılara, 1997-2006 ve 2012-2014 yılları arasında fakülte bünyesinde olan DKAB programı ile, 2005 yılında faaliyete geçen İLİTAM programı öğrenci sayıları da dahildir.

Şekil 2.2.3.1.1.(a)'da 1982'den günümüze ilahiyat-İslami ilimler fakülteleri kayıtlı öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. 28 Şubat süreci sonrası tablo bütünüyle değişim göstermiştir. Sürecin başlangıcından (1998) en düşük seviyenin görüldüğü 2006'ya gelindiğinde 3,5 kat azalmış bulunan öğrenci sayısı, 2010'da yani dört yıl içinde 1998'deki seviyesini geçmiştir, bu arada kız ve erkek öğrenci oranları da tersyüz olmuştur. 28 Şubat sürecinde düşen aslında özellikle erkek öğrenci sayılarıdır. Aynı tarih aralığında (1998-2006) kız öğrenci sayısı yarıya düşerken, erkek öğrenci sayısı 5,6 kat azalmıştır. Aşağıda Şekil 2.2.3.1.1.(b)'de kız ve erkek öğrenci sayılarındaki değişim ayrıca görülmektedir.

Şekil 2.2.3.1.1.(b): Cinsiyete Göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1982-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.1.(b)'da kız öğrenci oranındaki değişimin 1990'larda başladığı görülmektedir. 1982 öncesini ele aldığımız bölümde, bu tarihe kadar İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri ile Yüksek İslâm Enstitülerinde kız öğrenci oranlarının çok düşük olduğunu belirtmiştik. 1982 sonrası ilahiyat fakültelerinde kız öğrenci oranının artmamış olması bu tarihlerde kadınlara uygulanan kota dolayısıyla olabilir (Furat, 2012: 182). Kız öğrenci oranı en yüksek seviyesine % 64 ile 2008, 2009 tarihlerinde ulaşmıştır. Bu tarihlerde üniversitelerde başörtüsü yasakları devam ettiği için, ilahiyat fakültelerinin kız öğrenciler tarafından daha güvenli bulunarak tercih edildiği düşünülebilir. İlahiyat fakültesinin tek öğrenci kaynağı olan İmam Hatip Okullarında kız öğrenci oranları da bir eken olarak işaret edilebilir. İlahiyat fakültelerinde benzer şekilde İmam Hatip Okullarında en yüksek kız öğrenci oranı 2008'de ve % 54,1 düzeyindedir (Aşlamacı, 2024). İmam Hatip Okullarında kız öğrencilerin oranının artmasının nedeni, katsayı sorunu sebebiyle üniversiteye girişteki zorluklar ve din eğitimi kurumlarının dışında daha yoğun bir şekilde yaşanan başörtüsü yasağıdır.

28 Şubat sürecinde başörtüsü yasağı ve katsayı uygulamasıyla ilgili engeller 2009-2011 yıllarından itibaren ortadan kalkmakla birlikte kız-erkek öğrenci oranlarında eskiye dönüş olmamıştır. İlahiyat fakültelerinde 2003 yılından itibaren kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencileri geçmiş ve günümüze kadar geçen 20 yılda yaklaşık % 60 seviyesinde kalmaya devam etmiştir. Gerek İmam Hatip Liselerinde, gerekse İlahiyat Fakültelerinde mezuniyet sonrası eğitim ve istihdam olanaklarının daralması, erkek öğrenci kitlesi tarafından daha büyük bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Dini ilimler ile iştigal etmenin toplumda yeterli bir karşılığının bulunmaması, bu bilgi alanının daha periferide kalması, lüks bir uğraşı haline gelmesi ile bu eğitime kadınların yönelmesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültelerinin erkek çocuklarından ziyade kız çocukları için daha makul bir eğitim kanalı olarak işlev görmesinin, toplumumuzun sekülerleşmekte olduğuna ilişkin bir gösterge olarak kaydedilmesi mümkündür.¹⁸² Bu durum özellikle Batılı ülkelerde kadınların yüksek din öğretimine katılım oranlarının yüksekliği ile de paraleldir.¹⁸³

¹⁸² Bu bulguyu içeren bir saha araştırması için bkz. Altın & Silkin, 2014.

¹⁸³ Örneğin İngiltere'de Teoloji ve Din Bilimleri alanında lisans düzeyinde kız öğrencilerin oranı % 60,1'dir (2010). Bkz. Guest, Sharma & Song (2013): 9.

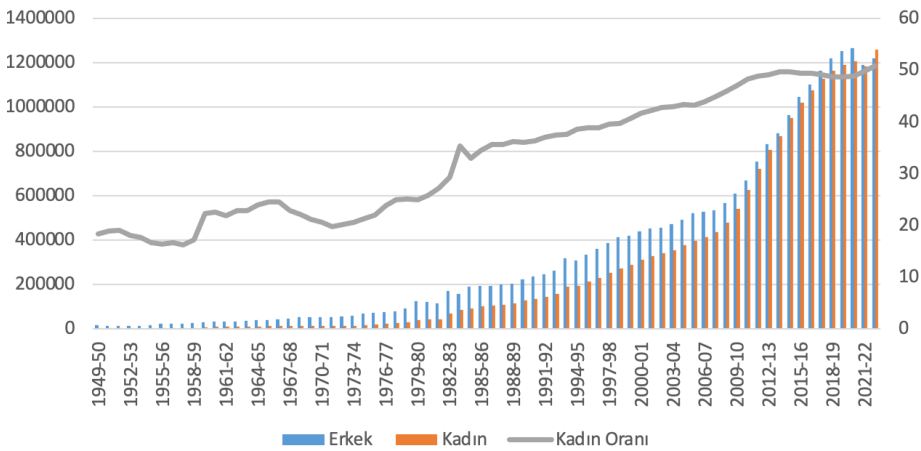
İlahiyat Programı kontenjanlarının yeniden artırılması, Yusuf Ziya Özcan'ın YÖK başkanlığı ile 2008'de başlamaktadır. Bu tarihte ilahiyat programı kontenjanı bir önceki yılın 3 katından fazladır. Takip eden 2009 yılında ise kontenjan yeniden 2'ye katlanmıştır.

Kontenjan ve kayıtlı öğrenci sayılarındaki artışlarda birkaç faktör birden etkilidir. İlk olarak, 2008 yılından itibaren öğrenci kabul eden fakülte sayısı artmıştır. Yıllara göre fakülte sayılarıyla ilgili bölümde ele alındığı üzere 2008 yılında 2, 2010'da 7, 2011 yılında 12, 2012'de 34, 2013'te 9 yeni fakülte kurulmuştur.¹⁸⁴ İkinci olarak, 1999'da öğrenci alımı durdurulan ikinci öğretim programları da 2008-2009 öğretim yılından itibaren yeniden öğrenci almaya başlamıştır. Aynı tarihte uluslararası ilahiyat programı da öğrenci almış, 2010'da İngilizce ilahiyat programları açılmış, 2011'de Arapça ilahiyat programları açılmaya başlamıştır. Bir başka ifade ile fakülteye öğrenci kaydeden program çeşitleri artmıştır. Öğrenci alan bu programlara 2012 yılında yeniden fakülteye bağlanan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı da eklenmiştir. Öğrenci alan 10 adet program olarak 2006'da eğitim fakültesine giden DKAB Öğretmenliği Bölümü, 25 adet olarak ilahiyat fakültesine geri gelmiştir.

İlahiyat Fakültelerinin artan öğrenci sayıları, artan istihdam olanakları ile de irtibatlı görülebilir. 2012 yılında ortaokul ve liselerde seçmeli dersler arasında Hz. Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler ve Kur'an-ı Kerim dersleri de yer almış, bu dersler dolayısıyla öğretmen ihtiyacı artmıştır. 2009'dan itibaren İmam Hatip Okulları öğretmen sayılarının arttığı; Diyanet personeli içinde İlahiyat Fakültesi mezunlarının sayısının da 2007 yılından itibaren daha hızlı artış gösterdiği görülmektedir (Bkz. Aşlamacı, 2024).

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri öğrenci sayılarındaki değişimi, genel olarak Türkiye'de aynı dönemde lisans düzeyindeki eğitimin gelişimine bakarak değerlendirmek mümkündür. Aşağıda Şekil 2.2.3.1.1.(c)'de 1949'dan itibaren Türkiye genelinde lisans düzeyindeki öğrenci sayılarının gelişimi verilmiştir.

Şekil 2.2.3.1.1.(c): Türkiye Geneli Lisans Düzeyi Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1949-2023)

Kaynak: İlgili yıllara ait Millî Eğitim ve Yükseköğretim İstatistiklerinde Türkiye geneli öğrenci sayıları özet tabloları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Öğrenci sayılarına özgün, ikinci öğretim ve uzaktan öğretim (lisans tamamlama vs.) programları öğrenci sayıları dahil olup, açıköğretim programları dahil değildir.

184 İlahiyat fakültesi öğrenci sayılarına dahil olmamakla birlikte o vakit halen eğitim fakültesi bünyesinde bulunan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü kontenjanları da aynı tarih aralığında artmaya başlamıştır. Burada da öğrenci alan bölümlerin sayısında artış söz konusudur: 2008'de 1, 2009'da 5, 2010'da 6 yeni DKAB Öğretmenliği bölümü eğitim fakülteleri bünyesinde kurulmuştur.

Şekilde, üniversite sayısındaki artışla birlikte özellikle 2010 sonrası öğrenci sayısındaki artış hızının da yükseldiği görülmektedir. Örneğin 2008 ile 2018 yılları arasında kayıtlı öğrenci sayısı Türkiye genelinde 972.424'den 2.384.558'e çıkarak 2,4 kat artmıştır. Bu durum, 2010 sonrası ilahiyat alanı öğrenci sayısındaki artışın, Türkiye genelindeki durum ile irtibatlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, 28 Şubat süreci sonrası yüksek din öğretimi alanındaki gelişmeleri bu alana has ön açma olarak açıklamak isabetli görünmemektedir. Bununla birlikte lisans düzeyinde yüksek din öğretimi öğrenci sayılarının, bu genel tablodan ayrılan tarafı 2000-2008 yılları arasındadır. Bu tarihlerde ilahiyat fakülteleri öğrenci sayıları ciddi oranda düşerken Türkiye geneli öğrenci sayılarında böyle bir azalma söz konusu değildir. Bu düşüş ise siyasi müdahalenin sonucudur.

Cinsiyet oranları itibariyle inceleyecek olursak; Türkiye genelinde lisans öğrencileri içinde kadınların oranının 1949'da % 18 düzeyinden başlayarak artış gösterdiğini, yarıyı geçerek % 51 oranı ile en yüksek seviyesine 2023'te ulaştığını görüyoruz. İlahiyat alanında ise kadın oranının, önceki bölümde ele aldığımız üzere 1949'da % 28 gibi oldukça yüksek bir orandan başlayıp hızla düştüğünü, en düşük seviyesini % 5 ile 1973'te gördüğünü, bununla birlikte 1957'den itibaren 1992'ye kadar uzunca bir dönem çoğunlukla % 10'un altında kaldığını, yahut kısa süreli olarak ancak % 11-12 seviyesine çıktığını; 1992'den itibaren ise sürekli artış eğiliminde olduğunu, son olarak % 63 oranında devam etmekte olduğunu hatırlatabiliriz. Geldiğimiz nokta itibariyle ilahiyat/İslâmi ilimler alanında lisans düzeyinde kız öğrenci oranı, Türkiye genelinin üzerindedir. Din hizmetlerinin çoğunlukla erkekler tarafından sürdürüldüğü ülkemizde bu durum, üzerinde yeterince durulmamış, sebepleriyle birlikte çalışılması gereken bir konudur.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri öğrenci sayılarını ele aldığımız bu başlıkta temel olarak yukarıda verileri sunduğumuz Tablo 2.2.3.1.1.(a)'da uzaktan eğitim programı (İLİTAM) öğrencileri sayılara dahil edilmemişti. Takip eden bölümlerde İLİTAM programı öğrenci sayılarını müstakil olarak ele alacağız. Fakat burada son olarak -eksik veri bulunan kısımları boş bırakarak- bu program da dahil olmak üzere 2005 sonrası toplam kayıtlı öğrenci sayılarını ele almak istiyoruz.

Tablo 2.2.3.1.1.(b) İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Toplam Kayıtlı Öğrenci Sayıları (Örgün Programlar+İLİTAM Uzaktan Eğitim Programı)

Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	İLİTAM'ın toplam içinde oranı		
				Kadın	Erkek	Toplam
2005-06	3142	2721	5863	2,99	14,92	8,53
2006-07	2546	2542	5088	8,25	31,08	19,65
2007-08	2865	2642	5507	14,07	35,81	24,50
2008-09	4434	3187	7621	13,94	31,75	21,39
2009-10	8245	5407	13652	12,19	23,10	16,51
2010-11	13618	9739	23357	15,36	23,78	18,87
2011-12	-	-	-	-	-	-
2012-13	28096	19555	47651	-	-	-

2013-14	39233	26594	65827	-	-	-
2014-15	47423	32029	79452	-	-	-
2015-16	52012	36813	88825	11,27	8,86	10,27
2016-17	54785	38224	93009	14,10	9,98	12,41
2017-18	57660	39279	96939	14,30	10,18	12,63
2018-19	67591	45214	112805	18,42	16,32	17,58
2019-20	75683	50600	126283	23,16	22,81	23,02
2020-21	75923	48846	124769	18,75	19,60	19,09
2021-22	72060	43908	115968	14,47	15,37	14,81
2022-23	75166	45378	120544	14,75	16,27	15,32

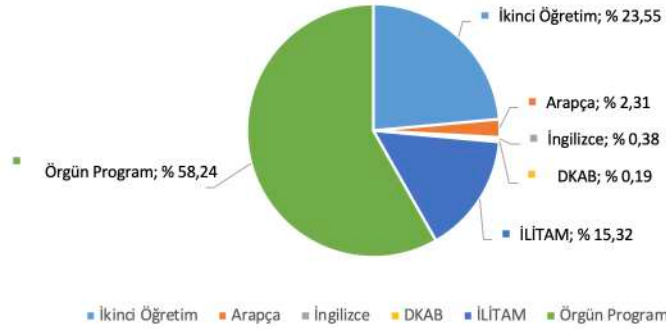
Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Yükseköğretim istatistik raporları toplam kayıtlı öğrenci sayılarını 2012 yılına kadar İLİTAM programı hariç, 2012 yılından itibaren ise İLİTAM programı dahil olarak vermektedir. 2012 öncesine ait İLİTAM programı öğrenci sayıları Ankara Üniversitesi için Doğan, 2019: 156-161'den alınmış; diğer üniversiteler için fakülte yönetimlerinden talep edilmiş, fakat cinsiyete dayalı bir şekilde ancak 2011 yılına kadar elde edilebilmiştir. İLİTAM öğrenci sayıları eklenemediği için tabloda toplam kayıtlı öğrenci sayılarında 2011 yılı boş bırakılmıştır. Ayrıca, 2012 yılından itibaren İLİTAM öğrencilerini dahil ederek kayıtlı öğrenci sayılarını verdiği (kontenjan karşılaştırmaları ile) anlaşılan istatistik raporları, 2012-2013-2014 yıllarında bunların programlara göre dağılımını vermemektedir. Söz konusu yıllarda İLİTAM kayıtlı öğrenci sayılarını cinsiyete dayalı bir şekilde bilemediğimiz için tabloda toplam içindeki İLİTAM öğrenci oranlarına yer verilememiştir.

İLİTAM programı, ilahiyat fakültesi örgün bölümde kontenjanların azaldığı bir dönemde, 2005'te Ankara'da faaliyete geçmiş, 2009'da önce Sakarya, hemen ardından 2010'da İstanbul, Atatürk ve İnönü üniversiteleri İLİTAM programına öğrenci almıştır. Bu ilk dönemlerde program, ilahiyat fakülteleri için önemli bir öğrenci kaynağıdır. 2011 yılına kadar örgün programlarda okuyan öğrencilerin 3 veya 4'te biri kadar da İLİTAM öğrencisi vardır. 2007'de, yani kontenjan kısıtlamaları sebebiyle ilahiyat fakültesinin en düşük öğrenci sayısına sahip olduğu dönemde toplam kayıtlı öğrencilerin % 24,5'i (erkeklerde % 35,81) İLİTAM kaynaklıdır. Yeni açılan fakültelerle birlikte İLİTAM'ın, toplam öğrenci sayısı içindeki payının 2010'da % 10'a düştüğünü görüyoruz. İlgili bölümde ele alınacağı üzere İLİTAM programı öğrenci sayıları 2015 yılından itibaren artmaya başlamış, bu artış, programı uygulayan fakülte sayısının artmasından ziyade, kontenjanların artmasından kaynaklanmıştır. 2018 yılında ilahiyat ön lisans programlarından İLİTAM'a sınavsız geçişe izin verilmesinin ardından 2019 yılında en yüksek öğrenci seviyesine (29.069 öğrenci) ulaşan program, yeniden toplam öğrenci sayısının yaklaşık 4'te birini oluşturmuştur. Bu oranları değerlendirirken İLİTAM programının iki yıllık bir eğitim (3 ve 4. sınıflar düzeyinde) ile, dört yıllık eğitim süreci içinde edindiği yeri değerlendirmekte olduğumuzu dikkate almak gerekir. Uzaktan eğitim programları daha geniş kitlelere eğitimi ulaştırmakta etkili olmakla birlikte yürürlükteki mevzuatların istihdam alanlarında açık ve uzaktan öğretim mezunlarını örgün eğitim mezunlarının sahip olduğu bütün haklardan yararlandırması, örgün program öğrencileri için hak ihlali oluşturmaktadır.

2023 yılı sayılarına göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerine kayıtlı öğrencilerin programlara dağılımı aşağıda Şekil 2.2.3.1.1.(d)'de verilmiştir.

Şekil 2.2.3.1.1.(d): İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde Kayıtlı Öğrencilerin Programlara Göre Dağılımı (2023 Yılı)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Artık öğrenci almayan DKAB öğretmenliği programına halen kayıtlı bulunan 235 kişi (% 0,19) 2023 yılı istatistiklerinde görünüyör olması sebebiyle grafikte bu orana da yer verilmiştir.

Şekilde görüldüğü üzere ilahiyat alanı lisans düzeyi öğrencilerinin % 58,24'ü örgün birinci öğretim programında öğrenim görmekte, bunu ikinci öğretim % 23,55 ile İLİTAM % 15,32 ile takip etmektedir.

1982 sonrasında öğrencilerin programlara göre sayılarındaki değişim aşağıda takip eden bölümlerde müstakil olarak ele alınacaktır.

Mezun Öğrenci Sayısı

İlahiyat / İslâmi ilimler fakülteleri mezun öğrenci sayıları Tablo 2.2.3.1.1.(c)'de yer almıştır. Mezun öğrenci sayıları, Yükseköğretim İstatistiklerinde akademik birimlere göre lisans düzeyinde mezun öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak hazırlanmıştır. Sayılara DKAB programının fakülteye bağlı bulunduğu 1998-2006 ve 2012-2014 yıllarında fakülteden mezun olan öğretmenlik programı öğrencileri de dahildir.¹⁸⁵ Araştırmamızın bu bölümünde öncelikle örgün program öğrenci sayılarını vermeyi esas aldığımız için İLİTAM uzaktan eğitim programı öğrenci sayıları tabloya dahil edilmemiştir.¹⁸⁶

Tablo 2.2.3.1.1.(c) İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Örgün Programlar Mezun Öğrenci Sayıları (1982-2023)

Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1982-83	37	939	976	2002-03	1178	1546	2724
1983-84	48	1322	1370	2003-04	1163	1074	2237
1984-85	56	1446	1502	2004-05	1098	827	1925
1985-86	56	879	935	2005-06	666	632	1298
1986-87	117	837	954	2006-07	713	385	1098
1987-88	183	1032	1215	2007-08	606	354	963
1988-89	254	1161	1415	2008-09	614	404	1018

185 DKAB Programının bağlı bulunduğu fakültenin değişimi sırasında eski programda kayıtlı bulunan öğrencilerin mezuniyet durumları ise tam olarak tespit edilememektedir. Eski programlardan kalan öğrencilere mezuniyet aşamasında fakültelerden birini tercih etme hakkı verilmiştir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kendi kaynaklarından hareketle sunduğu verilerle (bkz. Doğan, 2019) bu fakültenin yükseköğretim istatistiklerinde sunulan veriler karşılaştırıldığında, yükseköğretim istatistiklerinde bu tarihlerde eski programdan kalan öğrencilerin mezun sayılarına dahil edilmediği tespit edilebilmektedir. Diğer fakülteler için benzer hususi çalışmalar bulunmadığı için bu karşılaştırma yaygın olarak yapılamamıştır. Araştırmamızda yükseköğretim istatistik raporlarındaki sayılar esas alınarak değerlendirme yapılmış olmakla birlikte ilahiyat fakültesinden mezuniyet belgesi alan öğrencilerin sayısının biraz daha fazla olduğu tahmin edilebilir.

186 Yükseköğretim istatistikleri mezun öğrenci sayılarını 2012 yılına kadar İLİTAM programı hariç, 2012 yılından itibaren ise İLİTAM programı dahil olmak üzere vermiştir. Bu durum, ÖSYM klavuzlarından fakültelerin kontenjanları ve İLİTAM kontenjanları ile fakülte yeni kayıt sayıları takip edilerek tespit edilmiştir. Kayıtlı öğrencilerin programlara göre sayıları konusunda raporlarda 2012-2015 yılları arasında bulunan eksiklik mezun öğrenciler için söz konusu olmayıp, 2012 yılından itibaren programlara göre mezun öğrenci sayıları takip edilebilmektedir. Dolayısıyla 2012 yılı öncesi İLİTAM programı dahil olmaksızın verilen sayılar raporlardan aynen alınmış, 2012 sonrasında ise sadece örgün program mezun öğrenci sayıları alınmıştır.

1989-90	102	954	1056	2009-10	452	303	755
1990-91	94	985	1079	2010-11	762	529	1291
1991-92	50	953	1003	2011-12	2174	1113	3287
1992-93	56	1036	1092	2012-13	2468	1459	3927
1993-94	51	977	1028	2013-14	3713	2410	6123
1994-95	163	953	1116	2014-15	4951	2750	7701
1995-96	241	928	1169	2015-16	6872	3941	10813
1996-97	328	1091	1419	2016-17	8547	5060	13607
1997-98	482	1391	1873	2017-18	6623	3627	10250
1998-99	745	1536	2281	2018-19	9453	5577	15030
1999-00	911	1885	2796	2019-20	8525	5519	14044
2000-01	895	1999	2894	2020-21	10047	5877	15924
2001-02	1493	2683	4176	2021-22	10347	5439	15786

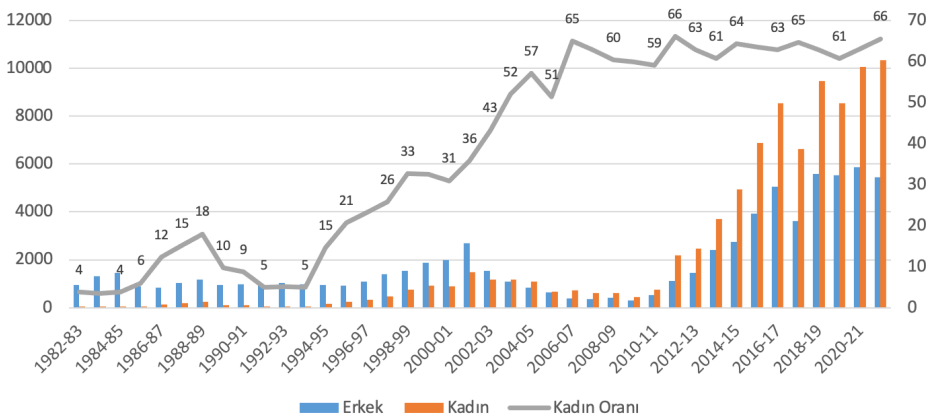
Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve akademik birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Tablodaki sayılara 2005 yılında faaliyete geçen İLİTAM uzaktan eğitim programı öğrencileri dahil değildir. DKAB programının fakülteye bağlı bulunduğu 1998-2006 ve 2012-2014 yılları arasında fakülteden mezun olan öğretmenlik programı öğrenci sayıları ise dahildir.

Fakültenin genel öğrenci sayısındaki dalgalanmalar mezun sayısında da kendisini göstermektedir. İlahiyat fakülteleri 2009-2010 öğretim yılında ancak toplam 755 mezun verebilmiştir. Bu sayı 12 yıl sonra yıllık 15.000'i aşmıştır.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin hususi olarak mezun öğrenci sayılarını etkileyen faktörlerden biri, öğretim süresindeki değişikliklerdir. 1982'de ilahiyat fakülteleri hazırlık sınıfı ile birlikte 5 yıl eğitim süreli programlar olarak düzenlenmiştir. Ele aldığımız 1982-2023 yılları arasında fakültenin öğretim süresi değişmiş, 1998 – 2008 yılları arasında hazırlık sınıfı kaldırılarak 4 yıllık program uygulanmıştır. 2009 - 2010 öğretim yılından itibaren yeniden hazırlık sınıfının gelmesiyle ilahiyat programının öğretim süresi 5 yıla çıkmıştır. Bunun sonucunda 2001-2002 öğretim yılında 4 ve 5 yıl süreli programlara kayıtlı öğrenciler birlikte mezun oldukları için bu yıl mezun sayısında bir yükselme görülmektedir.

Şekil 2.2.3.1.1.(c): İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Örgün Programlar Mezun Öğrenci Sayıları (1982-2023)

Kaynak: Yükseköğretim istatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve akademik birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.1.(c)'de İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri mezun öğrenci sayılarının 1982-2023 yılları arasındaki değişimi görülmektedir. 2003 yılından itibaren mezunlar içerisinde kadınların oranı erkekleri geçmiş ve bu durum, o tarihten itibaren değişmemiştir. En yüksek seviyesi % 66 ile 2011 ve 2022 yıllarındadır.

İLİTAM uzaktan eğitim programı öğrencileri dahil olmak üzere mezun sayıları aşağıda Tablo 2.2.3.1.1.(d)'de sunulmuştur.

Tablo 2.2.3.1.1.(d) İlahiyat-İslâmi İlimler Fakülteleri Toplam Mezun Öğrenci Sayıları (Örgün Programlar+İLİTAM Uzaktan Eğitim Programı)						
İLİTAM'ın toplam içinde oranı						
Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2006-07	773	726	1499	7,76	46,97	26,75
2007-08	709	720	1432	14,53	50,83	32,75
2008-09	824	828	1652	25,49	51,21	38,38
2009-10	709	694	1403	36,25	56,34	46,19
2010-11	1161	950	2111	34,37	44,32	38,84
2011-12	3084	2018	5102	29,51	44,85	35,57
2012-13	3948	2821	6769	37,49	48,28	41,99
2013-14	4979	3461	8440	25,43	30,37	27,45
2014-15	6923	3958	10881	28,48	30,52	29,23
2015-16	9480	5269	14749	27,51	25,20	26,69
2016-17	10727	6049	16776	20,32	16,35	18,89
2017-18	8895	4498	13393	25,54	19,36	23,47
2018-19	11657	6465	18122	18,91	13,74	17,06
2019-20	13966	8637	22603	38,96	36,10	37,87
2020-21	17399	10518	27917	42,26	44,12	42,96
2021-22	13191	6986	20177	21,56	22,14	21,76

Kaynak: Yükseköğretim istatistiklerinde ilgili yıllara ait, öğrenim düzeyleri ve akademik birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

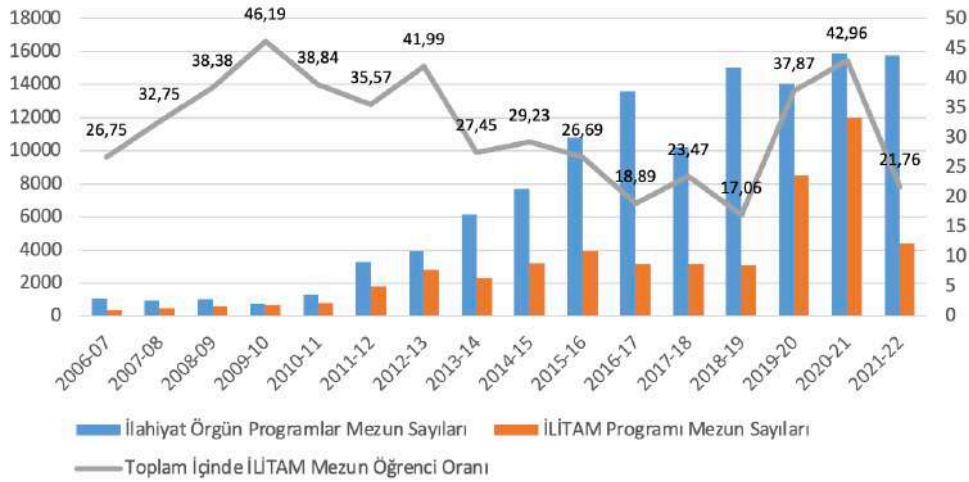
Not: Yükseköğretim istatistiklerinde program bazlı öğrenci sayılarının verilmemesi sorunu mezun öğrenciler için söz konusu olmayıp, mezun öğrenci bilgileri daha kapsamlı sunulmakta, 2012'den itibaren İLİTAM mezun öğrenci sayıları takip edilebilmektedir. Önceki tarihler ise Ankara Üniversitesi için Doğan, 2019: 156-161'den, Sakarya, Atatürk, İnönü ve İstanbul üniversiteleri için ilahiyat fakültesi yönetimlerinden temin edilmiştir.

İLİTAM programı 2005 yılında öğrenci alıp ilk mezunlarını 2006 yılında vermiştir. Bu sebeple İLİTAM dahil sayıları veren tablo 2006 yılından başlatılmıştır. Tabloya göre ilahiyat fakülteleri en fazla sayıda mezunu 2020-2021 eğitim döneminde vermiştir (27.917 kişi). Bu dönem, 2018 ve 2019'da sınavsız olarak önlisans programından lisans tamamlamaya geçen öğrencilerin mezun olduğu dönemdir. Bu grup mezun olduktan sonra yıllık mezun sayısı 20.177'ye gerilemiştir.

İLİTAM programı öğrenci sayılarının genel olarak İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi lisans düzeyi mezun sayıları içindeki payı, programa öğrenci kabul koşullarına dayalı olarak yıllar içinde değişim göstermiştir. 2009'da neredeyse yarıya yakın bir şekilde (% 46,19) mezunlar içinde İLİTAM'ın önemli bir paya sahip olduğunu görüyoruz. 28 Şubat'ın öğrenci sayıları üzerindeki etkilerinin devam ettiği bu dönemde, mezunlar içinde İLİTAM öğrencileri özellikle erkeklerde daha fazladır (% 56,34). Başörtüsü problemleri sebebiyle tersine bir algı söz konusu olsa da İLİTAM programının bu dönemde kadınlardan daha çok erkekler için işlev gördüğü söylenebilir.

Günümüzde İLİTAM programıyla ilgili önemli tartışma konularının başında, yüksek oranda öğrenci sayısına sahip olması, örgün eğitime eşdeğer diploma veriyor olması ve böylelikle haksız rekabete kaynaklık etmesi ve nihayetinde ilahiyat fakültelerini zayıflatması gelmektedir. İlgili başlıkta müstakil olarak vereceğimiz İLİTAM mezun öğrenci sayılarını da kullanarak hazırladığımız örgün programlar ve İLİTAM programı mezun oranılarını gösteren grafik aşağıda sunulmuştur.

Şekil 2.2.3.1.1.(d): İlahiyat Örgün Programlar ile İLİTAM Programı Mezun Öğrenci Sayıları Karşılaştırması (2006-2023)

Kaynak: Tablo 2.2.3.1.1.(c) ve Tablo 2.2.3.1.1.(d)'de derlenen veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.1.(d).’de İLİTAM programının toplam mezun içindeki payının son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesinden 2006 ve sonrasında mezun olan toplam 173.026 kişinin 51.409’u, yani % 29,74’ü İLİTAM programı öğrencisidir.

Lisans düzeyinde yüksek din öğretimi mezunlarıyla ilgili sayısal verilerin tamamlandığı bu bölümde geçmişe yönelik toplu bir değerlendirme yapmamız mümkün hale gelmiştir. Buna göre 1924’de açılan fakültenin mezunları da dahil olmak üzere ilahiyat fakültelerinin yaklaşık 100 yıl içinde toplam mezun sayısı 215.062 kişidir. 1962-1982 yılları arasında mezun veren Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarını da buna dahil ettiğimizde lisans düzeyinde yüksek din öğretimi mezunlarının toplam sayısı 223.600’dür. Bunların % 53,29’u kadın, % 46,71’i erkektir. Toplam mezun sayısı içinde son on yılın (2012-2021 dönemi) mezunlarının oranı % 71’dir.

2.2.3.1.2. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı

İlahiyat-İslâmi ilimler fakülteleri kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları kapsamında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği programı öğrencileri de, fakülte bünyesinde bulunduğu tarihler itibarıyla yukarıdaki genel sayılar içinde yer almıştı. Bu başlıkta ise müstakil olarak programın öğrenci sayıları -eğitim fakültesinde bulunduğu dönem de dahil olmak üzere- takip edilmiştir.

Yükseköğretim istatistiklerinde DKAB Programıyla ilgili veriler, öğretmenlik alanları kategorisinde yer almıştır. Din dersleri için öğretmen yetiştiren programın ismindeki değişimler dolayısıyla dönemlere göre istatistik raporlarında aynı yıl içinde biri “ilköğretim”, diğeri “sosyal bilimler” eğitimi alanlarında olmak üzere iki farklı isimle yer almıştır. Çalışmamızda her ikisinin toplamı alınarak Tablo 2.2.3.1.2. hazırlanmıştır. Bir başka ifade ile öğrencinin eğitim yahut ilahiyat fakültesinde olmasına bakmaksızın söz konusu programda kayıtlı olması esas alınmıştır. Bununla birlikte programın farklı fakülteler bünyesinde iken öğrenci varlığının takip edilebilmesi için “yeni kayıt” bilgilerine de yer verilmiştir.

Yükseköğretim istatistiklerinin online ortama aktarıldığı 2013 yılı ve takip eden iki yıla ait raporlarda programlara göre öğrenci sayıları da dahil olmak üzere birtakım bilgiler kayıtlı öğrenciler için verilmemiştir. Bu sebeple önceki yıllarda veri bulunmasına rağmen 2013-2014 öğretim yılı yükseköğretim istatistiklerinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programına ilişkin müstakil bilgi bulunmamaktadır. Bu eksiklik dolayısıyla tabloda yeni kayıt sayısı yerine, ilgili yıla ait kontenjan sayısı verilmiştir. Hakkında veriye ulaşılamayan bölümler tabloda işaret edilmiştir.

İstatistik raporlarında mezun öğrencilerle ilgili bilgilerde ise, programa göre dağılım da dahil olmak üzere, böyle bir eksiklik söz konusu değildir; bu veriler tabloda yer almıştır. Ayrıca tablodaki veriler; 2010 yılında bölümler eğitim fakülteleri bünyesinde bulunduğu sırada açılmaya başlayan ve birkaç yıl içinde sayıları 32’yi bulan DKAB Öğretmenliği İkinci Öğretim Programları öğrenci sayılarını da içermektedir.

Program 2014’te öğrenci almayı durdurmuş olmakla birlikte eski programlardan kalan kayıtlı öğrenciler bulunmaya devam etmektedir. Bu sebeple veriler 2023 yılına kadar takip edilmiştir.

Kurumsal verilerle ilgili bölümde altı çizildiği üzere, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programının zaman içerisindeki isim değişikliklerinin doğurduğu zorluk dolayısıyla, bu çalışmada programdan genel olarak bahsederken, herhangi dönemdeki bir adını işaret etmeksizin “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı” adının kullanılması tercih edilmiştir.

Tablo 2.2.3.1.2: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı Öğrenci Sayıları (1998-2023)

Dönemler	Yeni kayıt			Kayıtlı Öğrenci			Mezun Öğrenci		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1998-99	156	354	510	156	354	510			
1999-00	337	343	680	497	697	1194			
2000-01	466	341	797	960	1042	2002			
2001-02	533	277	810	1483	1317	2800	124	275	399
2002-03	377	261	638	1730	1301	3031	298	339	637
2003-04	329	131	460	1752	1082	2834	457	340	797
2004-05	333	125	458	1622	861	2483	541	299	840
2005-06	329	169	498	1414	729	2143	374	254	628
2006-07	318	247	565	1337	697	2034	343	125	468
2007-08	311	221	532	1313	787	2100	312	113	425

2008-09	484	296	780	1480	953	2433	331	156	487
2009-10	678	442	1120	1829	1233	3062	298	216	514
2010-11	1414	1562	2976	2959	2527	5486	270	197	467
2011-12	1839	1466	3305	4434	3737	8171	306	188	494
2012-13	2174	2014	4188	6124	5462	11586	696	443	1139
2013-14	-	-	6090 ¹⁸⁷	-	-	16537 ¹⁸⁸	1531	1378	2909
2014-15	-	-	-	-	-	13628 ¹⁸⁹	1830	1260	3090
2015-16	-	-	-	5712	4952	10664	2212	1702	3914
2016-17	-	-	-	3480	3166	6656	2895	2132	5027
2017-18	-	-	-	592	1051	1643	225	303	528
2018-19	-	-	-	401	789	1190	62	107	169
2019-20	-	-	-	299	597	896	20	48	68
2020-21	-	-	-	235	457	682	17	40	57
2021-22	-	-	-	78	168	246	7	18	25
2022-23	-	-	-	118	117	235	-	-	-
				Toplam Mezun		13149	9933	23082	

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde ilgili yıllara ait öğretim alanlarına göre lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını veren tablolar ile, öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre yeni kayıt, kayıtlı ve mezun öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümleri 2006-2007 öğretim yılı ile 2011-2012 öğretim yılı arasında eğitim fakültesi bünyesindedir. Bu tablo, söz konusu tarih aralığında eğitim fakültesindeki bölüm öğrenci sayılarını da içermektedir. Bölümün ismindeki değişiklik kaynaklarda farklı başlıklarla yer almasına sebep olmuş olup, hem Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, hem de İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ismini taşıyan programdaki öğrenci sayıları toplanarak her bir yıla ilişkin tablodaki sayılar elde edilmiştir.

2013 yılından itibaren elektronik ortama aktarılan Yükseköğretim İstatistiklerinde 2013-20114 ve 2014-2015 dönemlerinde (İlköğretim) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi bölümlerine ilişkin -gerek alanlarına göre öğrenci sayılarını veren tablolarda, gerekse yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolarda- müstakil bilgi verilmemiştir. Veriye erişilemeyen tarihler tabloda belirtilmiştir.

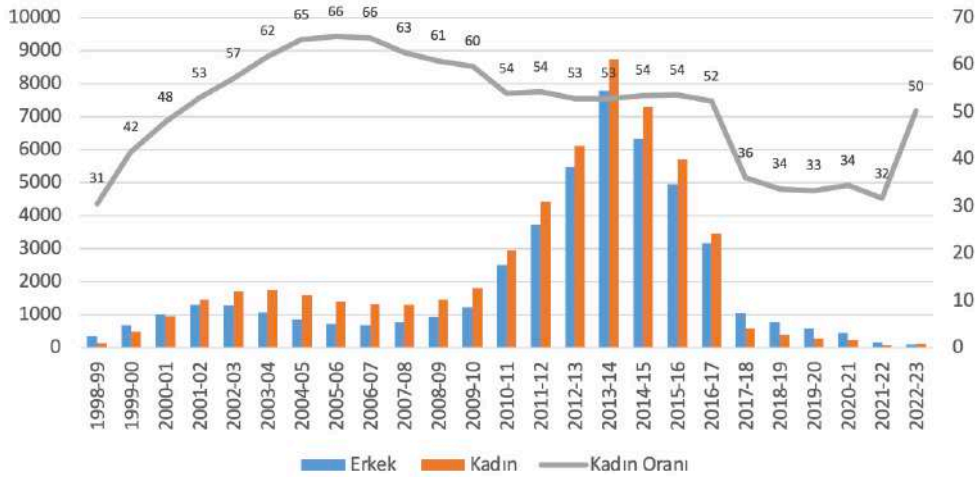
Tablo 2.2.3.1.2'de ilk defa öğrenci aldığı 1998 tarihinden itibaren Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı öğrenci sayıları yer almaktadır. Buna göre öğrenci sayısının 28 Şubat sürecinde, İlahiyat Lisans Programında olduğu gibi, burada da düştüğü ve en düşük seviyesinin eğitim fakültesine geçtiği 2006-2007 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2008 yılından itibaren ise, o dönem ilahiyat fakültesinde olduğu gibi kontenjanlar ve öğrenci kabul eden programların sayısının artması dolayısıyla, kayıtlı öğrenci sayısı da artış göstermiş ve eğitim fakültesindeki son döneminde öğrenci sayısı 2006'dakinin 4 katına ulaşmıştır.

Program ilahiyat fakültesine döndükten sonra öğrenci sayısındaki artış hızı daha yüksektir. Bunun sebebi, 2012'de 6, 2013'de 13 yeni programın açılmış olmasıdır. Yeni programların açıldığı, YÖK tarafından bunun onaylandığı ve öğrenci sayısının en yüksek düzeyde olduğu bir dönemde programa öğrenci alımı durdurulmuştur. Bu durum, programın sona erdirilmesiyle ilgili kararın, geliştirilmesiyle ilgili bir süreç işlerken, hızlı ve muhtemelen yeterince tartışılmadan alındığı yönünde yorumlanabilir.

187 2013-2014 Öğretim yılı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programına ilişkin yükseköğretim istatistiklerinde müstakil bilgi bulunmadığı için, yeni kayıt sayısı yerine, ilgili yıla ait kontenjan sayısı verilmiştir. Bu nedenle yeni kayıt yaptıran öğrencilerin cinsiyete dayalı dağılımı bilinmemektedir.

188 2012-2013 öğretim yılı kayıtlı öğrenci sayısına, bu yıla ait kontenjan (muhtemel yeni kayıt) sayısı eklendikten sonra bir önceki yılın mezun sayısının çıkarılmasıyla elde edilmiştir.

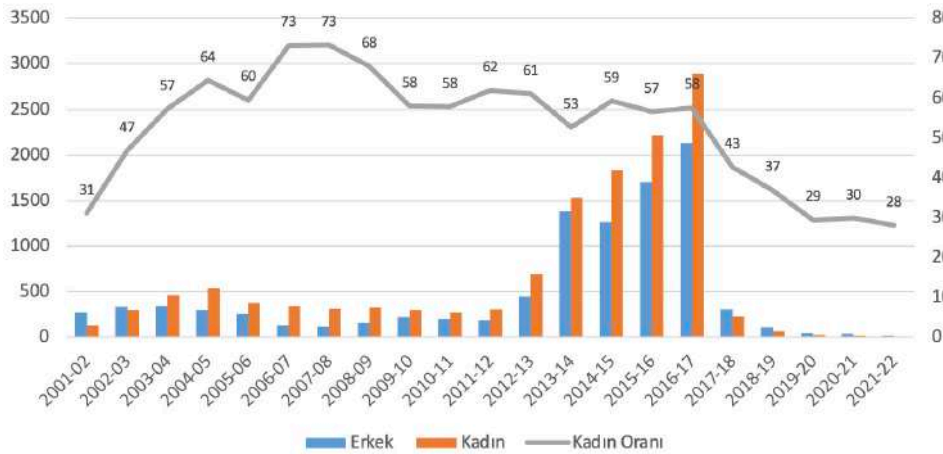
189 Bu yılda yeni kayıt olan öğrenci olmadığından, 2013-2014 öğretim yılı kayıtlı öğrenci sayısından, bir önceki yılın mezun sayısı çıkarılarak elde edilmiştir.

Şekil 2.2.3.1.2.(a): Yıllara Göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1998-2023)

Kaynak: İlgili yıllardaki yükseköğretim istatistikleri raporlarından derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Grafikte veri devamlılığını sağlayabilmek için 2013 ve 2014 yıllarındaki eksik veriler yerine 2013'te bir önceki yılın, 2014'te bir sonraki yılın kız ve erkek öğrenci oranları esas alınarak elde edilen sayılar kullanılmıştır.

Şekil 2.2.3.1.2.(a)'da 1998 yılından itibaren Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı kayıtlı öğrenci sayılarındaki değişim seyri görülmektedir. Program faaliyete geçtikten kısa bir süre sonra, 2001 yılından itibaren kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencileri geçmiştir; bundan sonrasında öğrenci aldığı dönem boyunca kız öğrencilerin oranı % 50'nin üzerinde olmaya devam etmiştir. En yüksek seviyesi 2005 ve 2006 yıllarında % 66 oranında gerçekleşmiştir.

Şekil 2.2.3.1.2.(b): Yıllara Göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1998-2023)

Kaynak: İlgili yıllardaki Yükseköğretim İstatistikleri raporlarından derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.2.(b)'de 1998 yılından itibaren Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı mezun öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. 2013'te açılan 13 yeni program sebebiyle sayısı artan öğrencilerin 2016-2017 öğretim yılında mezun olmasıyla en yüksek mezun sayısı bu yıldadır. Programdan 2023 yılına kadar toplam 23082 kişi mezun olmuştur; bunların 9933'ü (% 43,03) erkek, 13149'i (% 56,96) kadındır.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı mezunlarının, genel olarak ilahiyat fakültesi mezunları içerisindeki yerinin sunmuş olduğumuz tablo ve grafiklerden doğrudan elde edilemeyeceğini de hatırlatmak gerekir. Zira bu bölümde derlenen sayıların bir bölümü, eğitim fakültesi hanesine aittir. Program yer değiştirdikçe eski yerinde kalmaya devam eden öğrenci sayıları dolayısıyla, belirli tarih aralıklarına ilişkin veriler belirli fakültelere ait olarak değerlendirilemez.

2.2.3.1.3. İkinci Öğretim Programları

Kurumsal veriler bölümünde ele alındığı üzere ilahiyat alanında ikinci öğretim programları ilk olarak 1993'te başlamış, fakat 1998-2008 yılları arasında fakültenin öğrenci sayısının düşürülmesi politikasının eseri olarak ikinci öğretim programlarına öğrenci alımı durdurulmuştur. 2008 yılından itibaren yeniden öğrenci almaya başlayan programların sayısı 2023 yılı itibarıyla 59'dur.

İlahiyat-İslâmi ilimler fakülteleri ikinci öğretim programları öğrenci sayılarına ilişkin bilgiler, Yükseköğretim İstatistiklerinde farklı tarih aralıklarında farklı veri kategorileri kullanılarak elde edilmiştir.

Yükseköğretim istatistiklerinde ilk üç yıla ilişkin öğrenci sayılarına her bir fakültede programa kayıtlı öğrenci sayısını toplayarak erişmek mümkün olmakla birlikte dördüncü yıla (1996-1997 eğitim yılı) ilişkin bazı fakültelerde programın öğrenci sayıları müstakil olarak yer almamıştır. Takip eden 1998 yılından itibaren ise bu programa yeni öğrenci alınmamış, bu durum 2008 yılına kadar devam etmiştir. Fakat bu tarihte de maalesef, yükseköğretim istatistikleri öğrenci sayılarını programlara göre ayrı ayrı sunmamaktadır. İstatistikler 2013 yılından itibaren Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemine intikal ettikten sonra, bölüm ve programlara göre kayıtlı öğrenci sayıları, ancak 2015-2016 yılından itibaren düzenli bir şekilde takip edilebilmektedir. Bu dönemde programa göre öğrenci sayılarıyla ilgili verilmeyen bu bilgi türü, mezun öğrenci sayıları ile ilgili ise bulunmaktadır. Bu sebeple aşağıda Tablo 2.2.3.1.3'ün kayıtlı öğrenci bilgilerini veren bölümünde 2008-2014 yılları arasına ilişkin sayılara yer verilememiş, 2012 yılından itibaren mezun öğrenci sayıları ise kaydedilmiştir. Kayıtlı öğrencilerdeki veri eksikliği sebebiyle fikir vermesi amacıyla kontenjan bilgileri de tabloda yer almıştır.

Tablo 2.2.3.1.3. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri İkinci Öğretim Programları Öğrenci Sayıları (1993-2023)							
Dönemler	Kontenjan	Kayıtlı Öğrenci			Mezun Öğrenci		
		Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1993-94	505	174	542	716			
1994-95	688	381	943	1324			
1995-96	982	683	1603	2286			
2012-13	4135	-	-	-	748	417	1165
2013-14	4976	-	-	-	1522	1093	2615
2014-15	6052	-	-	-	2334	1490	3824
2015-16	5762	16643	13271	29914	2770	1792	4562

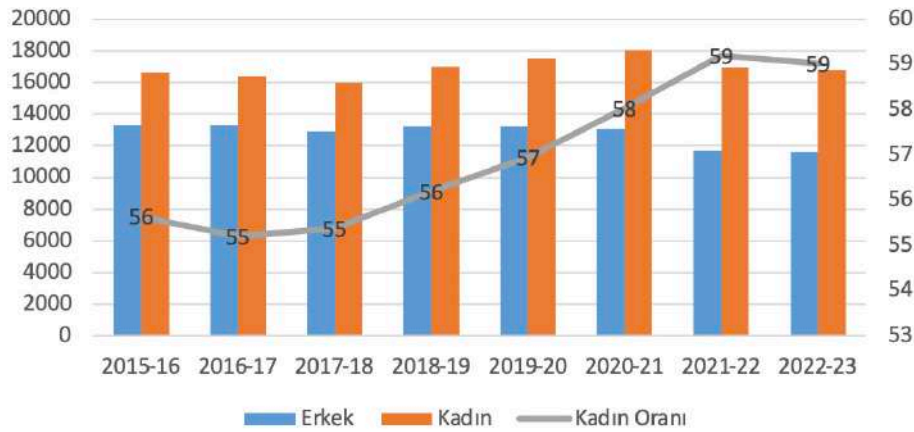
2016-17	5762	16393	13306	29699	3423	2320	5739
2017-18	5712	16029	12918	28947	2799	1629	4427
2018-19	5993	16993	13254	30247	3271	2131	5402
2019-20	6136	17497	13226	30723	2652	1957	4609
2020-21	6107	18081	13074	31155	3072	2104	5176
2021-22	6078	16946	11683	28629	3048	1744	4792
2022-23	6040	16758	11636	28394			

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde 1993-1995 yılları için her bir üniversitenin ikinci öğretim programına ilişkin veriler toplanarak, 2012-2022 yılları için öğrenim düzeyleri ve birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak ve tarafımızca derlenmiştir. Kontenjan bilgileri, Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları kullanılarak derlenmiştir.

Not: Sayılara, ilahiyat fakültesi bünyesinde bulunduğu dönemde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği İkinci Öğretim Programı öğrencileri dahildir.

Tablo 2.2.3.1.3.'ye göre ilahiyat fakülteleri ikinci öğretim programları 174'ü kız, 542'si erkek toplam 716 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Bunlar ilk uygulama senesinde 7 fakültede (Atatürk, Uludağ, Dokuz Eylül, Erciyes, Marmara, Ondokuz Mayıs ve Necmettin Erbakan Üniversitelerinde) kayıtlı olan öğrencilerdir. Üçüncü yılında öğrenci sayısı 2286'ya çıkmıştır. Verilerin takip edilebildiği son sekiz yılda -genel toplamdaki artışa rağmen- ikinci öğretim programları kayıtlı öğrenci sayılarında belirgin bir artış görülmemiştir. 2015 ve sonrasında 12 yeni program faaliyete geçmiş olmasına rağmen, öğrenci sayıları 28.000-30.000 düzeyinde devam etmiştir.

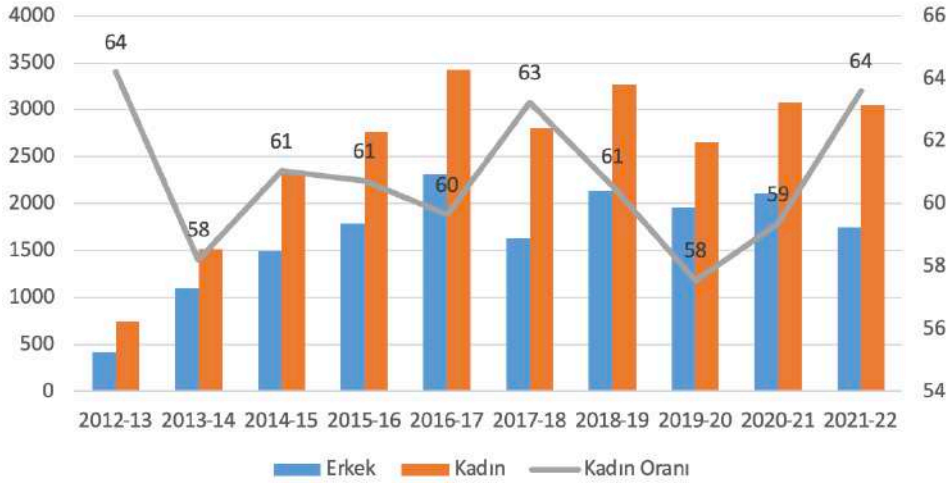
Şekil 2.2.3.1.3.(a): İkinci Öğretim Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2015-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve birimlerine göre öğrenci sayılarına ilişkin veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.3.(a)'da 2015 sonrası ikinci öğretim programları kayıtlı öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. Kız öğrenci oranları, ikinci öğretim programlarında da % 50'nin üzerindedir. En yüksek seviyesi % 59 ile 2021 ve 2022'de gerçekleşmiştir. Genel olarak öğrenci sayılarının düştüğü bu dönemde erkek öğrenci oranındaki düşüşün daha fazla olduğu söylenebilir.

Şekil 2.2.3.1.3.(b): İkinci Öğretim Programları Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2012-2022)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve birimlerine göre mezun sayılarına ilişkin veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.3.(b)'de 2012 yılından sonra ikinci öğretim programları mezun öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. Mezun öğrenci sayılarına ilişkin bilgiler daha erken bir tarihten itibaren takip edilebildiği için, öğrenci sayısının başlangıçtaki yükseliş seyri burada daha net görülmektedir. 2015 sonrasında mezun öğrenci sayıları da yüksek oranda değişmemiştir.

İkinci öğretim programları kayıtlı ve mezun öğrenci sayılarının durağan devam etmesi, Türkiye genelinde ikinci öğretim programlarının durumuyla paralellik arz etmektedir. Son 5 yılda Türkiye'de ikinci öğretim programlarının toplam öğrenci sayısı yaklaşık yarıya düşmüştür.¹⁹⁰ 1992'de ikinci öğretim programları faaliyete geçtiğinde toplam yüzyüze öğrenci içindeki payı % 2,3 iken, bu oran artarak 2012 yılında % 27'ye çıkmıştır (Çetinsaya, 2014: 73). Fakat özellikle 2010'lu yıllardan itibaren yüzyüze ve uzaktan eğitim lisans programlarının sayılarındaki artışla birlikte ikinci öğretim programlarına devam eden öğrenci sayısında ilerleme durmuştur. 2018 yılından itibaren ise ikinci öğretim programları öğrenci sayıları düşmeye başlamıştır.

2.2.3.1.4. Arapça İlahiyat Programları

Arapça İlahiyat Programlarının ilki 2011 yılında açılmış ve on yıla yayılan düzenli bir artışla sayıları 13'e yükselmiştir. Programa kayıtlı öğrenci sayıları, farklı tarih aralıkları için farklı kaynaklar kullanılarak derlenmiştir. Yükseköğretim İstatistiklerinde 2012-2015 yılları arasında program türlerine göre öğrenci sayılarının yer almaması sorunu, bu başlık için de bir zorluk doğurmaktadır. Fakat programa öğrenci alan fakültelerin ilk olarak bu tarihlerde açılmaları ve sadece Arapça program uygulayan fakülteler olma-

190 2018'de 408.062 kayıtlı ikinci öğretim programı öğrencisi varken, bu sayı 2022'de 226.209'dur.

ları dolayısıyla bu sorun, ilk yıllar için bu fakültelerin öğrencileri sayılarak aşılmıştır.¹⁹¹ 2015-2017 yılları arasında Yükseköğretim İstatistiklerinde program türlerine göre öğrenci sayılarına ilişkin erişebildiğimiz bilgiler, 2018 yılından itibaren yeniden istatistiklerde yer almamıştır. Bu sebeple araştırmada, 2015-2017 yılları arasında Yükseköğretim İstatistikleri kullanılmış; bu tarihten itibaren ise YÖK Atlas'ta her bir programa ilişkin verilen bilgiler esas alınmıştır. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, ÖSYM Yabancı Öğrenci Kontenjanı ile öğrenci aldığından YÖK Atlas'ta görünmemektedir. Bu programa ilişkin sayılar ilgili fakülte yönetiminden alınmıştır. Özellikle mezun öğrenci sayılarında bilgi bulunması gereken bazı yıllarda bazı fakültelerle ilgili YÖK Atlas'ta bilgi bulunmadığı görülmektedir. Bu durum, tablodaki mezun öğrenci sayılarıyla ilgili muhtemel bir eksikliğe işaret etmektedir.

Tablo 2.2.3.1.4 Arapça İlahiyat Programları Öğrenci Sayıları (2011-2022)

Dönemler	Kayıtlı Öğrenci			Mezun Öğrenci		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2011-12	17	15	32			
2012-13	193	73	266			
2013-14	337	133	470			
2014-15	440	205	645			
2015-16	743	436	1179	55	24	79
2016-17	977	631	1608	69	20	89
2017-18	1191	795	1986	93	35	128
2018-19	880	604	1484	55	19	74
2019-20	700	462	1162	86	40	126
2020-21	883	585	1468	109	42	151
2021-22	1106	806	1912	131	110	233
2022-23	1616	1168	2784			
Toplam Mezun				598	290	880

Kaynak: 2018 yılına kadar olan dönem için Yükseköğretim İstatistiklerinde yükseköğretim kurumları ve akademik birimlere göre, öğrenim düzeyleri ve birimlere göre kayıtlı ve mezun öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir. 2018 yılından itibaren YÖK Atlas'ta her bir programa ilişkin verilen bilgiler esas alınmıştır. YÖK Atlas'ta bazı fakültelerle ilgili bilgi bulunamamıştır; bu durum tablodaki mezun öğrenci sayılarıyla ilgili muhtemel bir eksikliğe işaret etmektedir.

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Yabancı Kontenjanı ile öğrenci aldığından YÖK Atlas'ta görünmemektedir. Bu programa ilişkin sayılar ilgili fakülte yönetiminden alınmıştır.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 2017-18 yılında Yabancı Öğrenci Sınavı ile öğrenci almış, bu sayılara ulaşamamıştır.

Tablo 2.2.3.1.4'de kurulduğu tarihten itibaren Arapça İlahiyat Programları öğrenci sayıları yer almaktadır. Genel olarak ifade edilecek olursa Arapça programlarda okuyan öğrenciler, toplam ilahiyat fakültesi öğrencileri içerisinde küçük bir grubu oluşturmaktadır. 2015'de 3 yeni programın

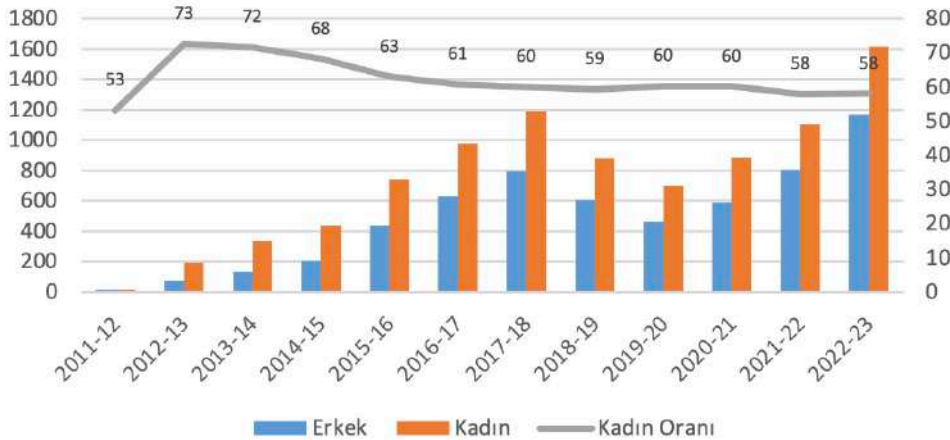
¹⁹¹ 2011-2014 yılları arasında öğrenci sayıları esas alınan bu fakülteler Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ile Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'dir.

açılmasıyla 1179'a yükselen öğrenci sayısı bundan sonra 7 program daha açılmasına rağmen 2023'e kadar belirgin bir artış göstermemiş, 2023 yılında ise 1,5 kat artarak 2784'e çıkmıştır. 2023 yılı itibarıyla örgün programlarda okuyan öğrencilerin % 2,72'si Arapça ilahiyat programı öğrencisidir.

Öğrenci kabul eden Arapça program sayısı düzenli artış göstermekle birlikte 2018-2020 yılları arasında öğrenci sayısındaki azalmaya ilişkin belirgin bir sebep bulunamamıştır. Programdan toplam 880 kişi mezun olmuş görülmektedir. Bunların % 32,95'i erkek, % 67,95'i kadındır. Mezun öğrenci sayılarının düşüklüğü ise dikkat çekicidir. Bunun bir sebebi, yukarıda veri toplama sürecine ilişkin açıklamada belirttiğimiz üzere, bazı yıllarda bazı fakültelerle ilgili YÖK Atlas'ta bilgi bulunmamasından kaynaklanan veri eksikliği olabilir. Bir diğer sebebi, programı uygulayan bazı fakültelerle yapılan görüşmelerde ifade edilen, öğrencilerin eğitim sürecinde Türkçe yoğunluklu programa geçiş yapma eğilimi olabilir. Konuyla ilgili bir araştırma bulgusu tespit edilememiştir; fakat kişisel görüşmelerde Arapça programlarda öğretim elemanı eksikliği ve dolayısıyla içerik üretiminin yetersizliği gerekçe olarak kendisini göstermektedir.

Fakülte yönetimlerinden alınan bilgilere göre öğrencilerin büyük çoğunluğu YKS sınavı ile gelen Türkiye kökenli öğrencilerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra az sayıda Yabancı Uyraklı Öğrenci Sınavı (YÖS) ile yerleşen öğrenciler bulunmaktadır. Diğer fakültelerden farklı olarak Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'ndeki program, sadece bu şekilde gelen yabancı öğrencileri almaktadır. Bu öğrencilerin de 14 farklı ülkeden geldikleri, yarıdan fazlasının Malezya ve Endonezya kökenli öğrenciler olduğu kaydedilmiştir.¹⁹²

Şekil 2.2.3.1.4.(a): İkinci Öğretim Programları Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (2012-2022)

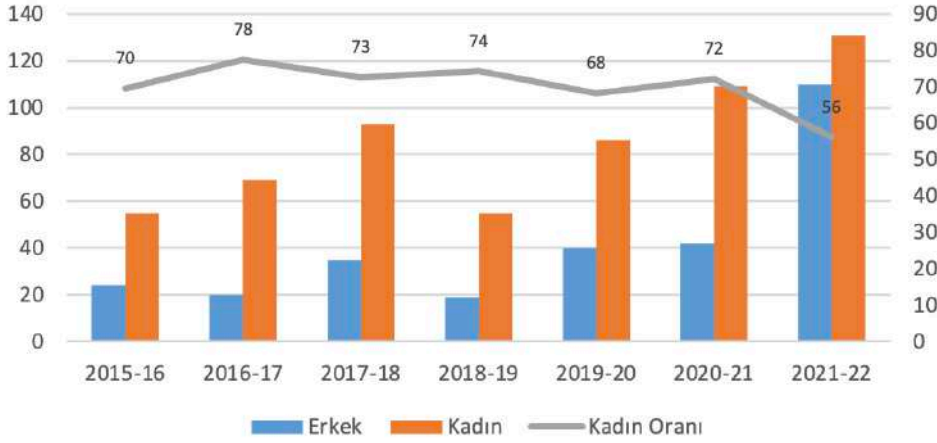

Kaynak: 2018 yılına kadar olan dönem için yükseköğretim istatistiklerinde yükseköğretim kurumları ve akademik birimlere göre, öğrenim düzeyleri ve birimlere göre kayıtlı öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir. 2018 yılından itibaren YÖK Atlas'ta her bir programa ilişkin verilen bilgiler esas alınmıştır. YÖK Atlas'ta bulunmayan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrenci sayıları ilgili fakülte yönetiminden alınmıştır.

192 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi yönetiminin verdiği bilgiye göre 2023 yılında kayıtlı bulunan toplam 219 öğrencinin 82'si Malezya, 55'i Endonezya, 26'sı Suriye, 19'u Nijerya, 9'u Özbekistan, 7'si Tacikistan, 6'sı Kırgızistan ve yine 6'sı Uygur (Çin) asıllı olup Somali, Irak, Mısır, Fas kökenli 1'er öğrenci, Türkiye uyruklu 3 ve uyruğu bilinmeyen 2 öğrenci bulunmaktadır (16.08.2023 tarihli görüşme).

Şekil 2.2.3.1.4.(a)'da eğitime başladığı tarihten itibaren Arapça ilahiyat programları kayıtlı öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. Kız öğrencilerin oranı, diğer programlarda olduğu gibi, burada da % 60 civarındadır.

Şekil 2.2.3.1.4.(b): Arapça İlahiyat Programları Mezun Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2015-2023)

Kaynak: 2018 yılına kadar olan dönem için yükseköğretim istatistiklerinde yükseköğretim kurumları ve akademik birimlere göre, öğrenim düzeyleri ve birimlere göre mezun öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir. 2018 yılından itibaren YÖK Atlas'ta her bir programa ilişkin verilen bilgiler esas alınmıştır. YÖK Atlas'ta bulunmayan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrenci sayıları ilgili fakülte yönetiminden alınmıştır.

Arapça İlahiyat Programı ilk mezunlarını 2015 yılında vermiştir. Şekil 2.2.3.1.4.(b)'de yıllara göre mezun sayılarındaki değişim görülmektedir. Mezun öğrencilerde kadınların oranının, kayıtlı öğrencilerdeki orana göre daha yüksek olması, süreçte erkek öğrenci kaybının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

2.2.3.1.5. İngilizce İlahiyat Programları

İstanbul, Marmara ve Ankara Üniversitelerinde olmak üzere toplam üç adet bulunan İngilizce ilahiyat programlarının üçü de 2010-2011 eğitim-öğretim yılında faaliyete girmiş; bu tarihten sonra bir başka fakültede açılmamıştır. Yükseköğretim istatistiklerinde programın öğrenci sayıları, ilk iki yıl için Ankara ve Marmara Üniversitelerinde müstakil olarak gösterilmemiş; sadece İstanbul Üniversitesi'nde kaydedilmiştir.¹⁹³ 2012, 2013 ve 2014 yılları kayıtlı öğrenci sayılarında diğer program türlerinde yaşanan veri bulunmama sorunu burada da söz konusudur. İngilizce ilahiyat programına ilişkin veriler, kayıtlı öğrenci sayılarında 2015, mezun öğrenci sayılarında 2014 yılından itibaren ancak düzenli olarak takip edilebilmektedir. Bu eksiklik sebebiyle öğrenci gelişile ilgili fikir vermek bakımından tabloya Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları kullanılarak program kontenjan bilgileri eklenmiştir.

¹⁹³ 2010 yılı yükseköğretim istatistiklerine göre İstanbul İngilizce İlahiyat Programı öğrenci sayıları 37 kadın, 17 erkek, toplam 54'tür. Ankara Üniversitesi'nin ilk yıl için kaydettiği öğrenci sayısını ise Doğan, 21 kadın, 9 erkek, toplam 30 öğrenci olarak vermektedir (Doğan, 2019: 157).

Tablo 2.2.3.1.5. İngilizce İlahiyat Programları Öğrenci Sayıları (2015-2022)

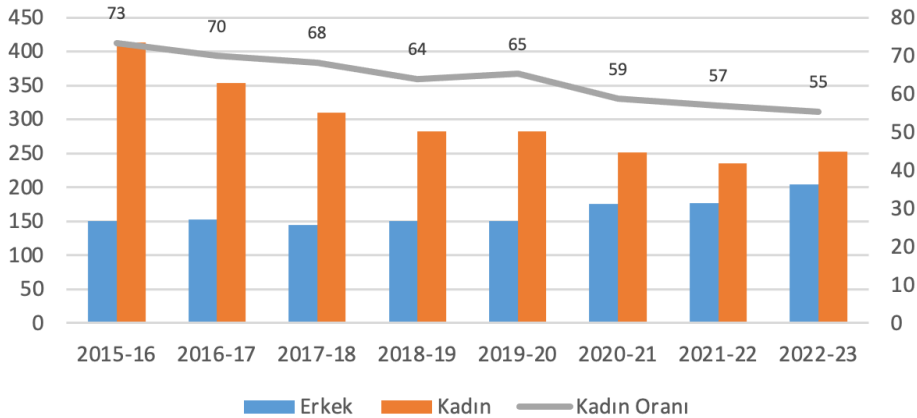
Dönemler	Kontenjan	Kayıtlı Öğrenci			Mezun Öğrenci		
		Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2010-11	114	-	-	-	-	-	-
2011-12	114	-	-	-	-	-	-
2012-13	114	-	-	-	-	-	-
2013-14	114	-	-	-	-	-	-
2014-15	93	-	-	-	59	18	77
2015-16	134	413	150	563	91	26	117
2016-17	134	354	152	506	80	17	97
2017-18	60	310	144	454	83	19	102
2018-19	93	282	150	441	60	11	71
2019-20	93	282	150	432	52	20	72
2020-21	93	251	176	427	14	15	29
2021-22	93	235	177	412	39	16	55
2022-23	93	253	204	457	-	-	-

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar ile Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 2.2.3.1.5'te 2015 yılından itibaren İngilizce ilahiyat programları öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre Türkçe eğitim yapan programdakine benzer bir gelişmenin burada olmadığı görülmektedir. Verilerin takip edilebildiği son 8 yılda öğrenci sayısı artmamış, % 18 oranında azalmıştır. İngilizce program öğrencilerinin, yüzyüze öğrenim gören toplam öğrenci sayısı içindeki oranı, 2023 yılı itibarıyla 0,44'tür.

Programa her yıl yeni kaydolan öğrenci sayısının programa ayrılan kontenjan ile uyumlu olduğunu düşünürsek, programdan mezun olan öğrenci sayısının bunun gerisinde kaldığını görmekteyiz.¹⁹⁴ Bunun önemli sebeplerinden biri, öğrencilerin eğitime başladıktan sonra Türkçe programa geçiş yapma eğilimleridir. Daha yüksek bir puanla yerleşmelerine rağmen, programın bekleneni verme konusunda istenen düzeyde olmaması, değerlendirilmesi gereken bir durumdur.

Şekil 2.2.3.1.5.(a): İngilizce İlahiyat Programları Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2015-2023)

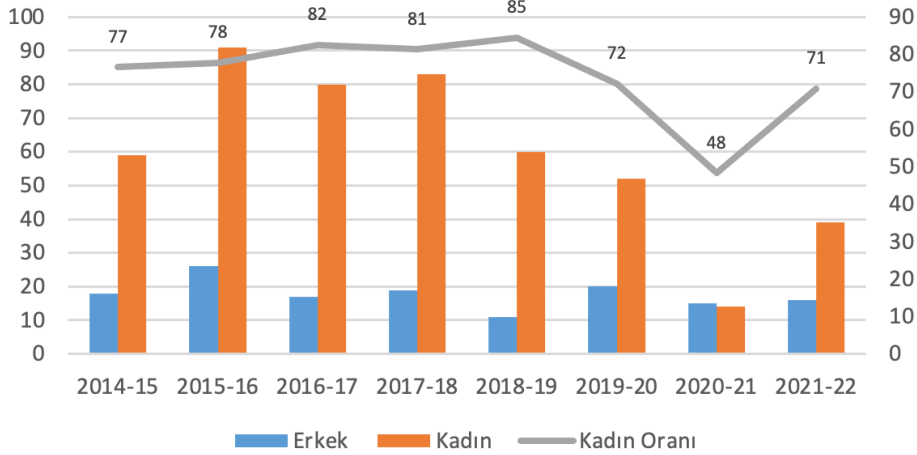

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak hazırlanmıştır.

¹⁹⁴ 2014 yılı mezunlarına kaynaklık eden 2010 yılı kontenjanlarından itibaren 8 yıl süreyle fakülteye gelen öğrencilerden 257'si, normal eğitim süresi sonunda mezun olmamış görülmektedir.

Şekil 2.2.3.1.5.(a)'da verilerin takip edilebildiği 2015 yılından itibaren İngilizce ilahiyat programlarında kayıtlı öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. Genel olarak ilahiyat fakültelerindeki eğilimin aksine, burada kız öğrenci sayıları azalmakta, erkek öğrenci sayıları ise artmaktadır.

Şekil 2.2.3.1.5.(b): İngilizce İlahiyat Programları Mezun Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (2014-2022)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.1.5.(b)'de ise programların mezun öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. Kayıtlı öğrencilerde kız-erkek oranlarıyla karşılaştırıldığında, mezun öğrencilerde kadınların oranı daha yüksek olup, bu durum erkek öğrencilerdeki kaybın daha yüksek olduğunu göstermektedir. 2020 ve 2021 yılında mezun öğrenci sayısındaki düşüşün bir sebebi, kontenjan sayısında görüldüğü üzere, 4 yıl öncesinde fakülteye yerleşen öğrenci sayılarındaki azalma ilgili olabilir.

2.2.3.1.6. İLİTAM (İlahiyat Lisans Tamamlama) Programı

2005 yılında başlayan ve 2023 yılı itibarıyla 19 fakültede devam eden ilahiyat lisans tamamlama uzaktan eğitim programlarının öğrenci sayılarıyla ilgili bilgiler aşağıda Tablo 2.2.3.1.6'da sunulmuştur. Yükseköğretim istatistikleri kayıtlı öğrencilerde 2015 yılına kadar, mezun öğrencilerde de 2012 yılına kadar gerek konu bazında (din/ilahiyat), gerekse üniversite ve birimler (fakülteler) bazında "uzaktan eğitim" kategorisindeki lisans öğrencileri sayısını vermemektedir. Yükseköğretim İstatistikleri online sisteme geçtiği tarihten itibaren daha fazla veri çeşitliliğine sahiptir. Bu çeşitlilik ilk yıllarda sadece mezun öğrenci bilgileriyle ilgili olarak başlatılmış ve 2012 yılından itibaren lisans mezun sayılarında "örgün" veya "uzaktan" eğitim kategorileri yer almıştır. Kayıtlı öğrencilerde ise bu kategoriler 2015 yılından itibaren takip edilebilmektedir. Yükseköğretim istatistiklerindeki veri eksikliği sebebiyle 2011-2015 yılları için fakültelerden bilgi talep edilmiştir. Fakat gelen yanıtlardaki birtakım eksikliklerden dolayı 2011-2015 yılları arasına ilişkin kayıtlı öğrenci sayısına tabloda yer verilmemiştir.

Öğrenci sayılarındaki eksik bölümler hakkında fikir vermesi için tabloda kontenjan sayıları da yer almıştır. İLİTAM kontenjan bilgileri "Meslek Yüksekokulları ile Açıköğretim Önlisans Programları Mezunlarının Lisans Öğrenimine Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Kılavuzları"ndan alınmıştır.

2011 yılından itibaren DGS Ek Yerleştirme Sonuçları da -yurtdışı kontenjanlar dahil- yayınlandı-ğından, bunlar da kontenjan hesaplamasına dahil edilmiştir.

Tablo 2.2.3.1.6: Yıllara göre İLİTAM Programı Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları

Dönemler	Kontenjan	Kayıtlı Öğrenci			Mezun Öğrenci		
		Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2005-06	500	94	406	500			
2006-07	500	210	790	1000	60	341	401
2007-08	750	403	946	1349	103	366	469
2008-09	750	618	1012	1630	210	424	634
2009-10	1250	1005	1249	2254	257	391	648
2010-11	2750	2092	2316	4408	399	421	820
2011-12	4331	-	-	-	910	905	1815
2012-13	4325	-	-	-	1480	1362	2842
2013-14	4418	-	-	-	1266	1051	2317
2014-15	4834	-	-	-	1972	1208	3180
2015-16	3900	5862	3262	9124	2608	1328	3936
2016-17	3955	7723	3816	11539	2180	989	3169
2017-18	4084	8243	3999	12242	2272	871	3143
2018-19	11895 ¹⁹⁵	12449	7380	19829	2204	888	3092
2019-20	13260 ¹⁹⁶	17525	11544	29069	5441	3118	8559
2020-21	4638	14237	9576	23813	7352	4641	11993
2021-22	6508	10428	6748	17176	2844	1547	4391
2022-23	6071	11090	7383	18473			
Toplam					31558	19851	51409

Kaynak: Kontenjane ilişkin veriler ÖSYM web sayfasından ulaşılan “DGS Yerleştirme Sonuçlarına Göre En Büyük ve En Küçük Puanlar” tabloları ve 2011 yılından itibaren yayınlanan “DGS Ek Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin En Küçük ve En Büyük Puanlar” tabloları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Kayıtlı öğrenci sayıları: 2005 yılında faaliyete başlayan Ankara Üniversitesi İLİTAM Programının öğrenci sayıları Doğan, 2019: 156-161’den alınmıştır. Bu sayılara 2009 (Sakarya) ve 2010’da öğrenci alan üniversitelere (Atatürk, İnönü ve İstanbul) ait veriler fakülte yönetimlerinden talep edilerek eklenmiştir.

2011 yılında öğrenci almaya başlayan 5 programa ilişkin veriler de söz konusu fakültelerden talep edilmekle birlikte bunlardan birine (Dokuz Eylül Üniversitesi) ait verilere ulaşılamamış, ikisine ait veriler ise cinsiyete dayalı olarak belirtilememiştir. Bu fakültelere ilişkin veri eksikliği sebebiyle 2011-2015 tarih aralığına dair bilgilere tabloda yer verilmemiştir. Fakültelerden alınan sayılar 2009-2010-2011 yıllarına aittir. 2015 sonrası İLİTAM programı kayıtlı öğrenci sayıları Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Mezun öğrenci sayıları: 2012 yılına kadar mezun öğrenci sayısı yükseköğretim istatistiklerinde müstakil şekilde belirtilmemiştir. Bu tarihe kadar mezun veren programlardan Ankara Üniversitesi’ne ait veriler Doğan, 2019: 156-161’den; Sakarya Üniversitesi’ne ait veriler fakülte yönetiminden alınmıştır. 2012 ve sonrasında İLİTAM uzaktan eğitim programı öğrenci sayıları Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde öğrenim düzeyleri ve yükseköğretim kurumlarının birimlerine göre mezun sayılarını veren tablolar kullanılarak derlenmiştir.

2009-2010 ve 2011 yıllarında kontenjandaki hızlı yükselişin sebebi, programı uygulayan fakülte sayısının artmasıdır. 2005 yılında Ankara Üniversitesi’nde başlayan programa bu tarih aralığında 9 fakülte daha eklenmiştir. Günümüze kadar sayıları peyderpey artarak 19’a çıkan programın öğrenci sayısı da buna paralel bir artış göstermiştir. Bunun istisnası, -ayrıntılılarına “kurumsal veriler” başlığı altında yer verdiğimiz- programa sınavsız geçiş hakkının tanındığı 2018 ve 2019 yıllarıdır. Bu yıllarda program kontenjanının yaklaşık 3’te 2’si sınavsız geçişe aittir. Öğrenci sayıları sınavsız

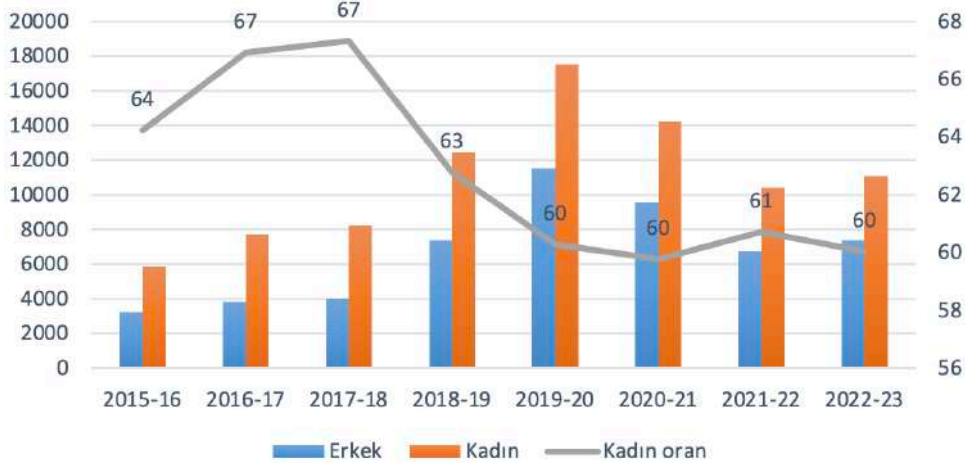
195 2018-19 öğretim yılı toplam kontenjanı belirtilmiştir. Bunun 4645’i DGS sınavıyla, 7250’si sınavsız geçiş yoluyla kabul edilecek öğrenci sayıdır.

196 2019-20 öğretim yılı toplam kontenjanı belirtilmiştir. Bunun 4910’u DGS sınavıyla, 8350’si sınavsız geçiş yoluyla kabul edilecek öğrenci sayıdır.

geçiş uygulaması sona erdikten sonra kısmen gerilemiş olmakla birlikte 2017'deki seviyenin üstündedir. Zira 2017'den itibaren 9 yeni fakültede daha program faaliyete geçmiştir.

Hal-i hazırdaki Türk yükseköğretiminde lisans tamamlama konusundaki genel politikaya göre, sadece dört yıllık açıköğretim lisans programı bulunan alanlarda açıköğretim veya uzaktan öğretim türünde lisans tamamlama programı vardır. Örgün eğitimle sürdürülen programlarda lisans tamamlama da örgün eğitime katılarak gerçekleştirilmektedir. Bunun tek istisnasının İlahiyat/İslâmi İlimler Lisans Programı olduğunu görmekteyiz.¹⁹⁷ İlahiyat/İslâmi İlimler Lisans Programı sadece örtün eğitim türünde vardır fakat, lisans tamamlama programı, örgün eğitime katılarak değil, uzaktan öğretimle ve yüksek sayıda öğrenci kabulüyle yapılmaktadır. Örgün eğitimle sürdürülen diğer alanlarda ise lisans tamamlama programları en fazla 10 öğrenci kontenjanı belirlemiştir. İlahiyat alanı ise 2023 yılı rakamları ile örgün programlara 11.291 yeni öğrenci kabul ederken, uzaktan eğitim lisans tamamlama programına 5.851 öğrenci kabul etmiştir.¹⁹⁸ Bu durum, İLİTAM yoluyla örgün eğitimin by-pass edilmekte olduğuyla ilgili eleştirileri haklı çıkarmaktadır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin sınavsız geçişin iptali kararında belirtilen eşitlik ilkesinin ihlali, uzaktan eğitimin örgünün yerini alması dolayısıyla mevcut uygulamada programın kendisi için de söz konusu olduğunu değerlendirmek gerekir. İlahiyat önlisans eğitimi ve ardından İLİTAM yoluyla ilahiyat fakültesi lisans diplomasına sahip olanlar, örgün programlarda okuyan öğrencilerden farklı olarak hazırlık sınıfı okumamakta, önlisansa Kur'an-ı Kerim dersi bulunmadığı için özellikle bu alanda nicelik ve nitelik itibarıyla eşdeğer bir eğitim almamaktadır.

Şekil 2.2.3.1.6.(a): İLİTAM Kayıtlı Öğrenci Sayısı (2015-2023)

Kaynak: Tablo 2.2.3.1.6'de sunulan bilgilerden 2015 yılından itibaren olan bölümü kullanılarak hazırlanmıştır.

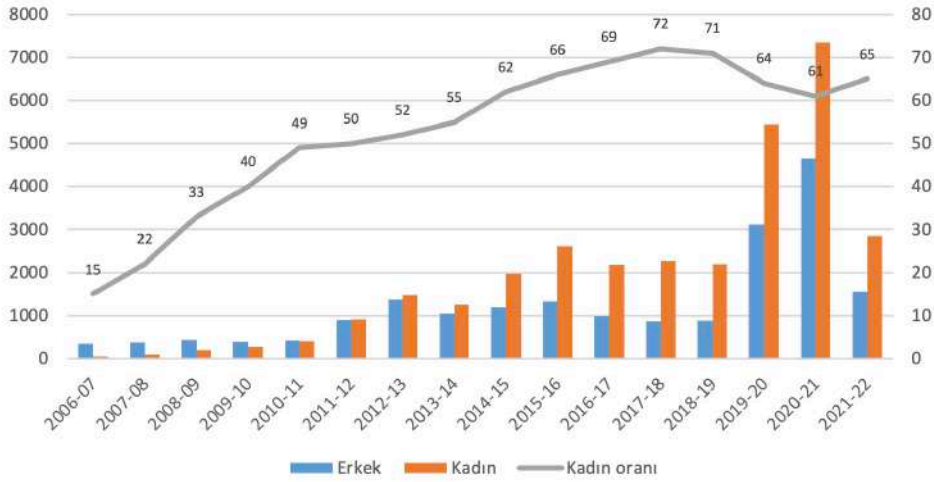
Şekil 2.2.3.1.6.(a)'da İLİTAM Programına kayıtlı öğrenci sayılarının 2015 yılından itibaren olan bölümündeki değişim görülmektedir. İLİTAM programı % 81,2 oranında erkek öğrencilerin çoğun-

197 Bkz. ÖSYM Dikey Geçiş Klavuzu 2023, Tablo 1: Merkezi Yerleştirme İle Dikey Geçiş Yapılacak Yükseköğretim Lisans Programları (<https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2023/DGS/tablo1-29052023.pdf>, erişim: 19.09.2023)

198 Bkz. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Öğrenim Düzeyleri ve Birimlere Göre Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayıları 2022-2023

lukta olduğu bir program olarak 2005'te başlamış fakat, 2011'de kadın-erkek sayısı eşitlenip daha sonra genel olarak yüksek din öğretiminin tüm kademelerinde olduğu gibi kadınların çoğunlukta olduğu bir program olarak devam etmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında en yüksek seviyesini (% 67) gördükten sonra ilahiyat fakültelerindeki kadın oranına (% 60) benzer şekilde devam etmektedir.

Şekil 2.2.3.1.6.(b): İLİTAM Mezun Öğrenci Sayısı (2011-2023)

Kaynak: 2006-2011 yılları arasında sadece Ankara ve Sakarya Üniversitelerindeki programlar mezun vermiştir. Ankara Üniversitesi'nin öğrenci sayıları Doğan, 2019: 156-161'den alınmıştır. Sakarya Üniversitesi'nin mezun öğrenci sayıları fakülte yönetiminden temin edilmiştir.

2011-2022 aralığındaki yıllara dair veriler, Yükseköğretim İstatistiklerinde öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak derlenmiştir.

İLİTAM programı 2023 yılına kadar toplam 50.000'in üzerinde mezun vermiştir. Bunların yaklaşık % 61'i kadınlar, % 39'u erkeklerden oluşmaktadır. Kadınların oranı mezun sayılarında 2017-2018 öğretim yılında % 72'ye kadar çıkmıştır.

İLİTAM programı öğrenci kitlesi içinde kadınların çoğunlukta olmasının önemli sebeplerinden biri, İLİTAM'a kaynaklık eden İlahiyat Önlisans Programı mezunlarının çoğunun da kadınlardan oluşmasıdır. İlgili bölümde ele alındığı üzere 2004 yılından itibaren İlahiyat Önlisans Programı mezunları içinde kadınların oranı % 57,18'dir. Kadınların önlisans programında yıllar içerisindeki oranı ile, İLİTAM Programında kadınların oranı benzer bir seyir takip etmektedir.

Hem önlisansa, hem de lisans tamamlama programlarına kadınların daha fazla ilgi göstermesinin ise muhtemel birkaç sebebi olabilir. Her şeyden önce bu durumun, genel olarak uzaktan eğitimin hedeflerine uygun olduğunu belirtmek gerekir; zira açık ve uzaktan eğitim programları öncelikle örgün eğitime erişimi daha kısıtlı bir toplumsal kesime, yaşam boyu öğrenme ilkesi doğrultusunda imkân sunmayı hedeflemektedir. Kadınların, aile ve çocuklarla ilgili toplum nazarındaki sorumlulukları dolayısıyla örgün eğitime erişimleri daha kısıtlıdır. 28 Şubat sürecinde başörtülü kadınların eğitime erişiminin engellenmesi sonucu yaşanan birikimin, zamana yayılarak bu kanalda gecikmeli bir şekilde kendine yer bulmuş olması da -özellikle 2010 sonrasında program sayısının artmasıyla- ihtimal dahilindedir. Öğrencilerin yaş ortalamasına ilişkin veriler fakültelerden temin edilebilmesi halinde bu değerlendirmeler daha fazla netlik kazanabilir. İstanbul Üniversitesi İLİTAM Programından gün-

müze kadar mezun olmuş 6440 öğrencinin yaşları üzerinden örneklendirecek olursak, öğrencilerin % 15'inin 20-30 yaş aralığında, % 66'sının, yani oran itibarıyla en büyük grubun 30-45 yaş aralığında, % 20'sinin de 45 yaş üstü olduğu görülmektedir.¹⁹⁹ Örneklem grubunu İLİTAM öğrencilerinin oluşturduğu araştırmalarda²⁰⁰ da öğrenci grubunun 30 yaş ve yukarısında olduğu görülmektedir.

Kadınların İLİTAM programına yönelmelerine kaynaklık eden bir diğer etken, din hizmetlerinde kadınların istihdamının artması olabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1981 yılında % 2,02 olan kadın personel oranı 2010'da 4,44'e yükselmiş, en önemli artışı 2011 ve 2012 yıllarında yaşayarak % 15,68'e yükselmiştir. Sözleşmeli personel de dahil 2022 yılı toplam personel sayısı içerisinde ise kadın personel oranı yüzde 19,6 olmuştur (Aşlamacı, 2024). Aile büroları, 4-6 yaş Kur'an Kurslarının gelişimi, kadın personel ihtiyacının Diyanet İşleri Başkanlığı'nda devam edeceğini işaret etmektedir.

Son olarak, İLİTAM öğrencilerinde kadınların oranının yüksekliğinin -istihdam politikalarıyla açıklamanın yeterli olmayacağı şekilde- genel anlamda lisans düzeyi ve öncesindeki din eğitimi kademelerinin tümü için (imam hatip okulları, ilahiyat önlisans ve lisans) söz konusu olan bir durum olduğunu hatırlamak gerekir. Lisans üstü eğitimde ise yarıya yaklaşmış durumdadır.

2.2.3.2. Öğretim Elemanı Sayıları

1982-2023 tarih aralığındaki 41 yıllık dönemi ele alan bu bölümdeki veriler, 1982-2013 yılları için Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan Yükseköğretim İstatistikleri raporlarından; 2013-2023 yılları için, bu bilgileri online platforma taşıyan Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nden derlenmiştir.

Öğretim elemanı sayılarının yıllara göre değişimi unvanlara ve cinsiyetlere göre takip edilmiştir. Alanlara göre dağılımı ise, yıllar içinde veri devamlılığı bulunmadığı için sadece güncel veriler doğrultusunda derlenmiştir.

2.2.3.2.1. Unvan ve Cinsiyete Göre Öğretim Elemanı Sayıları

Araştırmamızda öğretim elemanlarıyla ilgili önceki bölümlerde olduğu üzere akademik personel, unvanları itibarıyla “öğretim üyesi” ve “diğer öğretim elemanları” olarak kategorize edilmiştir. “Öğretim üyesi” kategorisi, Profesör ve Doçent ve Yardımcı Doçent / Dr. Öğretim Üyesi kadrolarından oluşmaktadır. “Diğer öğretim elemanı” kategorisi, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi, Okutman, Uzman kadrolarından oluşmaktadır.

Yardımcı Doçent kadrosu 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile ilk olarak getirilmiş ve bu ibare 22.02.2018 tarihli düzenleme ile (06.03.2018 tarih ve 30352 sayılı Resmî Gazete) “Doktor Öğretim Üyesi” şeklinde değiştirilmiştir. Çalışmamızda bu kadro kategorisine ilişkin veriler, birbirinin devamı olacak şekilde aynı kapsamda değerlendirilmiştir. Aynı düzenleme ile “okutman”, “uzman” ve “eğitim öğretim planlamacısı” kadrolarında bulunanlar “öğretim görevlisi” kadrolarına aktarılmıştır.

1982 sonrası öğretim elemanlarına ilişkin bilgiler, yükseköğretim istatistiklerinde lisans eğitimi veren yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim alanları

199 Eylül 2023 tarihinde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yönetimi ile yapılan görüşme.

200 Kaymakcan vd.'nin 2012'de yaptığı araştırmada, örneklem grubundaki 496 İLİTAM öğrencisinin % 17,2'si 18-24; % 67,9'u 25-35; % 14,7'si 36-55 yaş aralığındadır.

sınıflamasına göre sayılarını veren tablolar kullanılarak derlenmiştir. Aşağıda Tablo 2.2.3.2.1.'de 1982 sonrası öğretim elemanlarının unvana ve cinsiyete göre sayıları yer almaktadır. Tablodaki boş haneler, veriye ulaşılamamış olmasını değil, bu kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 2.2.3.2.1. Unvana ve cinsiyete göre öğretim elemanları sayısı (1982-2023)

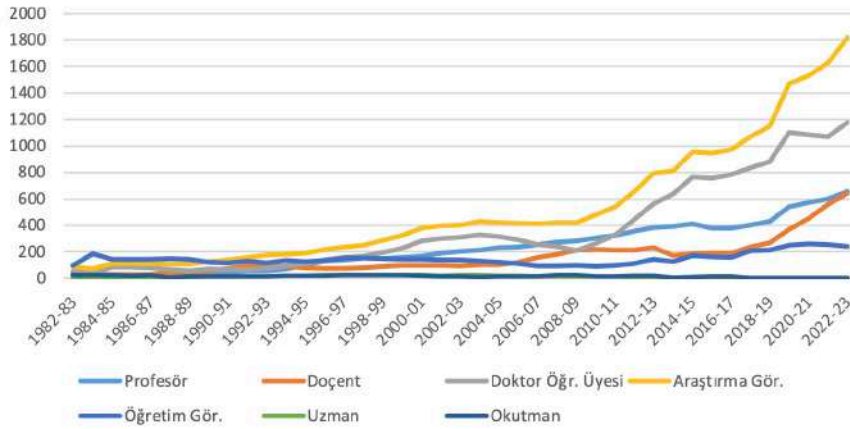
Dönemler	Prof.		Doç.		Dr. Öğretim Üyesi /Yard. Doç.		Toplam Öğr. Üyesi			Araştırma Görevlisi		Öğretim Görevlisi		Uzman		Okutman		Genel Toplam Öğr. Elemanı		
	K	E	K	E	K	E	K	E	T	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	T
1982-83	18		2	36	2	51	4	105	109	56		1	99	1		5	22	11	383	394
1983-84	1	15	1	30		39	2	84	86	1	61	6	180			4	21	13	352	365
1984-85	1	18	1	28	2	83	4	129	133	1	81	6	136	3		4	18	15	367	382
1985-86	1	17	1	29	2	82	4	128	132	1	94	5	138	4		4	17	14	381	395
1986-87	1	20		31	1	78	2	129	131	1	80	4	141	8		3	19	10	377	387
1987-88		23	1	41	1	64	2	128	130	3	96	1	146	1	10	1	3	8	383	391
1988-89	1	26		50	1	57	2	133	135	3	101	2	144	1	9	3	13	11	400	411
1989-90	1	48		55	1	68	2	171	173	5	116	2	120	2	14	3	13	14	434	448
1990-91		47	1	73		65	1	185	186	5	120	1	117	1	14	2	12	10	448	458
1991-92	3	52	1	93	1	65	5	210	215	7	140	1	131	1	16	2	15	16	512	528
1992-93	2	55	1	98	2	74	5	227	232	6	157	1	117	1	16	2	15	15	532	547
1993-94	3	68	1	89	2	91	6	248	254	7	191	2	134	1	19	3	15	19	607	626
1994-95	3	98	2	76	1	112	6	286	292	10	252	3	124	1	17	2	19	22	698	720
1995-96	3	127	2	73	3	138	8	338	346	12	339	6	131	3	21	1	18	30	847	877
1996-97	3	137	2	74	3	156	8	367	375	14	364	7	145	3	22	1	21	33	919	952
1997-98	3	149	2	78	4	164	9	391	400	14	358	6	145	3	20	2	23	34	937	971
1998-99	1	149	1	87	3	194	5	430	435	13	352	5	142	3	21	1	23	27	968	995
1999-00	1	157	1	95	4	222	6	474	480	19	341	5	139	3	20		23	33	997	1030
2000-01	2	166		97	7	274	9	537	546	23	317	5	141	4	21		21	41	1037	1078
2001-02	2	190	1	95	6	296	9	581	590	21	304	4	137	2	19		14	36	1055	1091
2002-03	1	203	1	93	6	303	8	599	607	30	304	5	136	2	20		15	45	1074	1119
2003-04	3	211		101	7	321	10	633	643	31	285	5	127	2	21		12	48	1078	1126
2004-05	2	231		103	7	309	9	643	652	31	282	7	116	2	19		14	49	1074	1123
2005-06	2	235		122	7	285	9	642	651	31	258	7	107	3	16		16	50	1039	1089
2006-07	2	253	1	157	8	247	11	657	668	26	234	6	88	2	14		16	45	1009	1054
2007-08	2	269	3	176	8	235	13	680	693	30	242	7	87	2	13	1	24	53	1046	1099
2008-09	2	279	3	210	8	201	13	690	703	26	226	8	88	2	12	1	23	50	1039	1089
2009-10	2	303	4	213	11	252	17	768	785	33	181	7	83	2	13	1	15	60	1060	1120
2010-11	2	324	4	208	17	313	23	845	868	38	170	6	91	1	12	1	15	69	1133	1202
2011-12	4	353	2	209	28	417	34	979	1013	67	219	7	107	1	10	1	17	110	1332	1442
2012-13	4	381	6	224	48	517	58	1122	1180	137	341	9	134	2	8	2	19	208	1624	1832
2013-14	5	387	14	160	73	563	92	1110	1202	205	391	10	114	2	6	2	6	311	1627	1938
2014-15	7	403	16	170	98	670	121	1243	1364	254	447	20	151	1	7	2	9	398	1857	2255
2015-16	8	371	18	171	99	658	125	1200	1325	270	462	25	139	1	6	3	11	424	1818	2242
2016-17	9	368	20	168	109	677	138	1213	1351	278	456	24	132	1	6	4	9	445	1816	2261
2017-18	12	388	26	209	132	703	170	1300	1470	312	515	33	175					515	1990	2505
2018-19	18	413	30	239	148	733	196	1385	1581	332	536	38	174					566	2095	2661
2019-20	22	516	38	330	182	920	242	1766	2008	418	677	48	202					708	2645	3353
2020-21	24	547	48	403	189	893	261	1843	2104	451	714	47	211					759	2768	3527
2021-22	30	571	61	497	200	868	291	1936	2227	473	727	50	203					814	2866	3680
2022-23	36	621	75	566	246	929	357	2116	2473	458	659	55	185					870	2960	3830

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde lisans eğitimi veren yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 2.2.3.2.1'de kronolojik sırayı takip ederek birkaç hususa işaret edilebilir: İlk olarak, 1984'te doktorasını tamamlamış ve yardımcı doçent olarak atanan kişilerin sayısındaki artış dikkat çekicidir. Bunların önemli bir bölümünün Yüksek İslâm Enstitüsü kaynaklı öğretim elemanları olması mümkündür. Zira, 1982'de Yüksek İslâm Enstitüleri, ilahiyat fakültesi olarak üniversitelere bağlandıktan sonra Üniversitelerarası Kurul tarafından 1983'te alınan karar gereği yeniden oluşturulan jüriler huzurunda tekrar yapılan tez savunmasında yeterli bulunanlar “doktor” unvanını almıştır (Öcal, 2017: 372). Üniversite bünyesindeki yeni dönemde kurumların öğretim üyesi ihtiyacının büyük bölümünü -profesör ve doçent sayısıyla karşılaştırdığımızda- bu grubun karşıladığını söyleyebiliriz.

Tabloda işaret edilebilecek bir diğer husus, öğretim elemanı sayısındaki artışın, fakülte sayısındaki artışı takip etmesidir. 1982'den bugüne geçen 41 yıl içerisinde fakültenin öğretim elemanı sayısı yaklaşık 10 kat artmıştır. Fakülte sayısının hızlı artış gösterdiği 1992 ve 2011 yıllarını takip eden yıllarda, öğretim elemanı sayılarındaki artış da büyümektedir. Öğretim elemanı sayıları devamlı yükseliş trendinde olmamış, iki dönemde siyasi gelişmelerle irtibatlandırılabilir şekilde düşüş göstermiştir. Bunlardan ilki 2004-2006 yıllarında 28 Şubat süreci sebebiyledir. Öğrenci sayısı azalan fakültele, yeni akademik kadro tahsisinin de durduğu anlaşılmaktadır. Diğer 2015-2016 yıllarında 15 Temmuz darbe girişimine denk gelmektedir. Bu dönemde de iki fakülte kapanmış, bazı öğretim elemanlarının üniversite ile ilişkisi kesilmiştir. Bunların dışında kadro türlerinde birbirinden farklı dalgalanmalar vardır. Aşağıda Şekil 2.2.3.2.1'de bunlar daha net görülmektedir.

Şekil 2.2.3.2.1.(a): Ünvanlarına Göre Öğretim Elemanı Sayıları (İslâmi İlimler Fakülteleri) 1982-2023

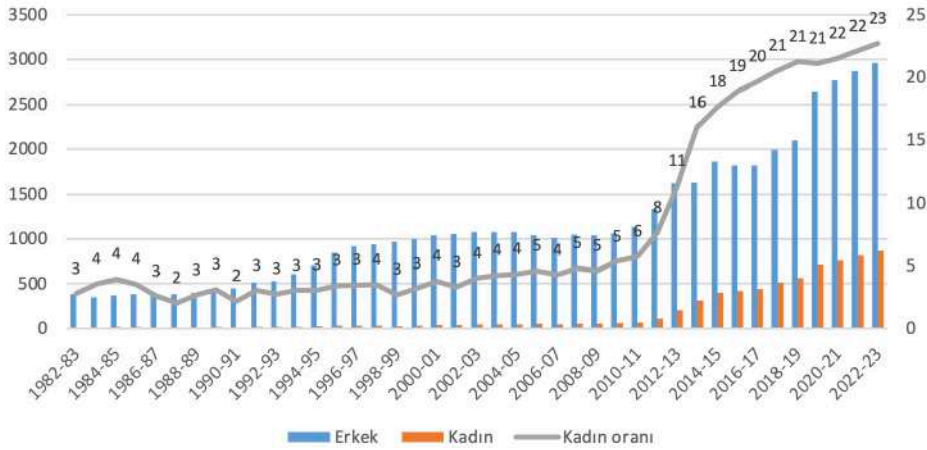

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde lisans eğitimi veren yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.2.3.2.1.(a)'da 1982 sonrası çeşitli unvanların yıllara göre sayısal değişimi yer almıştır. Yeni fakültelerin açılmasıyla 2011 sonrasında genç akademisyenlerin istihdam edildiği araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyesi kadrolarının hızlı yükseliş gösterdiği görülmektedir. Örneğin 2010 ile 2020 arasında profesör sayısı 1,7 kat artarken, doktor öğretim üyesi sayısı 3,2 kat, araştırma görevlisi sayısı 5,6 kat artmıştır. 2010-2013 yılları arasında toplam 62 yeni fakültenin açıldığını dikkate aldığımızda bu yükseliş anlaşılabilir bir durumdur. Fakat bu durum aynı zamanda kısa bir zaman diliminde çok sayıda yetişmiş veya öğretim üyesi olmaya namzet eleman bulunmasını

gerektirir. Aynı dönemde Türkiye’de, genel olarak diğer fakülteler de dahil olmak üzere, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin hızlı sayısal artışının doğurduğu önemli bir problem alanı, öğretim kalitesi ve akademik üretim kalitesini de etkileyen öğretim üyesi niteliği meselesidir.

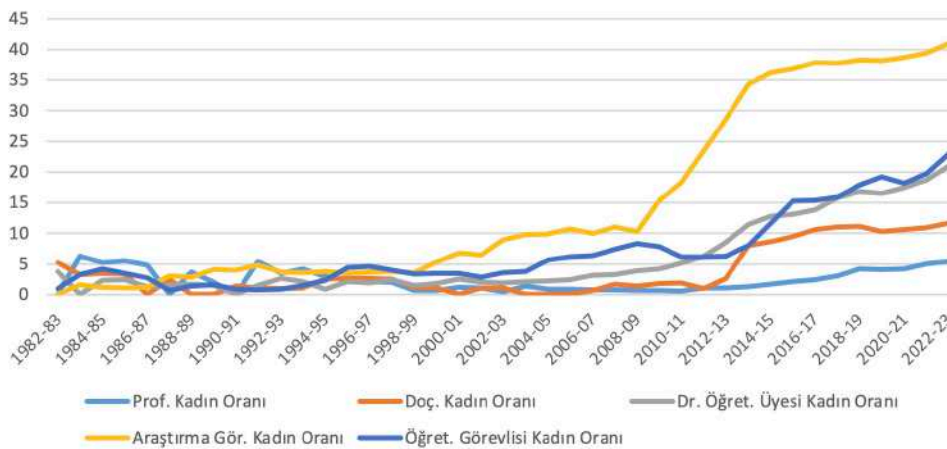
Şekil 2.2.3.2.1.(b): Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1982-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde lisans eğitimi veren yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.2.3.2.1.(b)’de 1982 sonrasında ilahiyat / İslâmi ilimler fakülteleri toplam öğretim elemanlarının (öğretim üyeleri ve diğer öğretim elemanları dahil olmak üzere) cinsiyete göre sayılarındaki değişim görülmektedir. Kadın öğretim elemanlarının oranı 2010 yılına kadar % 5 arasında devam ederken, 2011’den itibaren yükseliş trendine girmiş ve 2023 itibarıyla % 23’e ulaşmıştır. Yeni açılan fakültelerde kadın öğretim elemanlarının kendilerine daha fazla yer bulduklarını söylemek mümkündür. İlahiyat fakültelerinde 2000’li yılların başlarından itibaren % 50’nin üzerinde seyreden kız öğrenci sayısının, on yıl sonrasında öğretim elemanı sayılarına da yansıdığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2.2.3.2.1.(b): Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanı Sayıları (1982-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde lisans eğitimi veren yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.2.3.2.1.(c)'de İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi akademisyenlerinin farklı unvan kategorileri içinde kadınların oranının 1982'den günümüze olan değişimi görülmektedir. Sayıları çok az olan ve 2017'den itibaren devam etmeyen uzman ve okutman kategorilerine grafikte yer verilmemiştir. Grafikte kadın oranında en yüksek artışın yaşandığı kategorinin araştırma görevliliği olduğu, hatta kadın oranındaki genel artışa kaynaklık ettiği söylenebilir. 2023 yılı itibarıyla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde toplam 870 kadın öğretim elemanı bulunmakta, bunların %53'ünü araştırma görevlileri, %28'i doktor öğretim üyeleri, % 9'u doçent, % 6'sı öğretim görevlisi ve % 4'ü de profesörlerden oluşmaktadır. Profesörlük kadrosu unvan türleri içinde bayanların en az bulunduğu kategoridir. 2023 yılı itibarıyla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde tüm profesörlerin ancak % 5'i kadındır. Bu oran Türkiye genelinde % 34 civarındadır. Aşağıda Tablo 2.2.3.2.1.(b)'de 2023 yılı itibarıyla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde kadın öğretim elemanlarının, bulundukları kadro türleri içinde oranlarının Türkiye genelinde o kadro kategorisindeki kadın oranları ile karşılaştırması verilmiştir.

Tablo 2.2.3.2.1.(b) Unvanlara Göre İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri Kadın Öğretim Elemanları Oranlarının Türkiye Geneli Unvanlara Göre Kadın Oranları ile Karşılaştırması (2023 Yılı)

Kadro/Unvan	Profesör %	Doçent %	Dr. Öğretim Üyesi %	Araştırma Görevlisi %	Öğretim Görevlisi %
İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi	5,48	11,70	20,94	41	22,92
Türkiye Geneli	33,75	40,92	47,21	53,22	57,90

Kaynak: 2023 yılı yükseköğretim istatistiklerinde lisans eğitimi veren yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2023 yılındaki mevcut duruma göre Türkiye genelindeki nispeten dengeli dağılım, ilahiyat alanı için söz konusu değildir. Türkiye genelinde de, unvan itibarıyla araştırma görevliliğinden profesörlüğe doğru artmakta olan oranlar kendisini göstermektedir. Hatta Araştırma Görevlisi ve Öğretim Görevlisi kategorilerinde kadınların oranı erkeklerden fazladır. İlahiyat alanında araştırma görevlisi kadrosundaki kadın oranının, profesörlük düzeyine yansımaları 10-15 yıl sonrasında görmek ihtimal dahilindedir.

2.2.3.2.2. Alanlarına Göre Öğretim Elemanları (Güncel Veriler)

Yükseköğretim İstatistikleri, en erken 1986 yılından itibaren “lisans eğitimi yapan yükseköğretim programlarında görevli öğretim elemanlarının öğretim alanlarına göre sayılarını” vermektedir. Bu bilgiler takip edildiğinde öğretim alanlarının, bir başka ifade ile bilim dallarının zaman içerisinde değişim gösterdiği, aynı yıl zarfında kimi bilim dallarının müstakil olarak öğretim elemanı ve öğrencisi varken, kimi yerde ise birkaç bilim dalının ortak bir başlıkta birleştirildiği görülmektedir. Bu sebeple kaynaklarda örneğin 1986 yılında “Kelam – İslâm Felsefesi – İslâm Hukuku” başlığı altında farklı üniversitelere bağlı, her birinin öğretim elemanı ve öğrencisi bulunan ayrı programlar olarak “Kelam”, “İslâm Felsefesi”, “Kelam – İslâm Felsefesi” olmak üzere üç program yer almıştır. 2012-2016 yılları arasında ise alanlarına göre öğretim elemanı sayıları verilmemiştir. Bölümler ve altlarında anabilim dallarının isimleri, birlikte veya ayrı zikredilmeleri yıldan yıla ve fakültele göre farklılık göstermesi, birbirinden kesin sınırlarla ayrıştırılamaması sebebiyle geçmiş yıllara ilişkin bölüm ve anabilim dallarına göre öğretim elemanı sayısı net olarak belirlenememektedir. Bu sebeple tarihsel sürece ilişkin bu bilgi araştırma kapsamına dahil edilmemiştir.

Alanlarına göre öğretim elemanlarının 2023 yılı itibarıyla güncel durumunu ise, hem YÖK Akademik (Yükseköğretim Akademik Arama) sisteminden, hem de yükseköğretim istatistiklerinden takip etmek mümkündür. Bu araştırmada 2023 yılına ait Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nden erişilen bilgileri esas almayı tercih ettik. Okuyucularımız burada sunulan verilerle YÖK Akademik sisteminde erişilenler arasında farklılık bulunduğunu farkedebilir. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nden erişilen sayılar -2023 yılı itibarıyla- 240 kişilik bir farkla daha fazladır. Ayrıca YÖK Akademik kanalıyla elde edilen verilerden farklı olarak cinsiyet bilgisi de yer almaktadır. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nde farklı adlandırmalara sahip bölüm/program isimleri de takip edilebilmektedir. Bu sebeplerle veri kaynağı olarak Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi esas alınmıştır. Alanlarına ve ünvanlarına göre öğretim elemanlarının güncel durumunu gösteren özet veriler Tablo 2.4.2.2.2.(a)'da sunulmuştur.

Tablo 2.2.3.2.2.(a) Alanlarına ve Ünvanlarına Göre Öğretim Elemanları Güncel Durumu – Özet Tablo (Ağustos 2023)

Bölüm	Profesör	Doçent	Dr.Öğretim Üyesi	Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi	Bölüm Toplam
Temel İslâm Bilimleri	461	453	922	440	780	3056
Felsefe ve Din Bilimleri	232	203	368	13	338	1154
İslâm Tarihi ve Sanatları	97	109	192	48	181	627
Diğer	13	5	28	13	11	70
Unvanlar Toplam	803	770	1510	514	1310	4907

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde Öğretim Elemanı İstatistikleri - Öğretim Elemanı Sayıları - Birim Bazında Öğretim Elemanı Sayılarına ilişkin verilerden hareketle tarafımızca derlenmiştir (Erişim: Ağustos 2023). Birim olarak "İlahiyat" ve "İslâmî İlimler" fakülteleri esas alınmış; buna Açıköğretim Fakültesi İlahiyat bölümü eklenmiştir.

Not: Yükseköğretim İstatistiklerinde tabloda yer alan üç bölümden farklı adlara sahip bölümler de bulunmaktadır. Aynı alanı işaret etmekle birlikte isimlendirmesi farklı olan alanlar birleştirilerek verilmiştir. Bu kapsamda Felsefe ve Din Bilimleri alanına ilişkin sayılara İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde bulunan "İslâm Felsefesi ve Dinler Tarihi Bölümü" ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bulunan "Dünya Dinleri Bölümü"nde kayıtlı öğretim elemanları da dahil edilmiştir. İslâm Tarihi ve Sanatları alanına ilişkin sayılara Medeniyet Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde bulunan "İslâm Tarihi ve İslâmî Türk Edebiyatı Bölümü"nde kayıtlı öğretim elemanları da dahil edilmiştir.

Bu üç bölümden herhangi biriyle birleştirilemeyen genel adlandırmaya sahip, bu itibarla da muhtemelen her üç alandan öğretim elemanlarını barındıran bölüm ve programlara ilişkin veriler "diğer" kategorisi altında sunulmuştur. "Diğer" kategorisinde şu bölüm ve programlar yer almaktadır:

- Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Bölümü
- Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi İlahiyat Programı
- Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Programı
- Gaziantep Üniversitesi Cerablus Meslek Yüksekokulu İlahiyat Bölümü
- İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Programı
- Aksaray Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü
- Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi İslâmî İlimler Programı
- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi İslâmî İlimler Programı

Alanlarına göre öğretim elemanlarının kadro dereceleri, sürekli değişimlerin yaşandığı bir alandır. Tablo 2.2.3.2.2.(a)'daki veriler 2023 yılı Ağustos ayında derlenmiştir. Buna göre Türkiye üniversitelerinde ilahiyat temel alanında 4907 öğretim elemanı bulunmaktadır. Kadro türleri içinde en fazla öğretim elemanı Dr. Öğretim Üyeliği kadrosundadır (% 30,7). Bunu Araştırma Görevliliği izlemektedir (% 26,6). Alanlarına ve unvanlarına göre öğretim elemanlarına baktığımızda, Temel İslâm Bilimleri bölümünün bütün kadro türlerinde en fazla öğretim elemanına sahip olduğunu görmekteyiz. Temel İslâm Bilimleri öğretim elemanı sayısı, Felsefe ve Din Bilimlerinin yaklaşık 2,5 katı, o da İslâm Tarihi ve Sanatlarının yaklaşık 2 katı kadar öğretim elemanına sahiptir. Kadro fazlalığına kaynaklık eden en önemli faktör, fakülte öğretim programında ders yoğunluğu itibarıyla Temel İslâm Bilimleri alanının daha önde gelmesidir. 24.07.2015 tarih ve 41638 sayılı Yüksek Öğretim Yürütme Kurulu kararı ile Arap Dili ve Belâgatı, Tefsir, Hadis, Fıkıh derslerinin en az altı yarıyla, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvit derslerinin ise sekiz yarıyla yayılarak okutulması fakülte programında öngörülmüştür.

“Öğretim görevliliği” kadrosunun daha çok Temel İslâm Bilimleri alanında tercih edildiği de görülmektedir. Aşağıda, bölümlere bağlı anabilim dallarındaki sayıları veren ayrıntılı tabloda bu kadroların Kur’an-ı Kerim ve Arapça derslerini vermek üzere istihdam edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2.2.3.2.2.(b) Anabilim Dalı, Ünvan ve Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanları (Ağustos 2023)

Bölüm	Anabilim Dalı	Prof.	Doç.	Dr.Öğr. Üyesi	Öğr. Gör.	Arş. Gör.	Toplam
		K E	K E	K E	K E	K E	K E
Temel İslâm Bilimleri	Arap Dili ve Belâğati	2 54	9 47	23 219	51 200	48 95	133 615
	Hadis	2 74	5 65	19 100	3	49 81	75 323
	İslam Hukuku / Fıkıh	1 71	5 92	24 133	1 5	44 88	75 389
	İslam Mezhepleri (Tarihi)	27	2 12	4 23		13 15	19 77
	Kelâm	2 45	3 28	5 27	2	16 26	26 128
	Kelam ve (İtikadi) İslâm Mezhepleri (Tarihi)	1 22	2 27	7 45		30 49	40 143
	K.Kerim Okuma ve Kıraat	9	2 17	6 63	29 108	10 21	47 218
	Tasavvuf	1 39	2 26	23 55		38 37	69 157
	Tefsir	2 107	5 97	22 144	11 24	46 70	86 412
Felsefe ve Din Bilimleri	Din Eğitimi	2 29	4 28	18 29	1 2	18 9	43 97
	Din Felsefesi	2 22	13	5 14		9 12	16 61
	Din Psikolojisi	1 20	6 8	16 11	1	18 11	41 51
	Din Sosyolojisi	25	2 18	14 20	1 3	10 12	27 78
	Dinler Tarihi ²⁰¹	1 38	2 13	13 16	1	17 11	34 78
	Felsefe Tarihi	12	2 5	5 10	1	4 10	12 37
	İslam Felsefesi	1 38	5 36	11 46	2	34 41	51 163
	Mantık	1 12	7	4 8		5 9	10 36
	Din Bilimleri	5 20	5 48	28 98		56 52	94 218
İslâm Tarihi ve Sanatları	Türk Din Musiki	1 5	1 2	11	5 10	2 8	9 36
	İslâm Sanat(lar)ı ve Dini Musiki			2 8	2 8	3 12	7 28
	(Türk) İslâm Sanat(lar)ı (Tarihi)	1 10	3 3	6 10	1 9	7 8	18 40
	Türk İslâm Edebiyat(lar)ı ve (İslâm) Sanatları	3	2	1 14	1 5	8 10	10 34
	(Siyer-i Nebi ve) İslâm Tarihi ²⁰²	4 60	14 57	18 71	5	37 59	73 252
	(Osmanlı Lehçesi ve) İslâmi Türk Edebiyatı / Türk İslâm Edebiyatı	1 12	6 21	13 35	1 1	13 12	34 81
Anabilim dalı belirtilmemiş olanlar		18	1 7	8 34	4 16	8 10	21 85
TOPLAM:							4907

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi’nde Öğretim Elemanı İstatistikleri - Öğretim Elemanı Sayıları - Birim Bazında Öğretim Elemanı Sayılarına ilişkin verilerden tarafımızca derlenmiştir (Erişim: Ağustos 2023). Tablodaki boş haneler, bu kategoride herhangi bir kişi bulunmadığını göstermektedir.

Not: Diğer kategorisinde yer alan bölüm ve programlar, bir önceki tabloda belirtildiği şekildedir. Bu bölümler altında anabilim dalları müstakil olarak yer almamış, yahut Anadolu Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi’nde olduğu gibi bölümle aynı adı taşıyan Anabilim dalı şeklinde yapılandırılmıştır. Bu sebeple tabloda Anabilim Dalı belirtilmemiş bu kısımlar ayrı bir kategori olarak sayılara eklenmiştir.

201 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dünya Dinleri Bölümündeki Yahudilik Araştırmaları Anabilim Dalındaki bir kişi Dinler Tarihi Anabilim Dalına ilişkin sayılara dahil edilmiştir.

202 İslâm Tarihi alanındaki akademik yapıların 62’si İslâm Tarihi, 33’ü Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi adını taşımaktadır. İslâm Tarihi ve Sanatları adını taşıyan Hitit Üniversitesi’ndeki anabilim dalı da bu kategoriye dahil edilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 2.2.3.2.2.(b)'de anabilim dalı, unvan ve cinsiyetlerine göre öğretim elemanı sayıları verilmiştir. Anabilim dalı adlandırmalarının üniversitelere göre farklılık gösterebilmesi sebebiyle tabloda bu farklılıklara işaret edecek şekilde parantezler kullanılmıştır. Bu çalışmanın kurumsal verilerle ilgili bölümünde, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde akademik yapılanma ve lisansüstü eğitim başlığında, Temel İslâm Bilimleri'nde 8, Felsefe ve Din Bilimleri'nde 8, İslâm Tarihi ve Sanatları'nda 4 anabilim dalı şeklindeki mevcut yapılanmayı ele almıştık. Bu çerçeveye esas olmakla birlikte, fakülteler kadro imkanları doğrultusunda bunları müstakil veya ayrı ayrı olarak açabilmekte, isimlendirmede inisiyatif kullanabilmektedir. Örneğin İslâm Hukuku Anabilim dalı, bu alanda kadronun bulunduğu 95 fakültenin 17'sinde Fıkıh Anabilim dalı olarak adlandırılmıştır. İslâm Mezhepleri Tarihi alanına ilişkin kadro bulunan 38 fakültenin birinde bu anabilim dalı İslâm Mezhepleri olarak adlandırılmıştır. 58 fakültede ise bu alan, Kelâm ile birlikte organize edilmiş; kiminde "tarihi" kiminde "itikadi" kelimesi eklemeleri ile dört farklı şekilde adlandırılmıştır. Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat anabilim dalı bir fakültede sadece "Kıraat", bir fakültede ise "Kıraat İlmi" olarak adlandırılmıştır. Tabloda aralarında sadece isimlendirme farklılığı bulunan bu tür alanlar birleştirilerek verilmiştir; birlikte zikredilen alanlara ilişkin sayılar ayrı bir kategori olarak verilmiştir.

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünün 54 fakültede "Din Bilimleri" adıyla tek bir anabilim dalı şeklinde yapılandığı görülmektedir. Din Bilimleri Anabilim Dalının bu alanla ilgili farklı anabilim dallarında çalışan öğretim elemanlarını içerdiğini düşünebiliriz. Bu ayrıştırmayı yapamadığımız için tabloda bu isimdeki anabilim dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü kapsamında müstakil olarak yer almıştır.

Anabilim dallarının isimlendirilmesi konusunda en fazla farklılık İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü altındaki anabilim dallarında görülmektedir. Nispeten daha az sayıda öğretim elemanına sahip bu anabilim dalında muhtemelen bununla da ilişkili olarak tarih, musiki, sanat, edebiyat alt alanlarının farklı terkiplerle bir araya getirildiği anabilim dalları mevcuttur; İslâm edebiyatı ile sanatı veya İslâm edebiyatı ile dini musikinin bir araya getirilmesi gibi. Ayrıca Türk İslâm Sanatı Tarihi, Türk İslâm Sanatları, Türk İslâm Sanatları Tarihi gibi pek çok farklı ifade biçimi ve kombinasyonlara sahip başlık sebebiyle bu bölüm altında 19 anabilim dalı oluşmuştur. Çalışmamızda, aralarındaki fark, yazım farklılığından ibaret olanları birlikte değerlendirerek yer verdik. Bu kapsamda ayrıca Necmettin Erbakan Üniversitesindeki "Türk Süsleme ve Hat Sanatları Anabilim Dalı" da İslâm sanatları kategorisine katılarak değerlendirilmiştir. Musiki, edebiyat veya tarih gibi başka bir alanla birleştirilerek yapılandırılanlar ise müstakil olarak ifade edilmiştir.

Mevcut durumda İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde müfredat programındaki ders ağırlıklarıyla da irtibatlı şekilde en yüksek sayıda öğretim elemanı, Temel İslâm Bilimleri bölümünde Arap Dili ve Belagati anabilim dalında bulunmaktadır (748 kişi). Onu, Tefsir, İslâm Hukuku ve Hadis anabilim dalları izlemektedir. Ders yoğunluğu fazla olmakla birlikte Kur'an Okuma ve Kıraat anabilim dalı beşinci sırada gelmekte, öğretim elemanlarının yaklaşık yarısı öğretim görevlisi kadrosundan oluşmaktadır. Tüm anabilim dalları içerisinde en fazla profesöre sahip anabilim dalı da 109 profesör ile Tefsir anabilim dalıdır.

Felsefe ve Din Bilimleri alanında, müstakil olarak alt anabilim dalları belli olmayan "din bilimleri" kategorisi hariç tutulursa, en yüksek sayıda öğretim elemanına sahip anabilim dalı, İslâm Felsefesidir (214 kişi). Onu Din Eğitimi, Dinler Tarihi ve Din Sosyolojisi izlemektedir. Din Bilimleri altındaki toplam 218 kişinin anabilim dallarına ayrılması halinde bu sayılar biraz daha yüksek ola-

caktır. Felsefe ve Din Bilimleri alanında bir anabilim dalında bulunabilen en yüksek profesör sayısı 39 olup, anabilim dallarının profesör sayıları arasında büyük farklılıklar söz konusu değildir. Felsefe ve Din Bilimleri alanında öğretim görevlisi kadrosunda istihdamın tercih edilmediği görülmektedir.

İslâm Tarihi ve Sanatları alanında en yüksek sayıda öğretim elemanı İslâm Tarihi alanında bulunmakta (325), onu İslâm Edebiyatı alanı oldukça geriden takip etmektedir (115). Tüm anabilim dalları içerisinde en az sayıda öğretim elemanına sahip olan alan, kimi yerde İslâm Sanatları alanıyla da birleştirilerek yapılanan Dini Musiki alanıdır (35 kişi).

Tablo 2.2.3.2.2.(b)'de ayrıca, anabilim dallarına göre dağılımla birlikte öğretim elemanlarının cinsiyetlerine ilişkin bilgiler de bulunmaktadır. Buna göre, Felsefe ve Din Bilimleri akademisyenleri içinde kadınların oranı % 28,6; İslâm Tarihi ve Sanatlarında % 23,63; Temel İslâm Bilimlerinde % 18,8'dir. Bu oranların içinde araştırma görevlisi kadrosunun etkisi büyüktür. Öğretim üyelerini esas alarak oranlara bakıldığında ise Felsefe ve Din Bilimleri içinde kadın öğretim üyelerinin oranı % 13,3; İslâm Tarihi ve Sanatlarında % 10,9; Temel İslâm Bilimlerinde % 5,9'dur.

Anabilim dalları içerisinde en fazla kadın öğretim elemanı, en yüksek sayıda öğretim elemanına sahip Arap Dili ve Belâgatı anabilim dalındadır. Fakat oransal olarak kadınların en yoğunluklu olarak bulundukları anabilim dalı, Din Psikolojisi'dir (% 44,57). Öğretim elemanlarının en az 3'te 1'ini kadınların oluşturduğu diğer anabilim dalları Tasavvuf, Din Eğitimi, Dinler Tarihi, Türk İslâm Sanatları ve Türk İslâm Edebiyatıdır. Kadın öğretim elemanı sayısının erkekleri geçtiği alanlar da bulunmaktadır. Bunlar Dr. Öğretim Üyesi kategorisinde Din Psikolojisi; Araştırma Görevlisi kategorisinde Din Eğitimi, Dinler Tarihi, Din Bilimleri ve Tasavvuf anabilim dallarındadır. Din Eğitimi Anabilim dalında kadın araştırma görevlilerinin sayısı erkeklerin iki katıdır. En kalabalık olan ve fakat oransal olarak en az sayıda kadın öğretim elemanına sahip olan Temel İslâm Bilimleri alanında dahi araştırma görevlileri içinde kadınların oranı % 37,89'dur. Bu durum, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde yakın gelecekte akademisyen dokusunun değişeceğini göstermektedir.

2.3. Lisansüstü Eğitim

Dârülfünun tarihinde lisansüstü eğitim 1874'te faaliyete geçen Dârülfünun-ı Sultanî'de mezunlardan isteyenlerin hazırlayacakları bir tez ile doktoralı olarak mezun edilmeleri ile başlamıştır (Ünver & Sarıkaya 2022: 2). İnkıtalarla devam eden bu süreç zarfında Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde tez hazırlayarak doktora derecesi verildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Türkiye'nin ilk Üniversite Kanunu olan ve 1946'da yürürlüğe konan 4936 sayılı yasa²⁰³ ile üniversiter sisteme resmen dahil edilen lisansüstü eğitim, bu yasaya dayanılarak geliştirilen doktora ve uzmanlık yönetmelikleri çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır. Bu arada Dârülfünun kapanmış, Ankara'da İlahiyat Fakültesi açılmış bulunmaktadır. Fakülte 1949'da açıldığı tarihinden itibaren bu kanuna istinaden kendi akademik kadrosunu yetiştirmeye yönelik olmak üzere lisansüstü eğitime başlamıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Doktora Talimatnamesi, fakültenin ilk mezunlarını verdiği 1953 yılında hazırlanarak 8399 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.

Yükseköğretimde lisansüstü öğrenci sayılarının belirlenmesinde 1981 öncesi ile sonrası arasında birtakım farklılıklar söz konusudur. Lisansüstü eğitimin enstitülerce yürütülmesini öngören gü-

203 Bkz. 18.06.1946 tarih ve 6336 sayılı Resmi Gazete

nümüzdeki yapılanma, 1982 tarih ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'na dayanmaktadır. Bu tarihten öncesinde ise, öğrenci sayılarını takip etmeyi güçleştiren bazı zorluklarla karşılaşmaktayız.

1933 üniversite reformu sonrasında lisansüstü eğitim, lisans öğrenimini tamamlamış ve akademik gelecek vadeden kişiler arasından asistan kadrosuna kabul edilenlere yöneliktir. Bu dönemde asistanlığa kabul edilmek, doktora kabul edilmek anlamındadır. Fakat takip eden yıllarda fakülteler, asistanlık kadrosuna ve dışarıdan yapılan doktora müracaatlarına cevap verebilmek için hazırlanan asistanlık ve doktora yönetmelikleri ile öğrenci kabul etmişlerdir. Genellikle bir profesörün rehberliğinde usta-çırak ilişkisi şeklinde yürütülen lisansüstü programlar, 3-4 yıllık eğitimle tek kademeli olarak sadece doktora programı şeklinde uygulanmıştır. Bu sebeple Milli Eğitim İstatistikleri'nin Yükseköğretim bölümünde lisansüstü eğitime dair bilgi 1970 yılına dek "doktora imtihanını kazananlar" şeklinde, öğrenci sayıları kapsamında sunulmuştur.

1946'da kabul edilen 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nda 'üniversite öğretim mesleğinin tabii kaynağı' olarak tanımlanan "asistanlık", doktora eğitimiyle ilişkili bulunmakla birlikte doktora öncesi veya doktora sonrasını da içeren bir kadro türüdür. Asistanların, öncelikle bu göreve aday olarak tayin edilmeleri, bir yıl bu şekilde çalıştıktan sonra asilliklerinin onandığı tarihten başlayarak üç yıl içinde doktora, uzmanlık veya yeterlik imtihanını vermekle ödevli olmaları usulü benimsenmiştir. Asistanlık görevi, doktoranın tamamlanmasından sonra da doçentliğe kadar devam etmektedir.

Bundan dolayıdır ki 1981'e kadarki yükseköğretim istatistiklerinde lisansüstü eğitim için bilgi içeren birkaç kategori bulunmaktadır: "doktora sınavını kazananlar", "asistanlık sınavını kazananlar" ve öğretim elemanları kategorisinde toplam "asistan sayıları". Bu başlıkların her biri raporlarda ayrı kategoriler olarak yer almıştır. Asistan kadrosunda bulunan kişilerin sayılarının, doktora yapan kişi sayısı olarak alınamayacağı -yukarıdaki açıklama dolayısıyla- anlaşılmaktadır. "Doktora sınavını kazananlar" kategorisinin ise, asistanlık dışında dışarıdan doktora kabul alanlar olarak anlaşılması mümkündür. "Asistanlık sınavını kazananlar" ise asistanlığa kabul alanlardır.

1970-1982 arası dönemde lisansüstü eğitimde Amerika Birleşik Devletlerindeki yapı model alınarak lisansüstü eğitim master (yüksek lisans) ve doktora olarak kademelendirilmiştir. Bu dönemin yükseköğretim istatistik raporlarında "akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavını kazananlar" başlığı altında verilen bilgiler, profesör, doçent, doktora, asistan, mastır kategorilerinde bunları listelemektedir. 1982 öncesine ait yükseköğretim istatistik raporlarında yeni eklenen "master" kategorisi yanı sıra, "doktora" ve "asistan" kategorileri aynı tabloda fakat ayrı ayrı yer almıştır. Bunların da asistanlık dışında doktora kabul alanlar ile asistanlık kadrosuna kabul alanlar olarak anlaşılması mümkündür.²⁰⁴

1982 sonrası dönemde ise 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile yüksek lisans ve doktora eğitimi için enstitüler kurulmuştur. Fakat 1981 yılından itibaren Yükseköğretim İstatistik raporlarında "akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavını kazananlar" başlığından doktora ve mastır kategorilerinin çıkarıldığını, bu grup için yeni bir bölüm açılarak lisansüstü öğrencilerle ilgili verilerin "Lisansüstü öğrenci sayısı ve diploma alanlar" başlığında ayrıca verilmeye başlandığını görmektediriz.

Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmamızda lisansüstü düzeyde din öğretimine ilişkin verilerin sunumunda bazı sınırlılıklar ortaya çıkmaktadır: *i.* 1970 öncesinde lisans üstü eğitim sadece doktora kademesinden oluşmaktadır; *ii.* 1981'e kadar istatistik raporlarından doktora düzeyi ile ilgili sadece

204 1982'ye kadar Yüksek İslâm Enstitüleri bünyesinde de asistanlık kadroları bulunmaktadır. Fakat buradaki asistanlık kadroları, doktora çalışması yapmaya yönelik olmayıp, enstitüde öğretim elemanı olmaya yönelik bir içeriğe sahiptir.

dışarıdan doktora kabul edilenlerin sayıları tam olarak takip edilebilmektedir. Fakülte kadrosunda bulunan asistanlar, doktora yapıyor olmakla birlikte asistan sayısı, doktora yapan öğrenci sayısını tam olarak vermemektedir. Öğretim elemanı sayıları kapsamında 1949'dan itibaren asistan kadrosunda bulunanların sayısı önceki bölümde müstakil olarak ele alınmıştı, fakat doktora eğitimi açısından bu kadroda bulunan kişilere baktığımızda bunların bir bölümünün halen doktora yapmakta olan, bir bölümünün ise doktorasını tamamlamış olduğunu, asistan sayısının her ikisini de kapsadığını anlamaktayız. Bu sebeple bu bölümde doktor asistanların sayısı ayrıca verilmeye başlandığı tarihten itibaren onlar hariç tutularak asistan sayısı verilecektir. Buna ilaveten 1981'e kadar olan dönemde dışarıdan doktora kabul edilenlerin sayısı verilecektir. 1981 sonrasına dair veriler ise, tüm lisansüstü eğitimi içerecek şekildedir ve günümüze kadar değişmeyen kategoriler halinde ilerlemektedir.

Raporlarda verilerin sunulma biçimindeki değişiklikten dolayı araştırmamızın bu bölümündeki bilgiler, farklı tarihler için istatistiklerin farklı bölümleri kullanılarak derlenmiştir. Özetle ifade edilecek olursa, 1970 yılına kadar olan veriler için Milli Eğitim İstatistiklerinde “doktora imtihanını kazananlar” başlığındaki bilgiler; bu tarihten 1981 yılına kadar olan veriler için “akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavını kazananlar” başlığında doktora ve mastır kategorilerine ait bilgiler kullanılmıştır. 1981 yılı sonrasında ise Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında “lisansüstü öğrenci sayıları” başlığındaki bilgiler kullanılmıştır.

2013 yılından itibaren istatistik raporları Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sisteminde online olarak sunulmuştur. Araştırmamızda 2013-2023 arası yıllara ait veriler, bu sistemde “eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayıları” listelerinden derlenmiştir. Bu verilerde “din” alanına yönelik sınıflamayı sistem kendisi yapmaktadır. Disiplinlerarası programların hangi kapsamda sayıldığına dair ayrıca bir açıklama bulunmamaktadır.

2.3.1. Yüksek Lisans Öğrenci Sayıları

Yukarıdaki tarihçede ele alındığı üzere, yüksek lisans kademesi ilk olarak 1970'de uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte 1970-1982 tarih aralığında mevcut olan iki fakülteye (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve daha sonra eğitime başlayan Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi) bu kategoride öğrenci alınmadığı istatistik raporlarından anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının 2547 sayılı kanunla 1982'de yeniden düzenlenmesi sonrasında 1982-1983 döneminde lisans üstü eğitim ve öğretim yapmakta olan enstitülere ilişkin bilgilerin, geçiş dönemi olması nedeniyle derlenemediği ifade edilmiştir.²⁰⁵ Dolayısıyla yüksek lisans kademesi ile ilgili öğrenci sayısına en erken 1983 yılından itibaren düzenli olarak ulaşabilmekteyiz. Fakat 1983 yılı istatistik raporunda aynı zamanda bir önceki yılın mezun sayıları da sunulmaktadır ve burada bir önceki yıl, yani 1982-1983 döneminde yüksek lisans mezun olan 5 kişi görülmektedir. Dolayısıyla istatistik raporlarına yansımamış olmakla birlikte ilahiyat alanında yüksek lisans eğitiminin daha önceki bir tarihte başladığı anlaşılmaktadır.²⁰⁶

205 Bkz. Milli Eğitim İstatistikleri Yükseköğretim 1982-1983, s.III (Önsöz)

206 1982'ye kadar varolan iki fakülteden biri olan Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nin öğrenci sayısına ilişkin fakültenin kendi kaynaklarından hareketle hazırlanan çalışmada yüksek lisans eğitimine öğrenci kabulünün en erken 1983-84 eğitim döneminde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. Kaya, 2007: 421). Dolayısıyla 1982 yılındaki 5 yüksek lisans mezununun, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bunu görebileceğimiz 1981-1982 yükseköğretim istatistik raporunda Ankara Üniversitesi bünyesindeki fakülteler arasında İlahiyat Fakültesi'ne sehven yer verilmemiştir. 1980 yılı raporunda master kategorisi hiç yer almadığı için istatistik raporlarından bu öğrencilerin eğitime başlama tarihlerini tam olarak elde edememekteyiz.

2.3.1.1. Kayıtlı Öğrenci Sayıları

Araştırmamızda yüksek lisans kayıtlı öğrenci sayıları, yükseköğretim istatistiklerinin eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayılarının topluca verdiği tablolar esas alınarak derlenmiştir. 2013-2014 öğretim yılına kadar “İlahiyat” başlığında anabilim dallarına göre verilen bilgiler, bu tarihten itibaren “Din” alanı adıyla, 2015-2016’dan itibaren de “Din ve Din Bilimleri” başlığıyla verilmiştir. Lisansüstü eğitim disiplinler arası programları da içerebildiği için, bu sınıflamanın kapsamı önem arz ediyor olmakla birlikte bu konuda istatistik raporlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tablo 2.3.1.1.(a): İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları (1981-2023)

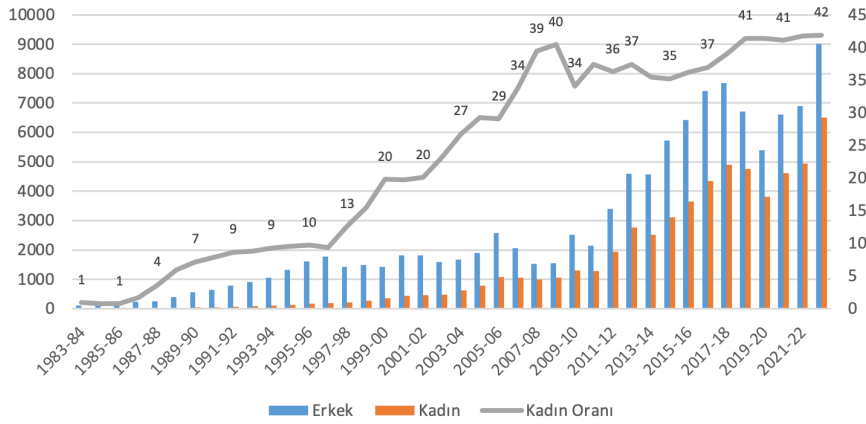
Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1982-83	-	-	-	2003-04	615	1678	2293
1983-84	1	108	109	2004-05	784	1892	2676
1984-85	1	124	125	2005-06	1069	2586	3675
1985-86	1	131	132	2006-07	1053	2061	3114
1986-87	4	232	236	2007-08	997	1530	2527
1987-88	10	262	272	2008-09	1052	1547	2599
1988-89	25	398	423	2009-10	1304	2518	3822
1989-90	44	570	614	2010-11	1285	2145	3430
1990-91	55	639	694	2011-12	1938	3401	5339
1991-92	74	779	853	2012-13	2753	4602	7355
1992-93	88	914	1002	2013-14	2520	4580	7100
1993-94	109	1059	1168	2014-15	3114	5727	8841
1994-95	139	1314	1453	2015-16	3648	6417	10065
1995-96	175	1619	1794	2016-17	4355	7414	11769
1996-97	184	1772	1956	2017-18	4910	7688	12598
1997-98	205	1421	1626	2018-19	4749	6711	11460
1998-99	274	1497	1771	2019-20	3821	5400	9221
1999-00	352	1424	1776	2020-21	4607	6601	11208
2000-01	446	1811	2257	2021-22	4946	6895	11841
2001-02	459	1823	2282	2022-23	6505	9023	15528
2002-03	482	1598	2080				

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayılarına ilişkin veriler kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Geçiş dönemi olduğu gerekçesiyle 1982-1983 döneminde lisans üstü eğitim ve öğretim yapmakta olan enstitülere ilişkin bilgiler istatistik raporlarında yer almamıştır.

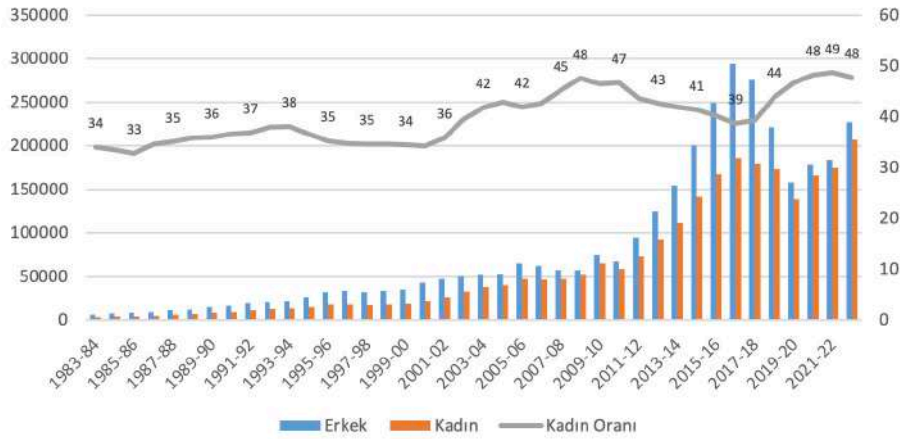
Tablo 2.3.1.1.(a)’da görüldüğü üzere yüksek lisans öğrenci sayısı, fakültelerin sayısındaki artışa paralel olarak artmıştır. 1983’te çok düşük bir seviyeden başlayan öğrenci sayısı ilk on yılda 10 kat artmıştır. Yeni fakültelerin açıldığı 2008 ile 2018 arasında da 4,4 kat artmıştır. Artışın daha temel bir sebebi, Türkiye’de lisansüstü eğitime katılma oranlarının genel olarak artmasıdır. Aşağıda Şekil 2.3.1.1.(a) ve Şekil 2.3.1.1.(b)’de ilahiyat alanında yüksek lisans öğrenci sayısı değişim ile 1980 sonrası Türkiye genelinde yüksek lisans öğrenci sayısındaki değişim görülmektedir.

Şekil 2.3.1.1.(a): İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1983-2023)

Kaynak: Yükseköğretim istatistiklerinde eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayılarına ilişkin veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.3.1.1.(b): Türkiye Geneli Yüksek Lisans Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1983-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında Türkiye geneli özet tablolardaki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye genelinde yüksek lisans düzeyinde öğrenci sayısı özellikle 2011'den itibaren hızlı artış göstermiştir. İlahiyat alanındaki ivmelenme de diğer alanlardakine benzer şekildedir. Türkiye genelinde yüksek lisansta kayıtlı öğrenci sayılarının en yüksek seviyesine ulaştığı 2016 ve 2017 yıllarında ilahiyat alanı da o zamana kadarki en yüksek seviyesine ulaşmış, sonrasında genel bir düşüş yaşanmıştır. Düşüş sonrası, her ikisinde de yeniden toparlanma süreci gözlenmektedir. İlahiyat alanı, en yüksek öğrenci sayısına 2023 yılında ulaşmıştır (15.528 öğrenci).

Şekil 2.3.1.1.(a) ve Şekil 2.3.1.1.(b)'de ayrıca öğrencilerin cinsiyete göre değişimi de gösterilmiştir. Türkiye genelinde 1980 sonrasında yüksek lisans kademesinde kız öğrencilerin oranı % 30'un altına düşmemiştir. Bazı dalgalanmalarla birlikte 2021'de en yüksek seviyesine (% 48,65) ulaşan kız öğrenci oranının artma eğiliminin devam ettiği gözlenmektedir. İlahiyat alanında ise 2005 yılından itibaren kız öğrenci oranı % 30'un altına düşmemiş, en yüksek seviyesine 2022'de

ulaşmıştır (% 41,89). İlahiyat alanındaki durum, Türkiye genelinde yüksek lisans kademesinde öğrenim gören kadın oranına yakın olsa da, bu noktaya 1983'te % 1 noktasından başlayarak ve daha hızlı bir yükseliş göstererek geldiğini belirtmek gerekir.

2.3.1.2. Mezun Öğrenci Sayısı

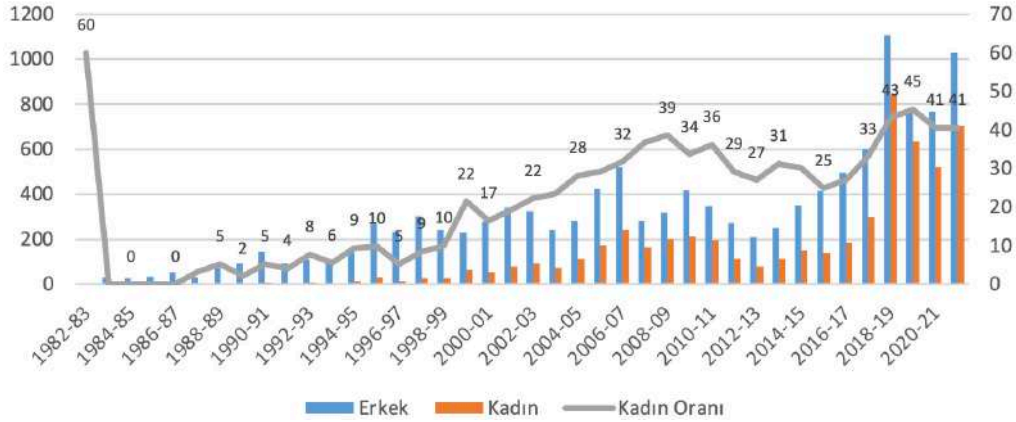
Yüksek lisans öğrencileriyle ilgili verilerin düzenli olarak takip edilebildiği 1983-1984 yılı istatistik raporunda, bir önceki yılın mezun öğrenci sayıları da sunulmaktadır. Bu sebeple, mezun öğrenci sayıları aşağıda Tablo 2.3.1.2'de 1982 yılından başlayarak verilmiştir.

Tablo 2.3.1.2: İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Mezun Öğrenci Sayısı (1982-2023)							
Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1982-83	3	2	5	2002-03	93	325	418
1983-84	0	31	31	2003-04	74	242	316
1984-85	0	29	29	2004-05	111	282	393
1985-86	0	35	35	2005-06	175	424	599
1986-87	0	55	55	2006-07	243	522	765
1987-88	1	30	31	2007-08	165	283	448
1988-89	4	72	76	2008-09	199	316	515
1989-90	2	91	93	2009-10	212	417	629
1990-91	8	145	153	2010-11	198	348	546
1991-92	4	94	98	2011-12	112	272	384
1992-93	9	108	117	2012-13	78	211	289
1993-94	6	103	109	2013-14	113	248	361
1994-95	15	144	159	2014-15	151	349	500
1995-96	30	274	304	2015-16	138	415	553
1996-97	13	234	247	2016-17	184	497	681
1997-98	28	301	329	2017-18	298	602	900
1998-99	27	242	269	2018-19	839	1105	1944
1999-00	63	230	293	2019-20	638	770	1408
2000-01	55	278	333	2020-21	524	768	1292
2001-02	81	340	421	2021-22	704	1027	1731
Toplam				17.859			

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü mezun öğrenci sayılarına ilişkin veriler kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Yüksek lisans eğitimi iki yıllık bir eğitim olduğu için, yüksek lisans kayıtlı öğrenci sayısındaki değişim, bir yıl sonra mezun sayılarında kendisini göstermektedir. 2017 yılındaki en yüksek kayıtlı öğrenci sayısı, mezun tablosunda 2018 yılı rakamlarında görülmektedir. Bu doğrultuda mezun sayılarının 2023 yılı verileri yayınlandığında daha yüksek olması beklenir. 1982 sonrasında ilahiyat alanında 17.859 kişi yüksek lisans yapmıştır. Bu kişilerin yaklaşık % 69'u erkek, % 31'i kadındır.

Şekil 2.3.1.2: İlahiyat Alanı Yüksek Lisans Mezun Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1983-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü mezun öğrenci sayılarına ilişkin veriler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2.3.1.2’de 1980 sonrasında ilahiyat alanı yüksek lisans mezun öğrenci sayılarındaki değişim görülmektedir. 1982 yılı yükseköğretim istatistik raporunda yüksek lisans kademesinde 3 bayan, 2 erkek olmak üzere 5 mezun öğrenci vardır. Raporda bir hata bulunma ihtimali söz konusu olmakla birlikte bu tarihte % 60 oranındaki yüksek kadın oranı, az sayıda öğrenci bulunmasından da kaynaklanan münferit bir durum olarak görünmektedir. Bundan sonrasında mezunlar içinde kadınların oranı 0’dan başlayarak yükselmektedir.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri lisans düzeyi mezun öğrenci sayıları içinde kızların oranının 2000’li yılların başlarından itibaren erkekleri geçtiğini ve günümüze kadar bu şekilde devam ettiğini dikkate aldığımızda, lisans mezunları içindeki kadın oranının, lisans üstü eğitime yansımadağı söylenebiler. Bir başka ifade ile, ilahiyat fakültesi erkek mezunları içinde lisansüstü çalışmalara yönelme ve kabul alma oranı daha fazladır. İlahiyat alanındaki güncel durumu Türkiye geneli ile karşılaştırarak değerlendirecek olursak, Türkiye genelinde 2022 yılı yüksek lisans mezunları içinde kadınların oranı erkekleri geçmiş durumdadır (% 52,74). Bu oran ilahiyat alanında % 40,67’ye yükselmiştir.

2.3.2. Doktora Öğrenci Sayıları

Bu bölümün girişinde ele aldığımız üzere, Türkiye’de 1970’e kadar lisansüstü eğitim, doktora kademesinden oluşmuştur. Yüksek lisans öğrenci sayılarını takip ettiğimizde bu durumun ilahiyat alanında biraz daha uzun sürdüğünü söyleyebiliriz. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin eğitime başladığı 1949 tarihinden itibaren, istatistik raporlarında “fakülte ve yüksekokulların öğrenci ve imtihan neticeleri durumu” başlığı altında “doktora imtihanını kazananlar” kategorisi bulunmaktadır. Bu bilgi, 1970’den itibaren “akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavlarını kazananlar” başlığı altında sunulmuştur. Kazananlar listesinde master, doktora ve asistan kategorilerinin ayrı ayrı bulunmasının da işaret ettiği üzere doktora kategorisi, asistanlık dışında bu eğitime kabul edilenlerle ilgilidir.

Örneğin 1971 yılı istatistiklerinde “akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavlarını kazananlar” listesinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde doktora kategorisinde 5, asis-

tan kategorisinde 4 kişi bulunup, master kategorisinde kimse yer almamıştır. Aynı yıl “fakülte ve yüksek okullarda kadrolarına ve unvanlarına göre öğretim üyesi sayısı” başlığı altında asistanların toplam sayısı ise 17 olarak verilmektedir. Dolayısıyla 1970 sonrası için doktora yapan öğrenci sayısının, doktora kabul edilenler ile, asistanlığa kabul edilenler, buna ilaveten asistan kadrosunda olmakla birlikte doktorasını tamamlamamış olanların bir bileşkesi olduğu anlaşılmaktadır. 1970 öncesindeki tarihler için ise, asistanlığa kabul edilenler bilgisine öğrenci bilgileri kategorisinde yer verilmemiş, sadece öğretim elemanı kategorisinde o yılın toplam asistan sayıları verilmiştir. Bu yıllarda dışarıdan doktora kabul edilen kimse çoğunlukla bulunmazken, asistan kadrosunda kişiler ise 1949’dan itibaren vardır. Fakat, asistanlık kadrosunun, doktora çalışmasının devam etmesi şartına bağlı olmadığını tekrar hatırlamak gerekir. Doktora çalışmasını tamamlamış asistanlar ancak 1974 tarihinden sonra istatistiklerde “doktor asistan” şeklinde ayrıca belirtilmiştir.

2.3.2.1. 1981’e Kadar Doktora Öğrencisi Sayıları

Veri devamlılığı ve kapsamına ilişkin yukarıda ele aldığımız sorunlar sebebiyle doktora yapan öğrenci sayısını bulmak için doktora kabul alanlarla asistan sayılarını toplamak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla çalışmamızda, 1981’e kadar olan dönem için dışarıdan doktora kabul alanlar ile asistanları ayrı ayrı değerlendirmeye aldık. 1981 sonrasında ise doktora sayıları, bu eğitimi almakta olan tüm öğrencileri içerecek şekilde istatistik raporlarında sunulmuştur.

Tablo 2.3.2.1: İlahiyat Alanı Doktora Öğrenim Düzeyi ile İlgili Sayılar (1949-1981)

	Doktora İmtihanını Kazananlar			Asistanlık Sınavını Kazananlar			Toplam Asistan Sayısı		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1949-50					*		1	3	4
1950-51					*		1	5	6
1951-52					*		1	6	7
1952-53					*		1	6	7
1953-54					*		1	9	10
1954-55					*		1	9	10
1955-56					*		2	10	12
1956-57		3	3		*		2	11	13
1957-58		3	3		*		2	11	13
1958-59					*		2	10	12
1959-60					*		3	13	16
1960-61					*		3	13	16
1961-62		2	2		*		3	14	17
1962-63	2		2		*		3	13	16
1963-64		1	1		*		3	12	15
1964-65	3	16	19		*		2	10	12
1965-66		2	2		*		3	12	15
1966-67					*		3	11	14
1967-68					*		2	13	15

1968-69	1	1	*		3	8	11				
1969-70			*		3	7	10				
1970-71	1	5	6	8	8	2	12	14			
1971-72		5	5	4	4	2	22	24			
1972-73		6	6				1	31	32		
1973-74		2	2				1	43	44		
1974-75		10	10	2					6	6	
1975-76		13	13							16	16
1976-77		17	17	20					13	13	
1977-78		veri yok		veri yok						9	9
1978-79		12	12	7						11	11
1979-80		8	8							16	16
1980-81		11	11							23	23

Kaynak: Yükseköğretim İstatistiklerinde “fakülte ve yüksekokulların öğrenci ve imtihan neticeleri durumu” ile “akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavlarını kazananlar” listeleri ve kadrolarına ve unvanlarına göre öğretim üyesi sayısı tabloları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Asistanlık sınavını kazananlar kategorisi 1970 öncesinde istatistik raporlarında yer almamış ve tabloda * işareti ile gösterilmiştir. Tablodaki boş haneler ise, veriyi ulaşılamadığını değil, bu kategoride kişi bulunmadığını göstermektedir. Kaynakta veri bulunmayan haneler, tabloda ayrıca belirtilmiştir. Tablodaki sayılar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’ne ilişkin verilerden oluşmaktadır. 1974 yılında Atatürk Üniversitesinde unvanlarına göre öğretim elemanı sayılarının fakültelere göre toplanmadığı istatistik raporunda belirtilmiştir. Bu sebeple, “toplam asistan sayısı” kategorisinde söz konusu tarihteki sayılar, sadece Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne aittir. 1974-1978 yıllarına ilişkin veriler istatistik raporlarında topluca tek nüsha içinde verilmiş, fakat “Akademik kariyer ve mezuniyet sonrası ihtisas sınavlarını kazananlar” listesinde Türkiye çapında 1977-1978 öğretim yılına ilişkin veri yer almamıştır. İlgili kategoride bu yılda kaynakta veri bulunmadığı tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.3.2.1’de görüldüğü üzere ilahiyat alanında doktora kademesinde eğitim, 1949 yılından itibaren -fakülteye alınan asistanlarla ilgili olmak üzere- mevcuttur. Tablodaki sayılar, bu araştırmanın öğrenci sayılarını veren diğer bölümlerinde olduğu şekliyle kayıtlı öğrenci sayısı değildir. Tablodaki kategori başlıkları (“Doktora İmtihanını Kazananlar” ve “Asistanlık Sınavını Kazananlar”), istatistik raporlarındaki ifadeleri muhafaza ederek belirlenmiştir. Her iki ifade de yeni kayıt sayısı olarak değerlendirilebilir. Toplam asistan sayısı ise, öğretim elemanları içerisinde ilgili yıla ait asistan kadrosundaki kişi sayısıdır.

“Doktora imtihanını kazananlar” ifadesi, daha önce işaret ettiğimiz gibi, büyük olasılıkla fakülte asistan kadrosunda bulunmayıp dışarıdan doktora yapan öğrencileri kastetmektedir. İstatistik raporlarında 1950 yılından itibaren bu başlık bulunmakla birlikte, o dönemki tek ilahiyat fakültesi olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde bu kategoride öğrenci, en erken 1956 yılında görünmektedir. Takip eden yıllarda dışarıdan doktora yapanların sayısı, nispeten artış göstermiştir.

“Asistanlık sınavını kazananlar” kategorisi ise, 1970-1978 yılları arasında istatistik raporlarında yer almıştır. Asistanlığa kabul edilmenin, öncelikle 1 yıllık aday asistanlık ile başladığını, bu bir yılın sonunda başarılı görülenlerin Fakülte Yönetim Kurulu kararıyla rektör tarafından asilliklerinin onandığını bilmekteyiz (Bkz. 18.06.1946 tarih ve 6336 sayılı Resmi Gazete). İstatistik raporlarında da asistanlık sınavını kazananların bunların hangisini işaret ettiği ise belirtilmemiştir.

1971 yılından itibaren asistan sayısının birkaç yıl boyunca hızlı arttığı görülmektedir. Bu artış Atatürk Üniversitesi’nde İslami İlimler Fakültesi’nin açılması dolayısıyladır. 1974 yılından itibaren

istatistik raporlarında unvanlarına göre öğretim elemanları başlığında doktorasını tamamlamış olan asistanlar (Doktor Asistan), asistanlardan ayrı olarak zikredilmiştir. Doktora yapmakta olan kişilerin sayısını takip ettiğimiz için Tablo 2.3.2.1’de bu tarihten itibaren sadece asistan kategorisindeki sayılar esas alınmış, doktor asistanlar hariç tutulmuştur. 1974 yılından itibaren toplam asistan sayısının hızla düşmesinin sebebi, daha önce raporlarda bu kategoride gösterilen kişilerin artık doktor asistan kategorisinde gösterilmesidir. Örneğin Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1973’te toplam 18 asistan varken, 1974’te bunların 11’inin doktor asistan kadrosundaki kişiler olduğu anlaşılmaktadır. 6’sı ise asistan kadrosunda ve muhtemelen doktoralarına devam eden kişilerdir. Doktor asistanların ayrı tutulması sebebiyle, doktora öğrenci sayısının 1974 tarihinden itibaren asistanların sayısı kadar olduğunu, bunun her yıl dışarıdan doktora kabul edilenler kadar arttığını söylemek mümkündür.²⁰⁷

1980 yılına doğru gelindiğinde yeni yetişen akademik kadro içerisinde kadınların yer almadığı görülmektedir. Farklı yıllarda olmak üzere dışarıdan doktora kabul alan toplam 6 kadın bulunmaktadır. Asistanlar içinde ise sayıları 3’ü geçmemiş, 1973’ten itibaren ise asistan kadrosunda kadınlar bulunmamıştır. İlahiyat fakültesi lisans öğrenci sayıları içinde de kız öğrencilerin sayısının bu dönemde gittikçe azaldığını daha önce ele almıştık.

2.3.2.2. 1981 Sonrası Doktora Öğrencisi Sayıları

Yükseköğretim istatistikleri lisansüstü kayıtlı öğrenci sayılarını en erken 1981 tarihinde müstakil bir başlıkta vermekte; fakülte kadrosunda olan asistanlar ile dışarıdan doktora yapanları ayırmaksızın sayıyı belirtmektedir. Aşağıda Tablo 2.3.2.2.(a)’da yıllara göre günümüze kadar olan kayıtlı doktora öğrenci sayıları yer almıştır. Bu dönemin ilk iki yılında ise veri eksikliği söz konusudur: 1981-1982 öğretim yılına ait raporda lisansüstü öğrenci sayısını kurumlara göre veren tabloda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi muhtemel bir hata eseri yer almamıştır. Dolayısıyla tabloda sunduğumuz sayılar sadece Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi’ne aittir. Ayrıca, YÖK’ün faaliyete başladığı 1982-1983 yılında geçiş dönemi olduğu gerekçesi belirtilerek lisans üstü eğitim ve öğretim yapmakta olan enstitülere ilişkin bilgiler istatistik raporlarında yer almamıştır.

1983 yılından itibaren lisansüstü öğrenci sayıları eğitim öğretim alanlarına göre sınıflandırılarak istatistik raporlarında sunulmuş, bunlar arasında “din ve din bilimleri” alanına da yer verilmiştir. Araştırmamızda bu kapsamda sunulan toplu veriler esas alınmış; anabilim dallarına göre ayrıca bir toplama işlemi yapılmamıştır. Lisansüstü eğitim disiplinler arası programları da içerebildiği için, bu sınıflamanın kapsamı önem arz ediyor olmakla birlikte bu konuda istatistik raporlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

²⁰⁷ Her iki fakültede 1980 yılına kadar yürütülen doktora çalışmalarına ilişkin Yükseköğretim İstatistikleri raporlarından başka kaynaklarda da bilgiler bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin 70. yılı münasebetiyle hazırlanan çalışmada 1982 yılına kadar fakültede tamamlanan 55 doktora tezinin künyesi bulunmaktadır (Baş & Aslan, 2019: 353-357). Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi’nde ise 1982 yılına kadar 57 doktora tezi yapıldığı fakültenin 50. yılı münasebetiyle hazırlanan çalışmada belirtilmiştir (Kaya, 2007: 420).

Tablo 2.3.2.2.(a) İlahiyat Alanı Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayısı (1981-2023)

Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1981-82	0	11	11	2002-03	106	823	929
1982-83	-	-	-	2003-04	131	804	935
1983-84	4	39	43	2004-05	186	784	970
1984-85	3	103	106	2005-06	230	902	1132
1985-86	7	135	142	2006-07	222	883	1105
1986-87	3	162	165	2007-08	232	915	1147
1987-88	3	190	193	2008-09	278	915	1193
1988-89	3	208	211	2009-10	330	1132	1462
1989-90	10	262	272	2010-11	347	1119	1466
1990-91	12	298	310	2011-12	455	1619	2074
1991-92	18	329	345	2012-13	534	1965	2499
1992-93	22	346	368	2013-14	446	1723	2169
1993-94	25	406	431	2014-15	534	2040	2574
1994-95	26	420	446	2015-16	591	2249	2840
1995-96	41	591	632	2016-17	631	2334	2965
1996-97	45	676	721	2017-18	692	2435	3127
1997-98	55	762	817	2018-19	767	2468	3235
1998-99	55	823	878	2019-20	997	2910	3907
1999-00	66	769	835	2020-21	1221	3207	4428
2000-01	87	839	926	2021-22	1385	3365	4750
2001-02	97	842	939	2022-23	1521	3624	5145

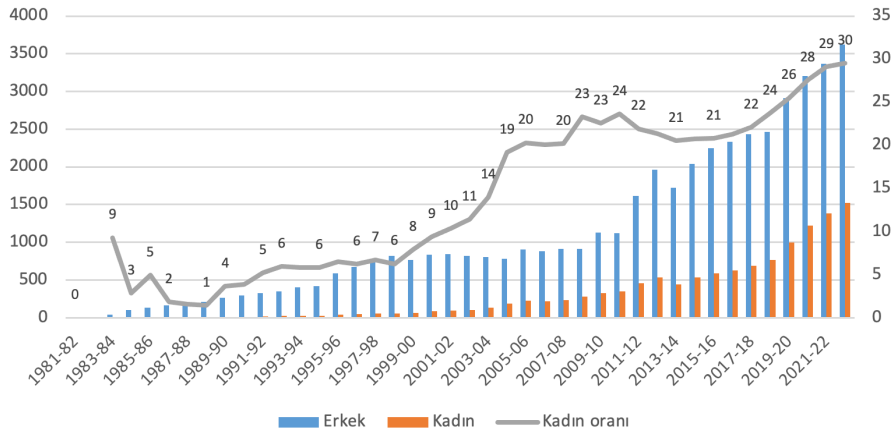
Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında 1981 yılı için yükseköğretim kurumlarında lisansüstü öğrenci sayısı tablosu ile, takip eden yıllar için eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayıları tabloları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Geçiş dönemi olduğu gerekçesiyle 1982-1983 döneminde lisans üstü eğitim ve öğretim yapmakta olan enstitülere ilişkin bilgiler istatistik raporlarında yer almamıştır.

1981-1982 öğretim yılı istatistik raporunda lisansüstü öğrenci sayısını kurumlara göre veren tabloda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi muhtemel bir hata eseri yer almamış olup, burada sunduğumuz sayılar sadece Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'ne aittir.

1982'de Yüksek İslâm Enstitüleri, İlahiyat Fakültesi olarak üniversitelere bağlandıktan sonra artan fakülte sayıları ve fakültelerin kendi öğretim kadrolarını yetiştirmeye yönelmeleriyle birlikte doktora yapanların sayısında hızlı bir yükseliş görülmektedir. 1993'te doktora yapanların sayısı, on yıl öncesine göre 10 kat artmış durumdadır. Bu artış 1997-1998'e kadar devam etmiş, sonra 2009'a kadar sürecek bir duraklamaya girmiştir. 28 Şubat sürecinin, doktora düzeyinde de öğrenci sayısını etkilediği görülmektedir. 2008'de YÖK'te yönetim değişikliği ile ilahiyat fakültelerine yönelik kısıtlayıcı politikaların sona ermesi ve fakülte sayılarının artmaya başlamasıyla günümüze kadar devam edecek yükseliş trendi yeniden başlamıştır. Doktora eğitiminde yükseliş ivmesinin son yıllarda daha çok artması, yeni açılan fakülte kadrolarının doktora eğitimi verecek düzeye gelmesine bağlanabilir.

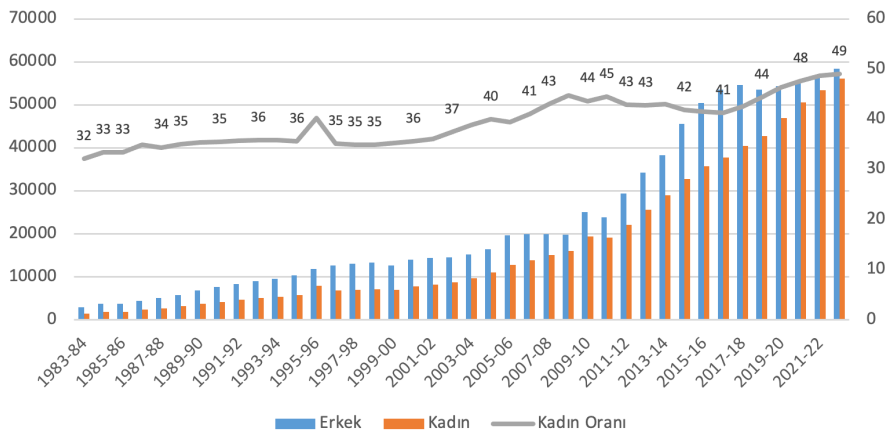
Şekil 2.3.2.2.(a): İlahiyat Alanı Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayısındaki Değişim (1981-2023)

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında 1981 yılı için yükseköğretim kurumlarında lisansüstü öğrenci sayısı tablosu ile, takip eden yıllar için eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.3.2.2.(a)'da İlahiyat alanında 1981 sonrasında doktora programlarında kayıtlı bulunan öğrenci sayısındaki değişim görülmektedir. Doktora yapan öğrenci sayısı özellikle 2011 yılından itibaren hızlı yükseliş göstermiştir. Doktora eğitimine devam eden kadın oranı 1989'da % 1 seviyesinden başlayarak düzenli bir artışla 2022-2023'te % 30'a yükselmiştir. Yine de ilahiyat alanında doktora düzeyinde kadınların oranı Türkiye genelinde gerisindedir. Bu oran Türkiye genelinde aynı yıl % 49 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.3.2.2.(b): Türkiye Geneli Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayısındaki Değişim (1981-2023)

Kaynak: Yükseköğretim istatistik raporlarında Türkiye geneli öğrenci sayılarını veren özet tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 2.3.2.2.(b)'de Türkiye geneli doktora öğrenci sayılarının değişimi görülmektedir. Buradan hareketle toplam öğrenci sayısında ilahiyat alanındaki artış seyrinin, Türkiye geneli ile irtibatlı olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde de özellikle üniversite sayısının arttığı 2011 yılından itibaren doktora öğrencisi sayısı daha hızlı artmıştır. Kadınların oranı ise 1980'lerin başında %30

düzeyinden başlayıp % 49'a yükselmiştir. 2003'ten itibaren ilahiyat alanında lisans düzeyinde kız öğrencilerin erkeklerden fazla olduğunu dikkate aldığımızda geçen 20 yılda bu oranların doktora eğitimine yüksek oranda yansımadağı anlaşılmaktadır.

Tablo 2.3.2.2.(b) İlahiyat Alanı Doktora Mezun Öğrenci Sayıları (1980-2022)

Dönem	Kadın	Erkek	Toplam	Dönem	Kadın	Erkek	Toplam
1980-81	0	3	3	2001-02	5	97	102
1981-82	-	-	-	2002-03	9	108	117
1982-83	0	6	6	2003-04	12	127	139
1983-84	0	34	34	2004-05	23	84	107
1984-85	0	18	18	2005-06	24	72	96
1985-86	1	18	19	2006-07	41	82	123
1986-87	1	14	15	2007-08	21	104	125
1987-88	0	8	8	2008-09	21	131	152
1988-89	1	13	14	2009-10	26	136	162
1989-90	0	20	20	2010-11	28	92	120
1990-91	1	46	47	2011-12	34	102	136
1991-92	0	25	25	2012-13	12	64	76
1992-93	1	24	25	2013-14	15	109	124
1993-94	0	23	23	2014-15	15	97	112
1994-95	1	18	19	2015-16	23	122	145
1995-96	5	55	60	2016-17	30	120	150
1996-97	0	75	75	2017-18	33	150	183
1997-98	7	80	87	2018-19	29	189	218
1998-99	4	108	112	2019-20	41	196	237
1999-00	4	108	112	2020-21	53	250	303
2000-01	7	84	91	2021-22	77	287	364
Toplam					3499	605	4104

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri raporlarında 1980 ve 1981 yılları için yükseköğretim kurumlarında lisansüstü öğrenci sayısı tablosu ile, takip eden yıllar için eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre lisansüstü öğrenci sayıları tabloları kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Geçiş dönemi olduğu gerekçesiyle 1982-1983 döneminde lisans üstü eğitim ve öğretim yapmakta olan enstitülere ilişkin bilgiler istatistik raporlarında yer almamıştır. Bu durum tabloda 1981-82 öğretim yılını etkilemiş, söz konusu yıla ilişkin veri tabloda yer almamıştır.

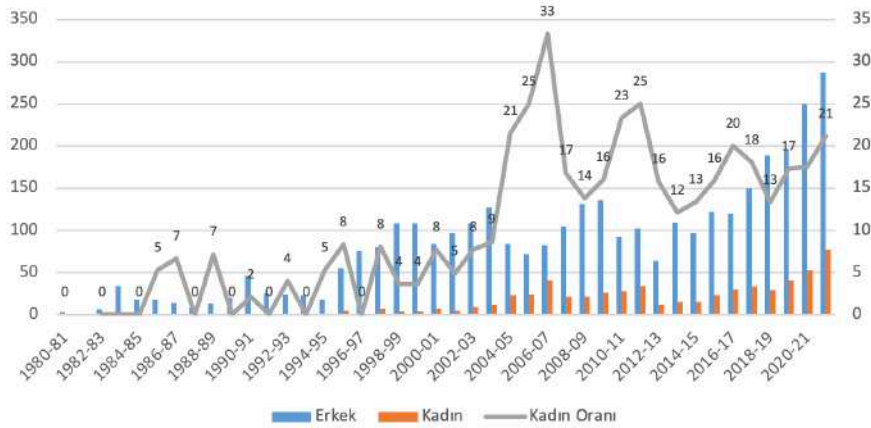
1981-1982 öğretim yılı istatistik raporunda lisansüstü öğrenci sayısını kurumlara göre veren tabloda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi muhtemel bir hata eseri yer almamış olup, burada sunduğumuz sayılar sadece Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'ne aittir.

Yükseköğretim istatistikleri lisansüstü kayıtlı öğrenci sayılarını en erken 1981 tarihinde müstakil bir başlıkta vermekte, burada bir önceki yılın yani 1980-1981 döneminin doktora mezunları da görünmektedir. Dolayısıyla tabloda veriler 1980 yılından başlamaktadır. 1981-1982 istatistik raporunda muhtemel bir hata eseri lisans üstü öğrenci sayılarını veren tabloda Ankara Üniversitesi bünyesindeki fakülteler arasında İlahiyat Fakültesine yer verilmemiştir. Bu sebeple doktora mezun sayılarıyla ilgili elde edilen veriler, dönemdeki diğer fakülte olan Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi öğrenci sayısıdır.

Tablo 2.3.2.2.(b)'deki veriler doğrultusunda 1980 sonrasında -ilk iki yıldaki veri eksikliği hariç tutulursa- ilahiyat fakülteleriyle irtibatlı bölüm ve anabilim dallarında toplam 4104 doktora çalış-

ması tamamlanmıştır. Bunların da yaklaşık yarısı, son 10 yıla aittir. 1980 sonrasında ilahiyat alanında doktora yapan kadınların toplam içindeki oranı % 14,74'tür. 2022 yılı mezunları içinde ise bu oran % 21 olarak gerçekleşmiştir ve aynı dönemde Türkiye çapında doktora mezunları içinde % 47'lik kadın oranının hayli gerisinde kalmıştır.

Şekil 2.3.2.2.(c): İlahiyat Alanı Doktora Mezun Öğrenci Sayısındaki Değişim (1980-2022)

Şekil 2.3.2.2.(c)'de ilahiyat alanı 1980 sonrası doktora mezun sayılarındaki değişim incelendiğinde özellikle geride bıraktığımız birkaç yılda sayının daha hızlı yükseldiği görülmektedir. 2019'da ivmesi yükselen doktora öğrenci sayısındaki artışın, mezun sayısına henüz yansımaya başladığını dikkate aldığımızda, mezun sayısının önümüzdeki birkaç yıl daha artış hızını devam ettireceği öngörülebilir. Mezunların içinde kadınların oranı az sayıdaki kız öğrenci varlığındaki dalgalanmaları yansıtmaktadır. 2006'da % 33 seviyesini gören kadın oranı, 2022 itibariyle % 21,15 olarak gerçekleşmiştir. Doktora eğitimi, öğretim üyeliği için de önemli bir kaynak olduğundan, doktora yapan kişilerin nicelik ve özellikleri, yakın zamandaki akademik kadronun özelliklerini de belirleyici olacaktır.

2.3.3. Alanlarına Göre Öğrenci Sayıları

Lisansüstü eğitim başlığı altında öğrencilerin anabilim dallarına göre dağılımı ayrı bir inceleme alanıdır. 1981-1982 yılına kadar lisansüstü öğrencilerle ilgili bu bölümün girişinde tanıtılan kategorilerde istatistik raporlarında bulunan bilgiler fakülte bazlı olup o tarihe kadar mevcut olan iki fakülteye aittir. Lisansüstü çalışmalar için enstitü yapılanmasına yeni geçildiği için 1982-1983 dönemine ait veriler istatistiklerde yer almamış, 1983-1984 tarihinden itibaren ise lisansüstü öğrenci bilgileri alanlarına, anabilim dallarına göre verilmiştir. Fakat, fakültelerin kendi inisiyatifinde değişebilen başlıklar ve kimi yerde birkaç alan birleştirilerek oluşturulan anabilim dalı yapılanmaları ve bunların yıllara göre değişiklikler göstermesi sebebiyle verilerin belirli kategoriler altında ayrıştırılması mümkün olmamaktadır. Bu sebeplerle çalışmamızda alanlarına göre öğrenci sayılarına ilişkin bilgi geriye doğru takip edilmemiştir.

2023 yılı itibariyle güncel bilgiler üzerinden yapılan inceleme kapsamında ise, bu yıla ait istatistiklerde öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar içinde ilahiyat alanına

ait bilim dalları teker teker aranarak aşağıda Tablo 2.3.3.'deki veriler elde edilmiştir. Aramaya kaynaklık etmek üzere bu çalışmanın “ilahiyat fakültelerinde akademik yapılanma” başlığında incelediğimiz Temel İslâm Bilimleri için 8, Felsefe ve Din Bilimleri için 8, İslâm Tarihi ve Sanatları için 4 anabilim dalından oluşan yapı esas alınmıştır. Bununla birlikte, doğrudan ilahiyat fakülteleriyle ilişkili biçimde yapılanan “Din Hizmetlerinde İletişim ve İrşad” gibi bazı lisansüstü programlar ve bazı fakültelerde karşımıza çıkan “İslâm Araştırmaları” veya “Din Bilimleri” gibi birimler de aşağıda anabilim dallarına göre dağılımı veren tabloda incelemeye dahil edilmiştir.²⁰⁸

Tablo 2.3.3: Alanlarına göre Yüksek Lisans ve Doktora Kayıtlı ve Mezun Öğrenci Sayıları (2023 Yılı)

Bölüm	Yüksek Lisans						Doktora					
	Kayıtlı			Mezun			Kayıtlı			Mezun		
	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T
Temel İslâm Bilimleri	3791	6327	10118	384	755	1139	716	2409	3125	31	168	199
Felsefe ve Din Bilimleri	2915	1972	4887	245	117	362	625	623	1248	32	55	87
İslâm Tarihi ve Sanatları	900	972	1862	76	84	160	196	264	460	12	32	44
Toplam	7606	9271	16867	705	956	1661	1537	3296	4833	75	255	330

Anabilim Dallarına Göre Dağılım	Yüksek Lisans						Doktora					
	Kayıtlı			Mezun			Kayıtlı			Mezun		
	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T
Arap Dili ve Belâğati	126	139	265	21	17	38	37	57	94	4	6	10
Hadis	243	279	522	12	22	34	66	147	213	4	15	19
İslâm Hukuku / Fıkıh	235	312	547	22	29	51	75	192	267	6	19	25
İslâm Mezhepleri (Tarihi)	80	103	183	8	10	18	21	21	42	2	3	5
Kelâm	145	192	337	13	21	34	52	76	128	1	3	4
Kelam ve İslâm Mezhepleri (Tarihi)	12	16	28				3	3				
K. Kerim Okuma ve Kıraat	18	21	39	2	8	10	4	16	20			
Tasavvuf	78	79	157	5	6	11	49	60	109	4	10	14
Tefsir	213	274	487	27	23	50	108	241	349	6	18	24
İslâm Araştırmaları	4	10	14	2	14	16	1	1				
Din Eğitimi	87	37	124	9	3	12	41	34	75	5	4	9
Din Felsefesi	41	27	68	4	3	7	16	14	30	2	1	3
Din Psikolojisi	54	16	70	9	2	11	6	2	8	3	1	4
Din Sosyolojisi	109	63	172	15	7	22	44	39	83	3	5	8
Dinler Tarihi	122	54	176	15	2	17	50	34	84	2	1	3
Felsefe Tarihi	61	58	119				19	30	49			
İslâm Felsefesi	76	49	125	13	6	19	26	27	53	1	3	4
Mantık	12	6	18				1	1	2			
Din Bilimleri	57	26	83	8	5	13						
Din Hizmetlerinde İletişim ve İrşad*	38	22	60	5	4	9						
Dini Danışmanlık ve Rehberlik	102	59	161	50	14	64						

208 İncelemeye dahil edilmeyen programlar ise şunlardır:

- Bünyesinde İlahiyat / İslâmî İlimler fakültesi bulunmayan Üsküdar Üniversitesi'nde Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü “Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı” yüksek lisans programı ile “İslâm Medeniyeti, Düşüncesi, Tarihi, Edebiyatı” doktora programı.
- Bilim Tarihi bölümüne bağlı olarak kurulan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ndeki İslâm Bilim Tarihi doktora programı.
- Çeşitli üniversitelerde Felsefe Bölümü bünyesinde faaliyet gösteren “Türk İslâm Düşünce Tarihi” ve “Türk-İslâm Felsefesi” programları.
- Sanat Tarihi bölümü bünyesinde faaliyet gösteren “Türk ve İslâm Sanatı” programı.

(İlköğretim) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	53	42	95	3	3	1	2	3		
Türk Din Musiki*	20	62	82	3	2	5	7	23	30	5 5
Türk İslâm Sanatları (Tarihi)	5	6	11	4	2	6	8	6	14	2 2
İslâm Tarihi	62	57	119	12	6	18	56	72	128	4 7 11
Türk İslâm Edebiyatı*	24	7	31	2	1	3	3	7	10	2 5 7

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi 2023 yılı öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayılarını veren tablolar kullanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Not: Kayıtlı öğrenci sayıları 2022-2023 öğretim yılına, mezun öğrenci sayıları 2021-2022 öğretim yılına aittir. Boş haneler, o kategoride kimse bulunmadığını göstermektedir.

Bazı üniversitede anabilim dallarına ayrılmaksızın bölüme toplu öğrenci alımı yapıldığı için bölümlere göre özet tablodaki sayılar ile, bölüm altındaki anabilim dallarındaki öğrenci sayılarının toplamı aynı değildir. Toplam sayı için tablonun özet bilgileri içeren bölümü dikkate alınmalıdır.

* Din Hizmetlerinde İletişim ve İrşad adına benzer şekilde “Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ” ve “Din Hizmetleri ve Mesleki Gelişim” başlıklarında programlar da bulunmaktadır. Tablodaki sayılar, bu programların öğrenci sayılarını da içerecek şekilde bu üç programa ilişkin sayılar toplanarak oluşturulmuştur.

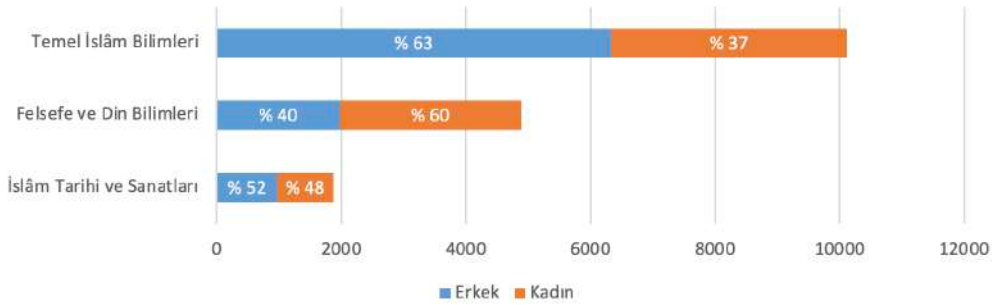
* Türk Din Musikisi adıyla 147 öğrencisi bulunan bir lisans programı da Yükseköğretim İstatistiklerinde mevcut görünmektedir. Bununla birlikte tabloda yer verdiğimiz sayılar bu başlıktaki lisansüstü öğrencilerin tümünü kapsamaktadır.

Tablo 2.3.3’de 2023 yılı itibarıyla ilahiyat fakülteleri akademik yapılanmasındaki üç bölümünün lisansüstü öğrenci sayıları özet olarak verilmiştir. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi 2023 yılı verilerinde, “öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayıları” kapsamında bu bölümlerin lisansüstü öğrenci sayıları toplam olarak verilmektedir. Fakat bölümlerin öğrenci sayılarının, bağlı anabilim dallarındaki öğrenci sayıları toplamından oldukça fazla olduğu görülmektedir. Örneğin, Temel İslâm Bilimleri bölümündeki anabilim dalları yüksek lisans kayıtlı öğrenci sayıları toplamı 2565’tir. Özet tabloda ise öğrenci sayısı 10.118 olarak kaydedilmiştir. Bunun nedeni özellikle yeni açılan fakültelerde anabilim dallarına ayrılmaksızın bölüme toplu öğrenci alımı yapılmasıdır. Dolayısıyla anabilim dallarına göre sayıları veren tabloda, öğrencilerin ancak bir bölümünün anabilim dallarına dağılımı görülebilmektedir.²⁰⁹

Daha önce ifade edildiği gibi, “Din ve Din Bilimleri” alanı kapsamının nasıl belirlendiği istatistik raporlarında açıklanmamıştır. Bu araştırmanın “kurumsal veriler” bölümünde “din” alanı ile ilişkili konularda lisansüstü eğitim veren enstitüler listesinde görüldüğü üzere, Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları bölümleri ve bunlarla ilişkili anabilim dalları dışında da enstitüler ve anabilim dalları bulunmaktadır. Bu noktada lisansüstü öğrenci sayısını belirlemek için bu başlıkta takip ettiğimiz usulün, yani 3 bölümün öğrenci sayıları toplamını almanın geçmiş yıllar için de kullanılması yolu akla gelse de, geriye doğru gidildikçe bu bilgi kategorisinin istatistik raporlarında yer almaması buna engel olmaktadır.

Tablo 2.3.3.’deki verilere göre, hem yüksek lisans hem de doktora kademesinde en fazla sayıda öğrenci Temel İslâm Bilimleri alanında bulunmaktadır. Tüm yüksek lisans öğrencilerinin % 60’ı, doktora öğrencilerinin ise % 65’i bu alandadır. Onu, % 29 ve % 26 yüksek lisans ve doktora oranları ile Felsefe ve Din Bilimleri alanı izlemektedir. Mezun sayılarındaki oranlar da bunlara yakın düzeydedir.

209 Ayrıca bölüm ve anabilim dallarına göre öğrenci sayılarını görmek için kaynak olarak belirlediğimiz 2023 yılı “Tablo 106. Öğrenim Düzeyleri ve Birimlere Göre Öğrenci Sayıları” tablosundaki lisansüstü sayıların toplamı ile aynı yılın “Tablo 24: Eğitim ve Öğretim Alanları Sınıflamasına Göre Lisansüstü Öğrenci Sayıları” tablosundaki “Din ve Din Bilimleri” alanı lisansüstü öğrenci sayıları aynı değildir. Bu farklılık, araştırmamızda bundan önceki iki başlıkta 2023 yılı için verdiğimiz toplam öğrenci sayılarıyla bu başlıkta verdiklerimizin aynı olmamasına sebep olmuştur. Örneğin Tablo 2.3.3.’de üç bölüme kayıtlı yüksek lisans öğrenci sayısı toplamı 16.867 kişidir. Önceki bölümde yer alan Tablo 2.3.1.1.(a)’da ise 2023 yılı için 15.528 kayıtlı yüksek lisans öğrencisi görünmektedir. Dolayısıyla burada kayıtlı öğrenci sayısı 1339 kişi fazladır. Doktora kayıtlı öğrenci sayısında ise bu kez burada sayının 312 kişi daha az olduğunu görüyoruz. Farklılığın “Din ve Din Bilimleri” alanının kapsamının belirlenmesinden kaynaklanması muhtemeldir.

Şekil 2.3.3.(a): Bölümlere Göre Yüksek Lisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları (2023)

Kaynak: Tablo 2.3.3: 2023 yılı alanlarına göre yüksek lisans ve doktora kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları tablosundaki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.3.3.(a)'da İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde akademik yapılanmayı oluşturan üç ana bölüme ilişkin lisansüstü öğrenci sayıları ve bunların içinde kadın oranları görülmektedir. En fazla bayan öğrenciye sahip olan bölüm yine Temel İslâm Bilimleridir (3791 kişi). Fakat, bölümün toplam yüksek lisans öğrencisi içinde kadın oranı, diğer bölümlerdekinin gerisindedir (% 37). İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümünde yüksek lisans kayıtlı öğrenciler arasında bayanların oranı % 48, Felsefe ve Din Bilimlerinde ise % 60 olarak kaydedilmiştir.

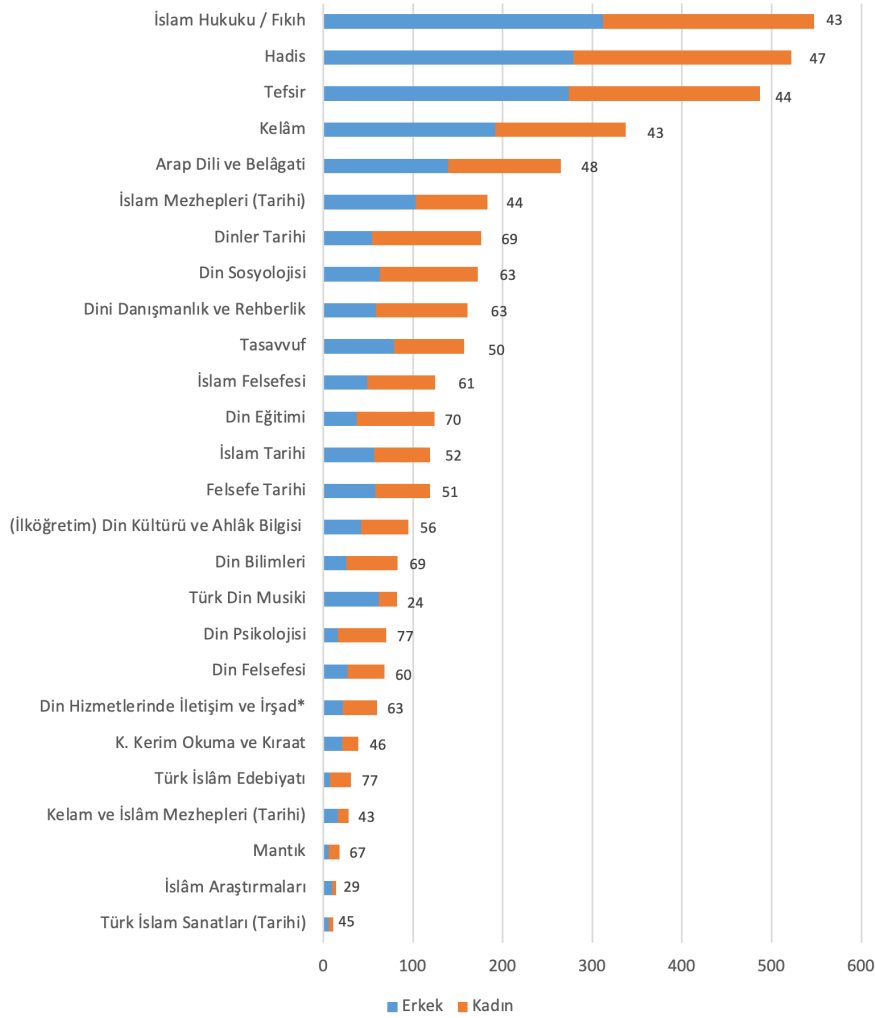
Şekil 2.3.3.(b): Bölümlere Göre Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayıları (2023)

Kaynak: Tablo 2.3.3: 2023 yılı alanlarına göre yüksek lisans ve doktora kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları tablosundaki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.3.3.(b)'de bölümlerle ilişkili programlarda kayıtlı doktora öğrenci sayıları cinsiyet oranları ile birlikte gösterilmiştir. Burada kadın oranı bölümlere göre yüksek lisanstakine benzer bir yapı göstermekle birlikte birkaç puan daha düşmektedir.

Özellikle Felsefe ve Din Bilimleri alanında kadınların neden daha fazla yer aldıkları sorusuna alan araştırmaları ile yanıt aramak gerekir. Bunu ele alan bir araştırma bulgusu tespit edemedik, fakat değerlendirmelerine başvurduğumuz bazı ilahiyat fakültesi öğretim elemanları, özellikle daha fazla öğrenci kapasitesine sahip Temel İslâm Bilimleri alanında öğretim kadrosunda erkeklerin çoğunlukta olmasının bayan öğrenciler için hem öğrenime kabul alma, hem de bu alanı tercih etme noktasında bir dezavantaja sebep olduğuna ilişkin gözlemlerini ifade ettiler. Öğretim elemanları ile ilgili bölümde ele aldığımız üzere Temel İslâm Bilimlerinde alanında bayan öğretim üyelerinin oranı % 5,9; erkek öğretim üyelerinin oranı % 94,1'dir.

Şekil 2.3.3.(c): Anabilim Dallarına Göre Yüksek Lisans Kayıtlı Öğrenci Sayıları ve Kadın Oranları (2023)

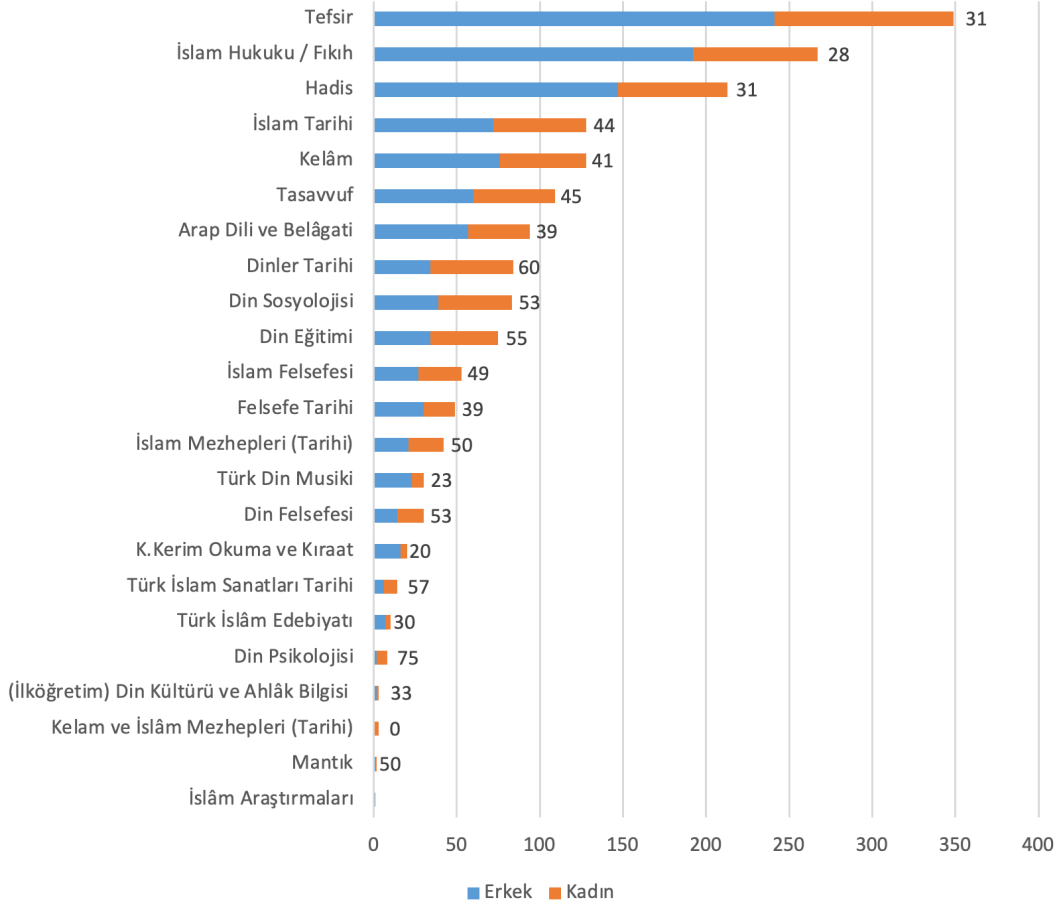

Kaynak: Tablo 2.3.3: 2023 yılı alanlarına göre yüksek lisans ve doktora kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları tablosundaki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.3.3.(c)'de anabilim dallarına göre yüksek lisans kayıtlı öğrenci sayıları en yüksek sayıda öğrenciye sahip olandan başlayarak cinsiyet oranlarıyla birlikte verilmiştir. İslâm Hukuku, Hadis ve Tefsir en fazla sayıda öğrenciye sahip olan anabilim dallarıdır. Bu anabilim dallarındaki bayan öğrencilerin oranı % 40'ın üzerinde görünmektedir. Fakat, bölümlere göre yüksek lisans öğrenci sayılarını gösteren Şekil 2.3.3.(a)'da genel olarak Temel İslâm Bilimleri bölümündeki kadın oranı % 40'ın altında görülmekteydi. Muhtemelen bunun nedeni, yukarıda da değinildiği üzere özellikle yeni kurulan fakültelerde ana bilim dallarına değil, doğrudan bölüme öğrenci alınması sebebiyle öğrencilerin anabilim dallarına göre dağılımını her yerde göremiyor olmamız ve buradaki öğrenci grubunun genel kadın oranını aşağı çekecek yapıda olmasıdır. Yüksek lisans düzeyinde kız öğrencilerin en yüksek sayıda bulunduğu anabilim dalları % 77 ile Din Psikolojisi ve Türk İslâm Edebiyatı alanlarıdır. Bunları Felsefe ve Din Bilimlerinin diğer anabilim dalları takip etmektedir. En düşük

kadın oranı ise % 24 ile Türk Din Musikisi anabilim dalındadır. İlahiyat fakültelerinde araştırma alanlarına yönelim ile cinsiyet durumu arasında belirgin bir ilişki olduğu görülmektedir.

Şekil 2.3.3.(d): Anabilim Dallarına Göre Doktora Kayıtlı Öğrenci Sayıları ve Kadın Oranları (2023)

Kaynak: Tablo 4.3.3: 2023 yılı alanlarına göre yüksek lisans ve doktora kayıtlı ve mezun öğrenci sayıları tablosundaki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Not: Din Bilimleri, Din Hizmetlerinde İletişim ve İrşad, Dini Danışmanlık ve Rehberlik anabilim dallarında doktora düzeyinde öğrenci bulunmadığı için bunlar grafikte yer almamıştır.

Şekil 2.3.3.(d)'de anabilim dallarına göre doktora kayıtlı öğrenci sayıları en yüksek sayıda öğrenciye sahip olandan başlayarak cinsiyet oranlarıyla birlikte verilmiştir. Tefsir, İslâm Hukuku ve Hadis burada da en fazla sayıda öğrenciye sahip olan anabilim dallarıdır. Bu anabilim dallarında kayıtlı öğrencilerde kadın oranı, diğer tüm alanlarla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür; en düşük düzeydeki Kur'an Okuma ve Kıraat (% 20) ile Türk Din Musikisi (% 23)'nin hemen ardından gelmektedir. En yüksek kadın oranı ise yine Din Psikolojisi alanında % 75'tir. Onu Dinler Tarihi (% 60) ve Türk İslâm Sanatları Tarihi (% 57) izlemektedir. Cinsiyet oranları ve akademik alanlar arasındaki ilişki burada da kendisini göstermektedir.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk 100 yılında Türkiye’de yüksek din eğitiminde yaşanan değişim ve dönüşümü kurum, öğrenci, mezun ve öğretim elemanı sayıları itibarıyla istatistiksel olarak ortaya koymayı ve dönemdeki çeşitli gelişmeler açısından değerlendirmeyi hedefleyen bu araştırmada ulaşılan sonuçları araştırmadaki sırayı takip ederek şöyle özetleyebiliriz:

Yüksek Din Öğretimi Kurumlarının Sayısal Değişimi

Fakülte sayısındaki değişim

1924’te kurulan İstanbul Dârülfünûnu İlahiyat Fakültesi’ni Cumhuriyet dönemi yüksek din öğretiminin başlangıcı olarak aldık. 1933’te bu fakültenin kapanmasının üzerinden 16 yıl geçtikten sonra 1949’da yeni bir fakülte Ankara’da açılmış, bu fakülte de 22 yıl boyunca lisans düzeyindeki tek yüksek din öğretimi kurumu olarak kalmıştır. 1980 yılına gelinceye kadar üniversite sayısı 19’a çıkarken bunlar içerisinde yüksek din öğretimi için yeni bir fakülte sadece Atatürk Üniversitesi bünyesinde 1971’de açılan İslâmi İlimler Fakültesi’dir. Bu tarihlerde üniversiteye değil Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Yüksek İslâm Enstitüleri mevcuttur.

Türkiye’de üniversite ve ilahiyat fakültesi sayısındaki artış seyrinde bu gelişimin birkaç dalgada gerçekleştiği görülmektedir. Üniversite ve ilahiyat fakültesi sayısındaki artışa ilişkin ilk dalga, Yüksek İslâm Enstitülerinin, ilahiyat fakültesine dönüştürüldüğü 1982 tarihidir. Bu karar, askeri yönetimin üniversitelere yönelik düzenlemesi kapsamındadır. 10 yıl sonra 1992’deki ikinci dalganın üniversite sayısındaki genel artışla ilgili olduğu görülmektedir. Bu tarihte kurulan 1’i vakıf, 23’ü devlet üniversitesi olan toplam 24 yüksek öğretim kurumunun 13’ünde ilahiyat fakültesi bulunmaktadır. Yeni açılan bu fakültelerle, kurumların sayısı iki katına çıkmıştır. Bu dönem, Süleyman Demirel’in başbakanlık yaptığı yıllardır (1991-1993). 28 Şubat sürecini (1997) takip eden on yıl içerisinde yeni bir ilahiyat fakültesi açılmamıştır. Üçüncü dalga bir öncekinden 20 yıl sonra, 2010-2013 yılları arasındadır ve yine biraz daha öncesinde başlayan üniversite sayısındaki artışla ilişkili görünmektedir. Bu tarihler aynı zamanda okullara seçmeli din derslerinin getirildiği ve siyasi iradenin din eğitimiyle ilgili daha cesur kararlar aldığı bir döneme karşılık gelmektedir. Recep Tayyip Erdoğan’ın başbakan olduğu (2003-2014) bu dönemde 65 yeni fakülte açılmıştır. Yeni fakültelerle yüksek din öğretimi kurumlarının sayısı üç kat artmıştır. 1949’dan itibaren, Cumhuriyet tarihi boyunca açılan İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin % 76,1’i Ak Parti iktidarı döneminde açılmıştır. Gerek genel olarak üniversite sayısındaki gerekse İlahiyat/İslâmi İlimler Fakülteleri sayısındaki artış ivmesi son 5 yıl içerisinde durmuş görünmektedir. Her ile bir üniversite ideali gerçekleşmiş durumdadır.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin güncel sayısı 105 olup, bunların 99 tanesi aktif, 6 tanesi pasif haldedir. Aktif fakültelerin 95’i devlet, 4’ü vakıf üniversitesidir. Devlet üniversiteleri kapsamındaki fakültelerin 5’i yurtdışındadır. Fakültelerin illere dağılımına baktığımızda 81 ilin 80’inde İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesinin bulunduğunu görmekteyiz. Fakülte bulunmayan tek il Tunceli’dir. Bazı illerde birden fazla fakülte bulunmaktadır. Bu konuda İstanbul, 11 adet fakülte ile önde gelmektedir. Bunların 7’si aktif halde olup 3’ü devlet, 4’ü vakıf üniversitesine bağlıdır. Türkiye genelinde vakıf üniversitelerine bağlı fakültelerin tamamı İstanbul’dadır.

2023 yılı sonu itibariyle fakültelerin yaklaşık 3'te 1'i İslâmi İlimler adını taşımaktadır. Fakültele-
rin nasıl isimlendirileceği konusu, içinde bulunduğumuz zaman diliminin önemli gündemlerinden
biridir. İslâmi İlimler adını taşıyan ilk fakülte, 1971'de açılan Atatürk Üniversitesi'ne bağlı fakültedir.
1982'deki düzenleme esnasında ismi değişmiştir. Bundan sonra 80'ler, 90'lar ve 2000'lerde açılan
bütün fakülteler İlahiyat adını almış, 2011'de vakıf üniversitelerine bağlı fakültelerin açılışıyla birlikte
İslâmi İlimler ismi yeniden gündeme gelmiştir. 2011 yılında açılan 12 fakültenin içinde İslâmi İlimler
veya İslâm ve Din Bilimleri adını taşıyan 4 fakültenin tümü vakıf üniversitesine bağlıdır. Bu trend bir
sonraki yıl açılan 34 fakültenin 11'i tarafından devlet üniversitelerince de takip edilmiştir. Bundan
sonra 2021 yılına kadar açılan bütün fakülteler İslâmi İlimler adıyla açılmıştır. Daha önce İlahiyat
adıyla açılan fakültelerden de 10'u bu süreçte ismini İslâmi İlimler olarak değiştirmiştir. 2013 yılında
başlayan isim değişiklikleri süreci içinde bulunduğumuz son birkaç yılda tersine işlemeye başlamıştır.
2019 ve sonrasında 11 fakülte ismini yeniden "ilahiyat" olarak değiştirmiştir.

Akademik Yapılanmadaki Değişim, Bölüm ve Programların Tarihçe ve Sayıları

100 yıllık süre içerisinde fakültelerin akademik yapılanması değişim göstermiştir. 1924 Darülfünûn
İlahiyat Fakültesi'nin akademik yapılanması, müfredat programındaki derslerin belirlenmesi ve
müderris yani profesör atamalarının bu disiplinler dikkate alınarak yapılması ile gerçekleşmiştir.
Fakültenin ilk hocaları 8 kürsüye atanmıştır (Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi, İslâm
Dini Tarihi, Kelam Tarihi, Fıkıh Tarihi, Tasavvuf Tarihi, Türk Tarih-i Dinisi, İçtimai Ruhiyat).
Bunların yanısıra Edebiyat Fakültesi ile müşterek olduğu belirtilen kürsüler vardır.

1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de profesör atamaları, belirlenen temel ve
yardımcı dersler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Dinler Tarihi (Mukayeseli) - İslâm Dini ve Mez-
hepleri Tarihi, Din Felsefesi - İslâm Felsefesi, İslâm Doktrini (Kur'an, Hadis vb.), Psikoloji ve
Ahlâk disiplinleri asıl ders alanları olarak belirlenmiştir. Hangi kürsülerin açılacağı veya diğer kür-
sülerle birlikte veya ayrı olma durumları üzerinde öğretim üyesi mevcudiyeti, programda ilgili bir
dersin yer alma durumu veya o alana atfedilen önem belirleyici olmuştur.

Müstakil kürsüler şeklindeki yapı 1982'de Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) teşkilinden
sonra değişmiş, enstitüler kurularak lisansüstü eğitimler bu çatı altında gerçekleşmiş, 2547 Sayılı
Yükseköğretim Kanununa göre akademik yapılanma bölüm ve anabilim dalları şeklinde tanımlan-
mıştır. İlahiyat fakültelerinde idari olarak üç bölüm altında anabilim dalları organize edilmiştir.
Bunlar; Tefsir ve Hadis Bölümü, Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü, İslâm Medeniyeti ve Sosyal
Bilimler Bölümüdür. Yaklaşık on yıl sonra, 1991-1992 eğitim yılında ise önceki 3 bölüm ve onlarla
ilişkili anabilim dalları yeniden organize edilerek Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri
İslâm Tarihi ve Sanatları adıyla düzenlenmiştir. Bu üç bölümlü yapı daha sonraki yıllarda esas
itibariyle korunmuştur. 1997'de İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümü
bu üçlü yapıya eklenmiş; lisans düzeyinde kendi öğrencisini alan bölüm, lisansüstü düzeyde de
organize olmuş, fakat 2014 yılından itibaren öğrenci almayarak kapanma sürecine girmiştir. 2011
sonrasında İslâmi İlimler adıyla açılan fakat aynı lisans programını uygulayan fakültelerin akade-
mik yapılanmasında 3 bölümlü yapı ile uyumlu olmak üzere bunların altında anabilim dallarının
sayı ve organizasyonunda bazı farklılıklar kendisini göstermiştir. 2023 yılı itibariyle İslâmi İlimler
fakültelerindeki farklılık da YÖK'ün telkin ve onayı ile ortadan kalkma eğilimindedir.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerindeki temel yapılanma bu şekilde olmakla birlikte lisansüstü eğitim kademesinde bu bölüm ve anabilim dallarıyla ilişkili veya din ile ilgili alanlarda disiplinlerarası bazı bölüm ve anabilim dalları da bulunmaktadır. Alevilik Bektaşilik, Din Hizmetleri, Manevi Danışmanlık, İslâm İktisadı, Erken Çocuklukta Ahlâk ve Değer Eğitimi gibi anabilim dalları bunlar arasında sayılabilir. Araştırma kapsamında İslâm ve din bilimleri alanıyla ilgili -bir kısmı kelime farklılığı ile birbirini tekrar eden- 65 lisansüstü eğitim programı tespit edilmiştir.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde lisans düzeyinde ayrı öğrenci alan program türleri 2023 yılı itibarıyla dört çeşittir. Bunlar normal örgün programa ilaveten ikinci öğretim, İngilizce ve Arapça programlardır. 2023 yılı itibarıyla Türkçe eğitim veren genel ilahiyat programları 97, ikinci öğretim programları 59, Arapça programlar 13 ve İngilizce programlar 3 adet bulunmaktadır. Bu programların içerikleri büyük oranda birbirine benzemekte, derslerin öğretim dili farklılaşmaktadır. Bu itibarla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde ihtisas anlamında bölümleşme olmaksızın tek bir program uygulanmaktadır. İngilizce program 2010, Arapça program 2011 yılında faaliyete başlamıştır.

İkinci öğretim programları ise üniversitelerdeki kontenjanları artırmaya yönelik bir politikanın sonucu olarak 1992 yılında başlatılmıştır. 2023 yılı itibarıyla aktif durumdaki 99 ilahiyat/İslâmi ilimler fakültesinden 59'unda ikinci öğretim programı bulunmaktadır. Bunların da yarıdan fazlası, İlahiyat fakültelerinin sayısının arttığı 2009-2013 yılları arasında açılmıştır.

İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı (İLİTAM), Türkiye genelinde açık ve uzaktan eğitim yoluyla önlisans ve lisans tamamlama programlarının artışına paralel olarak 2005 yılında başlatılmıştır. Program öncelikle, Diyanet personelinin dinî yükseköğretim düzeylerini yükseltmek ve özlük haklarında bir iyileştirme sağlamak için kurulmuştur. 2023 yılı itibarıyla 19 fakültede İLİTAM programı bulunmaktadır. Bunların yaklaşık yarısı 2010 ve 2011 yıllarında açılmıştır. Bu tarihler ilahiyat fakültesi sayılarının, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlik programlarının, ilahiyat ikinci öğretim programlarının hızla arttığı, Arapça ve İngilizce ilahiyat programlarının başladığı tarihlerdir. Örgün eğitimle birlikte açık ve uzaktan öğretim programlarının da sayısının artması, bu konudaki genel bir politikanın yansıması olarak değerlendirilebilir ve Türkiye'de yükseköğretimdeki sayısal artışlarla irtibatlıdır. Fakat Türkiye'de açık ve uzaktan öğretim yoluyla lisans tamamlama, açıköğretim lisans programı bulunan alanlarda yapılmakta olup, ilahiyat alanı bunun tek istisnası olarak görünmektedir. Yüz yüze eğitime adil olmayan bir alternatif oluşturması ve onu zayıflatması, programla ilgili en önemli tartışma konusudur.

İlahiyat Fakültesi bünyesindeki bir diğer program 1998-2014 yılları arasında öğrenci alan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenliği programıdır. Faaliyette bulunduğu 16 yılın ilk 8 yılını ilahiyat fakültesinde, devamındaki 6 yılı eğitim fakültesinde, son 2 yılı yine İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesinde geçirmiştir. 2014'de öğrenci alımı durdurulan program, 2017-2018 yıllarında kapatılmıştır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programlarının sayısı, son öğrencilerini aldığı 2013 yılında 44'e ulaşmıştır. Bunların 32'sinde ikinci öğretim programları da bulunmaktadır. Programların hızlı gelişim gösterdiği yıllar 62 yeni fakültenin açıldığı 2011-2013 yıllarıdır. Bu dönemde eğitim fakülteleri bünyesindeki bölümlerin sayısında da hızlı bir artış yaşanmış; bir başka ifade ile bölümler eğitim fakültesi bünyesinde iken de gelişim göstermiştir. Fakat en yüksek artışın,

öğrenci alımının durmasından hemen önceki sene yaşandığını görmekteyiz. Bu itibarla kapanmaya götüren kararın, ilahiyat camiasınca beklenmedik bir karar olduğunu söylemek mümkündür.

Tarihsel süreçte yüksek din eğitimi kurumlarında başka birtakım bölümleşme teşebbüsleri de söz konusudur. İstihdam alanlarıyla doğrudan irtibatı olmayan, öğrencilerin bazı alanlarda ihtisas sahibi olmasını öngören bu uygulamaların ilki 1971’de Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi ile başlamış; öğrencilerin tefsir ve hadis, kelim ve İslâm felsefesi, İslâm hukuku, İslâm dil ve edebiyatları gibi bölümleri seçmesi istenmiş, ders yoğunlukları buna göre belirlenmiştir. Ankara İlahiyat ve Yüksek İslâm Enstitülerince de benzerleri takip edilen bu uygulamalar 1982’ye kadar devam etmiştir. Ayrıca 2007 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde iki yeni bölüm teşebbüsü vardır. “Dünya Dinleri” ve “Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları” bölümleri, lisans düzeyinde kendi öğrencilerini alan programlardır. Açılışının İlköğretim DKAB Öğretmenliği Bölümünün eğitim fakültesine aktarılmasını takip eden yılda gerçekleşmiş olması, fakültenin yaygın din eğitime ve din hizmetlerine yönelik eğitime yönelmesi şeklinde yorumlanabilir. Her iki bölüme de 2013-14 öğretim yılından itibaren öğrenci alımı durdurulmuştur; ancak bölümler akademik yapı olarak varlığını devam ettirmektedir.

Yüksek İslâm Enstitüleri, ilk ve ortaöğretim okullarında isteğe bağlı din derslerinin başlaması (1949) ve İmam Hatip Okullarının kurulmuş olması (1951) ile artan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 1959’da kurulmaya başlamış, faaliyette bulunduğu 23 yıl içinde sayıları 8’e yükselmiştir. İstanbul’da 1959’da açılan enstitüyü Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat (1980) Yüksek İslâm enstitüleri takip etmiştir. 1982’de İlahiyat Fakültesine dönüştürülmüştür.

Önlisans eğitiminin gelişimi

Din eğitimi alanında önlisans eğitimi öncelikle, din hizmetlerinde görevli personelin eğitim düzeyini geliştirmek için gündeme gelmiştir. 1988’de İlahiyat Meslek Yüksekokulları açılmış, 1999’da bu okul kapatılarak önlisans eğitimi açıköğretime aktarılmıştır. Yaklaşık 10 yıl süreyle faaliyette bulunan İlahiyat Meslek Yüksekokulları Marmara (1989), Dokuz Eylül (1989), Atatürk (1991), Uludağ (1992), Yüzüncü Yıl (1994) ve Karadeniz Teknik Üniversitesi (1994) bünyesinde açılmıştır. 1988’deki kuruluş kararında Ankara’da açılacağı belirtilen meslek yüksek okulu ise hiç açılmamıştır. Açıköğretim önlisans programı ise ilk olarak 1998’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin akademik sorumluluğunda Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesince yürütülmüştür. Programın açılmasından sonra uzun bir aranın ardından 2010 yılında Atatürk Üniversitesi, 2011 yılında da İstanbul Üniversitesi’ne açıköğretim türünde eğitim verme hakkı tanınmıştır. 2011 yılında Atatürk Üniversitesi’nde, 2022 yılında İstanbul Üniversitesi’nde ilahiyat önlisans programı faaliyete geçmiştir.

Enstitü ve araştırma merkezleri

Türkiye’de yüksek din eğitimi alanındaki lisans üstü programların büyük çoğunluğu üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde, yeni açılan üniversitelerde ise çoğunlukla Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte yüksek din eğitimiyle ilişkilendirilebilecek müstakil enstitü ve araştırma merkezleri de bulunmaktadır. Yükseköğretim

istatistikleri incelenerek 2023 yılı itibariyle din alanıyla ilişkili 13 enstitü tespit edilmiştir. Bunlar İslâmi ilimler, din bilimleri, tasavvuf, Alevilik, İslâm iktisadı, kıraat ilmi vb. konu alanlarındadır.

Öğrencisi olmayan, üniversitelerin araştırma ve geliştirme misyonuna katkı vermek amacıyla kurulan araştırma merkezleri ise din alanında ilk olarak 1987'de karşımıza çıkmaktadır. 2023 yılı itibariyle faaliyette olan toplam 4057 araştırma ve uygulama merkezi içerisinde konu alanı itibariyle din ile ilişkili görülen 81 birim tespit edilmiştir. Kronolojik olarak ilk açılan araştırma merkezi ve takip eden birkaçı Alevi-Bektaşî kültürü üzerinedir. Araştırma merkezlerinin yoğunlaştığı konular tasavvuf ve mutasavvıflar, İslâmi İlimler, İslâm ekonomisi ve iktisadı, İslâm kültür, medeniyet ve bilim tarihi, dini musiki, sanat ve edebiyatı, Kur'an-ı Kerim ve kıraat ilmidir.

Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayıları

Öğrenci ve öğretim elemanı sayıları araştırmamızda önlisans, lisans ve lisansüstü kademeleri için ayrı ayrı ele alınmıştır.

Önlisans kademesi

Önlisans kademesinin ilk örneği olan İlahiyat Meslek Yüksekokullarının öğrenci sayıları 1989'dan, kapandığı 1999 tarihine kadar düzenli artış göstermiştir; 60'dan 10 yılda 1064'e yükselmiştir. İlk 5 yıl içinde yeni okulların açılması, öğrenci sayısındaki artışın bir nedenidir. 2013 yılına kadar uzanan mezun sayılarıyla birlikte bu kurumlar toplam 2199 kişi mezun vermiştir. Bunların yarıya yakını (% 47,93) kadındır. Başlangıçta kadın öğrenciler erkek öğrencilerin yarısından az sayıda iken, 1995'den itibaren erkeklerde artış ivmesi durmuş, takip eden yılda kadınların sayısı erkekleri geçmiştir. Yeni kayıt ve mezun sayıları arasındaki karşılaştırmadan hareketle okulu bırakma oranlarının bu okul kademesinde nispeten fazla olduğu ifade edilebilir; kayıt yaptıran öğrencilerin yaklaşık % 20'si okulu bırakmıştır. Okulu bırakma oranı erkeklerde daha fazladır (erkek: % 25, kadın % 12). Bir kısım öğrencilerin görevli bulundukları illerden okulun bulunduğu merkezi illere görev nakli yaptıramadıkları için kayıt yaptırdıkları halde öğrenimlerini sürdüremediği veya devamsızlık sebebiyle öğrenim haklarını kaybettikleri bilinmektedir.

İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, bünyelerinde ilahiyat fakültesi bulunan üniversitelerde açılmış ve ilk yıllarında öğretim elemanı ihtiyacı ilahiyat fakültelerinden karşılanmıştır. Kurum kendi akademisyen kadrolarına en erken 1992'de sahip olmuş, bu tarihten itibaren öğretim elemanı sayısı sürekli artmış, okula öğrenci alımının durduğu 1999 yılıyla birlikte kadrodaki öğretim elemanı sayısı da önemli ölçüde düşmüştür. Kurumun en fazla sayıda öğretim elemanına sahip olduğu 1998 yılında kadroda 2'si kadın 43 kişi bulunmaktadır.

1999'da İlahiyat Meslek Yüksekokullarının kapandığı yıl Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ilahiyat önlisans programı ilk öğrencilerini almıştır; fakat yükseköğretim istatistikleri bu ilk yıllarda açıköğretimde okuyan öğrenci sayılarını öğretim alanları veya programlarına göre ayırarak vermediğinden önlisans kayıtlı öğrenci sayısına 2005 yılından itibaren erişebilmekteyiz. Bununla birlikte ÖSYM'nin yayınladığı kontenjan klavuzlarından hareketle ilk yıl için toplam 2793 öğrenci kontejanı belirlendiği, bu rakamın bir önceki yıl öğrenci alımı duran İlahiyat Meslek Yüksek

Okullarının o yıl sahip oldukları toplam öğrenci sayısından daha fazla olduğu söylenebilir. 2001 yılında İmam Hatip Liselerinden sınavsız geçiş hakkının tanınmasıyla birkaç yıl içinde programa yeni kaydolan öğrenci sayısı 10.000'i geçmiştir. Program kontenjanları için herhangi bir sınırlama belirtilmeyip fakültelerin belirlediği rakam doğrultusunda öğrenci alımı yapıldığından yerleşen öğrenci sayısı 2010 yılındaki 18.000 düzeyinden, 2014'de 59.000'e yükselmiştir. 2017 yılından itibaren tüm alanlarda önlisansa geçiş için yeniden merkezi sınav sonuçları değerlendirmeye alınmış, muhtemelen bununla irtibatlı olarak yerleşen öğrenci sayısı 2023 yılı itibarıyla yarıya düşmüştür. Kayıtlı öğrenci sayısının en yüksek seviyesine çıktığı yıl 2019'dur (268.164 kişi). Önlisans programını tamamladıktan sonra İLİTAM programına sınavsız geçiş hakkının tanınması, önlisans programına olan ilgiyi bu iki yılda (2018 ve 2019) artırmış görünmektedir. Bu yükselişin ardından öğrenci sayısı son birkaç yılda 2013'teki, yani 10 yıl önceki seviyeye inmiştir. Kayıtlı öğrenciler arasında kadınların oranı ise 2013 yılından itibaren % 57-60 oranında devam etmektedir. Kayıtlı ve mezun öğrenci sayısına sahip olduğumuz 2005 yılından itibaren sayıldığında programdan bugüne kadar 300.000'i aşkın kişi mezun olmuştur. Programa yerleşen kişilerin ancak % 58'inin mezun olmuştur. Bununla birlikte Diyanet personelinin yükseköğrenim düzeyinin artırılmasında önlisans programlarının katkısı olduğu Diyanet personel istatistiklerinden anlaşılmaktadır.

İlahiyat önlisans eğitiminin Türkiye geneli önlisans eğitimi içindeki yerine baktığımızda, bunun zaman içinde değişiklik gösterdiğini görmekteyiz. 2023 yılı itibarıyla Türkiye geneli önlisans kademesindeki öğrencilerin %5,1'ini ilahiyat önlisans alanı oluşturmaktadır (134.884 kişi). İlahiyat önlisans öğrenci sayısındaki artış ivmesinin, Türkiye genelinde önlisans kademesindeki artış ivmesi ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Lisans kademesi

Lisans düzeyinde öğrenci ve öğretim elemanı sayılarına ilişkin veriler, araştırmamızda Dârülfünun dönemi, 1982 öncesi ve 1982 sonrası dönem olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenmiştir. Dârülfünun İlahiyat Fakültesi kurumsal yapı itibarıyla farklılık arzettiğinden kısa bir dönem olmakla birlikte ayrı değerlendirilmiştir. 1982 öncesinde yüksek din öğretiminde kurumsal çeşitlilik bulunması, kurumların ayrı ayrı takip edilmesini gerektirmiştir.

a. 1924-1933 Dönemi

Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nin ilk öğrenci grubu, medreseden buraya intikal eden öğrencilerdir. Medreselerin ilgası akabinde burada okumakta olan talebelerin mağduriyet yaşamamaları adına fakültede tahsillerini devam ettirmelerine imkân tanınması, ilk yıl itibarıyla çok sayıda medrese öğrencisinin fakülteye kayıt yaptırmasına sebep olmuştur. İlk yıl kayıt olan 284'i erkek, 1'i kız toplam 285 öğrencinin %94'ü medrese talebeleridir. Kalanı ise lise mezunları, mülga ilahiyat öğrencisi veya Dârülfünun'un diğer şubelerinden nakille gelenlerdir. Fakat ikinci yıldan itibaren okula yeni kayıt olan kişi sayısının düşmesi (1925 için sadece 5 yeni kayıt) ve daha önce kayıt yaptırmış olanların da ayrılması sebebiyle öğrenci sayısı hızla düşmüştür. Dördüncü yılında fakülte öğrencilerini % 80 oranında kaybetmiştir.

Başlangıçta öğrencilerin fakülteye kayıt yaptırmış olması kuruma çok da mesafeli yaklaşmalarını göstermektedir. Fakültenin, dini ilimlerin tahsili konusunda önceki iki Dârülfünun dini

İlimler şubelerinden içerik itibarıyla farklılığının, öğrenciler tarafından hayal kırıklığı ile karşılandığını tahmin etmek mümkündür. 1933'te kapandığı tarihte fakültenin sadece 20 öğrencisi vardır. Aynı tarihte diğer fakültelerin öğrenci sayılarıyla ilgili böyle bir sorun görünmemektedir. Lise seviyesinde kabul edilmeyen imam-hatip mekteplerinden fakülteye öğrenci gelemiyor olması, fakülteden mezun olanların istihdam alanlarının daralmış olması ve genel itibar kaybı fakülte öğrenci sayısının düşmesinin sebepleri arasında zikredilmektedir.

İlahiyat Fakültesine 1924'te kayıt olan bir kız öğrenciden başka kız öğrencisi olmamış, bu öğrenci de fakülteyi tamamlamamıştır. Aynı yıllarda diğer fakültelerde çok sayıda kız öğrenci bulunduğu istatistik raporlarında görülmektedir. 1924 yılında Edebiyat Fakültesine 124 erkek, 73 kız öğrenci (kadın oranı % 37), Hukuk Fakültesine ise 230 erkek, 7 kız öğrenci (kadın oranı %2,95) kayıt yaptırmıştır. Bu yılda medreselerde kayıtlı bulunan öğrencilerin bir bölümünün de Hukuk Fakültesine yöneldiğini bilmekteyiz. Yükseköğretimde kadınların belirli alanlara kendilerini daha yakın hissettikleri veya buralara dahil olabildikleri görülmektedir. İlahiyat alanı bu konuda en son da gelmektedir. 1927 yılı mezun sayılarına istatistik raporlarından erişemiyor olmamız sebebiyle eksik olan bu yıl hariç fakülteden toplam 42 öğrenci mezun olmuştur. Başka kaynaklar toplam mezun sayısını 55 veya 57 olduğunu kaydetmektedir.

Fakültenin öğretim elemanları büyük çoğunlukla müderris ve muallimlerden oluşmuştur. Eğitim hayatı boyunca fakültenin yıllık toplam öğretim elemanı sayısı 12 veya 13 olarak sabit kalmıştır. 31 Mayıs 1933'de Dârülfünun'un lağvedilmesi sonrasında yeni kurulan İstanbul Üniversitesi bünyesinde İlahiyat Fakültesi yer almamış; burada görevli öğretim üyelerinden bir kısmı emekliye ayrılmış, bir kısmı da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde ve aynı fakülte bünyesinde açılan İslâm Tetkikleri Enstitüsü'nde görevlendirilmiştir.

b. 1949-1982 Dönemi

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılmasıyla başlayan 33 yıllık bu dönemde İslâmi İlimler Fakültesi ve Yüksek İslâm Enstitüsünün de açılmasıyla ortaya çıkan kurumsal çeşitlilik söz konusudur. 80 öğrenci ile eğitime başlayan Ankara İlahiyat Fakültesi'nin öğrenci sayısı 5 yılın sonunda 47'ye kadar düşmüş fakat sonra yeniden yükselişe geçmiş; fakültenin onuncu yılında 185, yirminci yılında 515'e çıkmıştır. 1971'de Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nin öğrenci almaya başlaması ile artış hızı yükselmiştir. Yüksek İslâm Enstitülerinin fakülteye dönüştürülmesinin evvelinde iki fakültenin toplam öğrenci sayısı 1793'tür. Bir yıl sonrası 1982'de 5855 öğrenci ile ilahiyat fakülteleri yollarına devam etmiştir.

İlahiyat fakültesinin ilk öğrencilerinin yaklaşık ¼'ü kız öğrencilerdir. Bu durum, daha öncesinde Dârülfünun'da görmediğimiz yeni bir durumdur. Geleneksel dini tedrisatta kadınların daha geriplanda olmasına karşılık, akademik araştırma alanı olarak dini konu edinen bu yeni din tedrisatına kadınların daha rahat dahil oldukları düşünülebilir. Takip eden yıllarda kız öğrencilerin oranı hızla düşmüştür. 1981'e gelindiğinde erkek öğrenci sayısı kızların 8 katıdır; fakat % 1 kadın oranıyla Yüksek İslâm Enstitülerinin eklenmesiyle kadın oranı yeniden % 7'ye düşmüştür. 1982'ye kadar yüksek din eğitimi veren fakülteler toplam 2461 mezun vermiştir. Bunların içinde kadınların oranı % 9,58'dir.

Öğretim elemanı sayılarına gelince; 1949 yılında ilahiyat fakültesinin 4 kadrolu profesör ile eğitime başladığı görülmektedir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kuruluş kanununda

1 dekan, 8 profesör, 15 doçent ve 28 asistan kadrosuyla eğitim-öğretime başlaması öngörülmüştür. Bu kadro sayısının ancak 1970'lerden sonra gerçekleşebildiği görülmektedir. Profesör sayısı 1982'ye kadar 33 yıllık süre içerisinde 4'ten 11'e çıkmış iken, araştırma görevlisi (yani asistan ve doktor asistan) sayısı özellikle 1970 sonrasında hızlı artış göstermiştir. 1970'lerin başından itibaren öğretim elemanı sayısındaki artışta Atatürk Üniversitesi'ne bağlı fakültenin açılması ve lisansüstü eğitim yapan araştırma görevlilerinin sayısının artması etkili olmuştur. Bu asistanlar, doktora tezlerini ve diğer akademik çalışmalarını tamamlayarak 1970'lerin sonlarında doçent sayısındaki hızlı yükselişe kaynaklık etmiştir. 1982'ye gelindiğinde tüm öğretim elemanlarının % 40'ı araştırma görevlileri, % 28,8'i doçentler, % 8,8'i profesörlerden oluşmuştur.

Öğretim elemanları içinde kadınların sayısına gelince, 1982 YÖK düzenlemesinden önce bu iki fakültedeki toplam 125 öğretim elemanının sadece 6'sı kadındır. Bunların 3'ü doçent, 3'ü okutman kadrosundadır. Araştırma görevlisi kadrosundaki hızlı artışa rağmen, yeni yetişecek akademik kadro içerisinde kadınlar yer almamıştır.

1949-1982 tarih aralığında faaliyette olan diğer kurum Yüksek İslâm Enstitüleridir. Enstitülerin ilki 1959 yılında açılmış olmakla birlikte kurumun öğrenci ve öğretim elemanı sayılarıyla ilgili elde edilebilen ilk veri 1961 tarihli'dir. Yüksek İslâm Enstitüsü öğrenci sayılarının, 1973-1975 yıllarında tüm kurumlarda görülen düşüş dışında, sürekli artış göstererek ilerlediği görülmektedir. Peyderpey yeni kurumların açılması ve kontenjanlarındaki artışlar öğrenci artışının kaynağıdır. Kurumlar, 1981 tarihli Yüksek Öğretim Kanunu uyarınca İlahiyat Fakültesine dönüştürüldüğünde 7 okulda toplam 5064 öğrencisi vardır; bir başka ifade ile o dönem mevcut olan iki fakülteden yaklaşık üç katı fazla öğrenciye sahiptir.

İmam Hatip Okullarında kız öğrencilerin sayısı ile ilgili gelişmeler, Yüksek İslâm Enstitülerindeki sayıları da etkilemiştir. Yüksek İslâm Enstitülerinde ilk kız öğrenci 1970-1971 eğitim yılında eğitime başlamış, İmam Hatip Okulu lise kısmı da ilk kız öğrenci mezununu 1970'de vermiştir. İmam Hatip Okulu mezunları arasında kızların oranındaki artış, Yüksek İslâm Enstitüsüne 1976 yılından itibaren yansımıştır. Faaliyette oldukları 23 yıl içinde Yüksek İslâm Enstitülerinin toplam 8538 mezun verdiği görülmektedir. Bunların % 0,36'sı kadınlardır.

Yüksek İslâm Enstitülerinin kendi kadrolarında bulunan eğitimcilerin büyük bölümü “öğretmen” ve “öğretim görevlisi” unvanına sahiptir. Öğretmen kadrosu, o dönem öğretmen yetiştiren diğer enstitüler için de geçerli olan, enstitünün temel eğitimci kadrosudur. 1961'de 24 olan toplam eğitimci sayısı, 1971'de üç katına, 1981'de yine üç katına çıkmıştır. Kurumun kendi kadrolarında öğretim üyeleri, yani profesör ve doçent ünvanlı kişiler çok az sayıda bulunmuştur. Bununla birlikte kadrosu başka kurumda olduğu halde Yüksek İslâm Enstitüsünde ders veren öğretim üyeleri de bulunmaktadır. Bu kişilerin yıllara göre sayılarından hareketle enstitülerin her birinde her yıl en az iki profesör veya doçent ünvanlı öğretim üyesinin görev yaptığı ifade edilebilir.

Enstitüler, yüksekokul statüsünde oldukları için doktora eğitimi yaptırmamış ve öğretim elemanı yetiştirmemiştir. Çeşitli tarihlerde güncellenen yönetmeliklerde Yüksek İslâm Enstitülerine öğretim elemanı temininde asistanlık usulüne yer verilmekle birlikte, 1977 yılına kadar asistanların sayısı çok sınırlı kalmıştır. 1977'de ise enstitülere tahsis edilen asistanlık kadrosu ile bu sayı bir yılda 3'ten 94'e çıkmış; bunlar içinden tezlerini tamamlayıp öğretim görevine başlayanlar sayesinde kurumun son birkaç yılında öğretim görevlisi sayısı artarken, öğretmen sayısı azalmıştır.

c. 1982-2023 Dönemi

Yüksek din öğretimi 1982 yılından itibaren yoluna 8 adet ilahiyat fakültesi ile devam etmiştir. 2023'e kadar olan 41 yıllık uzun dönem içinde öğrenci sayısını etkileyecek pek çok gelişme söz konusudur. Her şeyden önce, Türkiye sınırları içerisinde bulunan ve öğrenci alan fakültelerin sayısı zamanla 94'e çıkmıştır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği, İkinci Öğretim Programları veya İlahiyat Lisans Tamamlama Programı gibi yeni açılan programlar, öğrenci sayılarını etkilemiştir. Ayrıca, 1980 sonrası Türkiye siyasi hayatında yaşananların, yüksek din öğretimi öğrenci sayıları üzerine doğrudan etkileri söz konusudur.

Araştırmamızda lisans düzeyi öğrenci sayıları derlenirken -DKAB öğretmenliği programının fakülte bünyesinde bulunduğu dönemler dahil olmak üzere- öncelikle örgün programlar esas alınmış, uzaktan eğitim programı hariç tutulmuştur. Buna göre öğrenci sayısı 1982'den itibaren takip eden 10 yıl içinde az bir değişim göstererek 5855'ten 6775'e çıkmıştır. 1992'yi takip eden yıllarda ise 12 yeni fakültenin açılması ve 10 fakültede ikinci öğretim programlarının faaliyete başlaması sebebiyle öğrenci sayısı hızlı artış göstermiş, bu arada kız öğrenci oranlarında da 1990'ların ilk yıllarından itibaren artış başlamıştır. Fakat 28 Şubat sürecinde yüksek din öğretiminin hedef alınmış olması dolayısıyla 2000 yılından itibaren öğrenci sayısı hızla düşmüştür. En düşük seviyesi 4088 öğrenci ile 2006 yılında kaydedilmiştir. Bu sayı, 1982'deki öğrenci sayısından da düşüktür ve 1998'de kaydedilen 14.803 seviyesinden bu noktaya gelmiştir.

Öğrenci sayısındaki düşüşün sebebi fakülte kontenjanlarının azaltılmasıdır. Kontenjan sayılarının 1997 yılından itibaren azalmaya başladığı, en düşük seviyesinin yaşandığı 2006 yılında, 10 yıl öncesine göre 4,5 kat azalarak 675'e düşürüldüğü görülmektedir. Fakülteye gelen öğrenci kaynağındaki bu azalmada 1999 yılından itibaren ilahiyat fakültesi ikinci öğretim programlarının öğrenci almaması; 2000 yılından itibaren İnönü ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerinin öğrenci almaması ve en önemlisi 2006-2007 öğretim yılında öğretmenlik programının ilahiyat fakültesinden ayrılması etkili olmuştur. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programının ayrılmasıyla ilahiyat fakültesine yeni gelecek öğrenci sayısı yarıya düşmüştür.

28 Şubat sürecinin başlangıcından (1998), en düşük seviyenin görüldüğü 2006'ya gelindiğinde 3,5 kat azalmış bulunan öğrenci sayısı, 2010'da yani dört yıl içinde 1998'deki seviyesini geçmiş, bu arada kız ve erkek öğrenci oranları da tersyüz olmuştur. 28 Şubat sürecinde düşen aslında özellikle erkek öğrenci sayılarıdır. Aynı tarih aralığında (1998-2006) kız öğrenci sayısı yarıya düşerken, erkek öğrenci sayısı 5,6 kat azalmıştır. Kız öğrenci oranı en yüksek seviyesine % 64 ile 2008, 2009 tarihlerinde ulaşmıştır. Bu tarihlerde üniversitelerde başörtüsü yasakları devam ettiği için, ilahiyat fakültelerinin kız öğrenciler tarafından daha güvenli bulunarak tercih edildiği düşünülebilir. Üniversiteye girişteki katsayı uygulaması sebebiyle ilahiyat fakültesinin tek öğrenci kaynağı olan İmam Hatip Okullarında kız öğrenci oranları da bir etken olarak işaret edilebilir. İmam Hatip Okulları lise kademesinde en yüksek kız öğrenci oranı yine 2008'de ve % 54,1 düzeyindedir. 28 Şubat sürecinde başörtüsü yasağı ve katsayı uygulamasıyla ilgili engeller 2009-2011 yıllarından itibaren ortadan kalkmakla birlikte kız-erkek öğrenci oranlarında eskiye dönüş olmamıştır. İlahiyat fakültelerinde 2003 yılından itibaren kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencileri geçmiş ve günümüze kadar geçen 20 yılda yaklaşık % 60 seviyesinde kalmaya devam etmiştir.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde öğrenci sayısındaki artış seyrini Türkiye genelindeki durum ile karşılaştırdığımızda, 2010 sonrasında ilahiyat alanı öğrenci sayısındaki artışın, Türkiye geneli ile irtibatlı olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye genelinde 2008 sonrasında öğrenci sayısı 10 yılda 2,4 kat artmıştır. Dolayısıyla, 28 Şubat süreci sonrası yüksek din öğretimi alanındaki gelişmeleri bu alana has ön açma olarak açıklamak doğru görünmemektedir. Bununla birlikte 2000-2008 yılları arasında ilahiyat fakülteleri öğrenci sayıları ciddi oranda düşerken Türkiye geneli öğrenci sayılarında böyle bir azalma söz konusu değildir. Bu düşüş siyasi müdahalenin sonucudur. Kadın oranında ise ilahiyat alanı, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye genelinde lisans öğrencileri içinde kadınların oranı 1949'da % 18 düzeyinden başlayarak düzenli artış göstermiş, yarıyı geçerek % 51 oranı ile en yüksek seviyesine 2023'te ulaşmıştır. Aynı yıl bu oran ilahiyat alanında % 63'tür.

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde lisans düzeyinde öğrenci sayılarının fakülte programlara dağılımına baktığımızda, 2023 yılı itibarıyla öğrencilerin % 58,24'ünün örgün birinci öğretim programında kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Bunu ikinci öğretim % 23,55 ile ve İLİTAM % 15,32 ile takip etmektedir. Arapça ilahiyat % 2,31; İngilizce ilahiyat % 0,38 öğrenci oranına sahiptir. Bunlar içerisinde İLİTAM programının tarihsel süreçte toplam ilahiyat öğrenci sayısı içindeki payı dönemlere göre değişkenlik göstermiştir. İlahiyat fakültesi örgün bölümde kontenjanların azaldığı bir dönemde, 2005'te faaliyete geçen İLİTAM programı, ilk dönemlerde ilahiyat fakülteleri için önemli bir öğrenci kaynağı oluşturmuştur. 2011 yılına kadar örgün programlarda okuyan öğrencilerin 3 veya 4'te biri kadar da İLİTAM öğrencisi vardır. 2006-2007'de, yani kontenjan kısıtlamaları sebebiyle ilahiyat fakültesinin en düşük öğrenci sayısına sahip olduğu dönemde toplam kayıtlı öğrencilerin % 24,5'i (erkeklerde % 35,81) İLİTAM kaynaklıdır. Yeni açılan fakültelerle birlikte İLİTAM'ın, toplam öğrenci sayısı içindeki payı 2010'da % 10'a düşmüştür. Önlisans sınavsız geçişle öğrenci kabul ettiği için 2019 yılında en yüksek öğrenci seviyesine (29.069 öğrenci) ulaşan program, yeniden toplam öğrenci sayısının yaklaşık 4'te birini oluşturmuştur. Uzaktan eğitim programları daha geniş kitlelere eğitimi ulaştırmakta etkili olmakla birlikte yürürlükteki mevzuatların istihdam alanlarında açık ve uzaktan öğretim mezunlarını örgün eğitim mezunlarının sahip olduğu bütün haklardan yararlandırması, örgün program öğrencileri için hak ihlali oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin 1982 sonrası mezun sayıları da, -DKAB programı da dahil olmak üzere- öncelikle örgün programlar dikkate alınarak hesaplanmıştır. Buna göre fakültenin genel öğrenci sayısındaki dalgalanmalar mezun sayısında da kendisini göstermektedir. İlahiyat Fakülteleri 2009-2010 öğretim yılında ancak 755 mezun verebilmiştir. Bu sayı 12 yıl sonra yıllık 15.000'i aşmıştır. 2003 yılından itibaren mezunlar içerisinde kadınların oranı erkekleri geçmiş ve bu durum, o tarihten itibaren değişmemiştir. En yüksek seviyesi % 66 ile 2011 ve 2022 yıllarındadır.

Uzaktan eğitimle lisans tamamlama programı dahil edilerek hesaplandığında, ilahiyat fakülteleri en fazla sayıda mezunu 2020-2021 eğitim döneminde vermiştir (27.917 kişi). Bu dönem, sınavsız olarak önlisans programından lisans tamamlamaya geçen öğrencilerin mezun olduğu dönemdir. Bu grup mezun olduktan sonra yıllık mezun sayısı 20.177'ye gerilemiştir. İLİTAM programı öğrenci sayılarının genel olarak İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesi lisans düzeyi mezun sayıları içindeki payı, programa öğrenci kabul koşullarına dayalı olarak yıllar içinde değişim göstermiştir. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültesinden 2006 ve sonrasında mezun olan öğrencilerin % 29,74'ü İLİTAM çıkışıdır.

Netice itibarıyla lisans düzeyinde yüksek din eğitimi mezunlarıyla ilgili verileri şöyle özetleyebiliriz: 1924'de açılan fakültenin mezunları da dahil olmak üzere ilahiyat fakültelerinin yaklaşık 100 yıl içinde toplam mezun sayısı 215.062 kişidir. 1962-1982 yılları arasında mezun veren Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarını da buna dahil ettiğimizde lisans düzeyinde yüksek din eğitimi mezunlarının toplam sayısı 223.600'dür. Bunların, % 46,71'i erkek, % 53,29'u kadındır. Toplam mezun sayısı içinde son on yılın (2012-2021 dönemi) mezunlarının oranı % 71'dir.

Programlara göre yıllar içinde öğrenci sayıları da araştırma kapsamında takip edilmiştir. Bunlardan biri olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği programının öğrenci sayıları, programın ilahiyat ve eğitim fakültelerinde bulunduğu dönemleri kapsayacak şekilde derlenmiştir. Buna göre öğrenci sayısı 28 Şubat sürecinde, İlahiyat Lisans Programında olduğu gibi, burada da düşmüş ve en düşük seviyesi eğitim fakültesine geçtiği 2006-2007 yılında gerçekleşmiştir (2034 kişi). 2008 yılından itibaren ise, o dönem ilahiyat fakültesinde olduğu gibi kontenjanlar ve öğrenci kabul eden programların sayısının artması dolayısıyla, kayıtlı öğrenci sayısı da artış göstermiş ve eğitim fakültesindeki son döneminde öğrenci sayısı 2006'dakinin 4 katına ulaşmıştır (8.171 kişi). Program ilahiyat fakültesine döndükten sonra öğrenci sayısındaki artış hızı daha yüksektir. Bunun sebebi, 2012'de 6, 2013'te 13 yeni programın açılmış olmasıdır. 2013'te açılan programlar dolayısıyla sayıları artan yeni kayıtlı öğrencilerin 2016-2017 öğretim yılında mezun olmasıyla, en yüksek mezun sayısı bu yıldadır. Programa kayıtlı kız öğrencilerin sayısı 2001 yılından itibaren erkek öğrencileri geçmiş; bundan sonrasında öğrenci aldığı dönem boyunca kız öğrencilerin oranı % 50'nin üzerinde olmaya devam etmiştir. En yüksek seviyesi 2005 ve 2006 yıllarında % 66 oranında gerçekleşmiştir. Yeni programların açıldığı, YÖK tarafından bunun onaylandığı ve öğrenci sayısının en yüksek düzeyde olduğu bir dönemde programa öğrenci alımı durdurulmuştur. Programdan 2023 yılına kadar toplam 23.082 kişi mezun olmuştur; bunların 9.933'ü (% 43,03) erkek, 13.149'i (% 56,96) kadındır.

Müstakil olarak takibi yapılan bir diğer program, ikinci öğretim programlarıdır. 1993'te ilk öğrencilerini alan, fakat 1998-2008 yılları arasında öğrenci alımı durdurulan, 2008 yılında yeniden öğrenci almaya başlayan program, 716 öğrenci ile eğitime başlamış, üçüncü yılda öğrenci sayısı 2.286'ya çıkmıştır. Verilerin takip edilebildiği son sekiz yılda -genel toplamdaki artışa rağmen- ikinci öğretim programları kayıtlı öğrenci sayılarında belirgin bir artış görülmemiş; 2015 ve sonrasında 12 yeni program faaliyete geçmiş olmasına rağmen, öğrenci sayıları 28.000-30.000 düzeyinde devam etmiştir. 2015 sonrasında programdan mezun öğrenci sayıları da yüksek oranda değişmemiş, yıllık 4.500-5.000 öğrenci mezun vermiştir. Kız öğrenci oranları, ikinci öğretim programlarında da % 50'nin üzerindedir. İkinci öğretim programları kayıtlı ve mezun öğrenci sayılarının durağan devam etmesi, Türkiye genelinde ikinci öğretim programlarının durumuyla paralellik arz etmektedir. Son 5 yılda Türkiye'de ikinci öğretim programlarının toplam öğrenci sayısı yaklaşık yarıya düşmüştür. 1992'de ikinci öğretim programları faaliyete geçtiğinde toplam yüzyüze öğrenci içindeki payı % 2,3 iken, bu oran artarak 2012 yılında % 27'ye çıkmış fakat takip eden yıllarda yüzyüze ve uzaktan eğitim lisans programlarının sayılarındaki artışla birlikte ilerleme durmuştur. 2018 yılından itibaren ise ikinci öğretim programları öğrenci sayıları Türkiye genelinde de düşmeye başlamıştır.

Arapça ilahiyat programında okuyan öğrenciler, toplam ilahiyat fakültesi öğrencileri içerisinde küçük bir grubu oluşturmaktadır. 2011'de açılan programın öğrenci sayısı, 2015'de 3 yeni programın

açılmasıyla 1.179'a yükselmiş, bundan sonra 7 program daha açılmasına rağmen 2023'e kadar belirgin bir artış göstermemiştir. Öğrenci sayısı 2023 yılında ise 1,5 kat artarak 2.784'e çıkmıştır. 2023 yılı itibarıyla örgün programlarda okuyan öğrencilerin % 2,72'si Arapça ilahiyat programı öğrencisidir. Kız öğrencilerin oranı, diğer programlarda olduğu gibi, burada da % 60 civarındadır. Programdan toplam 880 kişi mezun olmuş görünmektedir. Bunların % 32,95'i erkek, % 67,95'i kadındır. Mezun öğrenci sayılarının düşüklüğü ise dikkat çekicidir. Bunun bir sebebi, YÖK Atlas'tan elde edilen verilerdeki muhtemel eksiklik olabileceği gibi, öğrencilerin eğitim sürecinde Türkçe yoğunluklu programa geçiş yapma eğilimidir. Benzer bir durum, İngilizce programda da söz konusudur.

İngilizce ilahiyat programı İstanbul, Marmara ve Ankara Üniversitelerinde 2010-2011 eğitim-öğretim yılında faaliyete başlamış, verilerin takip edilebildiği son 8 yılda öğrenci sayıları artmamış, % 18 oranında azalmıştır. İngilizce ilahiyat programına ayrılan kontenjan miktarı da 2010'da 114 iken, 2020'de 93'tür. Programa her yıl yeni kaydolan öğrenci sayısının programa ayrılan kontenjan ile uyumlu olduğunu düşünürsek, programdan mezun olan öğrenci sayısının bunun gerisinde kaldığını görmekteyiz. Genel olarak ilahiyat fakültelerindeki eğilimin aksine, burada kız öğrenci sayıları azalmakta, erkek öğrenci sayıları ise artmaktadır. 2015'te kayıtlı öğrencilerde kadın oranı % 73 iken, 2023'te % 55'e düşmüştür. 2023 yılı itibarıyla İngilizce program öğrencilerinin, yüzyüze öğrenim gören toplam öğrenci sayısı içindeki oranı % 0,44'tür.

Yıllara göre öğrenci sayıları takibini yaptığımız bir diğer program İLİTAM uzaktan eğitim programıdır. 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde 500 öğrenci ile başlayan uzaktan eğitimle lisans tamamlama programının öğrenci sayısı, günümüze kadar program sayılarının da peyderpey artarak 19'a çıkmasına paralel olarak artmıştır. Program en yüksek sayıda öğrenciye, ön lisanstan sınavsız geçiş hakkının tanındığı dönemde 29.069 öğrenci ile 2019 yılında ulaşmıştır. Bu yılda İLİTAM programı öğrencileri toplam ilahiyat öğrenci sayısının yaklaşık 4'te birini oluşturmuştur. Öğrenci sayıları sınavsız geçiş uygulaması sona erdikten sonra kısmen gerilemiş olmakla birlikte 2017'deki seviyenin üstündedir. Zira 2017'den itibaren 9 yeni fakültede daha program faaliyete geçmiştir. Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim yoluyla lisans tamamlama konusunda uygulanmakta olan genel politikaya göre, sadece 4 yıllık açıköğretim lisans programı bulunan alanlarda açıköğretim veya uzaktan öğretim türünde lisans tamamlama programı vardır. Örgün eğitimle sürdürülen programlarda lisans tamamlama da örgün eğitime katılarak gerçekleştirilmektedir. Bunun tek istisnasının İlahiyat/İslâmi İlimler Lisans Programı olduğunu görmekteyiz. İlahiyat/İslâmi İlimler Lisans Programı sadece örtün eğitim türünde vardır fakat, lisans tamamlama programı, örgün eğitime katılarak değil, uzaktan öğretimle ve yüksek sayıda öğrenci kabulüyle yapılmaktadır.

İLİTAM programı 2023 yılına kadar 50.000'in üzerinde mezun vermiştir. Bunların yaklaşık % 61'i kadınlar, % 39'u erkeklerden oluşmaktadır. Kadınların oranı mezun sayılarında 2017-2018 öğretim yılında % 72'ye kadar çıkmıştır. İLİTAM programına cinsiyet oranları itibarıyla baktığımızda, kayıtlı öğrencilerde % 81,2 oranında erkek öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir program olarak başladığını, 2011'de kadın-erkek sayısı eşitlenip daha sonra genel olarak yüksek din eğitiminin tüm kademelerinde olduğu gibi kadınların çoğunlukta olduğu bir program olarak devam ettiğini görmekteyiz. Kadın oranı 2016 ve 2017 yıllarında en yüksek seviyesini (% 67) gördükten sonra genel olarak ilahi-

yat fakültelerinde olduğu gibi % 60 oranında devam etmektedir. İLİTAM programında kadın oranını etkileyen faktörlerden biri, bu programa kaynaklık eden önlisans programındaki kadın oranının da yüksek seyretmesi olabilir. 2013 yılından itibaren ilahiyat önlisans programı mezunları içinde kadınların oranı % 60 ile 70 arasında seyretmektedir. Bu durum kadın oranının yüksekliğini açıklamakta dikkate alınabileceği gibi, Diyanet bünyesinde kadın personel istihdamının 2010 yılından başlayarak artmış olması da bir diğer etken olarak görülebilir. Uzaktan eğitimin, kadınların eğitime erişimini kolaylaştırması ve kadın oranı yüksekliğinin imam hatip okulundan başlayan bir çizginin devamı olarak din eğitimi kademelerinin tümü için geçerli bir durum olduğunu da hatırlamak gerekir.

1982 sonrasındaki öğretim elemanı sayılarına gelince, araştırma kapsamında öğretim elemanı sayılarının yıllara göre değişimi unvanlara ve cinsiyetlere göre takip edilmiş olup alanlara göre dağılımı ise yıllar içinde veri devamlılığı bulunmadığı için sadece güncel veriler doğrultusunda derlenmiştir. Öncelikle, öğretim elemanı sayısındaki artışın, fakülte sayısındaki artışı takip ettiğini belirtmek gerekir. 1982'den bugüne geçen 41 yıl içerisinde ilahiyat alanı öğretim elemanı sayısı yaklaşık 10 kat artmıştır. Fakülte sayısının hızlı artış gösterdiği 1992 ve 2011 yıllarını takip eden yıllarda, öğretim elemanı sayısındaki artış da büyümektedir. Öğretim elemanı sayıları devamlı yükseliş trendinde olmamış, iki dönemde siyasi gelişmelerle irtibatlandırılabilir şekilde düşüş göstermiştir. Bunlardan ilki 2004-2006 yıllarında 28 Şubat süreci sebebiyledir. Öğrenci sayısı azalan fakültelere, yeni akademik kadro tahsisinin de durduğu anlaşılmaktadır. Diğer 2015-2016 yıllarında 15 Temmuz darbe girişimine denk gelmektedir. Bu dönemde de iki fakülte kapanmış, bazı öğretim elemanlarının üniversite ile ilişkisi kesilmiştir.

Unvanların yıllara göre değişimine baktığımızda yeni fakültelerin açılmasıyla 2011 sonrasında genç akademisyenlerin istihdam edildiği araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyesi kadrolarının hızlı yükseliş gösterdiği görülmektedir. Örneğin 2010 ile 2020 arasında profesör sayısı 1,7 kat artarken, doktor öğretim üyesi sayısı 3,2 kat, araştırma görevlisi sayısı 5,6 kat artmıştır. 2010-2013 yılları arasında toplam 62 yeni fakültenin açıldığını dikkate aldığımızda bu yükseliş anlaşılabilir bir durumdur. Fakat bu durum aynı zamanda kısa bir zaman diliminde çok sayıda yetişmiş veya öğretim üyesi olmaya namzet eleman bulunmasını gerektirir. Bu dönemde tüm alanlarda Türkiye genelindeki sayısal artış, nitelik sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Kadın öğretim elemanlarının oranı 2010 yılına kadar % 3 ile 5 arasında devam ederken, 2011'den itibaren yükseliş trendine girmiş ve 2023 itibarıyla % 23'e ulaşmıştır. Yeni açılan fakültelerde kadın öğretim elemanlarının kendilerine daha fazla yer bulduklarını söylemek mümkündür. İlahiyat Fakültelerinde 2000'li yılların başlarından itibaren % 50'nin üzerinde seyreden kız öğrenci sayısının, on yıl sonrasında öğretim elemanı sayılarına da yansıdığı anlaşılmaktadır. Farklı unvan kategorilerinde kadın oranlarının zaman içinde değişimine bakıldığında, en yüksek artışın araştırma görevliliği kategorisinde yaşandığı, hatta kadın oranındaki genel artışa kaynaklık ettiği görülmektedir. 2023 yılı itibarıyla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde toplam 870 kadın öğretim elemanı bulunmakta, bunların % 53'ünü araştırma görevlileri, % 28'i doktor öğretim üyeleri, % 9'u doçent, % 6'sı öğretim görevlisi ve % 4'ü de profesörlerden oluşmaktadır. Profesörlük kadrosu unvan türleri içinde bayanların en az bulunduğu kategoridir. 2023 yılı itibarıyla İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde tüm profesörlerin ancak % 5'i kadındır. Bu oran Türkiye genelinde % 34 civarındadır.

Alanlarına göre öğretim elemanı sayıları, geçmişe gidildikçe veri kategorileri sınırlarının belirsiz olması ve veri devamlılığı bulunmaması sebebiyle gündel durum üzerinden değerlendirilmiştir. Alanlarına göre öğretim elemanlarının kadro dereceleri, sürekli değişimlerin yaşandığı bir alandır. 2023 yılı Ağustos ayında derlenen verilere göre ilahiyat temel alanında 4907 öğretim elemanı bulunmaktadır. Kadro türleri içinde en fazla öğretim elemanı Dr. Öğretim Üyeliği kadrosundadır (% 30,7). Bunu Araştırma Görevliliği izlemektedir (% 26,6). Alanlarına ve unvanlarına göre öğretim elemanlarına baktığımızda, Temel İslâm Bilimleri bölümünün bütün kadro türlerinde en fazla öğretim elemanına sahip bölümdür. Temel İslâm Bilimleri öğretim elemanı sayısı, Felsefe ve Din Bilimlerinin yaklaşık 2,5 katı, o da İslâm Tarihi ve Sanatlarının yaklaşık 2 katı kadar öğretim elemanına sahiptir. Anabilim dalları içerisinde en yüksek sayıda öğretim elemanı, Temel İslâm Bilimleri bölümünde Arap Dili ve Belagati anabilim dalında bulunmaktadır (748 kişi). Onu, yine aynı bölümdeki Tefsir, İslâm Hukuku ve Hadis anabilim dalları izlemektedir. Ders yoğunluğu fazla olmakla birlikte Kur'an Okuma ve Kıraat anabilim dalı beşinci sırada gelmekte, öğretim elemanlarının yaklaşık yarısı öğretim görevlisi kadrosundan oluşmaktadır.

Alanlarına ve cinsiyetlerine göre öğretim elemanı sayılarında, Felsefe ve Din Bilimleri akademisyenleri içinde kadınların oranı % 28,6; İslâm Tarihi ve Sanatlarında % 23,63; Temel İslâm Bilimlerinde % 18,8'dir. Bu oranların içinde araştırma görevlisi kadrosunun etkisi büyüktür. Öğretim üyelerini esas alarak oranlara bakıldığında ise Felsefe ve Din Bilimleri içinde kadın öğretim üyelerinin oranı % 13,3; İslâm Tarihi ve Sanatlarında % 10,9; Temel İslâm Bilimlerinde % 5,9'dur. Anabilim dalları içerisinde en fazla kadın öğretim elemanı, en yüksek sayıda öğretim elemanına sahip Arap Dili ve Belagati anabilim dalındadır. Fakat oransal olarak kadınların en yoğunluklu olarak bulundukları anabilim dalı, Din Psikolojisi'dir (% 44,57). Öğretim elemanlarının en az 3'te 1'ini kadınların oluşturduğu diğer anabilim dalları Tasavvuf, Din Eğitimi, Dinler Tarihi, Türk İslâm Sanatları ve Türk İslâm Edebiyatı'dır. En kalabalık olan ve fakat oransal olarak en az sayıda kadın öğretim elemanına sahip olan Temel İslâm Bilimleri alanında dahi araştırma görevlileri içinde kadınların oranı % 37,89'dur. Bu durum, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde yakın gelecekte akademisyen dokusunun değişeceğini göstermektedir.

Lisansüstü kademesi öğrenci sayıları

Dârülfünun'un önceki aşamalarında mezuniyet sonrası tez hazırlayanlara doktora derecesi verildiği bilinmekle birlikte 1924 tarihli İlahiyat Fakültesi'nde bunun uygulandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. 1933 üniversite reformu sonrasında 1970'e kadar lisansüstü eğitim, doktora kademesinden oluşmuş; asistanlık, doktora eğitimiyle ilişkili olarak tanımlanmıştır. 1982 sonrası dönemde ise 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile lisansüstü eğitim için enstitülerin kurulmasının ardından istatistik raporlarında bu eğitim düzeyindeki öğrencilerle ilgili bilgiler, asistanlıktan müstakil olarak verilmiştir.

1970'te uygulamaya konulan yüksek lisans kademesi öğrenci sayıları ilahiyat alanında 1983'te başlamaktadır. 1983'te çok düşük bir seviyeden başlayan öğrenci sayısı fakülte sayısının artmasıyla ilk on yılda 10 kat artmıştır. Yeni fakültelerin açıldığı 2008 ile 2018 arasında da 4,4 kat artış yaşamıştır. Artışın temel sebebi, Türkiye'de lisansüstü eğitime katılma oranlarının genel olarak artmasıdır. Türkiye genelinde yüksek lisans düzeyinde öğrenci sayısı özellikle 2011'den itibaren hızlı artış göstermiştir.

İlahiyat alanında en yüksek düzeyine 2023 yılında erişmiştir (15.528 öğrenci). 2005 yılından itibaren ilahiyat alanı yüksek lisans kademesinde kız öğrenci oranı % 30'un altına düşmemiş, en yüksek seviyesine 2022'de ulaşmıştır (% 41,89). İlahiyat alanındaki durum, Türkiye genelinde yüksek lisans kademesinde öğrenim gören kadın oranına yakın olsa da, bu noktaya 1983'te % 1 noktasından başlayarak ve daha hızlı bir yükseliş göstererek gelmiştir. 1982 sonrasında ilahiyat alanında toplam 17.859 kişinin yüksek lisansını tamamladığı görülmektedir. Bu kişilerin yaklaşık % 69'u erkek, % 31'i kadındır. 2000'li yılların başlarından itibaren lisans öğrencileri içinde kadın oranının erkekleri geçtiğini ve günümüze kadar bu şekilde devam ettiğini dikkate aldığımızda, lisans mezunları içindeki kadın oranının, lisans üstü eğitime oldukça gecikmeli olarak yansıdığı söylenebilir.

İlahiyat alanında doktora kademesinde eğitim, 1949 yılından itibaren -fakülteye alınan asistanlarla ilgili olmak üzere- mevcut görünmektedir. 1971 yılından itibaren asistan sayısı artmıştır. Bu artış, Atatürk Üniversitesi'nde İslâmi İlimler Fakültesi'nin açılması dolayısıyladır. İstatistik raporlarında bulunan "doktora imtihanını kazananlar" ifadesi, büyük olasılıkla fakülte asistan kadrosunda bulunmayıp dışarıdan doktora yapan öğrencileri kastetmektedir ki, bu kategoride öğrenci, en erken 1956 yılındadır. Dışarıdan doktora yapanların sayısı, yıllar içinde artış göstermekle birlikte ancak 1974'ten sonra 10'u geçebilmiştir. 1980 yılına doğru gelindiğinde yeni yetişen akademik kadro içerisinde kadınların yer almadığı görülmektedir.

1981'den itibaren -fakülte kadrosundaki asistanlar ile dışarıdan doktora yapanlar ayrılıksızın- doktora yapmakta olanların sayısı takip edilebilmektedir. 1982'de Yüksek İslâm Enstitüleri, İlahiyat Fakültesi olarak üniversitelere bağlandıktan sonra artan fakülte sayıları ve fakültelerin kendi öğretim kadrolarını yetiştirmeye yönelmeleriyle birlikte doktora yapanların sayısında hızlı bir yükseliş görülmektedir. 1993'te doktora yapanların sayısı, on yıl öncesine göre 10 kat artmış durumdadır. Bu artış 1997-1998'e kadar devam etmiş, sonra 2009'a kadar sürecektir bir duraklamaya girmiştir. 28 Şubat sürecinin, doktora düzeyinde de öğrenci sayısını etkilediği görülmektedir. 2008'de ilahiyat fakültelerine yönelik kısıtlayıcı politikaların sona ermesi ve fakülte sayılarının artmaya başlamasıyla günümüze kadar devam edecek yükseliş trendi yeniden başlamıştır. Fakat bu yükseliş Türkiye genelinde doktora öğrenci sayısındaki değişimle irtibatlıdır. Türkiye genelinde özellikle üniversite sayısının arttığı 2011 yılından itibaren doktora öğrencisi sayısı daha hızlı artmıştır. Doktora eğitiminde yükseliş ivmesinin son yıllarda daha çok artması, yeni açılan fakülte kadrolarının doktora eğitimi verecek düzeye gelmesine bağlanabilir. Doktora eğitimine devam eden kadın oranı 1989'da % 1 seviyesinden başlayarak düzenli bir artışla 2022-2023'te % 30'a yükselmiştir (Türkiye genelinde % 49).

1980 sonrasında -ilk iki yıldaki veri eksikliği hariç tutulursa- ilahiyat fakülteleriyle irtibatlı bölüm ve anabilim dallarında toplam 4104 doktora çalışması tamamlanmıştır. Bunların da yaklaşık yarısı, son 10 yıla aittir. 1980 sonrasında ilahiyat alanında doktora yapan kadınların toplam içindeki oranı % 14,74'tür. 2022 yılı mezunları içinde ise bu oran % 21 olarak gerçekleşmiştir (Türkiye genelinde % 47).

Alanlarına göre lisansüstü öğrenci sayıları, anabilim dallarının geriye dönük takibindeki zorluklar sebebiyle 2023 yılı itibariyle güncel bilgiler üzerinden yapılmıştır. Buna göre hem yüksek lisans hem de doktora kademesinde en fazla sayıda öğrenci Temel İslâm Bilimleri alanında bulunmaktadır. İslâm Hukuku, Hadis ve Tefsir hem yüksek lisans hem de doktora kademelerinde en fazla sayıda öğrenciye

sahip olan anabilim dallarıdır. Tüm yüksek lisans öğrencilerinin % 60'ı, doktora öğrencilerinin ise % 65'i bu alandadır. Onu, % 29 ve % 26 yüksek lisans ve doktora oranları ile Felsefe ve Din Bilimleri alanı izlemektedir. Mezun sayılarındaki oranlar da bunlara yakın düzeydedir.

En fazla sayıda kadın öğrenciye sahip bölüm yine Temel İslâm Bilimleridir. Fakat, bölümün toplam yüksek lisans öğrencisi içinde kadın oranı, diğer bölümlerdekinin gerisindedir (yüksek lisansta % 37, doktora % 23). İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümünde kayıtlı öğrenciler arasında kadın oranı yüksek lisansta % 48, doktora % 43, Felsefe ve Din Bilimlerinde ise yüksek lisansta % 60, doktora % 50 olarak kaydedilmiştir. Anabilim dallarına göre kadın oranları, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde nispeten farklılaşmaktadır. Yüksek lisansta kadın oranının en yüksek bulunduğu alanlar % 77 ile Din Psikolojisi ve Türk İslâm Edebiyatı alanlarıdır. Bunları Felsefe ve Din Bilimlerinin diğer anabilim dalları takip etmektedir. Doktora da ise % 75 ile Din Psikolojisi ve % 60 ile Dinler Tarihidir. İlahiyat fakültelerinde araştırma alanlarına yönelim ile cinsiyet durumu arasında belirgin bir ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle Felsefe ve Din Bilimleri alanında kadınların neden daha fazla yer aldıkları sorusuna alan araştırmaları ile yanıt aramak gerekmektedir.

Kaynakça

- Adabağ, N. ve diğerleri (2006). Anadolu'nun 60 Yıllık Bilim ve Kültür Köprüsü: Ankara Üniversitesi Tarihçe. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları
- Akyürek, S. (Ed.) (2015). *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri- tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı (1-4 Haziran 2014)*. İstanbul: Ensar Neşriyat
- Altaş, N. & Kaya, U. (2023). Türkiye'de Din Eğitimi: Genel Görünüm ve Eğilimler (2012-2022). İstanbul: İlke Yayınları.
- Altın, Z. Ş. & Silkin, S. (2014). İmam olmayacak kızlar: İmam Hatip Okullarında kız öğrenci varlığına ilişkin nitel bir araştırma. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri* içinde, Ed: R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A.Y.Okudan, H. Yiğit, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 631-647
- Akseki, A. H. (1951). Din tedrisatı ve dini müesseseler hakkında bir rapor. *Sebilürreşad*, 5/ 105 (Haziran 1951), 67-118.
- Aşlamacı, İ. (2017). Din eğitimi politika ve uygulamalarında Ak Parti'nin 15 yılı. AK Parti'nin 15 Yılı (Toplum), ed. İsmail Çağlar, Ali Aslan, İstanbul: SETA
- Aşlamacı, İ. (2024). İstatistiklerle Türkiye'de din eğitiminin 100 yılı (1923-2023). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tanıtım Bülteni (ts). <http://birimler.atauni.edu.tr/ilahiyat-fakultesi/wp-content/uploads/sites/65/2020/07/Tanitim-Bulteni-1.pdf> (erişim: 21.07.2023)
- Aşıkoğlu, N. Y (2012). Yüksek öğretimde din eğitimi ve öğretimi. *Din Eğitimi El Kitabı*, R. Doğan & R. Ege (Ed.), Ankara: Grafik Yayınları, 215-231.
- Aşlamacı, İ. (2017). Din eğitimi politika ve uygulamalarında Ak Parti'nin 15 yılı. *Ak Parti'nin 15 Yılı – Toplum*, İ. Çağlar & A. Arslan (Ed.), İstanbul: SETA, 181-209
- Ayhan, H. (1999). Türkiye'de din eğitimi. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Ayhan, H. (2000). İlahiyat fakültesi. *İslâm Ansiklopedisi*, 22/ 70-72. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı
- Bahçekapılı, M. (2012). *Türkiye'de din eğitiminin dönüşümü (1997-2012)*. İstanbul: İlke Yayınları
- Baş, E. (2019). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılış süreci. *Türkiye'nin İlahiyat Birikimi: Ankara İlahiyat'ın 70 yılı (1949-2019)*. Ed: E. Baş, H. Aslan, R. Çetin. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 49-57.
- Baş, E. & Aslan, H. (2019). Ankara İlahiyat'ın akademisyen yetiştirme bağlamında akademiye katkıları. *Türkiye'nin İlahiyat Birikimi: Ankara İlahiyat'ın 70 yılı (1949-2019)*. Ed: E. Baş, H. Aslan, R. Çetin. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 335-435.
- Bedir, M. (2015). *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-* içinde müzakere metni, İstanbul: Ensar Neşriyat
- Bulut, M. (1992). Vasıflı din görevlisi yetiştirme gayretleri ve Türkiye'de İlahiyat Meslek Yüksekokulları. *Diyanet İlmi Dergi*, (28/4) 113-122.
- Cerrahoğlu, İ. (2011). İsmail Cerrahoğlu ile Türkiye'de tefsir çalışmaları üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18/ 233-240
- Cumhuriyet Halk Partisi - CHP (1948). *VII. Kurultay Tutanağı*. Ankara.
- Çadırcı, M. ve Süslü, A. (1982). Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu
- Çevik, A. (2019). Türkiye'de Din ve Devlet İlişkilerinin Kurumsallaşması Bağlamında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Kuruluş Süreci (1949-1960). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çinemre, S. (2021). Yüksek din öğretiminde bölümleşme meselesine tarihsel tecrübeler ve model önerileri ile bütüncül bir bakış. *Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi - Dünü, Bugünü, Yarını-*. İçinde, Ed. Z. Ş. Altın, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 173-214.
- Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi raporu*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 1961
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2023). *Uluslararası İlahiyat Programı Tanıtım ve Başvuru Klavuzu*

- Doğan, R. (2019). Kuruluşundan günümüze Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrenci profili. *Türkiye'nin İlahiyat Birikimi: Ankara İlahiyat'ın 70 Yılı (1949-2019)*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 151-174.
- Dönmez, İ. K. (1995). Din görevlisi yetiştirmeye yönelik yüksek öğretim programlarının önemi ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları hakkında bir değerlendirme. *I. Din Şıması Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993)*, (2) 68-72.
- Ergin, Osman (1977). *Türkiye maarif tarihi. 1-5*, İstanbul: Eser Matbaası
- Erşahin, İ. (2015). Bir Diyanet projesi olarak Uluslararası İlahiyat Programı, *Diyanet İlmî Dergi*, 51 (2), 125-146.
- Ev, H. (2011). Türkiye'de öğretmen yetiştirme sistemi ve din öğretimi alanına öğretmen yetiştirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 9-50.
- Furat, A. Z. (2012). Yüksek din öğretimi ve istihdam ilişkisinde cinsiyet oranlarının değişimi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 173-196.
- Guest, M., Sharma, S. & Song, R. (2013) *Gender and Career Progression in Theology and Religious Studies*, Durham, UK: Durham University.
- Günay, D. & Günay, A. (2011). 1933'ten günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 1-22
- Günay, D. & Günay, A. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim Okullaşma Oranları ve Gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 13-30
- Gür, B. S. & Özoğlu, M. (2015). Türkiye'de yükseköğretim politikaları: Erişim, kalite ve yönetim. *Türkiye'de Eğitim Politikaları*, A. Gümüş (Ed.), Ankara: Nobel, 299-321
- Hakan, A. (1990). Branş öğretmenleri lisans tamamlama programları. *Kurgu Dergisi*, (8), 513-568.
- İhsanoğlu, E. (1993). Dârülfünun, *İslâm Ansiklopedisi*, 8/521-525. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı
- Kara, İ. (2016). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm -2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaya, M. (2001). İslâm Tetkikleri Enstitüsü, *İslâm Ansiklopedisi*, 23/56-57. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı
- Kaya, Ö. (2007). *Atatürk Üniversitesinin elli yılı (1957-2007)*. I, Ankara: Kariyer Matbaacılık
- Kaya, Z. (2017). Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi Programları: Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Yüksek Din Öğretimi Programları Üzerine Değerlendirmeler. *Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi - Dünü, Bugünü, Yarını-*. İçinde, Ed. Z. Ş. Altın, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 57-172
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. & Telli, A. & Cevherli, K. (2013). Paydaşlarına göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (11) 26, 71-110.
- Küçükcan, T. & Gür, B.S. (2009). *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı bir Analiz*. Ankara: SETA
- Koştas, M. (1989). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 1-27
- Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi hakkında rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi
- Öcal, M. (2000). 25. yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 3-106
- Öcal, M. (2013). Yüksek İslâm Enstitüsü, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 44/48-52.
- Öcal, M. (2017). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de din eğitimi -mukaddime kitap-*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- ÖSYM, (2023). 2023 Dikey Geçiş Kılavuzu, <https://www.osym.gov.tr/TR,25537/2023-dgs-kilavuz-ve-basvuru-bilgileri.html> (erişim: 19.09.2023)
- Özdemir, M. (2019). İlahiyatsız yıllar (1933-1949). *Türkiye'nin İlahiyat Birikimi: Ankara İlahiyat'ın 70 yılı (1949-2019)*. Ed: E. Baş, H. Aslan, R. Çetin. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 37-47.
- Reed, H. A. (1956). The Faculty of Divinity at Ankara I. *The Muslim World*. 46, (4), 295-312.
- Sobi, E. (2020). *1997-2019 yılları arasında Türkiye'de yüksek din öğretimi*. (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- TBMM Tutanak Dergisi (4 Haziran 1949). 8. Dönem, 20.
- Tosun, C. (2019). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde akademik yapılanma ve öğretim programları gelişimi (1949-2019). *Türkiye'nin İlahiyat Birikimi: Ankara İlahiyat'ın 70 Yılı (1949-2019)*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 73-150
- Ülken, H. Z. (1961). İlahiyat Fakültesinin geçirdiği safhalar. *İlahiyat Fakültesi Albümü (1949-60)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ünver, M. & Sarıkaya, H. (2022). Üç Devir Bir Fakülte, Türkiye'nin İlk İlahiyat Fakültesi'nin Tarihi (1900-1933). İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Yazıcıoğlu, M. S. (2001). İlahiyat ön lisans programı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42(1), 1-9
- Yücel, M. S., (2018). *Eğitim tarihi açısından Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası*. XVIII. Türk Tarih Kongresi 02.10.2018, Ankara
- Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı, 31 Temmuz 1961, 211
- Yükseköğretim Kurulu (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu
- Zengin, Z. S. (2019). Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi. Ankara: Maarif Mektepleri

EK 1: TEMEL VERİ KAYNAKLARI

- Maarif Vekâleti 1924-1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927
- Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928
- Maarif 1923-32 İstatistikleri, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- Maarif 1932-33 İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- Maarif 1933-34 İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.
- Milli Eğitim: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, 1949-1950, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Doğu Matbaası, Ankara, 1952.
- Maarif İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Biricik Matbaası, Ankara.
- Maarif İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Akın Matbaacılık, Ankara.
- Maarif İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Saim Toraman Matbaası, Ankara.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960, Başvekalet Devlet İstatistik Enstitüsü, 1963.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1965.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1968.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1965-1967, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1969.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1967-1970, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1972.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1970-1974, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1977.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1974-1978, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara (Tarih yok).
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1978-1979, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1980.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1979-1980, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1981.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1980-1981, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1982.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1981-1982, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1984.
- Milli Eğitim İstatistikleri: Yüksek Öğretim 1982-1983, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, DİE Matbaası, Ankara 1984.
- 1983-1984 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1986.
- 1984-1985 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1986.

- 1985-1986 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1986.
- 1986-1987 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1987.
- 1987-1988 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1988.
- 1988-1989 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1989.
- 1989-1990 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1990.
- 1990-1991 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1991.
- 1991-1992 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1992.
- 1992-1993 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1993.
- 1993-1994 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1995.
- 1994-1995 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1996.
- 1995-1996 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1996.
- 1996-1997 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1997.
- 1997-1998 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1998.
- 1998-1999 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 1999.
- 1999-2000 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2000.
- 2000-2001 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2001.
- 2001-2002 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2002.
- 2002-2003 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2003.
- 2003-2004 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2004.
- 2004-2005 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2005.
- 2005-2006 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2006.
- 2006-2007 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2007.
- 2007-2008 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2008.
- 2008-2009 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2009.
- 2009-2010 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2010.
- 2010-2011 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2011.
- 2011-2012 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Ankara 2012.
- Yükseköğretim İstatistikleri, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2013-2014 öğretim yılından 2022-2023 öğretim yılına kadar), Yükseköğretim Kurulu (<https://istatistik.yok.gov.tr/>)
- Yükseköğretim Program Atlası, Yükseköğretim Kurulu (<https://yokatlas.yok.gov.tr/>)
- ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (1999-2017 yılları <https://www.osym.gov.tr/TR,12901/2017.html>)
- YKS Yükseköğretim Kurumları Sınavı Kılavuzları, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2018-2023 yılları <https://www.osym.gov.tr/TR,29146/2024.html>)
- DGS Dikey Geçiş Sınavı Kılavuzları ve Başvuru Bilgileri, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2006-2023 yılları <https://www.osym.gov.tr/TR,29378/2024.html>)

DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ

Süleymaniye Caddesi, Elmaruf Sokak, No:3 Fatih/İSTANBUL

Tel: 0(212) 512 19 90

www.dem.org.tr | info@dem.org.tr